MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Gitana Kavaliauskienė

PROCESO CIVILINĖJE BYLOJE PRIELAIDOS IR SĄLYGOS

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2010

Disertacija rengta eksternu 2002 – 2010 metais Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedroje.

Darbo mokslinis konsultantas:

Prof. dr. Stasys Vėlyvis (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S).

TURINYS

ĮVADAS.....5

TYRIMŲ APŽVALGA.....13

DARBO METODOLOGIJA.....16

1. DALIS. TEISĖ Į TEISMINĘ GYNYBĄ.....18

1.1. Kai kurie teisės į teisminę gynybą terminijos klausimai.....18

1.2. Teisės į teisminę gynybą samprata ir turinys.....20

1.2.1. Teisė į teisminę gynybą pirmosios instancijos teisme ir jos prigimties mokslinės teorijos.....20

1.2.2. Teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo problemos apeliaciniame ir kasaciniame procese.....37

1.2.3. Teisė į galutinio teismo sprendimo įvykdymą – sudėtinė teisės į teisminę gynybą turinio dalis.....52

2. DALIS. TEISĖ KREIPTIS Į TEISMĄ.....56

2.1. Teisės kreiptis į teismą samprata.....56

2.2. Teisės kreiptis į teismą prielaidų ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygų samprata ir jų pažeidimo teisiniai padariniai.....67

3. TEISĖS KREIPTIS Į TEISMĄ PRIELAIDOS.....83

3.1. Bendrosios teisės kreiptis į teismą prielaidos, liečiančios visas ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas.....83

3.1.1. Suinteresuoto asmens civilinis procesinis teisnumas.....83

3.1.2. Bylos priskirtinumas teismo kompetencijai ir jos nagrinėjimas civilinio proceso tvarka.....87

3.1.3. Įsiteisėjusio teismo sprendimo arba teismo nutarties priimti ieškovo atsisakymą ieškinio tapatingoje byloje bei tapatingos bylos teismo žinioje nebuvimas.....93

3.2. Atskirosios teisės kreiptis į teismą prielaidos, liečiančios tik kai kurias ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas.....105

3.2.1. Įstatymo nustatyta tai bylų kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarka.....105
3.2.2. Pareiškimo tam tikrų kategorijų bylose padavimas asmens, pagal įstatymus turinčio tokią teisę.....114
3.3. Specialioji teisės kreiptis į teismą prielaida, liečianti visas ieškinio teisenos bylas ir kai kurias ypatingosios teisenos bylas.....118
3.3.1. Įsiteisėjusios teismo nutarties patvirtinti šalių sudarytą taikos sutartį nebuvimas.....118
3.4. Išskirtinė teisės kreiptis į teismą prielaida, liečianti tik kai kurias ieškinio teisenos bylas.....122
3.4.1. Šalys nėra sudariusios susitarimo perduoti ginčą spręsti arbitražui.....122

4. DALIS. TEISĖS KREIPTIS Į TEISMĄ TINKAMO REALIZAVIMO SĄLYGOS.....127
4.1. Bendrosios teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygos, liečiančios visas ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas.....127
4.1.1. Suinteresuoto asmens veiksnumas.....127
4.1.2. Bylos teismingumas teismui, į kurį kreipiamasi.....132
4.1.3. Įgalinimų vesti bylą, jei pareiškimą suinteresuoto asmens vardu paduoda jo atstovas, neturėjimas.....137
4.1.4. Pareiškimo atitikimas įstatymo keliamiems pareiškimo formai ir turiniui reikalavimams.....142
4.2. Atskiroji teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga, liečianti kai kurias ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas.....145
4.2.1. Žyminio mokesčio sumokėjimas.....145
4.3. Išskirtinė teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga, liečianti kai kurias ieškinio teisenos bylas.....148
4.3.1. Įstatymo nustatyti tai bylų kategorijai leistinumo reikalavimai.....148
IŠVADOS.....152
PASIŪLYMAI ĮSTATYMŲ LEIDĖJUI.....154
SANTRAUKA.....155
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....172
AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS.....188

ĮVADAS

Temos aktualumas ir mokslinis naujumas. Kiekvienas asmuo gali susidurti, o dažniausiai ir susiduria, su įvairiomis kliūtimis, trukdančiomis įgyvendinti subjektinę teisę, naudotis jam priklausančia subjektine teise arba tenkinti savo teisėtus interesus. Šios kliūtys gali atsirasti dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui, asmuo pažeidžia kito asmens subjektinę teisę arba atsiranda aplinkybės, trukdančios asmeniui įgyvendinti subjektinę teisę ir pan. Esant tokiems atvejams asmeniui atsiranda būtinybė ginti savo pažeistas teises. Seniausiais laikais būdas įgyvendinti savo teises buvo savigyna, „asmuo, kurio teisė pažeista, pats arba savo gentainių padedamas priversdavo įpareigotą asmenį elgtis atsižvelgiant į nusistovėjusius papročius, savo interesus“[1]. Toks teisių įgyvendinimo ir gynybos būdas buvo grindžiamas savivale, kerštu. Todėl neabejotina, kad šiuolaikinė teisė savigynos, kaip subjektinės teisės gynybos priemonės, civilizuotoje visuomenėje nepripažįsta ir leidžia ją tik išimtiniais įstatyme numatytais atvejais[2]. Savigyną pakeitė teisminė pažeistų teisių gynyba, kuri užtikrina ginčo sprendimo procedūras, atitinkančias socialinius visuomenės poreikius.

Subjektinių teisių įgyvendinimui bei apsaugai valstybė kiekvienam savo piliečiui bei kitiems asmenims, reziduojantiems jos teritorijoje, suteikė teisę į teisminę gynybą. Valstybė, pabrėždama šios teisės išskirtinį pobūdį ir svarbą, šiai teisei suteikė konstitucinį rangą. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – LR Konstitucija)[3] 30 straipsnyje numatyta, kad kiekvienas asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Šios teisės svarbą pabrėžia ir tarptautiniai teisės aktai, pavyzdžiui, 1953 metais įsigaliojusi Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Konvencija)[4], kurios 6 straipsnio pirmoje dalyje nurodyta, kad „nustatant kiekvieno asmens civilines teises ir pareigas […] asmuo turi teisę, kad jo bylą lygybės ir viešumo sąlygomis per protingą terminą išnagrinėtų pagal įstatymą sudarytas nepriklausomas ir nešališkas teismas”. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto[5] 14 straipsnio pirmame punkte, taip pat numatyta, kad „kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto kompetentingo, nepriklausomo ir bešališko teismo, kuris […] nustatytų jo ginčijamas civilines teises ir pareigas”. Valstybė, teismui pavedusi vykdyti teisingumą, kartu privalo užtikrinti, kad teisminė gynyba būtų prieinama, o subjektinės teisės ir įstatymo saugomi

[1] Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 32.
[2] Savigyną draudė jau romėnų teisė. *Decretum Divi Marci* nustatė taisyklę, kad asmuo negali vartoti jėgos siekdamas įgyvendinti savo teisę, o turi kreiptis pagalbos į valstybę. Žr. *Historical Introduction to the Study of Roman Law /* by H. F. Joliwicz. Cambridge: Cambridge University Press, 1932, p. 374.
[3] Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1992. Nr. 33 – 104.
[4] Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 96 – 3016.
[5] Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 77 – 3288.

interesai tinkamai apginti. Priešingu atveju, valstybė pažeistų minėtas teisės aktų nuostatas ir tuo pačiu prarastų asmenų pasitikėjimą visa teisine sistema.

Teisminė gynyba yra neatsiejamai susijusi su teise kreiptis į teismą teisminės gynybos, kadangi teisminis procesas neįmanomas be kreipimosi į teismą. Todėl akivaizdu, kad valstybė turi garantuoti ir užtikrinti teisę kreiptis į teismą. Neatsitiktinai Europos Žmogaus Teisių Teismas[6] pabrėžė, kad teisė kreiptis į teismą yra vienas iš valstybės pripažinimo teisine, kriterijų, todėl galimybės kreiptis į teismą nebuvimas keltų abejonių, ar valstybė, kurioje ši teisė ribojama ar nepripažįstama, yra teisinė. Teisės kreiptis į teismą reikšmę ne kartą pabrėžė ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas[7] nurodydamas, kad jei kokios nors aplinkybės pasunkintų ar padarytų neįmanomą galimybę realiai pasinaudoti teise į teisminę gynybą, tektų pripažinti šios konstitucinės teisės deklaratyvumą [...]. Šios pozicijos dar labiau pabrėžia teisės kreiptis į teismą svarbą valstybėje. Taigi teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos negali būti paneigta, nes kiltų grėsmė vienai iš svarbiausių teisinės valstybės vertybių.

Siekiant teisę į teisminę gynybą padaryti prieinamesnę ir efektyvesnę, civilinio proceso teisėje buvo įtvirtinti teisminės gynybos prieinamumo, teisės į tinkamą teismo procesą principai. Šie principai dominuoja daugumos valstybių civilinio proceso teisėje. Tam, kad teisminė gynyba būtų realiai įgyvendinama ir vyktų tinkamas teismo procesas, civilinio proceso įstatymai detalizuoja konstitucinę teisę kreiptis į teismą ir nustato kreipimosi į teismą tvarką. Ši tvarka, taip pat padeda užtikrinti kreipimosi į teismą teisėtumą. Pavyzdžiui, į teismą gali kreiptis ne bet kuris asmuo, o tik suinteresuotas asmuo, manantis, kad jo teisė yra pažeista ar ginčijama, į teismą gali kreiptis tik veiksnus asmuo, tarp šalių neturi būti sudarytos galiojančios sutarties perduoti ginčą spręsti arbitražui ir kt.

Kad teisė į teisminę gynybą būtų reali ir efektyvi subjektinių teisių ir įstatymo saugomų interesų gynimo garantija, neužtenka šiai teisei suteikti tarptautinę ir konstitucinę galią. Dar būtina suvokti ir sąvokos „teisės į teisminę gynybą“, įtvirtintos minėtuose dokumentuose, turinį. O tai svarbu ne tik teoretikams, bet ir praktikams bei pačiam įstatymų leidėjui. Būtina suvokti, ką mes turime galvoje kalbėdami apie teisminę gynybą, būtina žinoti, koks yra teisės į teisminę gynybą turinys?

Teisės į teisminę gynybą turinio suvokimas yra ne tik praktiškai ir teoriškai naudingas, bet ir būtinas, todėl pirmoji disertacijos dalis yra itin aktuali. Priėmus Konvenciją, daugelis joje įtvirtintų sąvokų buvo neaiškios, ypač Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė į teisminę gynybą tiek jos turinio, tiek jos taikymo apimties požiūriu, todėl daugeliui valstybių, Konvencijos dalyvių, šios

[6] *Golder v. United Kingdom*, no. 4452/70, ECHR 2001.
[7] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1994. Nr. 13 – 221.

teisės teisingas taikymas buvo itin sudėtingas[8]. Šias problemas turėjo išspręsti Europos Žmogaus Teisių Teismas. Tai sąlygojo didelę šio Teismo praktikos apimtį, kuri nebuvo nuosekli, o tai reiškia, kad valstybės, Konvencijos dalyvės, buvo nepajėgios tinkamai ją interpretuoti ir tinkamai vykdyti savo įsipareigojimus. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai, kuriuose konstatuoti teisės į teisminę gynybą, teisės į teisingą teismą pažeidimai, atskleidžia nacionalinės teisės taikymo problemas. Taigi šiandien yra itin aktualus teisės į teisminę gynybą disertacijoje analizuojamų klausimų teisingas interpretavimas praktikoje.

Tik suvokus teisės į teisminę gynybą turinį žinosime atsakymus į tokius klausimus:

1) ar teisė į teisminę gynybą ir teisė kreiptis į teismą yra tapačios sąvokos?

2) ar asmuo turintis teisę kreiptis į teismą, turi ir teisę į teisminę gynybą ?

3) ar teisės kreiptis į teismą turėjimas ir jos realizavimas reikš ir teisės į teisminę gynybą realizavimą?

Kitose disertacijos dalyse nagrinėjamų klausimų aktualumą lemia tai, kad šalių, įėjusių į Tarybų Sąjungos sudėtį, civilinio proceso teisės doktrinoje teisė į teisminę gynybą, teisė kreiptis į teismą ilgą laiką buvo analizuojama tik ieškinio teisenoje nagrinėjant ieškinio, teisės į ieškinį, teisės pareikšti ieškinį sąvokas. Tačiau toks nagrinėjimas neapėmė ypatingosios teisenos ir išreiškė tik teisės kreiptis į teismą, teisės į teisminę gynybą apibūdinimą ieškinio teisenos atžvilgiu. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, civilinio proceso teisės normos buvo ne kartą keistos ir pildytos, siekiant efektyvesnio reguliavimo. O 2003 m. sausio 1 d. Lietuvoje įsigaliojo naujas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (toliau – LR CPK)[9], kuriame atsispindi daugiau nei dešimtį metų nuo nepriklausomybės atkūrimo vykusios civilinio proceso teisės reformos įdėjos. Tačiau tiek įstatymų leidėjas, priimdamas LR CPK, tiek ir civilinio proceso teisės mokslininkai su teismine gynyba susijusius klausimus dažniausiai nagrinėjo ieškinio teisenos atžvilgiu. Mūsų nuomone, nors ieškinio teisena nagrinėjama didžioji dalis civilinių bylų ir būtent ji yra viso proceso pagrindas, o ypatingoji teisena nustato tik ieškinio teisenos taisyklių išimtis, tai nesudaro pagrindo atsiriboti nuo šios teisenos ar skirti jai mažiau dėmesio. Teisės kreiptis į teismą realizavimas neapsiriboja vien tik ieškinio teisena. Ši teisė realizuojama ir ypatingosios teisenos tvarka nagrinėjamose bylose, be to LR CPK įtvirtinti ir atskirų kategorijų bylų nagrinėjimo ypatumai, nustatantys tam tikras išimtis iš bendrų taisyklių, o kompleksinių tyrimų šiais klausimais Lietuvoje nebuvo atlikta.

[8] Trechsel, S. *Human Rights in Criminal Proceedings.* Academy of European Law, European University Institute. Oxford University Press, 2005, p. 85.

[9] Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 36 – 1340.

Išvardintos priežastys paskatino autorę darbe pasirinktą temą nagrinėti kompleksiškai, atsižvelgiant į abi civilinio proceso teisenas bei į atskirų kategorijų bylų nagrinėjimo ypatumus. Tokio pobūdžio mokslinis tyrimas Lietuvoje iki šiol nebuvo atliktas, todėl yra neabejotinai aktualus.

Tyrimo objektas. Disertacijos tyrimo objektas – teisės į teisminę gynybą samprata ir turinys. Proceso civilinėje byloje prielaidos ir sąlygos.

Teisę į teisminę gynybą ir teisę kreiptis į teismą galima analizuoti įvairiais aspektais: tiek civilinio proceso teisenų atžvilgiu, tiek vertinant šios teisės ribojimus bei garantijas ir pan. Tačiau tokį disertacijos tyrimo objekto pasirinkimą nulėmė būtinybė aptarti ir išanalizuoti pačius aktualiausius klausimus, kurie Lietuvoje iki šiol dar nebuvo giliau nagrinėti, bet yra itin reikšmingi tiek civilinio proceso teisės mokslui, tiek praktikai.

Pirmiausia, disertacijoje siekiama išanalizuoti teisės į teisminę gynybą turinį. Analizė pradedama nuo Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos ir kitų tarptautinių dokumentų nuostatų analizės. Taip pat aptariamos teisės į teisminę gynybą prigimties mokslinės teorijos bei civilinio proceso teisės doktrinoje išsakytos autorių nuomonės nagrinėjamu klausimu. Siekiama nustatyti, ar teisė į apeliaciją, teisė į kasaciją ir teisė į galutinio teismo sprendimo įvykdymą yra sudėtinės teisės į teisminę gynybą turinio dalys. Tik išanalizavus šiuos šaltinius, teorijas bei pozicijas, galime sužinoti, koks yra teisės į teisminę gynybą turinys ir toliau nagrinėti konkrečius su kreipimusi į teismą susijusius klausimus.

Tyrimui keliamas tikslas lėmė tai, kad darbe nėra siekiama išanalizuoti visus be išimties su teismine gynyba bei su teise kreiptis į teismą susijusius klausimus. Dauguma šių klausimų susiję beveik su visu civiliniu procesu, todėl analizuojami tik aktualiausi klausimai, kurie teorijoje nenagrinėti arba nagrinėti labai paviršutiniškai ir kelia neaiškumų. Tai, kad civilinio proceso teisės moksle teisė kreiptis į teismą dažniausiai aptariama tik ieškinio teisenoje, o įstatymų leidėjas, įtvirtindamas atsisakymo priimti ieškinį pagrindus, susietus su teisės kreiptis į teismą nebuvimu arba su šios teisės netinkamu realizavimu, nenurodo, kurie atsisakymo priimti ieškinį pagrindai taikomi ieškinio, o kurie ir ypatingajai teisenai, paskatino mus teisę kreiptis į teismą analizuoti abiejų civilinio proceso teisenų atžvilgiu. Darbe analizuojamos teisės kreiptis į teismą prielaidos ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygos (su kuriomis yra siejamas civilinės bylos iškėlimas), pateikiant teisinius argumentus, parodančius, kurios iš teisės kreiptis į teismą prielaidų ir sąlygų įtakoja visų ieškinio ir ypatingosios teisenos bylų procesą, o kurios turi įtakos tik kai kurių ieškinio ir ypatingosios teisenos bylų proceso atsiradimui, kurios liečia visas ieškinio teisenos ir kai kurias ypatingosios teisenos bylas, o kurios liečia tik kai kurias ieškinio teisenos bylas. Būtina pabrėžti, kad autorė šiame darbe

neanalizuoja visų su teismine gynyba, su teisės kreiptis į teismą prielaidomis ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygomis susijusių klausimų, kadangi juos sudaro pakankamai platus klausimų spektras, kurių nebūtų įmanoma ištirti jau vien dėl darbo apimties.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Darbo tikslas – atskleisti teisės į teisminę gynybą sampratą ir jos turinį bei teisės kreiptis į teismą prielaidų ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygų pobūdį ieškinio ir ypatingojoje teisenoje.

Šiam tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai:

1) aptarti teisę į teisminę gynybą, jos santykį su teise kreiptis į teismą, išanalizuoti šią teisę reglamentuojančias Lietuvos, tarptautinių teisės aktų nuostatas, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką bei teisės į teisminę gynybą prigimties mokslines teorijas, siekiant atskleisti teisės į teisminę gynybą turinį;

2) remiantis teisės kreiptis į teismą prielaidų ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygų teisine prigimtimi ir paskirtimi, nustatyti jų įtaką civilinio proceso teisenų ir atskirų kategorijų bylų procesų atsiradimui ir eigai.

3) pateikti įstatymų leidėjui pasiūlymus teisės kreiptis į teismą reglamentavimo tobulinimui.

Darbo struktūra. Darbo struktūrą lėmė tyrimo tikslas ir uždaviniai. Disertaciją sudaro įvadas, tyrimų apžvalga, darbo metodologija, keturios dėstomosios – tiriamosios dalys, išvados ir pasiūlymai, santrauka, naudotos literatūros sąrašas ir autorės mokslinių publikacijų, disertacijos tema, sąrašas. Dvi pirmosios disertacijos dalys yra teorinės, be kurių būtų sunku nustatyti teisės kreiptis į teismą prielaidų ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygų esmę ir paskirtį. Pirmojoje disertacijos dalyje nagrinėjame teisės į teisminę gynybą sampratą. Teisės į teisminę gynybą sampratai atskleisti nagrinėjamas teisės į teisminę gynybą turinys ir šios teisės esmė, analizuojant Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir kitų tarptautinių dokumentų nuostatas, teisės į teisminę gynybą prigimties mokslines koncepcijas. Šios analizės išdavoje nustatome, kad į teisės į teisminę gynybą turinį įeina teisė kreiptis į teismą, kuri yra būtina teisės į teisminę gynybą realizavimui. Teisė į teisminę gynybą yra platesnio turinio, nei teisė kreiptis į teismą ir šios sąvokos negali būti tapatinamos. Į teisės į teisminę gynybą turinį įeina ir visos Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintos proceso garantijos (t. y. teisė į tinkamą teismo procesą) bei teisė į bylos išsprendimą iš esmės, kuomet nustatoma, ar besikreipiančio į teismą asmens teisės bei įstatymo saugomi interesai tikrai yra pažeisti, ar subjektinė teisė, bei įstatymo saugomas interesas, dėl kurio gynybos kreipiamasi, priklauso besikreipiančiam asmeniui. Šioje dalyje aptariamos ir teisės į teisminę gynybą ribos – bandoma nustatyti, ar teisė į teisminę gynybą apima teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės formas (t. y. teisę į

apeliaciją ir teisę į kasaciją) bei teisę į galutinio teismo sprendimo įvykdymą, ar ji yra realizuojama pirmosios instancijos teisme. Antrojoje disertacijos dalyje analizuojama teisės kreiptis į teismą samprata bei teisės kreiptis į teismą prielaidų ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygų samprata ir jų pažeidimo teisiniai padariniai. Trečioji dalis skirta konkrečioms teisės kreiptis į teismą prielaidoms. Nustatoma, kurios teisės kreiptis į teismą prielaidos yra bendrojo pobūdžio, liečiančios visas ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas, kurios – atskirojo pobūdžio, liečiančios kai kurias ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas, o kurios specialaus pobūdžio – liečiančios visas ieškinio teisenos bylas ir kai kurias ypatingosios teisenos bylas, taip pat, kurios yra išskirtinės, būdingos tik kai kurioms ieškinio teisenos byloms. O ketvirtoji disertacijos dalis skirta konkrečių teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų analizei, siekiant nustatyti, kurios teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygos įtakoja visų ieškinio ir ypatingosios teisenos bylų procesą, kurios turi įtakos tik kai kurių ieškinio ir ypatingosios teisenos bylų proceso atsiradimui, kurios liečia visas ieškinio teisenos bylas ir kai kurias ypatingosios teisenos bylas, o kurios liečia tik kai kurias ieškinio teisenos bylas.

Tyrimo šaltiniai. Pagrindinis disertacijoje naudojamas norminis tyrimo šaltinis – 2002 m. LR CPK. Darbe analizuojamos ir iki tol galiojusio 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau tekste – 1964 m. CPK) nuostatos bei jų pagrindu susiklosčiusi teismų praktika, kiek tai reikalinga su nagrinėjama tema susijusiems klausimams atskleisti. Teisės kreiptis į teismą prielaidų ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygų atsiradimą sąlygojančių prežasčių atskleidimui, naudojamasi ne tik 1964 m. CPK, bet ir kitais Lietuvoje galiojusiais teisės aktais – Rusijos Civilinės teisenos įstatymu[10], RTFSR civilinio proceso kodeksu[11], 1961 m. TSR Sąjungos ir Sąjunginių Respublikų civilinio proceso pagrindais[12] ir kt. Svarbią reikšmę atliekant tyrimą turėjo Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir kitų teisės aktų nuostatų analizė. Kaip tyrimo šaltiniai darbe naudojami ir tarptautiniai teisės aktai - 1966 metų Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas[13], 1953 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija[14] ir kt.

Siekiant atskleisti įstatymo leidėjo ketinimus, remiamasi ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijomis.

Aiškinant ir taikant Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio pirmosios dalies nuostatas, naudojamasi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo

[10] Butkys, Č. *Civilinės teisenos įstatymas*. Kaunas, 1938.
[11] 1923 m. RTFSR *civilinio procesinio kodekso*. Kaunas: Lietuvos TSR Teisingumo liaudies komisariato leidinys, 1940.
[12] 1961 m. gruodžio 8 d. TSRS Aukščiausiosios Tarybos įstatymas „Dėl TSR Sąjungos ir sąjunginių respublikų civilinio proceso pagrindų patvirtinimo“. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1961. Nr.36.
[13] Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 77 - 3288.
[14] Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 96 – 3016.

nutarimais, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis bei sprendimais, taip pat Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimais.

Taikant lyginamąjį metodą, kaip tyrimo šaltiniai disertacijoje naudojami ir kai kurių užsienio valstybių (Vokietijos, Austrijos, Lenkijos, Rusijos) teisės aktai, reglamentuojantys kreipimosi į teismą sąlygas.

Siekiant atskleisti teisės į teisminę gynybą ir teisės kreiptis į teismą turinį, naudojamasi teisės doktrina – mokslinėmis monografijomis, teisės aktų komentarais, moksliniais straipsniais, vadovėliais. Lietuvoje tam tikrus su teismine gynyba susijusius klausimus savo darbuose analizavo S. Vėlyvis, VI. Mačys, V. Mikelėnas, V. Nekrošius, A. Driukas, G. Ambrasaitė, N. Kaminskienė, E. Stauskienė, V. Vadapalas, S. Katuoka, G. Goda, K. Čilinskas, D. Jočienė, L. Štarienė ir kt. Užsienyje – O. Bülovas, V. Mutheris, F. Windscheidas, A. Wachas, F. K. Savigny, P. Pogonowskis, M. A. Gurvičius, N. I. Avdejenko, L. I. Povolockis, A. F. Kleinmanas, A. A. Dobrovolskis, N. B. Zeideris, P. Van Dijkas, D. J. Harris, D. Gomienas, C. Ovey, S. Trechselis, S. Stavrosas, J. Herbergas, G. Letsas, A. Mowbray, A. H. Robertsonas ir kiti.

Darbo praktinė reikšmė. Tyrimo rezultatai yra naudojami skaitant paskaitas bei vedant praktinius užsiėmimus Mykolo Romerio universiteto studentams studijų disciplinoje „Civilinio proceso teisė“.

Disertacijoje pateiktos išvados ir pasiūlymai galėtų pasitarnauti įstatymo leidėjui tobulinant su teise kreiptis į teismą susijusias įstatymų nuostatas, taip pat teismams, jas taikant ir aiškinant.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Disertacija apsvarstyta Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso teisės katedroje. Kai kuriais disertacijoje analizuotais klausimais yra publikuoti moksliniai straipsniai bei skaitytas pranešimas mokslinėje praktinėje konferencijoje.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1. Veiksmingam teisės į teisminę gynybą įgyvendinimui ir efektyviam pažeistų ar ginčijamų asmens subjektinių teisių ar įstatymų saugomų interesų gynimui būtina, kad teisės į teisminę gynybą turinys būtų aiškinamas atsižvelgiant į nūdienos realijas, o įstatymų leidėjas, reglamentuodamas kreipimosi į teismą tvarką, nenustatytų tokio teisinio reguliavimo, kad juo būtų nepagrįstai pasunkintas asmens teisės kreiptis į teismą realizavimas, teisėto intereso ir asmens teisės į teisminę gynybą, įgyvendinimas ar apskritai jis taptų neįmanomas.
2. Valstybė, prisiėmusi pareigą užtikrinti materialinių subjektinių teisių ar įstatymų saugomų interesų gynimą, tai įgyvendina užtikrindama kiekvienam teisės subjektui teisminę jo pažeistų teisių ir interesų gynybą bei priimto teismo sprendimo įvykdymą prievarta. Nuo to, kaip bus įgyvendinama teisė į teisminę gynybą, priklausys veiksmingas šios teisės realizavimas bei efektyvus pažeistų ar ginčijamų teisių ar įstatymų saugomų interesų atkūrimas.

TYRIMŲ APŽVALGA

Moksliniam tyrimui pasirinktas objektas yra novatoriškas ir kompleksiškai Lietuvoje nebuvo nagrinėtas. Tačiau kai kurie atskiri su nagrinėjama tema susiję klausimai civilinio proceso vadovėliuose[15], nors ir epizodiškai, buvo nagrinėjami. Civilinio proceso kodekso komentare[16], taip pat trumpai pateikti kai kurie paaiškinimai nagrinėjama tema.

Teisės į teisminę gynybą ir teisės kreiptis į teismą sąvokas Lietuvoje plačiai vartoja tiek teisės doktrina, tiek teismų praktika, tačiau teisės į teisminę gynybą turinys paprastai nėra atskleidžiamas. Lietuvos civilinio proceso teisės doktrinoje, teisės į teisminę gynybą sampratai didesnį dėmesį savo darbuose skyrė S. Vėlyvis[17]. Vieną disertacijos dalį aptariant apeliaciją teisės į teisminę gynybą kontekste, skyrė ir G. Ambrasaitė[18]. E. Stauskienė[19] disertacijoje „Teismo vaidmuo vykdymo procese“, taip pat trumpai aptarė vykdymo proceso ir teisės į teisminę gynybą santykį. V. Mikuckienė[20] vieną disertacijos skyrių skyrė teisės kreiptis į teismą tvarkai bankroto bylose. O R. Norkus[21] disertacijoje aptarė kreipimosi į teismą tvarką sumariniame procese. Tarybinės civilinio proceso teisės vadovėlyje[22], LTSR civilinio proceso kodekso komentare[23], taip pat randame trumpą teisės į teisminę gynybą prigimties aptarimą.

Kai kuriuos su teise į teisminę gynybą, su teise kreiptis į teismą susijusius klausimus administraciniame procese daktaro disertacijoje „Asmens teisė į teisminę gynybą ir jos įgyvendinimo probleminiai aspektai Lietuvos administraciniuose teismuose“, aptarė D. Poška[24]. A. Abramavičius[25]

---

[15] *Tarybinė civilinio proceso teisė* / ats. redakt. J. Žeruolis. Vilnius: Mintis, 1983; Mikelėnas, V. *Civilinis procesas. I dalis.* Vilnius: Justitia, 1997; Mikelėnas, V. *Civilinis procesas. II dalis*. Vilnius: Justitia, 1997; Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003; Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vilnius: Justitia, 2005; Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002; Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

[16] *Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras* / ats. redakt. J. Žeruolis. Vilnius: Mintis, 1980; *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis.* Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004.

[17] Веливис, С. *Оставление судом первой инстанции гражданского дела без рассмотрения* // Автореферат-диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. 1971. Vėlyvis, S. Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso doktrinoje.*Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai“, vykusios 2006 08 14-15,* Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys, 2006.

[18] Ambrasaitė, G. *Apeliacija civiliniame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.

[19] Stauskienė, E. *Teismo vaidmuo vykdymo procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

[20] Mikuckienė, V. *Bankroto bylų nagrinėjimo teisme ypatumai.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.

[21] Norkus, R. *Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.

[22] *Tarybinė civilinio proceso teisė* / ats. redakt. J. Žeruolis. Vilnius: Mintis, 1983

[23] *Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras* / ats. redakt. J. Žeruolis. Vilnius: Mintis, 1980.

[24] Poška, D. *Asmens teisė į teisminę gynybą ir jos įgyvendinimo probleminiai aspektai Lietuvos administraciniuose teismuose.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007.

straipsnyje „Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje“, taip pat palietė kai kuriuos asmens teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo aspektus.

Užsienyje teisės į teisminę gynybą prigimtį aiškino F. C. Savigny[26], B. Windscheidas[27], A. Wachas[28], O. Biülovas[29], P. Pogonowskis[30]. Teisės į teisminę gynybą (teisės į ieškinį) prigimtį ieškinio teisenos atžvilgiu analizavo ir Rusijos procesualistai: M. A. Gurvičius[31], V. M. Gordonas[32], S. N. Abramovas, V. Čapurskis[33], E. V. Vaskovskis[34], L. I. Povolockis[35], N. B. Zeideris[36], A. F. Kleinmanas[37], A. A. Dobrovolskis[38], A. G. Puškarius[39], A. N. Kožuharius[40]. Dauguma minėtų autorių darbų buvo skirta tik kai kurioms teisės į teisminę gynybą teorijoms aptarti, tačiau taip ir neatskleidžiant teisės į teisminę gynybą turinio. Išsamios analizės minėtais klausimais nebuvimas Lietuvos civilinio proceso doktrinoje ir paskatino autorę disertacijoje atskleisti šį klausimą.

Autoriai E. Wieser[41], K. Hellwig[42], A. Blomeyer[43], W. Zeiss, K. Schreiber[44], E. Schilken[45], E. Schumann[46], P. Schlosser[47], J. Goldschmidt[48], H. Tomas, H. Putzo[49], trumpai aptarė teisės kreiptis į teismą sąlygas.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio analizei pakankamai daug dėmesio skyrė: S. Stavros[50], D. J. Harris, M. O‘Boyle, C. Warbrick[51], R. Clayton,

---

[25] Abramavičius, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija.* 2009, 3(117).
[26] Savigny, F. C. *System des heutigen romischen Rechts*. Berlin, 1849.
[27] Windscheid, B. *Die Actio des romischen Rechts vom Standpunkt des heutigen Rechts*. Berlin, 1856.
[28] Wach, A. *Defensionspflicht u. Klagerecht, Zeitschrift fur das private u.* offentliche Recht der Gegenwart, BD. VI (1877).
[29] Bülow, O. *Die Lehre von den Prozesseinreden und die Prozessvoraussetzungen*. Giessen, 1868.
[30] Pogonowski, P. *Realizacija prawa do sądu w postępowaniu cywilnym*. Warszawa, C. H. Beck, 2005.
[31] Гурвич, М. А. *Избранные труды Т1*. Краснодар, 2006.
[32] Гордон, В. М. *Иски о признании*. Москва, 1906.
[33] *Гражданский процесс.* Учебник / Под. ред. С. Н. Абрамова. Москва: Юриздат, 1948.
[34] Васьковский, Е. В. *Учебник гражданского процесса*. Краснодар, 1917.
[35] Сообщение о докладе Л. И. Поволоцкого „Иск и его виды в советском праве“. *Государство и право*. 1949. № 4.
[36] Зейдер, Н. Б. *Елементы иска в советском гражданском процессе*. Саратов: „Ученые записки Саратовского юрид. Ин-та“. Вып. 4. 1956.
[37] Клейнман, А. Ф. *Основные вопросы учения об иске в советском гражданском процессуальном праве*. Москва: Изд-во Высшей школы МВД СССР, 1959.
[38] Добровольский, А. *Исковая форма защиты права*. Москва, 1965.
[39] Пушкар, А. Г. *Конституционное право на судебную защиту (гражданско-процессуальный аспект)*. Львов, 1982.
[40] Кожухарь, А. Н. *Право на судебную защиту в исковом производстве*. Кишенев. “Щтинца”, 1989.
[41] Wieser, E. *Zulässigkeit und Begründet heit der Klage*. ZZP, 1971.
[42] Hellwig, K. *Klagrecht und Klagmöglichkeit*. Leipzig, 1905. Weudruck: Aalen, 1968.
[43] Blomeyer, A. *Zivilprozeßrecht*. Erkenntnisverfahren. BGottingen, Heidelberg, 1963.
[44] Zeiss, W.; Schreiber, K. *Zivilprozeßrecht*. 10. Aufl. Tibingen, 2003.
[45] Schilken, E. *Zivilprozess recht*. 5. Auff. Köln, Berlin, München, 2006.
[46] Schumann, E. *Gedächtnisschrift für Michelakis*. Bielefeld , 1972.
[47] Schlosser, P. *Gestaltungsklagen und Gestaltungsurteile*. Bielefeld, 1966.
[48] Goldschmidt, J. *Zivilprozessrecht*. 2. Auff. Berlin, 1932.
[49] Thomas, H.; Putzo, H. *Zivilprossordnung*. Kommentar. 27. Auff. 2005.

H. Tomlinson[52]ir kiti. Minėti autoriai dažniausiai apsiriboja tik kai kurių teisės į teisingą teismą klausimų aptarimu. Tam tikrus teisės į teismą ribojimus analizavo J. Bröhmer[53], A. Orakhelashvilli[54], A. H. Robertson, J. G. Merills[55], A. Mowbray[56] ir kiti. Konvensijos 6 straipsnio taikymo ir aiškinimo klausimus, remdamasi pralaimėtomis bylomis prieš Lietuvą, nagrinėja D. Jočienė[57]. Teisę į teisingą teismą pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį plačiai analizuoja L. Štarienė[58]. Konvensijos 6 straipsnį nagrinėja ir E. Baltutytė[59].

[50] Stavros, S. *The Guarantees for Accused Persons under Article 6 of the ECHR*. International Studies in Human Rights, Vol. 24. Martinus Nijhoff Publishers. Dordrecht/Boston/London, 1993.
[51] Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C. *Law of the European Convention of Human Rights*. Landon, Dublin, Edinburgh: Butterworths, 1995.
[52] Clayton, R.; Tomlinson, H. *Fair Trial Rights*. Oxford: Oxford Univrsity Press, 2001.
[53] Bröhmer, J. *State Immunity and the Violation of Human Rights. International Studies in Human Rights. Vol. 47*. The Hague/Boston/London: Martinus Nijhoff Publisher, 1997.
[54] Orakhelashvilli, A. Restrictive Interpretation of Human Rights Treaties in the Recent Jurisprudence of the European Court of Human Rights. *European Journal of International Law*. Oxford University Press. 2003, 14(3).
[55] Robertson, A. H.; Merills, J. G. *Human Rights, third edition*. Manchester University Press: Manchester – New York, 1994.
[56] Mowbray, A. The *Development of Positive Obligations under the European Convention of Human Rights by the ECHR. Human Rights Law in Perspective*. Hart Publishing, 2004.
[57] Jočienė, D. Social Rights in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. *Teisė*. 2008, 66(II); Jočienė, D. *Europos Žmogaus Teisių Konvencijos taikymas*. Vilnius: Eugrimas, 2001; Jočienė, D. ir Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos teisėje*. Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005.
[58] Štarienė, L. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio taikymo sritis: civilinių teisių ir pareigų bei baudžiamojo kaltinimo klausimai. *Jurisprudencija.* 2005, 78(70)); Štarienė, L. Teisės į teisingą teismą, įtvirtintos Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str., pobūdis, vieta ir apsaugos lygis kitų Konvencijos teisių požiūriu. *Jurisprudencija*. 2006, 10(88)); Štarienė, L. *Teisė į teisingą teismą pagal 1950 m. žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
[59] Baltutytė, E. *Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio taikymo aspektas*. Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.

DARBO METODOLOGIJA

Moksliniam tyrimui atlikti ir iškeltiems uždaviniams pasiekti naudojami tokie mokslinio tyrimo metodai: lingvistinis, sisteminės analizės, lyginamasis, istorinis, teleologinis, loginis, apibendrinimo ir kiti.

Lingvistinis metodas buvo taikomas aiškinant kai kurių LR CPK ir civilinio proceso teisės doktrinoje vartojamų sąvokų tikrąją prasmę. Lingvistinis teisės aiškinimo metodas teisės moksle yra vienas pagrindinių, tačiau pagrįstai yra teigiama, kad negalima apsiriboti vien šio metodo taikymu, nes tikroji teisės normos prasmė gali likti neatskleista[60]. Todėl kartu su lingvistiniu metodu buvo naudojami sisteminės analizės, istorinis, teleologinis metodai.

Sisteminės analizės metodo naudojimą lėmė sisteminė teisės bei LR CPK, kaip sisteminio teisės akto, prigimtis. Naudojant sisteminės analizės metodą LR CPK numatyti atsisakymo priimti ieškinį pagrindai buvo analizuojami atsižvelgiant į jų santykį su ypatingąją teiseną reglamentuojančiomis normomis, siekiant išsiaiškinti, kurie iš atsisakymo priimti ieškinį pagrindų taikomi ir ypatingajai teisenai. Sisteminės analizės metodo pagalba atskleista, kurios teisės kreiptis į teismą prielaidos ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygos yra bendrosios, taikomos visoms ieškinio ir ypatingosios teisenos byloms, o kurios specialiosios – taikomos tik vienai teisenai, kurios atskirosios, taikomos tik tam tikroms ieškinio ir ypatingosios teisenos byloms.

Istorinio bei teleologinio metodų pagalba buvo siekiama išsiaiškinti konkrečios nuostatos priėmimo aplinkybes, nustatyti, kokių tikslų ją priimant siekė įstatymų leidėjas bei nustatyti teisės kreiptis į teismą prielaidų ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygų kilmę ir šios kilmės įtaką galiojančių LR CPK nuostatų turiniui.

Lyginamasis metodas buvo naudojamas analizuojant Lietuvos ir tarptautinių teisės aktų nuostatas, siekiant atskleisti teisės į teisminę gynybą turinį bei Lietuvos ir užsienio valstybių (Rusijos, Vokietijos) civilinio proceso teisės doktrinoje aptariamas teisės į teisminę gynybą prigimties koncepcijas. Šis metodas taip pat buvo taikomas lyginant Lietuvoje ir užsienio valstybėse (Rusijoje, Vokietijoje, Austrijoje) egzistuojančias kreipimosi į teismą sąlygas bei anksčiau Lietuvoje galiojusias teisės kreiptis į teismą prielaidas ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygas.

Loginis ir apibendrinimo metodai pasitelkti apibendrinti analizuotai teorinei praktinei tyrimo medžiagai bei išvadoms formuluoti.

---

[60] Mikelėnas, D.; Mikelėnas, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai.* Vilnius: Justitia, 1999, p. 189-190.

Dokumentų analizės metodas buvo vienas iš pagrindinių tyrimo metu taikytų empirinių tyrimo metodų. Šis metodas buvo naudojamas tiriant Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių teisės aktus, teismų praktiką bei kitus nagrinėjamos temos analizei reikšmingus dokumentus.

1. DALIS. TEISĖ Į TEISMINĘ GYNYBĄ

1.1. Kai kurie teisės į teisminę gynybą terminijos klausimai

Prieš pradedant analizuoti teisės į teisminę gynybą turinį, reikėtų aiškiai apibrėžti termino „teisė į teisminę gynybą“ prasmę. Bet kurios teisinės sąvokos analizė turi būti pradedama nuo terminų, kuriais ji išreiškiama, prasmės išsiaiškinimo, nes tai turi ne tik pažintinę, bet ir praktinę reikšmę. Mokslinis darbas visuomet naudojasi tam tikru kiekiu pagrindinių sąvokų, kuriose atsispindi nagrinėjamo dalyko atskirų reiškinių ar procesų būdingi požymiai. Norint vienareikšmiškai suprasti tą pačią sąvoką, suteikti jai tą pačią prasmę, būtina darbe ją aptarti, paaiškinti, kokia prasme ji bus vartojama[61]. Kaip pažymi A. Vaišvila, termino prasmė – tai ta sąvoka (esminiai žymimo objekto požymiai), kurią terminas žymi. Negalima vienu terminu žymėti kelių teisės sąvokų arba keliais terminais – vienos sąvokos[62]. Tačiau civilinio proceso teisės doktrinoje ir teisės aktuose analizuojant teisę į teisminę gynybą yra vartojamos įvairios sąvokos: „teisė į ieškinį“, „teisė pareikšti ieškinį“ bei „teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos“. Visos šios sąvokos skirtos tam pačiam reiškiniui pažymėti. Tad, kyla būtinybė išsiaiškinti tikrąją šių vartojamų sąvokų prasmę.

Civilinio proceso teisės vadovėliuose vartojamos „teisės į ieškinį“ ir „teisės pareikšti ieškinį“ sąvokos[63]. Nurodoma, kad „teisę į ieškinį“ apibūdintina dviem aspektais – materialiuoju teisiniu ir procesiniu teisiniu. Materialiuoju teisiniu aspektu teisė į ieškinį apibūdinama kaip teisė į pareikšto materialinio teisinio reikalavimo patenkinimą, t. y. teisė į teigiamą teismo sprendimą. Ši teisė priklauso nuo materialiojo teisinio pobūdžio aplinkybių. Jei ieškovas turi teisę į ieškinį, teismas jo ieškinį savo sprendimu patenkina (iš dalies ar visiškai), jei neturi – atmeta. O procesiniu teisiniu atžvilgiu teisė į ieškinį apibūdinama kaip teisė pareikšti ieškinį, teisė kreiptis į teismą. Teisė pareikšti ieškinį (teisė kreiptis į teismą) priklauso nuo tam tikrų įstatyme nurodytų faktinių aplinkybių.

Mūsų manymu, šios civilinio proceso teisės vadovėliuose vartojamos sąvokos išreiškia tik atskirus teisės į teisminę gynybą pasireiškimo atvejus vienoje civilinio proceso teisenoje – ieškinio teisenoje. Vartojamos teisinės sąvokos turi būti bendros visam civiliniam procesui ir teisę į teisminę gynybą išreikšti abiejų teisenų atžvilgiu, kadangi teisė į teisminę gynybą yra universali – būdinga ne tik visam civiliniam procesui, bet ir administraciniam procesui. Civiliniame procese yra dvi teisenos – ieškinio ir ypatingoji. Kreipiantis į teismą ieškinio teisenos tvarka turi būti paduodamas ieškinys (išskyrus bylose dėl teismo įsakymo išdavimo yra paduodamas pareiškimas), o ypatingosios teisenos tvarka – pareiškimas, prašymas ar skundas. Todėl, mūsų manymu, vadovėlyje vartojamos sąvokos

[61] Tidikis, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija.* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 340.
[62] Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 238.
[63] Mikelėnas, V., *supra* note, p. 370 - 371; Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note, p. 381–382.

„teisė į ieškinį“, „teisė pareikšti ieškinį“ būdingos tik ieškinio teisenai, todėl kalbant apie visą civilinį procesą yra per siauros, t. y. ne visa apimančios .

Neabejotinai reikėtų pritarti A. A. Melnikovo išsakytai pozicijai, kad civilinio proceso ir civilinio proceso teisės mokslo požiūriu būtina kalbėti apie teisę į teisminę gynybą, bet ne apie teisę į ieškinį, apie teisę kreiptis į teismą teisminės gynybos, bet ne apie teisę pareikšti ieškinį[64]. Teisinga šiuo klausimu ir S. Vėlyvio pozicija, kad sąvoka „teisė į teisminę gynybą“ yra daug platesnė negu sąvoka „teisė į ieškinį“, lygiai kaip ir sąvoka „teisė pareikšti ieškinį“ – daug siauresnė nei sąvoka „teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos“[65]. Šie autoriai teisingai pastebi, kad „teisė į teisminę gynybą“ bendra visam civiliniam procesui, o „teisė į ieškinį“ ir „teisė pareikšti ieškinį“ taikytina tik vienai civilinio proceso teisenai.

LR CPK vartojama „teisės kreiptis į teismą teisminės gynybos“ sąvoka. Mūsų manymu, LR CPK vartojama „teisės kreiptis į teismą teisminės gynybos“ sąvoka yra tiksli ir yra tinkama, nes aiškiai išreiškia šio termino prasmę. LR CPK 5 straipsnio pirmoje dalyje nurodoma, kad kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Iš šio straipsnio pirmosios dalies matyti, kad ši sąvoka apima veiksmus, susijusius su kreipimusi į teismą norint apginti pažeistą ar ginčijamą teisę arba įstatymo saugomą interesą. Antroji šio straipsnio dalis šį veiksmą detalizuoja, nurodydama, kad teismas imasi nagrinėti civilinę bylą pagal asmens (arba jo atstovo), kuris kreipiasi, kad būtų apginta jo teisė arba įstatymo saugomas interesas, pareiškimą [...]. Mūsų manymu, šio straipsnio antrojoje dalyje vartojamą terminą „pareiškimas“ reikia suprasti plačiąja prasme, kaip reiškiantį byloje dalyvaujančių asmenų procesinį dokumentą, kuriuo kreipiamasi į teismą abiejų civilinio proceso teisenų tvarka – tiek ieškinį (kreipiantis į teismą ieškinio teisenos tvarka), tiek pareiškimą, prašymą ar skundą (kreipiantis į teismą ypatingosios teisenos tvarka).

Atsižvelgiant į išsakytus pastebėjimus, galima teigti, kad tikslesnė yra „teisės kreiptis į teismą teisminės gynybos“ sąvoka. Tačiau svarbu pabrėžti, kad ši sąvoka negali būti tapatinama su „teisės į teisminę gynybą“ sąvoka, nes jos nėra tapačios. Argumentus, pagrindžiančius šį teiginį, pateiksime analizuodami teisės į teisminę gynybą sampratą.

[64] Мельников, А. А. *Правовое положение личности в советском гражданском процессе.* Москва, 1969. с. 106.
[65] Vėlyvis, S., *supra* note 17, p. 196.

1.2. TEISĖS Į TEISMINĘ GYNYBĄ SAMPRATA IR TURINYS

1.2.1. Teisė į teisminę gynybą pirmosios instancijos teisme ir teisės į teisminę gynybą prigimties mokslinės teorijos

Teisė į teisminę gynybą yra įtvirtinta daugelyje nacionalinių bei tarptautinių dokumentų. 1966 metų Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 2 straipsnio 3 dalyje, 1950 m. lapkričio 4 d. Konvencijos 6 ir 13 straipsniuose beveik visų pasaulio šalių Konstitucijose. Ne išimtis ir Lietuvos Respublikos teisės aktai – Konstitucijos 30 straipsnis, LR CPK 5 straipsnis, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo[66] 4 straipsnis. Visuose šiuose teisės aktuose teisė į teisminę gynybą apibūdinama įvairiai, tačiau jos esmė yra ta, kad kiekvienam asmeniui, manančiam esant pažeistas jo teises ar įstatymų saugomus interesus, yra garantuojama teisminė gynyba.

Subjektinės teisės ir įstatymo saugomo intereso įgyvendinimas susijęs ne tik su paties suinteresuoto asmens, bet ir visuomenės bei valstybės interesais. Todėl valstybė įtvirtina įvairius subjektinių teisių ir įstatymo saugomų interesų įgyvendinimo bei gynybos būdus. Jeigu valstybė neužtikrintų subjektinės teisės įgyvendinimo mechanizmo, tai subjektinė teisė taptų deklaratyvia teise. Civilinės subjektinės teisės struktūra, kurią sudaro trys elementai: teisė atlikti tam tikrus veiksmus, teisė reikalauti, kad būtų atlikti tam tikri veiksmai ir teisė reikalauti teisminės gynybos, kai kiti asmenys nevykdo savo pareigų arba trukdo ją įgyvendinti, leidžia teigti, jog tai nėra tik deklaratyvi teisė, kadangi trečiasis civilinės subjektinės teisės elementas garantuoja asmeniui jo pažeistos teisės apsaugą ir įgyvendinimą. Taigi, pažeidus ar ginčijant subjektinę teisę, valstybė užtikrina jos įgyvendinimą bei apsaugą, nustatydama įvairius šios subjektinės teisės apsaugos ir gynimo būdus. Vienu iš subjektinės teisės apsaugos ir įgyvendinimo būdų yra teisminė gynyba. Nors civilinės materialinės subjektinės teisės įgyvendinimą bei apsaugą valstybė užtikrina įvairiomis priemonėmis, teisminė gynyba yra svarbiausia, kadangi užtikrina visiems besikreipiantiems į teismą asmenims maksimumą procesinių teisinių garantijų. Pavyzdžiui, teisme ginčą sprendžia pagal įstatymą sudarytas teismas, procesas vyksta griežtai įstatymų nustatyta tvarka, užtikrinančia galimybę teismui nustatyti visas bylos aplinkybes, teismo procese galima reikalauti laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, įstatymo numatytais atvejais asmuo gali būti atleidžiamas nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo ir pan. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pažymėjęs, kad pagal įstatymą įsteigtas ir valstybės vidaus teisėje veikiantis teismas yra „efektyvi“ ir „veiksminga“ teisinės gynybos priemonė Konvencijos 13 str. 1 d. atžvilgiu[67].

[66] Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994. Nr. 46-851.
[67] *Florentino Garcia v. Switzerland*, no. 10148/82, ECHR 1999.

Teisminė gynyba dažniausiai tampa aktuali tais atvejais, kai yra pažeista ar ginčijama suinteresuoto asmens subjektinė teisė arba įstatymo saugomas interesas, arba iškyla būtinybė nustatyti juridinę reikšmę turinčius faktus, arba kitas aplinkybes, turinčias reikšmės subjektinės teisės įgyvendinimui.

Norint nustatyti, ar esant minėtiems atvejams suinteresuotas asmuo turi teisę į teisminę gynybą, būtina išsiaiškinti, ar toks asmuo turi ir teisę kreiptis į teismą. Būtina išanalizuoti ir tai, ar teisė į teisminę gynybą ir teisė kreiptis į teismą yra tapačios sąvokos bei tai, ar teisės kreiptis į teismą įgijimas ir realizavimas reiškia teisės į teisminę gynybą realizavimą. Aptariant teisės į teisminę gynybą turinį, privalu apibrėžti ir teisės į teisminę gynybą ribas. Todėl šių klausimų išanalizavimas leis išvengti pernelyg įvairaus teisės į teisminę gynybą suvokimo ir iš esmės skirtingų sąvokų tapatinimo.

Didesnį dėmesį šių klausimų analizei Lietuvoje skyrė S. Vėlyvis[68], analizuodamas teisę į teisminę gynybą civilinio proceso teisės doktrinoje. Diskusijos šia tema dažniausiai apsiriboja tik teiginiais, kad teisė į teisminę gynybą gali būti suprantama trejopai: kaip konstitucinis principas, kaip teisė į teisminę gynybą materialine teisine prasme, bei kaip teisė į teisminę gynybą procesine teisine prasme[69]. Teisę į teisminę gynybą bandė aiškinti ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas[70], Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą išreiškę savo poziciją šiais klausimais[71]. Apie teisę į teisminę gynybą ne kartą savo sprendimuose pasisakė ir Europos Žmogaus Teisių Teismas[72].

Kaip teisingai pastebi S. Vėlyvis[73], šalių, įėjusių į Tarybų Sąjungos sudėtį, civilinio proceso teisės doktrinoje, kurioje jaučiama Vokietijos ir Prancūzijos civilinio proceso teisės doktrinos įtaka, sąvoka „teisė į teisminę gynybą“, kaip ir daugelis kitų civiliniame procese vartotų sąvokų, ilgą laiką buvo vartojama tik ieškinio teisenoje nagrinėjant ieškinio, teisės į ieškinį, teisės pareikšti ieškinį sąvokas, neapimant ypatingosios teisenos. Tačiau vien tik minėtos analizės apimtimi mes neapsiribosime ir šiuos klausimus nagrinėsime atsižvelgiant į abi civilinio proceso teisenas, taip pat į sąvokas bendras abiems civilinio proceso teisenoms – tiek ieškinio (ginčo), tiek ypatingajai.

---

[68] Vėlyvis, S., *supra* note 17, p. 196.
[69] Mikelėnas, V., *supra* note *15*, p. 16-17; Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note *15*, p. 21.
[70] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės Žinios*. 1997. Nr. 91-2289. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas. *Valstybės Žinios*. 1999. Nr. 15-402. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas. *Valstybės Žinios*. 2002. Nr. 69-2832.
[71] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje *A. Pučinskienė v. Vilniaus apskrities viršininko administracija* (bylos Nr. 3K-3-14/2003); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje *P. Roževičienė v. Panevėžio m. valdyba* (bylos Nr. 3K-3-384/1999).
[72] *Golder v. United Kingdom*, no. 4451/70, ECHR 1975; *Holy Monasteries v. Greece*, no. 13092/87, 13984/88, ECHR 1994; *Ashingdane v. United Kingdom*, no. 8225/78, ECHR 1985; *Axen v. Austria*, no. 8273/78, ECHR 1983 ir kt.
[73] Веливис, С., *supra* note 17, с. 21.

Pradėti analizuoti teisę į teisminę gynybą derėtų nuo LR Konstitucijos, pabrėžiančios šios teisės svarbą, valstybės požiūrį į subjektinių teisių įgyvendinimą bei apsaugą. Teisė į teisminę gynybą laikoma konstituciniu principu, garantuojančiu asmeniui, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisę kreiptis į teismą. Neabejotinai reikėtų sutikti su V. Mikelėno nuomone, kad nors Konstitucijos 30 straipsnis kalba apie galimybę teismine tvarka ginti tik pažeistas konstitucines teises ir laisves, tačiau šis principas turi būti suprantamas gerokai plačiau ir vien jomis neapsiriboti[74]. Tai visiškai suprantama, kadangi konstitucinės teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo garantijos yra įtvirtintos ir konkretizuojamos kituose įstatymuose. Reali šios teisės įgyvendinimo garantija įtvirtinta ir LR CPK 5 straipsnio antrojoje dalyje, kur nurodoma, kad atsisakymas teisės kreiptis į teismą negalioja. Taip pat, sutinkamai su LR CPK 5 straipsniu, kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą teisminės gynybos. Kaip matyti iš šio straipsnio turinio, į teismą gali kreiptis ne bet kuris, o tik suinteresuotas asmuo, manantis, kad jo teisė yra pažeista ar ginčijama ir ne bet kokia tvarka, o tik įstatymo nustatyta tvarka. Šio straipsnio turinys byloja, kad teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti. Tai savo sprendimuose pabrėžė ir Europos Žmogaus Teisių Teismas teigdamas, kad šios teisės ribojimai, nors ir tiesiogiai neįtvirtinti Konvencijos 6 straipsnyje, tačiau yra numanomi, kadangi pati teisės į teisminę gynybą prigimtis reikalauja valstybinio reguliavimo. Valstybė turi tam tikrą veiksmų laisvę nustatydama teisės į teisminę gynybą ribojimus, tačiau tie ribojimai turi būti teisėti ir proporcingi, kad neapribotų šios teisės taip, jog šios teisės esmė būtų paneigta[75]. *Golder v. United Kingdom byloje* Europos Žmogaus Teisių Teismas nurodė, kad teisės kreiptis į teismą, kaip ir teisės į mokslą, pobūdis reikalauja valstybės reguliavimo, kuris gali skirtis laiko ir vietos atžvilgiu, atsižvelgiant į visuomenės ir asmenų poreikius bei išteklius, tačiau toks reguliavimas niekada negali pažeisti pačios teisės esmės nei konfliktuoti su kitomis Konvencijos teisėmis[76]. Vėlesnėje savo praktikoje teismas detalizavo teisės kreiptis į teismą apribojimų klausimą, nurodydamas, kad valstybės Konvencijos dalyvės, reguliuodamos teisę kreiptis į teismą, turi tam tikrą aiškinimo laisvę. Tačiau bet kokie taikomi apribojimai negali apriboti asmens teisės kreiptis į teismą tokiu būdu, kad būtų pažeista pati teisės esmė. Taip pat, apribojimas nebus suderintas su Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi, jeigu juo nebus siekiama teisėto tikslo ir nebus pagrįsto proporcingumo ryšio tarp taikomų priemonių ir siekiamo tikslo[77].

[74] Mikelėnas, V., *supra* note *15*, p. 61.
[75] Михель де Сальвия. *Прецеденты Европейского Суда по правам человека*. Санкт-Петербург, Юридический центр, Пресс. 2004, с. 283-325.
[76] *Golder v. United Kingdom*, no. 4451/70, ECHR 1975.
[77] *Ashingdane v. the United Kingdom*, no. 8225/78, ECHR 1985; *A v. United Kingdom*, no. 35373/97, ECHR 2002; *Waite and Kenedy v. Germany*, no. 26083/94, ECHR 1999; *Jedamski and Jedamska v. Poland*, no. 73547/01, ECHR 2005; *Kreuz v. Poland*, no. 28249/95, ECHR 2001; *K. T.v. Norway*, no. 26664/03, ECHR 2008.

Tam tikrus teisės kreiptis į teismą ribojimus lemia pati gyvenimo realybė. Tokių ribojimų įtvirtinimas sumažina neteisėto proceso pradžios tikimybę. Pavyzdžiui, asmuo kreipiasi į teismą dėl ginčo, kuris jau buvo išspręstas teisme šalims sudarius taikos sutartį ir teismui ją patvirtinus. Jei įstatymas nenumatytų jokių šios teisės ribojimų, tai byla tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu, galėtų būti pakartotinai nagrinėjama teisme (išskyrus atvejus, jei ši taikos sutartis vėliau būtų pripažinta negaliojančia). Taigi toks reguliavimas sukeltų chaosą ir būtų sveiku protu nesuvokiamas. Todėl teismas, prieš iškeldamas civilinę bylą, turi patikrinti, ar toje byloje nėra įsiteisėjusio teismo sprendimo, priimto tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu.

Teisę į teisminę gynybą, kaip konstitucinį principą, aiškina Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas teigdamas, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio pirmoje dalyje įtvirtintas principas yra iš esmės analogiškas Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio pirmame punkte ("Kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto kompetentingo, nepriklausomo ir bešališko teismo, kuris […] nustatytų jo ginčijamas civilines teises ir pareigas"), Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio pirmoje dalyje ("Nustatant kiekvieno asmens civilines teises ir pareigas […] asmuo turi teisę, kad jo bylą lygybės ir viešumo sąlygomis per protingą terminą išnagrinėtų pagal įstatymą sudarytas nepriklausomas ir nešališkas teismas"), Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 8 straipsnyje ("Kiekvienas žmogus turi teisę pasinaudoti kompetentingais nacionaliniais teismais savo teisėms apginti, kai jo pagrindinės teisės, pripažįstamos jam konstitucijos ar įstatymais, buvo pažeistos") įtvirtintiems principams[78]. Teisę į teisminę gynybą, kaip konstitucinį principą aiškina ir Lietuvos civilinio proceso teisės mokslininkai nurodydami, kad remiantis Konstitucijos 30 straipsnio pirmąja dalimi, teisė į teisminę gynybą yra konstitucinis principas, reiškiantis, jog kiekvienam teisės subjektui privalo būti užtikrinta teisminė jo pažeistų teisių ar interesų gynybos galimybė. Teisė į teisminę gynybą – sudedamoji asmens teisinio statuso dalis ir jo teisnumo elementas[79]. Čia pabrėžiamas vienas iš trijų teisės į teisminę gynybą aspektų.

Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimu[80] ir minėtų tarptautinių dokumentų nuostatomis, manome, kad teisė į teisminę gynybą yra platesnio turinio, nei teisė kreiptis į teismą. Šios sąvokos negali būti tapatinamos. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio pirmo punkto nuostatos aiškiai byloja apie tai, kad kiekvienas asmuo turi teisę ne tik į tai, kad jo byla būtų nagrinėjama teisme, bet ir į tai, kad ta byla būtų nagrinėjama lygybės bei viešumo sąlygomis. Teismas turi būti sudarytas pagal įstatymą, nepriklausomas ir nešališkas. Konvencijos 6

[78] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios.* 1997. Nr. 91–2289.
[79] Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 21.
[80] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės Žinios*. 1997. Nr. 91–2289.

straipsnio pirmoje dalyje, taip pat pabrėžiama, kad asmuo turi teisę ne tik į tai, kad jo bylą nagrinėtų teismas, bet ir į tai, kad ta byla būtų nagrinėjama lygybės ir viešumo sąlygomis. Teismas taip pat turi būti nepriklausomas ir nešališkas.

Šiose nuostatose akcentuojama ne tik tai, kad asmuo turi teisę kreiptis į teismą, bet ir teisę į tinkamą procesą bei į to proceso baigtį, t. y. ir teisę reikalauti priimti teismo sprendimą, kuriuo būtų iš esmės atsakyta į asmens pareikštą reikalavimą –, ar asmens reikalavimas pagrįstas, ar ne. Ir tai visiškai suprantama, kadangi asmuo, kreipdamasis į teismą, siekia, kad teismas ne tik iškeltų bylą, bet ir ją išspręstų iš esmės, t.y. išspręstų tarp šalių kilusį ginčą. Remiantis šiomis nuostatomis, į teisės į teisminę gynybą turinį įeina teisė kreiptis į teismą, teisė į tinkamą teismo procesą ir teisė reikalauti priimti teismo sprendimą. Tačiau tai nereiškia, kad procesas turi užsibaigti teigiamo (pabraukta autorės) sprendimo priėmimu, to nenumato ir minėtų dokumentų nuostatos. Juk teismas priims asmeniui palankų teismo sprendimą tik tuo atveju, jei pasitvirtins, kad jo pareikštas materialinis teisinis reikalavimas yra išties pagrįstas, t.y., jog jam tikrai priklauso subjektinė materialinė teisė ar įstatymo saugomas interesas.

Neatsitiktinai civilinio proceso teisės teorijoje[81] teisė į teisminę gynybą įvardijama kaip teisės į tinkamą teismo procesą principas, kuris tiesiogiai įtvirtintas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje. Valstybė, garantuodama teisę kreiptis į teismą dėl teisminės gynybos, kartu turi užtikrinti, kad teismo procesas vyktų sąžiningai, operatyviai, kvalifikuotai, kad būtų gerbiamos šalių teisės, o bylą nagrinėtų nešališkas ir nepriklausomas teisėjas.

Visos šios garantijos reiškia ne ką kitą, kaip asmens teisę į tinkamą teismo procesą. Taigi teisė kreiptis į teismą yra tik priemonė realizuoti teisę į teisminę gynybą. Teisės į tinkamą teismo procesą principas byloja apie eilę procesinių garantijų, kurios turi būti užtikrinamos viso proceso metu. Tai reiškia, kad asmeniui turi būti užtikrinta ne tik teisė kreiptis į teismą, bet ir teisė į tinkamą teismo procesą ir teisė reikalauti priimti teismo sprendimą, kuriuo būtų iš esmės atsakyta į asmens pareikštą reikalavimą.

Civilinio proceso teisės teorijoje[82] bei teismų praktikoje[83] teisė į teisminę gynybą taip pat siejama su teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principu. Be abejo, turime sutikti ir su tuo, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnis įtvirtina svarbią nuostatą, jog iš esmės kiekvieną civilinį teisinį ginčą turi spręsti teismas. Tai reiškia, kad kiekvienam asmeniui, manančiam, kad jo teisės yra pažeistos, turi būti garantuojama teisminė

[81] Mikelėnas, V., *supra* note 15, p. 69-73; Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 152–154.
[82] *Ibid*., p. 137–146.
[83] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *A. Motiejūnas v. Lietuvos Respublika* (bylos Nr. 3K–7–470/1999); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. balandžio 12 d nutartis civilinėje byloje *M. Jankauskas v. Jonavos rajono žemėtvarkos skyrius* (bylos Nr. 3K–3–49/1999).

gynyba. Tačiau teisės kreiptis į teismą teisminės gynybos prieinamumas savaime nereiškia, kad kilus konfliktui būtina iš karto kreiptis į teismą ir, kad būtent teismas turi nagrinėti kiekvieną socialinį konfliktą. Teismas skirtas ne bet kokiems konfliktams, o tik teisiniams konfliktams spręsti. Į teismą galima kreiptis norint apginti pažeistą ar ginčijamą subjektinę teisę ar įstatymo saugomą interesą. Todėl ir LR CPK 5 straipsnis kalba ne apie bet kurio, o apie suinteresuoto asmens teisę kreiptis į teismą teisminės gynybos. Suinteresuotumas turi pasireikšti būtent savarankišku teisiniu interesu ir būtinybe jį ginti. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone[84], suinteresuoto asmens teisė kreiptis į teismą nereiškia teisės reikalauti apginti nuo pažeidimų bet kieno teisę, o reiškia tik galimybę kreiptis į teismą dėl to, kad būtų apginta jo subjektinė teisė arba įstatymų saugomas interesas. Tokios pat kreipimosi į teismą nuostatos įtvirtintos ir Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 8 straipsnyje bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 13 straipsnyje. Šios tarptautinės normos garantuoja kiekvienam, kurio teisės ir laisvės buvo pažeistos, teisę į teisminę gynybą. Joks įstatymas negalėtų uždrausti asmeniui kreiptis į teismą dėl jo subjektinės teisės ar įstatymo saugomo intereso pažeidimo. O jei toks įstatymas ir atsirastų, tokios jo nuostatos prieštarautų Konstitucijos 30 straipsniui, Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 8 straipsniui ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6, 13 straipsniams.

Tačiau teisminės gynybos prieinamumas savaime nereiškia, kad kiekvieno kreipimosi į teismą atveju turi būti pradėtas teismo procesas. Tai, kad besikreipiančio į teismą asmens materialinis teisinis reikalavimas priskirtas teismo kompetencijai, dar nereiškia, kad teismas privalo priimti jo pareiškimą ir iškelti civilinę bylą. Pareiškimas bus priimtas ir civilinė byla bus iškelta tik tuo atveju, jei asmuo laikysis ir įstatymo nustatytos kreipimosi į teismą tvarkos. Tik tokiu atveju civilinė byla bus iškelta ir pradėtas teisminis procesas. Terminas „teisė kreiptis į teismą“, nereiškia, kad į teismą gali kreiptis bet kas ir bet kokia tvarka ar būdu. Į teismą turi teisę kreiptis tik suinteresuotas asmuo ir tik įstatymo nustatyta tvarka. Tas pats terminas byloja ir apie tai, kad teisė kreiptis į teismą siejama ne tik su formaliu ginčų priskyrimu teismams, bet ir su tam tikromis proceso garantijomis, užtikrinančiomis šios teisės realų pobūdį. Pavyzdžiui, turi būti garantuojama, kad šalių ginčą spręs pagal įstatymą sudarytas nepriklausomas ir nešališkas teismas, šaliai, kuri dėl sunkios materialinės padėties negali kreiptis į teismą, valstybė privalo garantuoti teisę į nemokamą teisinę pagalbą, teismas privalo išklausyti kiekvieną šalį ir pan. Kaip jau buvo minėta, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat aiškina, kad aptariamas Konstitucijos straipsnis apima ir būtinas proceso garantijas. Susidaro

[84] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje *R. Bridziulaitis v. Žemės ir kito nekilnojamo turto kadastro ir registro valstybinė įmonė ir kt.* (bylos Nr. 3K–3–552/2000). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Akvilegija“ v. V. Galvonas* (bylos Nr. 3K–3–244/2003).

įspūdis, kad pažeidus šias garantijas, būtų pažeista ir konstitucinė teisė į teisminę gynybą. Taigi, akivaizdu, kad teisės į teisminę gynybą turinys neapsiriboja tik kreipimusi į teismą, o yra daug platesnio turinio.

Minėjome, kad civilinio proceso teisės teorijoje[85] teisė į teisminę gynybą įvardijama kaip teisės į tinkamą teismo procesą principas, kuris tiesiogiai įtvirtintas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje. Todėl, mūsų manymu, svarbu detaliau išsiaiškinti konvencijos 6 straipsnio pirmosios dalies turinį bei Europos Žmogaus Teisių Teismo poziciją šiuo klausimu.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje galime įžvelgti šias proceso garantijas:

a) kiekvieną civilinį teisinį ginčą turi spręsti teismas;

b) asmens byla turi būti išnagrinėta per protingą laiką;

c) bylą turi nagrinėti pagal įstatymą sudarytas teismas;

d) bylą nagrinėjantis teismas turi būti nepriklausomas ir nešališkas;

e) byla turi būti nagrinėjama lygybės ir viešumo sąlygomis.

Paminėtos garantijos įeina į teisės į tinkamą teismo procesą turinį. Šių proceso garantijų svarbą patvirtina ir Europos Žmogaus Teisių Teismas savo praktikoje[86] nurodydamas, kad Konvencijos 6 straipsnio pirmoji dalis, detaliai ir aiškiai įtvirtina ir procesines šalių garantijas teismo procese.

Svarbu paminėti ir tai, jog Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje[87] aptariamos proceso garantijos ne tik konkrečiai įvardijamos Konvencijos straipsnio tekste, tačiau gali būti ir numanomos. Labai svarbu ir tai, kad Konvencijos 6 straipsnio nuostatų aiškinimas būtų neatsiejamas nuo Konvencijos preambulėje įtvirtintų bendrųjų teisės principų, teisės viršenybės principo bei principo, draudžiančio atsisakyti vykdyti teisingumą.

Europos Žmogaus Teisių Teismas sprendime byloje *Golderis v. Jungtinė Karalystė*[88] pažymi, kad „pareiškėjui nors formaliai ir nebuvo atsakyta teisė kreiptis į teismą, tačiau praktiškai buvo sukliudyta pradėti jo sumanytą bylą. Teismas mano, kad Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis, nors ji aiškiai ir nedeklaruoja teisės kreiptis į teismą, tačiau neatima teisės kreiptis į teismą su civiliniu ieškiniu, kuris yra vadinamosios „teisės kreiptis į teismą“ pobūdžio“. Europos Žmogaus Teisių

[85] Mikelėnas, V., *supra* note 15, p. 69–73; Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 152–154.
[86] *Golder v. United Kingdom*, no. 4451/70, ECHR 1975; *Ashingdane v. the United Kingdom*, no. 8225/78, ECHR 1985.
[87] Berger, V. *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 1997, p.164; *Human rights files No. 13. Article 6 of the European Convention on Human Rights – The right to a fair trial*. Strasbourg: Council of Europe Press, 1994, p. 6.
[88] *Golder v. United Kingdom*, no. 4451/70, ECHR 1975.

Teismas savo sprendimuose[89] konstatavo, jog Konvencijos 6 straipsnis įtvirtina ne tik procesines garantijas nagrinėti bylą teisme, bet ir *teisę kreiptis į teismą*. Šio Teismo požiūriu, kaip buvo minėta, teisė kreiptis į teismą yra vienas iš teisinės valstybės kriterijų.

Iš šių sprendimų matyti, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatuoja, kad teisė kreiptis į teismą nors ir tiesiogiai neįtvirtinta Konvencijos tekste, tačiau yra numanoma. Juk akivaizdu, kad Konvencijos 6 straipsnio pirmoji dalis įtvirtina ne bet kokias garantijas, o būtinas teismo proceso garantijas. Būtent dėl to, kad jos yra užtikrinamos teisminio proceso metu, jos vadinamos ne kaip nors kitaip, o proceso garantijomis. Bet koks teisminis procesas prasideda tik nuo kreipimosi į teismą ir akivaizdu, kad toks kreipimasis turi būti garantuojamas ir saugomas pačios Konvencijos. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir įtvirtina nuostatą, kad iš esmės kiekvieną civilinį teisinį ginčą turi spręsti teismas. Tai reiškia, kad kiekvienam asmeniui, manančiam, kad jo teisės yra pažeistos, turi būti garantuojama teisminė gynyba, kuri be kreipimosi į teismą neįsivaizduojama. Be to, byloje *Golderis v. Jungtinė Karalysė*[90] Teismas pateikė išvadą, kad teisė kreiptis į teismą yra neatskiriamas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies teisės elementas, o toks šio straipsnio aiškinimas nesukuria naujų įsipareigojimų valstybėms Konvencijos dalyvėms, kadangi toks aiškinimas yra pagrįstas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies paties pirmojo sakinio tekstu bei atsižvelgiant į Konvencijos, kaip teisę kuriančios sutarties tikslą, ir bendruosius teisės principus. Taigi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis garantuoja kiekvienam asmeniui teisę kreiptis su pareiškimu į teismą, kuomet teisė kreiptis į teismą, t. y. teisė pradėti procesą teismuose civilinėse bylose sudaro tik vieną aspektą, o prie šios teisės prisideda visos kitos Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies garantijos, kartu sudarančios teisę į teisingą teismą.

Kai kurių valstybių civilinio proceso teisės doktrinoje taip pat nurodoma, kad į teisę į teisminę gynybą įeina ne tik teisė kreiptis į teismą, bet ir tam tikros procesinė garantijos. Pavyzdžiui Lenkijos Respublikos doktrinoje pabrėžiama, kad „teisė į teisminę gynybą yra sudėtingo turinio ir sunkiai apibrėžiama, tačiau teigiama, jog ją sudaro:

1) teisminės gynybos prieinamumas (realus teismų pasiekimas, teismų teritorinis pasiskirstymas, saikingi mokesčiai, ir kt.);

2) sąžiningas, viešas, atviras ir teisingas teismo procesas (dalyvių teises gerbianti procedūra);

3) galimybė per protingą laiką gauti teismo sprendimą“[91].

[89] *Golder v. United Kingdom*, no. 4451/70, ECHR 1975; *Holy Monasteries v. Greece*, no. 13092/87, 13984/88, ECHR 1994.
[90] *Golder v. United Kingdom*, no. 4451/70, ECHR 1975.
[91] Pogonowski, P., *supra* note 30, p. 7–10.

Lenkijos civilinio proceso teisės doktrinoje nurodoma, „kad teisė į teisminę gynybą apima visą eilę proceso principų: teisminės gynybos prieinamumo, teisės būti išklausytam, teismų nepriklausomumo, nešališkumo, šalių procesinio lygiateisiškumo, dispozityvumo, proceso greitumo principus. Šie principai turi būti užtikrinami bylos nagrinėjimo metu. Teisė į teisminę gynybą demokratinėje teisinėje valstybėje yra tvirtas ir fundamentalus pilietinių teisių ir laisvių elementas ir jos esmė yra ta, kad kiekvienam būtų suteikta galimybė dėl teisinio klausimo išsprendimo kreiptis į teismą, o teismas turėtų pareigą tą klausimą išspręsti“[92].

Taigi Lenkijos civilinio proceso teisės doktrinoje į teisės į teisminę gynybą turinį įtraukiamas teisminės gynybos prieinamumo principas bei visos procesinės garantijos, įeinančios į tinkamo proceso principo turinį, t. y. beveik visi civilinio proceso teisės principai, kurie turi būti garantuojami viso bylos nagrinėjimo metu ir kurių pagalba užtikrinamas teisingas bylos išnagrinėjimas. Teisminės gynybos prieinamumo principas čia įvardijamas kaip realus teisminės gynybos pasiekiamumas, kuris turi būti garantuojamas kiekvienam asmeniui. Tik tokiu atveju, jei teisminė gynyba bus realiai prieinama, asmenims bus sudaryta galimybė apginti savo pažeistas ar ginčijamas teises teisminiu keliu. Trečiasis teisės į teisminę gynybą elementas – galimybė per protingą laiką gauti teismo sprendimą yra tarsi bylos išsprendimo rezultatas bei tas tikslas, kurio siekia į teismą besikreipiantis asmuo. Tokią teisės į teisminę gynybą turinio struktūrą, kaip nurodė P. Pogonovski, nulėmė ir Lenkijos Respublikos Konstitucijos 45 straipsnis, kuriame nurodyta, kad „ kiekvienas turi teisę, kad jo byla teisingai ir viešai, nepagrįstai nevilkindamas išnagrinėtų kompetentingas, nepriklausomas ir nešališkas teismas“[93].

Panašiai teisė į teisminę gynybą apibrėžiama ir Prancūzijoje[94], kur nurodoma, kad tai yra reikalavimą pareiškusio asmens teisė būti išklausytam ir teisė reikalauti priimti teismo sprendimą, kuriuo iš esmės būtų atsakyta ar asmens reikalavimas pagrįstas, ar ne.

Galime daryti išvadą, kad teisė kreiptis į teismą yra neatsiejama teisės į teisminę gynybą dalimi. Tai reiškia, kad teisė į teisminę gynybą yra platesnio turinio, nei teisė kreiptis į teismą, nes teisė kreiptis į teismą yra tik teisės į teisminę gynybą dalis, jos realizavimo priemonė. Europos Žmogaus Teisių Teismas, aiškindamas Konvenciją, nurodo esant ir tam tikras tinkamo (teisingo) teismo proceso garantijas. Tinkamo teismo proceso garantijos turi būti užtikrinamos asmeniui per visą bylos nagrinėjimo procesą. Būtent šios garantijos ir sudaro tinkamas sąlygas procese išsiaiškinti svarbius klausimus –, ar besikreipiančio į teismą asmens teisės bei įstatymo saugomi interesai yra pažeisti, ar

[92] Pogonowski, P.*, supra* note 30, p. 18–58.
[93] *Ibid*., p. 12.
[94] Toks teisės į teismą gynybą (teisės į ieškinį) aiškinimas nurodytas Prancūzijos civilinio proceso kodekso 30 straipsnyje. Žr. Nouveau Code de Procedure Civile. Paris: Dalloz, 1991; *Prancūzijos civilinio proceso kodeksas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 11 12]. < http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/somncpca.htm.>.

subjektinė teisė bei įstatymo saugomas interesas, dėl kurio gynybos kreipiamasi, priklauso besikreipiančiam asmeniui. Atsakymą į šiuos klausimus įmanoma sužinoti tik išnagrinėjus bylą iš esmės arba užbaigus bylą be teismo sprendimo (bylą nutraukus arba pareiškimą palikus nenagrinėtą).

Taigi, mūsų manymu, į teisės į teisminę gynybą turinį įeina:

1. teisė kreiptis į teismą;
2. teisė į tinkamą teismo procesą (visuma tinkamo proceso garantijų) ir
3. teisė reikalauti išnagrinėti bylą iš esmės ir atsakyta į asmens pareikštą reikalavimą.

Toliau nagrinėjant teisės į teisminę gynybą turinį, būtina išsiaiškinti, kokią įtaką teisei į teisminę gynybą turi teismo sprendimo teigiamas ar neigiamas turinys. Ar priėmus besikreipiančiam į teismą asmeniui neigiamą teismo sprendimą dėl to, kad subjektinė teisė ar įstatymo saugomas interesas jam nepriklauso, būtų laikoma, kad šiam asmeniui vis tiek priklauso teisė į teisminę gynybą? Taip pat, ar „teisė į teisminę gynybą“ yra procesinė teisinė, ar materialinė teisinė kategorija? Atsakymą į šiuos klausimus bandysime rasti civilinio proceso teisės mokslininkų darbuose.

Prieš pradedant analizuoti šiuos klausimus, būtina paminėti, kad romėnų teisė įtakojo teisės į ieškinį (teisės į teisminę gynybą) kaip materialinės teisinės kategorijos aiškinimą. Šios teorijos pradininku laikytinas teisės istorijos mokyklos atstovas F. C. Savigny[95]. Į teisės į ieškinį (teisės į teisminę gynybą) turinį jis įtraukia teisės pažeidimą ir tos teisės pažeidimo pašalinimą, taip pabrėždamas šios teisės materialinę teisinę prigimtį. F. C. Savigny taip pat nurodo, kad neleistina teisę į ieškinį painioti su pačiu ieškinio pareiškimu (su teise pareikšti ieškinį), priklausančiu procesinei, o ne materialinei teisei. Tačiau F. C. Savigny teisės pareikšti ieškinį (teisės kreiptis į teismą) turinio neanalizavo. Todėl, anot F. C. Savigny, teisė į ieškinį reiškė ne ką kitą, kaip materialinę teisę, pareikštą atsakovui, t. y. tam, kuris manytina, kad pažeidė materialinę subjektinę teisę. Būdama pažeista, subjektinė teisė virsta teise į ieškinį.

Sekanti teorija po F. C. Savigny laikytina Vokietijos proceso teisės mokslininko B. Windscheido[96] teisės į ieškinį (teisės į teisminę gynybą) teorija. Ši teorija buvo tarsi siekis išsilaisvinti nuo visa apimančios romėnų teisės įtakos, todėl B. Windscheidas aiškino, kad skirtingai nuo romėnų teisės, teigiančios, kad pažeista subjektinė teisė virsta teise į ieškinį, teisė į ieškinį turi būti suprantama kaip pirminė, o jos realizavimas teisme suprantamas tik kaip šios teisės išdava (*posterius – lot.*). Anot minėto autoriaus, terminas „teisė į ieškinį“, turi būti keičiamas į terminą „pretenzija į teismą“ (*Anspruch – vok.*).

Visgi iš B. Windscheido teorijos taip ir lieka neaiški teisės į ieškinį esmė. Taip pat neaišku, koks yra pažeistos subjektinės teisės ir jos teisminės gynybos santykis. Mūsų manymu, šie neaiškumai ir

[95] Savigny, F. C., *supra* note 26, p. 20–21.
[96] Windscheid, B., *supra* note 27, p. 3.

paskatino tolimesnį šios teorijos vystimąsi. O konkrečiai, siekimas išsiaiškinti teisės į ieškinį esmę bei šios teisės sąsajas su materialiąja subjektine teise.

Minėtą spragą bandė užpildyti kitas Vokiečių mokslininkas V. Mutheris, kritikavęs B. Windscheidą. V. Mutheris teigė, kad yra dvi skirtingos teisės, kurios priklauso dviem skirtingoms kategorijoms – viena priklauso materialinei teisei, o kita – viešajai teisei. Jis aiškino, kad materialinė teisė ir teisė į ieškinį nėra tapačios, bet tarpusavyje susijusios[97].

Tačiau minėto autoriaus teorija taip pat neatskleidžia teisės į teisminę gynybą (teisės į ieškinį) esmės, o tik pabrėžia dviejų skirtingų teisių, priklausančių dviems skirtingoms kategorijoms, tarpusavio ryšį.

Kai kurie tarybinio civilinio proceso teisės mokslininkai, pavyzdžiui, S. N. Abramovas, V. P. Čapurskis laikėsi taip vadinamos dualistinės teisės į ieškinį teorijos. Pagal šią teoriją ginčo bylose teisė į ieškinį buvo suprantama dvejopai: vienais atvejais, kaip procesinė teisė, kitais atvejais, kaip materialinė teisė. Kaip procesinė teisė, teisė į ieškinį (teisė į teisminę gynybą) buvo aiškinama kaip galimybė pareikšti ieškinį (teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos). Tuo tarpu, kaip materialinė teisė, teisė į ieškinį (teisė į teisminę gynybą), buvo aiškinama kaip galimybė valstybinės prievartos būdu teisme apginti materialinę subjektinę teisę[98]. Tai reiškė, kad teismas privalėjo iškelti bylą ir pradėti procesą tik tada, jei ieškovas turėjo teisę į ieškinį procesine prasme, t.y. teisę pareikšti ieškinį (teisę kreiptis į teismą). O jei ieškovas dar turėjo ir teisę į ieškinį materialine teisine prasme, tai teismas turėjo priimti ieškovui palankų teismo sprendimą. Jei tokios teisės ieškovas neturėjo, teismas turėjo netenkinti ieškovo ieškinio.

Tolesni teisės į ieškinį teorijos aiškinimai veda prie abstrakčiosios teisės į ieškinį teorijos. Šios teorijos šalininku laikomas rusų mokslininkas B. M. Gordonas[99]. Šis autorius teisę į ieškinį aiškino kaip teisę į teisingą teismo sprendimą, kurį pagal įstatymą teismas privaląs priimti. Pagal šią teoriją, teisė į teisminę gynybą reiškia teisę reikalauti, kad teismas išnagrinėtų bylą iš esmės priimdamas teismo sprendimą. Taigi teisės į teisminę gynybą įgyvendinimas iškėlus civilinę bylą nesibaigia. Čia teisė į ieškinį suprantama kaip viešosios subjektinės teisės kategorija, todėl reikalavimas priimti teisingą teismo sprendimą, kuris nukreiptas į valstybę, yra kiekvieno asmens teisė, nepriklausomai nuo to, kuris, ieškovas ar atsakovas, yra teisus.

Abstrakčiosios teisės į ieškinį teorija XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje susilaukė kritikos. Buvo teigiama, kad abstrakti teisė į ieškinį, apskritai nėra teisė, o tik viena iš galimybių, kuri

[97] Muther, T. *Zur Lehre von der Römischen Actio, dem heutigen Klagrecht, der Litison testation und der SingularSuccession in Obligationen.* Fine Kritik des Windscheid schen Buchs: „Die Action des R ömischen Civilrechts, vom Standpunkte des heutigen Rechts“. Erlangen, 1857, p. 14.
[98] *Гражданский процесс.* Учебник / Под. ред. С. Н. Абрамова. Москва: Юриздат, 1948, с. 159–160.
[99] Гордон, В. М., *supra* note 32, p. 92–115.

priklauso kiekvienam teisniam asmeniui. Tokiu būdu, teisė į ieškinį abstrakčia prasme yra ne daugiau kaip paprasta galimybė kreiptis į teismą, bet ne subjektinė teisė, tai tik procesinis teisnumas. Tai ne daugiau kaip bendro abstraktaus pobūdžio subjektinės teisės išraiška[100]. Tačiau šios teorijos nenuoseklumas sąlygojo konkrečios teisės į ieškinį (teisės į teisminę gynybą) teorijos atsiradimą. Anot M. A. Gurvičiaus[101], visa eilė Vokietijos, Austrijos, Prancūzijos mokslinių vadovėlių civilinio proceso teisės ir civilinės teisės klausimais, parašyti remiantis konkrečios teisės į ieškinį teorija arba kai kuriais šios teorijos aspektais.

Konkrečioji teisės į ieškinį teorija iš vienos pusės, buvo paremta B. Windscheido ir V. Mutherio požiūriais, kurie atribojo subjektinę teisę ir viešąją teisę į jos gynimą, tačiau teigė esant ryšį tarp šių teisių. Iš kitos pusės – abstrakčia kiekvieno galimybe, nepriklausomai nuo to, ar jie turi materialinę subjektinę teisę, kreiptis į teismą ir pradėti civilinį procesą, ar ne.

Ši teorija toliau vystė įdėją apie tai, kad teisę į teisminę gynybą įgyja tas, kuris turi subjektinę materialinę teisę, ginamą teismo. Paprasčiau tariant, teisė į ieškinį pagal šią teoriją yra teisė į ieškovui palankų teismo sprendimą. Ji priklauso tam, kuris turi subjektinę materialinę teisę ir jos gynimas priklauso teismo kompetencijai. Konkrečiosios teisės į ieškinį teorija darė įtaką ne tik Vokietijos teisės mokslui, bet ir Prancūzijos, Austrijos teisės mokslui. Tačiau konkrečiosios teisės į ieškinį teorija susilaukė kritikos. Ir nors sprendžiant iš ikikarinio laikotarpio literatūros (Vokietijoje iki hitlerinio režimo), ši teorija dar aiškiai laikėsi savo pozicijos, bet nepritarimų šiai teorijai vis daugėjo[102].

Aiškią kritiką šiai teorijai išsakė O. Biulovas, nurodydamas, kad iki pat proceso pabaigos negali būti aišku, ar ieškovo materialinis teisinis reikalavimas pagrįstas, tuo pačiu, iki teismo sprendimo priėmimo negalime kalbėti apie teisę į teigiamą teismo sprendimą, įrodantį, kad ieškovui ištiesų priklauso materialinė subjektinė teisė. Būtina skirti teisinių santykių faktinę sudėtį, egzistuojančią už proceso ribų, ir tą, kuri nustatoma pačiame procese, remiantis šalių pateiktais įrodymais, paaiškinimais, duodamais nustatyta proceso tvarka. Niekas negali atspėti teismo sprendimo turinio, kuris priklauso tik nuo viso proceso eigos. Tokiu būdu, neprocesiniai teisiniai santykiai nieko negali pasakyti apie teismo sprendimo turinį[103].

Rusijos civilinio proceso teisės moksle konkrečios teisės į ieškinį teorija taip pat remėsi kai kurie mokslininkai, pavyzdžiui, T. M. Jabločkovas[104], L. I. Povolockis[105], N. I. Avdejenko[106].

---

[100] Васьковский, Е. В., *supra* note 34, с. 619–620.
[101] Гурвич, М. А. *Право на иск*. Москва, 1949, с. 28.
[102] *International Encyclopedia of Comparative Law*. Vol. XVI. Ch. 4. p. 6–7.
[103] Bülow, O., *supra* note 29, p. 23.
[104] Гурвич, М., *supra* note 31, с. 33.
[105] Поволоцкий Л. И., *supra* note 35, с. 46–47.
[106] Авдеенко, Н. И. *Гражданский процесс* / Под. ред. Н. А. Чечинои и Д. М. Чечот. с. 142.

T. M. Jabločkovas į konkrečios teisės į ieškinį turinį, taip pat įtraukia teisę į ieškovui palankų teismo sprendimą[107]. Anot autoriaus, teisė į ieškinį nėra savarankiška teisė ir egzistuoja tik kartu su teise į pareikštų materialinių teisinių reikalavimų patenkinimą.

L. I. Povolockis teisę į ieškinį suprato kaip teisę, turinčią dvi puses – teisę į ieškinį ir teisę į ieškinio patenkinimą[108]. Tai reiškia, kad teisė į ieškinį taip pat nėra savarankiška teisė, kadangi ji priklauso tik tam asmeniui, kuris turi ir teisę į pareikštų materialinių teisinių reikalavimų patenkinimą. Teisė į ieškinį tarsi negali egzistuoti be teisės į ieškinio patenkinimą.

N. I. Avdejenko laikosi analogiškos, kaip ir minėti autoriai, nuomonės, teigdama, kad negali būti savarankiškos teisės į ieškinį procesine teisine prasme (teisės pareikšti ieškinį), atskirtos nuo teisės į ieškinį materialine teisine prasme (teisės į pareikštų reikalavimų patenkinimą)[109].

Taigi L. I. Povolockis ir N. I. Avdejenko pabrėžia materialinės ir procesinės teisės tarpusavio ryšį. Tas ryšys autoriams sąlygojo būtinybę sujungti teisę kreiptis į teismą (procesinę teisę) ir teisę į pareikšto reikalavimo patenkinimą (materialinę teisę). Tačiau tai, kad teisė kreiptis į teismą besąlygiškai siejama su teise į pareikštų reikalavimų patenkinimą, reiškia teisės kreiptis į teismą kaip savarankiškos teisės neigimą. Remiantis šia autorių pozicija, kreiptis į teismą galima tik tuomet, jei besikreipiančio asmens subjektinė materialinė teisė yra pažeista. Tai reikštų, kad teismas prieš iškeldamas civilinę bylą turėtų nustatyti, ar tikrai yra pažeista arba ginčijama besikreipiančio į teismą asmens teisė ar įstatymo saugomas interesas.

Pateisinti tokią autorių poziciją galėtume nebent tik tuomet, jei tuo metu galioję įstatymai būtų numatę taisykles, įpareigojančias teismą jau pareiškimo priėmimo stadijoje nustatyti, ar tikrai besikreipiančiam į teismą asmeniui priklauso teisė į pareikštų reikalavimų patenkinimą. Tačiau tokio reglamentavimo įstatymai nenumatė, nenumato ir negali numatyti, nes tai būtų neteisinga. Juk bylos nagrinėjimas teisme tam ir skirtas, kad civilinio proceso įstatymų nustatyta tvarka būtų išsiaiškinama, ar pareikštas asmens materialinis teisinis reikalavimas pagrįstas, ar ne, ar šis reikalavimas gali būti tenkinamas, ar ne. Išskyrus tam tikrus atvejus, pavyzdžiui, sprendimo už akių priėmimo, supaprastinto proceso atvejus. Civilinio proceso įstatymai tam ir nustato šalių paaiškinimų davimo, įrodymų tyrimo bei vertinimo tvarką ir kt., kad būtų suteiktos visos reikalingos teisinės priemonės nustatyti pareikšto reikalavimo pagrįstumą. Be minėtų procesinių teisinių priemonių, vargu ar tai būtų įmanoma padaryti.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra nurodęs, kad „Konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą savo turiniu yra platesnė nei teisė į pareikšto reikalavimo patenkinimą: teisę kreiptis į teismą

[107] Гурвич, М. А., *supra* note 31, с. 33.
[108] Поволоцкий Л. И., *supra* note 35, 46–47.
[109] Авдеенко, Н. И., *supra* note, 106 с. 142.

turi kiekvienas asmuo, *manantis*, jog jo teisės ar įstatymo saugomi interesai yra pažeisti. Bylos nagrinėjimo metu gali būti nustatyta, jog ieškovo teisės nebuvo pažeistos, jis neturi reikalavimo teisės, tokiu atveju pareikštas ieškinys teismo sprendimu turi būti atmestas. Taigi iki teismo sprendimo priėmimo, ieškovas laikytinas tik tikėtinu materialinio teisinio santykio, iš kurio kilęs ginčas, subjektu“[110].

Būtent dėl to, tiek pagal anksčiau galiojusius, tiek pagal dabar galiojančius įstatymus, visais teisėto kreipimosi į teismą atvejais, t. y. laikantis įstatymo nustatytos kreipimosi į teismą tvarkos, daroma prielaida, kad besikreipiantis į teismą asmuo turi prašomą apginti materialinę subjektinę teisę. Ar ši prielaida pasitvirtina, ar ne, nustatoma tik išnagrinėjus bylą iš esmės. Kreipimosi į teismą metu būtų neįmanoma nustatyti, ar besikreipiančiam į teismą asmeniui iš tikrųjų priklauso teisė arba įstatymo saugomas interesas, kurių gynybos jis siekia. Tam reikalinga visa eilė procesinių veiksmų, kurių pagalba ir yra nustatoma, ar besikreipiančiam į teismą asmeniui iš tikrųjų priklauso materialinė subjektinė teisė arba įstatymo saugomas interesas.

Tam tikrų kraštutinumų teisės į ieškinį (teisės į teisminę gynybą) klausimais neišvengia ir kiti autoriai. Šie kraštutinumai pasireiškia autorių mėginimais teisę į ieškinį laikyti tik procesine teisine arba, tik materialine teisine kategorija.

Štai kai kurie Prancūzijos mokslininkai teisę į teisminę gynybą laiko savarankiška materialine teise, nukreipta į atsakovą (pareikšta atsakovui). Šios teisės paskirtis – apginti subjektinę materialinę teisę[111].

Lietuvos civilinio proceso teisės moksle taip pat vyravo nuomonė, kad teisė į gynybą yra pažeistos materialiosios teisės įgyvendinimas, t.y. sudedamoji materialinės teisės dalis. Tačiau teisė kreiptis į teismą yra laikoma viešąja subjektine teise, kurios negalima atsisakyti.[112].

Rusijos civilinio proceso teisės mokslo atstovas M. A. Gurvičius[113], teisę į ieškinį taip pat laikė materialinės teisės kategorija. Jo manymu, sąvoka „teisė į teisminę gynybą“ apima tik teisę į ieškinio patenkinimą. Tačiau teisė į teisminį procesą jau yra procesinio pobūdžio ir vadintina – teise pareikšti ieškinį.

A. Wachas teisės į teisminę gynybą nesiejo su subjektine materialiąja teise. Šio autoriaus manymu, teisė į gynybą nesietina su subjektine materialiąja teise, nes ieškiniui pareikšti pakanka

[110] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Akvilegija“ v. V. Galvonas* (bylos Nr. 3K–3–244/2003).
[111] Гурвич, М. А., *supra* note, 101, с. 177–178; Glasson et Tissier. Traite theorique et pratique d' organization judiciaire de competence et de procedure civile, 1925–1936.
[112] Mačys, VI. *Civilinio proceso paskaitos*. Lietuvos universitetas Teisių fakultetas. Vilnius: Justitia, 2001. p. 144.
[113] Гурвич, М. А. Окончание гражданского дела беэ вынесения судебного решения в суде первой инстанции. „*Советское государство и право*“. 1948, № I. с. 159–160.

turėti tik procesinį teisinį teisnumą ir veiksnumą[114]. Tai reikštų, kad kiekvienas pareikštas ieškinys ar pareiškimas, privalo būti priimtas bei išnagrinėtas, nepriklausomai nuo to, ar besikreipiantis į teismą asmuo turi materialinę subjektinę teisę, ar ne.

Anot B. Zeiderio[115], K. S. Judelsono[116], teisė į teisminę gynybą ieškinio teisenos bylose yra grynai procesinė, todėl teisės į teisminę gynybą turinį sudaro tik teisė kreiptis į teismą (teisė į procesą).

Tačiau yra ir tokių nuomonių, kad teisė į teisminę gynybą negali būti laikoma tik materialine teisine arba tik procesine teisine kategorija. Kaip buvo minėta, L. I. Povolockis[117] teisę į ieškinį suprato kaip teisę, turinčią dvi puses – teisę į ieškinį ir teisę į ieškinio patenkinimą. N. I. Avdejenko[118]manė, kad negali būti savarankiškos teisės į ieškinį procesine prasme (teisės pareikšti ieškinį), atskirtos nuo teisės į ieškinį materialine prasme (teisės į pareikštų reikalavimų patenkinimą). Nežiūrint į tai, kad šie autoriai darė klaidą neigdami savarankiškos teisės kreiptis į teismą buvimą, tačiau bent jau neatsiribojo nuo materialinės ir proceso teisės ir įžvelgė esant ryšį tarp šių teisių.

A. F. Kleinmanas[119] ir A. A. Dobrovolskis[120], taip pat įžvelgė teisės į teisminę gynybą turinyje dvi puses. Tačiau pabrėžė abiejų šių pusių savarankiškumą.

A. F. Kleinmanas nurodė, kad teisė kreiptis į teismą (teisė pareikšti ieškinį) priklauso kiekvienam besikreipiančiam asmeniui, tačiau teisė į pareikšto reikalavimo patenkinimą priklauso tik tam asmeniui, kuriam priklauso ginčijama materialinė teisė[121].

A. A. Dobrovolskio manymu, teisė į ieškinį pasireiškia kaip teisė pareikšti ieškinį ir kaip teisė į ieškinio patenkinimą. Tačiau jis nurodo, kad besikreipiantis į teismą asmuo neturės teisės į ieškinį, jei ši teisė pasirodys nepagrįsta iš materialinės teisinės arba iš procesinės teisinės pusės[122].

Taigi pastebima tendencija teisę į teisminę gynybą aiškinti kaip komuliatyvinę sąvoką, išskiriant tik procesinę subjektinę teisę kreiptis į teismą ir materialinę teisę į pareikštų reikalavimų patenkinimą[123].

Lietuvos civilinio proceso teisėje teisė į teisminę gynybą taip pat apibrėžiama kaip teisė kreiptis į teismą ir kaip teisė į pareikštų reikalavimų patenkinimą. Šios abi teisės laikytinos savarankiškomis subjektinėmis teisėmis[124].

---

[114] Wach, A., *supra* note 28, p. 26.
[115] Зейдер, Н. Б., *supra* note 36, с. 134.
[116] *Советское гражданское процессуальное право* / Под. ред. Проф. / К. С. Юдельсона. Москва: Изд–во „Юридическая литература“, 1956. с. 138–140.
[117] Поволоцкий Л. И., *supra* note 35, с. 46–47.
[118] Авдеенко, Н. И., *supra* note, 106 с. 142.
[119] Клейнман, А. Ф., *supra* note 37, с. 23–24.
[120] Добровольский, А. А., *supra* note 38, с. 77.
[121] Клейнман, А. Ф., *op. cit*., с. 23–24.
[122] Добровольский, А. А., *op. cit*., с. 77.
[123] Пушкар, А. Г., *supra* note 39, с. 7–18; Кожухарь, А. Н., *supra* note 40, с. 35, 36, 44.

Minėtų pozicijų analizė, materialinės ir procesinės teisės įstatymų nuostatos parodė, kad teisė į teisminę gynybą civilinio proceso teisėje negali būti atribota nuo teisės į teisminę gynybą materialinės teisės požiūriu. Šią išvadą patvirtina tai, kad materialinė subjektinė teisė negalėtų egzistuoti, jei valstybė neužtikrintų subjektinės teisės apsaugos ir įgyvendinimo, t.y. teisės reikalauti teisminės gynybos, kai kiti asmenys nevykdo savo pareigų arba trukdo įgyvendinti subjektinę teisę. Šią išvadą patvirtina ir tai, kad ieškinys yra laikomas tarpšakiniu teisiniu institutu, turinčiu materialųjį teisinį turinį ir procesinę teisinę formą. Galiausiai, civilinio proceso tvarka ginamos pažeistos materialinės subjektinės teisės ir pareiškiamas materialinio teisinio pobūdžio reikalavimas. Todėl neabejotinai svarbu teisę į teisminę gynybą analizuoti neatsiribojant ir nuo materialinės teisės.

Taigi tiek dualistinės, tiek abstrakčios, tiek konkrečios teisės į ieškinį (teisės į teisminę gynybą) teorijos šalininkų pozicijos iki galo neatskleidžia teisės į teisminę gynybą turinio ir yra ribotos. Taip pat ribota ir tų autorių pozicija, kuri teisę į ieškinį (teisę į teisminę gynybą) laiko arba tik procesinės teisės kategorija, arba tik materialinės teisės kategorija. Visose šiose pozicijos vyrauja materialinės teisės atribojimas nuo procesinės teisės arba procesinės teisės atribojimas nuo materialinės teisės. Tuo labiau, ne tik ribota, bet ir neteisinga atrodo tų autorių poziciją, kurie teisę į teisminę gynybą sieja su bylos baigtimi. Tokia pozicija prieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsniui, kuriame teisė kreiptis į teismą nors ir tiesiogiai nenumatyta Konvencijos tekste, tačiau yra garantuojama bei saugoma Konvencijos. Ši teisė yra konvencijoje numatytų garantijų prielaida. Kreipimosi į teismą metu ir daroma tik prielaida, kad asmuo turi prašomą teismo apginti subjektinę materialinę teisę. Tokiu būdu, teisėto kreipimosi į teismą atvejais asmeniui yra užtikrinama galimybė pasinaudoti visomis Konvencijoje numatytomis garantijomis ir taip išsiaiškinti jo pareikšto materialinio teisinio reikalavimo pagrįstumą. Šių garantijų pagalba teismas išsiaiškina visas reikšmingas bylai aplinkybes ir atsako į asmens pareikštą reikalavimą priimdamas jam palankų ar nepalankų teismo sprendimą. Tik išnagrinėjus bylą iš esmės tampa aišku, ar tas reikalavimas pagrįstas, ar ne. Tačiau, jei toks reikalavimas nepagrįstas, vadinasi asmuo neturi teisės į teisminę gynybą. Ši išvada grindžiama keletu argumentų. Pirma, reikalavimo nepagrįstumas reiškia tai, kad pažeista ar ginčijama materialinė subjektinė teisė arba įstatymo saugomas interesas, kurių gynybos siekia besikreipiantis į teismą asmuo, jam nepriklauso, arba pažeisti ne to asmens, kuriam tas reikalavimas pareikštas. Antra, jei besikreipiančio į teismą asmens teisė ar įstatymo saugomas interesas nėra pažeisti, jam nepriklauso arba pažeisti ne to asmens, kuriam pareikštas reikalavimas, reiškia, kad materialinė subjektinė teisė ar įstatymo saugomas interesas negalės būti priverstinai įgyvendinti. Taigi peršasi išvada, kad į teisės į teisminę gynybą turinį įeina ir teisė į pareikštų

[124] Laužikas, E; Mikelėnas, V; Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 137, 138, 381–383; Valančius, V., *et al. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso komentaras*. I dalis. Vilnius: Justitia, 2004, p. 50–58, 137.

materialinių teisinių reikalavimų patenkinimą. Teisę kreiptis į teismą ir teisę į pareikštų materialinių teisinių reikalavimų patenkinimą esant sudedamosiomis teisės į teisminę gynybą turinio dalimis laiko ir S. Vėlyvis[125], nurodydamas, „kad teisė į teisminę gynybą – tai sudėtingo turinio proceso teisės (šiuo atveju civilinio proceso teisės) sąvoka. Šios teisės turinį sudaro dvi tarpusavyje tampriai susietos subjektinės teisės, kurios tik drauge sudaro teisės į teisminę gynybą sąvoką. Teisėje į teisminę gynybą reikia skirti, pirma – subjektinę procesinę teisę kreiptis į teismą teisminės gynybos ir antra – subjektinę materialinę teisę į to reikalavimo, kurio gynybos siekia besikreipiantis asmuo, patenkinimą. Kiekviena iš šių subjektinių teisių, būdamos teisminės gynybos sąvokos turinio sudėtinėmis dalimis, turi savo, tik joms būdingą turinį. Tik tuo atveju, jeigu besikreipiantis į teismą teisminės gynybos asmuo turi ir subjektinę procesinę teisę kreiptis į teismą ir subjektinę materialinę teisę į pareikštų reikalavimų patenkinimą, galima teigti, kad šiam asmeniui priklauso (jis turi) teisę į teisminę gynybą ir kad ši gynyba jam bus suteikta. Tuo atveju, jeigu besikreipiančiam asmeniui nepriklauso teisė kreiptis į teismą (procesinė sąvokos teisės į teisminę gynybą turinio sudedamoji dalis), arba jeigu tikrumoje (realiai) ta teisė arba interesas, kurių gynybos siekia besikreipiantis asmuo jam nepriklauso, arba šie pažeisti ne to asmens, prieš kurį per teismą jis kelia tokį reikalavimą, tai, jis neturi teisės į teisminę gynybą ir tokia gynyba jam nesuteikiama“.

Pritariame, kad tik išsiaiškinus, ar besikreipiančio į teismą asmens teisės bei įstatymo saugomi interesai yra pažeisti, ar subjektinė teisė bei įstatymo saugomas interesas, dėl kurio gynybos kreipiamasi, priklauso besikreipiančiam asmeniui, teismas gali konstatuoti, ar asmuo turi teisę į pareikštų materialinių teisinių reikalavimų patenkinimą, ar jos neturi. Konstatuoti, ar besikreipiančio į teismą asmens teisės bei įstatymo saugomi interesai yra pažeisti, ar subjektinė teisė bei įstatymo saugomas interesas, dėl kurio gynybos kreipiamasi, priklauso besikreipiančiam asmeniui, galima tik išnagrinėjus bylą iš esmės (priėmus teismo sprendimą) arba užbaigus bylą nepriėmus teismo sprendimo (bylą nutraukus arba pareiškimą palikus nenagrinėtą). Ar iš tikrųjų asmuo turi teisę į teisminę gynybą pirmosios instancijos teisme paaiškėja tik tuomet, jei teismas, išnagrinėjęs bylą, nustato, kad asmuo turi subjektinę materialinę teisę į pareikštų materialinių teisinių reikalavimų patenkinimą. O toks konstatavimas galimas tik asmeniui turint teisę kreiptis į teismą, užtikrinus asmeniui teisę į tinkamą teismo procesą ir bylą išnagrinėjus iš esmės arba bylą užbaigus nepriimant teismo sprendimo (bylą nutraukus arba pareiškimą palikus nenagrinėtą).

[125] Vėlyvis, S., *supra* note 17, p. 196.

1.2.2. Teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo problemos apeliaciniame ir kasaciniame procese

Procesas civilinėje byloje ne visuomet baigiasi teismo sprendimo priėmimu. Tiek Lietuvoje, tiek daugumoje valstybių vyrauja hierarchinė teismų sistema: pirmosios instancijos teismai, antrosios (apeliacinės) instancijos teismai ir valstybės aukščiausiasis teismas, kaip vienintelė ir galutinė instancija. Hierarchinė teismų sistema skirta dviem tikslams – teisingumui konkrečioje byloje įgyvendinti ir darniai teisės sistemos raidai užtikrinti. Tačiau ne visose teismų sistemos grandyse šių tikslų turinys yra vienodas. Pavyzdžiui, nagrinėjant bylą apeliacine tvarka, vyrauja privataus šalių intereso gynimas, kasacinia tvarka – vyrauja viešojo intereso gynimas. Taip pat skirtinga apeliacijos ir kasacijos esmė bei paskirtis. Todėl iškyla dar vienas klausimas, ar teisės į teisminę gynybą turinyje yra tik procesas pirmosios instancijos teismo, ar ir teisė apskųsti priimtą byloje teismo sprendimą. Į šį klausimą bandoma atsakyti nebe pirmą kartą, tačiau nuomonės šiuo klausimu skiriasi. Pavyzdžiui, vienur teigiama, kad teisė į apeliaciją yra sudedamoji teisės į teisminę gynybą dalis, išvedama iš pakopinės teismų sistemos arba iš asmens galimybės kreiptis į aukštesnės instancijos teismą, pažeidus jo teises, priėmus neteisėtą sprendimą[126]. Kitur nurodoma, kad teisė apskųsti neteisingą ir nepagrįstą teismo sprendimą yra neatsiejama tinkamo teismo proceso garantija, taigi ir teisės į teisminę gynybą turinio dalis[127]. Tačiau argumentai, kuriais grindžiama ši pozicija, nenurodomi. Daugelyje Europos valstybių, galimybė skųsti pirmosios instancijos teismo sprendimą apeliacinės instancijos teismui, pripažįstama esmine teisingumo garantija, dėl to priimtas pirmosios instancijos teismo sprendimas, negali įsiteisėti ir būti pradėtas vykdyti, kol nepasibaigs jo apskundimo apeliacine tvarka terminas arba nebus priimtas apeliacinės instancijos teismo sprendimas[128]. Apeliacinis procesas yra itin tampriai siejamas su pirmosios instancijos teismo procesu, o apeliacijos teisė, kaip savaime suprantama garantija, kurios nebuvimas galėtų reikšti asmens teisės į teisminę gynybą pažeidimą, laikoma teisės į teisminę gynybą turinio sudėtine dalimi.

Priešingą nuomonę išsakė V. Nekrošius ir G. Ambrasaitė. V. Nekrošiaus manymu, teismas yra subjektas, kuris gina pažeistas asmens teises, o ne nuo kurio padarytų pažeidimų gali būti ginamasi, todėl konstitucinė asmens teisė į teisminę gynybą įgyvendinama pasinaudojus pirmąja teismo instancija. Pripažinus, kad konstitucinė teisė į teisminę gynybą apima ir teisę skųsti teismo sprendimą, susiduriama su padėtimi be išeities, kadangi atsiranda konstitucinė teisė apskųsti kiekvieną teismo sprendimą, taigi ir aukštesnės instancijos[129]. G. Ambrasaitės nuomone, „vien tai, jog Konstitucija

[126] *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vadovėlis. Vilnius: LTU leidybos centras, 2001, p. 793.
[127] Mikelėnas, V., *supra* note 15, p. 70.
[128] Jolowicz, J. A. *On Civil Procedure*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, p. 298–300.
[129] Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 209–210.

įtvirtina pakopinę teismų sistemą, savaime neduoda pagrindo teigti, kad pasinaudojimas visomis šios sistemos grandimis kiekvienam asmeniui yra garantuojamas. Priešingai – šiandien jau nekyla didesnių diskusijų dėl to, kad kasacija yra išimtinė teismų sprendimų kontrolės forma, tuo tarpu vienintelis valstybės kasacinis teismas yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, taip pat įvardytas Konstitucijos 111 straipsnyje. Teigiant, kad pakopinės teismų sistemos įtvirtinimas reiškia galimybę apskųsti priimtą teismo sprendimą principą, kartu reiktų daryti išvadą, jog kiekvienam asmeniui turėtų būti sudaryta galimybė be apribojimų kreiptis ir į kasacinį teismą“. Taigi V. Nekrošius ir G. Ambrasaitė reiškia iš esmės priešingą nuomonę prieš tai nurodytų autorių pozicijai.

Teismų sprendimų kontrolės formų įtvirtinimas siejamas su tuo, kad aukštesnės instancijos teismai, kontroliuodami žemesnės instancijos teismų veiklą, užtikrina, kad šioji atitiks įstatymų reikalavimus. Aukštesnės instancijos teismų paskirti yra prisidėti ir prie teisės aiškinimo bei vystymo formuojant vieningą teismų praktiką. Taip pat, teismų sprendimų kontrolės formų įtvirtinimas siejamas su galimybe ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas. Iš šių uždavinių išplaukia ir teismų sprendimų kontrolės formų paskirtis – pirmosios instancijos priimto teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė. Su išsakytomis nuomonėmis, kad teismų sprendimų kontrolės formos ir yra skirtos teismo padarytoms klaidoms patikrinti, t. y. jau priimtiems teismo sprendimams apskųsti, o ne kitų asmenų pažeistoms teisėms apginti, nes kitų asmenų pažeistoms teisėms apginti yra skiriamas pirmosios instancijos teismo procesas, nesinorėtų sutikti. Mūsų manymu, jei apeliacinės instancijos teisme bus nustatyta, kad pirmosios instancijos teismas nagrinėdamas bylą padarė esminių proceso teisės normų pažeidimų, tai reikš, kad tinkamo proceso pirmosios instancijos teisme nebuvo. Todėl asmenų pažeistos teisės pirmosios instancijos teisme nebuvo apgintos ir pirmosios instancijos teismo padarytos klaidos, nesuteikus apeliacijos teisės, butų neištaisytos. Tokios išvados yra gan vienpusiškos ir ieškant atsakymo į klausimą, ar teisė į apeliaciją yra neatsiejama teisės į teisminę gynybą dalimi. Ieškant atsakymo į šį klausimą, svarbu išsiaiškinti ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio turinį bei Europos Žmogaus Teisių Teismo, Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktiką šiuo klausimu.

Šiame Konvencijos straipsnyje, taip pat kaip ir Konstitucijos 30 straipsnyje, nenumatyta asmens teisė skųsti teismo sprendimą. Europos žmogaus teisių teismas savo sprendimuose konstatavo, jog Konvencijos 6 straipsnis įtvirtina ne tik procesines garantijas nagrinėti bylą teisme, bet ir *teisę kreiptis į teismą*[130]. Taigi gali susidaryti įspūdis, kad asmens teisė skųsti teismo sprendimą nors ir tiesiogiai neįtvirtinta Konvencijos tekste, tačiau, kaip ir teisė kreiptis į teismą, yra numanoma.

[130] *Golder v. United Kingdom*, no. 4451/70, ECHR 1975; *Ashingdane v. the United Kingdom*, no. 8225/78, 28 ECHR 1985.

Ankstesnėje Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje[131], buvo nurodyta, kad teisė skųsti teismo sprendimą aukštesniajam teismui nėra įtvirtinta Konvencijoje ir Konvencija neįpareigoja valstybių kurti apeliacinius ir kasacinius teismus. Remdamasi šio teismo praktika, G. Ambrasaitė ir nurodė, kad jei pasak Europos Žmogaus Teisių Teismo, Konvencijos 6 straipsnis neįpareigoja valstybių kurti apeliacinius ar kasacinius teismus, galima teigti, kad sprendimo apskundimo galimybių nebuvimas valstybėje nebūtų pripažintas teisės į teismą (teisės į teisminę gynybą), įtvirtintos Konvencijos 6 straipsnyje, pažeidimu, todėl apeliacijos teisė nėra būtina tinkamo teismo proceso sąlyga. Asmens teisė į teisminę gynybą realizuojama pirmosios instancijos teisme.

Tačiau svarbu paminėti, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas yra nurodęs, kad „Demokratinėje visuomenėje teisė į teisingą teisingumo vykdymą užima ypatingą vietą, todėl siauras konvencijos 6 straipsnio 1 dalies interpretavimas neatitiktų šios nuostatos objekto ir tikslo“[132]. Mūsų manymu, tai šiandien labiausiai atspindi Europos Žmogaus Teisių Teismo polinkį Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį aiškinti plačiai, dinamiškai ir atsižvelgiant į nūdienos realijas ir taip pasiekiant Konvencijos tikslą ir įgyvendinant jos paskirtį.

Delcourt v. Belgium, *Monnell and Morris v. United Kingdom* ir *Ekbatani v. Sweden, Belziuk v. Poland* bylų sprendimuose[133], jau aiškiai nurodoma, jog nepaisant to, kad nors pats Konvencijos tekstas apeliacijos teisės tiesiogiai ir neįtvirtina, tačiau tiek civilinis, tiek baudžiamasis procesas sudaro visumą, o Konvencijos 6 straipsnyje numatyta apsauga nesibaigia tik pirmosios instancijos teismo sprendimo priėmimu. Nors Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis ir nenumato pareigos valstybėms, Konvencijos dalyvėms, įkurti apeliacinius ar kasacinius teismus, tačiau nepaisant to, valstybės, kurios tokius teismus įtvirtina, privalo užtikrinti, kad asmenys, kurie gali būti patraukti atsakomybėn pagal įstatymą, naudotųsi šiuose teismuose pagrindinėmis Konvencijos 6 straipsnio garantijomis, nurodoma šiuose sprendimuose. Remiantis šia Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, manome, jog tam, kad apeliacijos teisę saugotų Konvencijos 6 straipsnis, apeliacinio apskundimo galimybė turi būti numatyta valstybių nacionaliniuose įstatymuose. Apeliacinės instancijos buvimas yra pagrindas teisę kreiptis į apeliacinės instancijos teismą laikyti sudėtine teisės į teisminę gynybą turinio dalimi.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje teisė skųsti teismo sprendimą aukštesnei instancijai (apeliacijos teisė) taip pat tiesiogiai nėra minima. Gali susidaryti įspūdis, kad Konstitucija tarsi neįpareigoja įstatymo leidėjo užtikrinti šią teisę kiekvienam suinteresuotam asmeniui ir teisė į teisminę gynybą turėtų būti laikoma įgyvendinta pasinaudojus pirmąja teismo instancija.

[131] *X v. United Kingdom*, no. 4607/70, ECHR 1971; Delcourt v. Belgium, no. 2689/65, ECHR 1970; *Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom*, no. 18139/91, ECHR 1995.
[132] *Wemhoff v. Germany*, no. 2122/64, 27 June 1968; *Delcourt v. Belgium*, no. 2689/65, ECHR 1970.
[133] *Delcourt v. Belgium*, no. 2689/65, ECHR 1970; *Monnell and Morris v. United Kingdom*, no. 9562/81 and 9818/82, ECHR 1987; *Ekbatani v. Sweden*, no. 10563/83, ECHR 1988; *Belziuk v. Poland*, no. 23103/93, ECHR 1998.

Konstitucinis Teismas, vienintelis įgaliotas oficialiai aiškinti Konstitucijos normas, ilgą laiką nebuvo suformavęs doktrinos šiuo klausimu. Viename iš pirmųjų savo nutarimų, kuriame analizavo teisę kreiptis į teismą – 1997 m. spalio 1 d. nutarime, kalbėdamas apie teisę skųsti teismo sprendimus, apsiribojo pareiškimu, kad „nesutinkančiam su jo atžvilgiu priimtu teismo sprendimu asmeniui įstatymai garantuoja galimybę skųsti jį hierarchine linija, t.y. garantuojamas priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo tikrinimas aukštesnės instancijos teisme.“ Ir plačiau šios teisės prigimties neaiškino. Tuo tarpu 2006 m. kovo 28 d. nutarime Konstitucinis Teismas jau konstatavo, kad „Iš Konstitucijos kylanti bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema suponuoja tai, kad bet kurį pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismo baigiamąjį aktą turi būti galima nustatyta tvarka apskųsti bent vienos aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismui[134]. Viename iš ankstesnių savo nutarimų, kuriame išsamiai buvo nagrinėjama apeliacijos teisė, Konstitucinis Teismas plečiamai išaiškino konstitucinę teisę į teisminę gynybą, vienareikšmiškai pabrėždamas, kad vadovaujantis Konstitucija, „reguliuojant civilinio proceso santykius įstatymu taip pat turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bet kurį byloje priimtą pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskųsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui[135]. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad įstatyme taip pat turi būti nustatyta tokia apskundimo tvarka, kuri leistų aukštesnės instancijos teismui ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas, kitaip būtų nukrypstama nuo konstitucinio teisinės valstybės principo bei pažeidžiama asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą.

Konstitucinis Teismas, argumentuodamas apeliacijos teisės įtvirtinimą Konstitucijoje, taip pat pabrėžė, kad nesuteikus asmeniui galimybės apskųsti pirmosios instancijos teismo sprendimą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, būtų apsiribojama formaliu ir nominaliu teisingumo vykdymu. Reikėtų pritarti šiam teiginiui, kadangi net ir esant tobulai teisingumo vykdymo sistemai, visada išlieka klaidos tikimybė ir asmeniui nesuteikus jokios galimybės peržiūrėti šį sprendimą nors vieną kartą, tikrai pasitaikytų tokių situacijų, kai būtų įvykdomas tik formalus teisingumas ir asmens teisė liktų neapginta. V. Nekrošius nurodė, „jog šioje Konstitucinio Teismo pozicijoje galima įžvelgti nuomonės, kad pirmosios instancijos teismas yra mažiau kvalifikuotas, apraiškas, nes suprantant pažodžiui, toks pozicijos formulavimas neva reiškia, kad pirmojoje instancijoje vykdomas tik formalus teisingumas ir bylininkai tiesiog skatinami žvelgti į procesą pirmosios instancijos teisme kaip į „neišvengiamą etapą“, kurį būtina praeiti siekiant patekti į „tikrai kvalifikuotą“ teismą[136].

[134] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios.* 1997. Nr. 91–2289; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36–1292

[135] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 102–3957.

[136] Nekrošius, V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. *Teisė*. 2007. Nr. 63, p. 80.

Manome, jog nėra pagrindo teigti, kad ši Konstitucinio Teismo formuojama doktrina galėtų formuoti visuomenėje neigiamą požiūrį į pirmosios instancijos teismų darbą ar skatinti skųsti šių teismų sprendimus. Žinoma, reikėtų pripažinti, kad tam tikras proceso formalizavimas yra neišvengiamas dalykas. Juk egzistuoja ne tik privatus šalių, bet viešasis (visuomenės) suinteresuotumas, kad civilinė byla būtų išnagrinėta per kiek įmanoma trumpesnį laiką ir kaip įmanoma mažesnėmis sąnaudomis. Tačiau manome, kad viešajam interesui neturėtų būti teikiamas prioritetas paneigiant konstitucines asmens teises. Be to, Konstitucinis Teismas turi išimtinę konstitucinę kompetenciją sistemiškai aiškinti Konstitucijos normas kitų konstitucinių normų kontekste atsižvelgiant į „Konstitucijos dvasią“ ir taip plėtoti konstitucinę jurisprudenciją.

Taigi reikėtų vadovautis ir Konstitucinio teismo suformuota doktrina, konstitucinę teisę į teisminę gynybą aiškinant plačiau, kaip apimančią ir teisę skųsti pirmosios instancijos teismo sprendimą apeliacinės instancijos teismui. O oponentų teiginiai, kad ši Konstitucinio Teismo formuojama doktrina galėtų formuoti visuomenėje neigiamą požiūrį į pirmosios instancijos teismų darbą ar skatinti skųsti šių teismų sprendimus, nėra proporcingi Konstitucinio Teismo siekiamam tikslui šiuo klausimu. Negalime atmesti to, kad teismo sprendimas gali būti neteisėtas ne tik dėl teismo, bet ir dėl šalių ir kitų proceso dalyvių tyčinių ar netyčinių veiksmų. Pavyzdžiui, melagingų liudytojų parodymų, melagingos eksperto išvados ir pan. Teisėjas taip pat gali klysti tiek aiškindamas, tiek vertindamas faktines bylos aplinkybes, aiškindamas ir taikydamas įstatymus. Teismo sprendimas gali būti neteisėtas ir dėl esminių proceso teisės normų pažeidimų, kas reikštų tinkamo teismo proceso pirmosios instancijos teisme nebuvimą. Teisė apskųsti priimtą teismo sprendimą, mūsų manymu, nemažina, o didina asmenų pasitikėjimą teismų sistema, nes apeliacijos teisė yra vienintelė pirmosios instancijos teismo patikrinimo galimybė, todėl šios teisės nesuteikimas gali neigiamai paveikti asmenų požiūrį į teismus. Todėl atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, teisė į apeliaciją turėtų būti laikoma sudėtinė teisės į teisminę gynybą dalimi, o šios teisės ribojimai turėtų būti nustatomi labai atsargiai ir apgalvotai.

LR CPK yra įtvirtinti tam tikri teisės kreiptis į apeliacinės instancijos teismą ribojimai. Negali būti skundžiamas teismo sprendimas smulkiuose turtiniuose ginčuose, kai ginčijama suma yra mažesnė kaip du šimtai penkiasdešimt litų (LR CPK 303 straipsnio 1 dalis), apeliacinio apskundimo objektu negali būti teismo sprendimas už akių, jeigu skundą paduoda asmuo, dėl kurio toks sprendimas yra priimtas (LR CPK 303 straipsnio 2 dalis), preliminarus sprendimas (LR CPK 428 straipsnio 8 dalis) ir teismo įsakymas (LR CPK 436 straipsnio dalis). Teigiant, kad teisė skųsti teismo sprendimą yra neatsiejama teisės į teisminę gynybą dalis, galime daryti išvadą, kad tam tikri apeliacijos teisės ribojimai galėtų būti pripažinti antikonstituciniais ir netoleruotini atsižvelgiant į teisingumo ir proporcingumo principus.

Teisinėje literatūroje galime rasti daug argumentų, kuriais bandoma pateisinti arba nepateisinti apeliacijos ribojimą ginčo suma. Pavyzdžiui, teigiama, kad bylos, neviršijančios 250 litų yra paprastos, o jų perkėlimas į apeliacinės instancijos teismą finansiškai nuostolingas. Tačiau šis argumentas sunkiai pateisinamas, nes ginčo suma jokiu būdu neapsprendžia bylos sudėtingumo. Todėl sutinkame su išsakyta nuomone, kad byloje, kurioje ginčijama suma maža gali būti iškelta sudėtinga teisės aiškinimo ir taikymo problema[137]. Tačiau dažniausiai pasitaiko argumentai, pateisinantys apeliacijos ribojimą ginčo suma, grindžiami siekiu išvengti neproporcingai didelių bylinėjimosi išlaidų, kurios gali viršyti pačią priteistą sumą. Europos Tarybos Ministrų Komitetas taip pat yra nurodęs, kad kai ginčijamasi dėl nedidelės pinigų sumos, turėtų būti numatyta procedūra, leidžianti šalims pateikti bylą teismui be išlaidų, neproporcingų ginčytinos sumos dydžiui. Tuo tikslu reikėtų numatyti, kad būtų naudojamos paprastos formos, vengiama bereikalingų bylos svarstymų[138]. Mūsų manymu, šios priemonės neapribotų teisės į apeliaciją minėtose bylose tokiu būdu, kad būtų paneigta pati apeliacijos teisės galimybė. Pačios apeliacijos teisės ribojimas ginčo suma reiškia, kad yra paneigiama apeliacijos teisė šiose bylose.

G. Ambrasaitė nurodė, kad „įvertinus griežtą lingvistinę minėtų Konstitucinio Teismo nutarimų formuluotę – „bet kurį pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismo baigiamąjį aktą“ – galima daryti prielaidą, kad bet koks apeliacijos teisės ribojimas Konstitucinio Teismo būtų pripažintas neteisėtu“[139]. Tačiau Konstitucinio Teismo formuojamoje doktrinoje teisė į teisminę gynybą nėra aiškinama kaip visiškai neribotina. Pripažįstama, kad tam tikri ribojimai yra leidžiami, jei jie nepaneigia pačios teisės į teisminę gynybą esmės ir jos dirbtinai nevaržo. Tai nurodoma ir 2007 m. spalio 24 d. nutarime, kur Konstitucinis Teismas išreiškė poziciją: „Konstitucija neleidžia įtvirtinti tokio teisinio reguliavimo, kad kokios nors kategorijos bylose *apskritai jokiais atvejais* (paryškinta autorės) būtų negalima siekti inicijuoti byloje priimto pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto peržiūrėjimo, nes šitaip būtų paneigta galimybė ištaisyti galimas teismo klaidas, teisingai taikyti teisę ir įvykdyti teisingumą“[140].

Nors apeliacijos ribojimas ginčo suma taikomas ne tik Lietuvoje, tačiau yra gausu šio ribojimo kritikų, teigiančių, kad apeliacijos ribojimas ginčo suma mažina teisingumo garantijas, ypač neturtingiems asmenims[141]. Dar prieš priimant naująjį LR CPK, projekte numatytas apeliacijos ribojimas ginčo suma buvo labai kritikuojamas. Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2001 m. gruodžio 19 d. išvadoje dėl civilinio proceso kodekso projekto buvo nurodyta, kad gauti pasiūlymai

[137] Борисова, Е. А. *Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе*. Москва; Городец, 2002, с. 212.
[138] Recommendation No. R (81) 7 „On measures facilitating access to justice“. Adopted by the Committee of Ministres of the Council of Europe on 14 May 1981 [interaktyvus]. [žiūrėta 2007 08 19]. < https:/wcm.coe.int/rsi/CM/index.jsp.>.
[139] Ambrasaitė, G. Apeliacijos teisė – absoliuti konstitucinė teisė? *Justitia*. 2007. Nr. 2 (64), p. 34.
[140] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 111–4549.
[141] Jolowicz, J. A. *On Civil Procedure*, p. 335.

iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Generalinės prokuratūros, Seimo kanceliarijos Teisės departamento bei Teisės instituto, kuriuose iš esmės nepritarta draudimui skųsti pirmosios instancijos teismo sprendimą turtiniuose ginčuose, kai ginčijama suma yra mažesnė kaip 250 Lt. Komitetas akcentavo, kad „siūlomos nuostatos gali prieštarauti ir pačiai proceso esmei, teisminės veiklos esmei, nes teisminei veiklai būdinga tai, jog priimami teismų sprendimai, jų teisėtumas ir pagrįstumas gali ir turi būti patikrinami (t.y. instancinė sistema), priešingu atveju, nesant galimybės sprendimus patikrinti, tokia veikla yra jau nebe teisminė, o administracinė[142]. Apeliacijos ribojimas ginčo suma nustatomas iš esmės vieninteliu tikslu – sumažinti apeliacinės instancijos teismų darbo krūvį ir kartu galimą proceso apeliacinės instancijos teismuose trukmę. Laikant teisę skųsti teismo sprendimą teisės į teisminę gynybą garantija, o ne neatsiejama šios konstitucinės teisės turinio dalimi, šis ribojamas galbūt ir galėtų būti pateisinamas. Tuo tarpu, kaip buvo minėta, Konstitucinis Teismas yra suformavęs doktriną, pagal kurią teisė į teisminę gynybą apima ir teisę skųsti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą nors vienos aukštesnės instancijos teismui. Neabejotina, kad LR CPK 303 straipsnio 1 dalyje nustatytas apeliacijos ribojimas smulkiuose turtiniuose ginčuose, kai ginčijama suma yra mažesnė kaip 250 Lt, visiškai panaikina teisę skųsti šį teismo sprendimą apeliacinės instancijos teismui. Vadinasi apeliacijos ribojimą, nustatytą LR CPK 303 straipsnio 1 dalyje, Konstitucinis Teismas pripažintų prieštaraujančiu Konstitucijoje įtvirtintai asmens teisei į teisminę gynybą. Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, LR Teisingumo ministerijoje 2007 m. spalio 19 d. buvo parengtas Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas[143], kuriame siūloma panaikinti CPK 303 straipsnio 1 dalį.

Rengiant Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendaciją Nr. R (95) 5, buvo svarstoma galimybė įtraukti į ją atvejus, kada apeliacijos teisės ribojimai būtų apskritai neleistini, pavyzdžiui, esant akivaizdiems materialinės teisės pažeidimams, ar esminiams proceso teisės pažeidimams, bet šios idėjos buvo atsisakyta dėl valstybių narių teisės sistemų esminių skirtumų. Tačiau, Komiteto manymu, tokius atvejus apima Rekomendacijos 1 b. straipsnis, kuriame nurodyta, kad bet koks apeliacijos ribojimas turi būti suderinamas su bendraisiais teisingumo principais[144]. Be to, Europos Žmogaus Teisių Teismas yra nurodęs, kad atsižvelgiant į pakankamai lankstų Konvencijos 6 straipsnio interpretavimą, reikalavimas užtikrinti bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką ar

[142] Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2001 m. gruodžio 19 d. išvada dėl Civilinio proceso kodekso projekto (I-III dalys) (IXP-926) [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 10 13]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=158167&p_query=&p_tr2=.>.

[143] Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso projektas Nr. IXP-1127. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 05 12]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=158167&p_query=&p_tr2=.>.

[144] Explanatory Memorandum to Rekomendation Rec (1995)5 On introduction and improvement of the functioning of appeals systems and procedures in civil and commercial cases [interaktyvus]. [2006 06 07]. <https:/wcm.coe.int/rsi/CM/index.jsp.>.

būtinybė sumažinti nacionalinių teismų darbo krūvį, negali taip apriboti asmens teisės į teisingą teismą, kad būtų atimta asmens teisė į Konvensijos 6 straipsnyje įtvirtintas garantijas[145].

Atsižvelgiant į nurodytus argumentus, manome, kad teisė skųsti pirmosios instancijos teismo sprendimą apeliacinės instancijos teismui yra neatsiejama teisės į teisminę gynybą turinio dalis. Tačiau LR CPK 303 straipsnio 1 dalyje nustatytas apeliacijos ribojimas smulkiuose turtiniuose ginčuose, kai ginčijama suma yra mažesnė kaip 250 Lt, visiškai paneigia teisę skųsti teismo sprendimą šiose bylose apeliacinės instancijos teismui ir padaro ją apskritai neįmanomą. O tam tikro ginčo absoliutus eliminavimas iš teismų kompetencijos, mūsų manymu, yra neteisėtas nepriklausomai nuo tokio apribojimo tikslų, nes uždraudus asmeniui kreiptis į apeliacinės instancijos teismą smulkiuose turtiniuose ginčuose, jis apskritai netenka galimybės pasinaudoti apeliacijos teise. Šios teisės ribojimai negali būti tokio pobūdžio, kad paneigtų pačią apeliacijos teisę.

Kiti LR CPK numatyti apeliacijos ribojimai, kurie galimi dėl bylos nagrinėjimo procesinių ypatumų, mūsų manymu yra leistini ir yra pateisinami. Apeliacija negalima dėl preliminaraus teismo sprendimo, priimto nagrinėjant bylą dokumentinio proceso tvarka (LR CPK 428 str. 8 d.), dėl teismo įsakymo (LR CPK 436 str. 7 d.) ir dėl sprendimo už akių, jeigu skundą paduoda asmuo, kuriam jis priimtas (LR CPK 303 str. 2 d.). Šių teismo sprendimų ir teismo įsakymo atžvilgiu taikomi apeliacijos ribojimai pateisinami dėl keleto priežasčių. Draudimas apeliacine tvarka skųsti šiuos teismo sprendimus ir teismo įsakymą, įtvirtintas atsižvelgiant į šių procesinių dokumentų specifiką ir bylos nagrinėjimo procesinius ypatumus. Ar preliminarus teismo sprendimas sukels teisinius padarinius, priklauso nuo atsakovo valios, t. y., ar atsakovas per įstatymo nustatytą terminą pareikš teismui motyvuotus prieštaravimus, ar ne (LR CPK 428 str. 5 d.). Jei atsakovas pareiškia teismui prieštaravimus ir teismas juos priima, skiriamas bylos nagrinėjimas, kurio metu priimamas galutinis teismo sprendimas, kuris gali būti skundžiamas apeliacinės instancijos teismui bendra tvarka. O nutartis, kuria atsisakoma priimti prieštaravimus, gali būti skundžiama apeliacinės instancijos teismui, paduodant atskirąjį skundą. Teismo įsakymas taip pat nėra galutinis procesinis dokumentas, nes tolimesnė proceso eiga priklauso nuo skolininko valios – bus pareikštas prieštaravimas, ar ne. Jei skolininkas pareikš prieštaravimus, byla kreditoriaus reikalavimu bus nagrinėjama pagal bendrąsias ieškinio teisenos taisykles. Asmeniui, dėl kurio priimtas sprendimas už akių, įstatymas numato galimybę paduoti pareiškimą dėl sprendimo už akių peržiūrėjimo (LR CPK 287 str. 1 d.). Jei teismas tenkins prašymą, tai bus atnaujintas bylos nagrinėjimas iš esmės. Jei ne, dėl teismo nutarties atsisakyti atnaujinti bylos nagrinėjimą iš esmės galės būti paduotas atskirasis skundas (LR CPK 288 str. 6 d.).

Taigi, ar preliminarus teismo sprendimas ir sprendimas už akių bei teismo įsakymas atsakovui ar skolininkui sukels teisinius padarinius, priklauso nuo jų valios. Visais minėtais atvejais atsakovui ir

[145] *Borgers v. Belgium*, no. 12005/86, ECHR 1991.

skolininkui neužkertamas kelias pareiškus prieštaravimus dėl preliminaraus teismo sprendimo ar teismo įsakymo arba pareiškimą dėl sprendimo už akių peržiūrėjimo, pereiti prie bendros bylos nagrinėjimo tvarkos, kuomet galės būti priimtas teismo sprendimas, kuris galės būti skundžiamas apeliacine tvarka. Šie ribojimai nustatyti siekiant išvengti piktnaudžiavimo procesu bei apsaugoti kitos proceso šalies interesus, kurie Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje pripažįstami teisėtais.

Svarbu paminėti, kad ne visi už akių priimto sprendimo peržiūrėjimo ribojimai gali būti pateisinami. Nors iki šiol LR CPK pakeitimai nepadaryti, tačiau šią problemą išsprendė Konstitucinis Teismas, 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime nurodęs, „kad tam tikri už akių priimto sprendimo peržiūrėjimo ribojimai yra galimi, tačiau LR CPK nuostatos ta apimtimi, kuria teismui neleidžiama už akių priimtų sprendimų tikrinti ir tokiais atvejais, kai jam yra pateikiama įrodymų, patvirtinančių to sprendimo akivaizdų neteisingumą ir kad juo buvo akivaizdžiai pažeistos asmens teisės, prieštarauja LR Konstitucijos 109 straipsniui, konstituciniams teisinės valstybės ir teisingumo principams. Galimi tokie atvejai, kai teismui, sprendžiančiam, ar peržiūrėti už akių priimtą teismo sprendimą, pateikiami tokie įrodymai, kurie patvirtina, kad tas sprendimas buvo akivaizdžiai neteisingas, kad juo buvo akivaizdžiai pažeistos asmens teisės. Tačiau teismas pagal LR CPK 288 straipsnio 4 dalį neturi įgaliojimų panaikinti už akių priimto sprendimo ir atnaujinti bylos nagrinėjimo iš esmės, jeigu negali konstatuoti, kad šalis į teismo posėdį neatvyko dėl svarbių priežasčių, apie kurias negalėjo laiku pranešti teismui, o jos pareškime nurodyti įrodymai gali turėti įtakos priimto sprendimo už akių teisėtumui ir pagrįstumui, todėl negali ištaisyti ir teismo padarytos klaidos, apginti pažeistų asmenų teisių ir įvykdyti teisingumo. Nors dėl pirmosios instancijos teismo nutarties, kuria atsisakoma tenkinti pareiškimą dėl sprendimo už akių peržiūrėjimo, gali būti duodamas atskirasis skundas (LR CPK 288 straipsnio 6 dalis), tačiau apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas, ar tenkinti atskirąjį skundą, turi vadovautis LR CPK 288 straipsnio 4 dalyje įtvirtintomis nuostatomis dėl sprendimo už akių panaikinimo ir pripažinęs, kad priežastys, dėl kurių proceso šalis neatvyko į teismo posėdį, nebuvo svarbios, neturi įgaliojimų panaikinti pirmosios instancijos teismo nutartį, kuria atsisakoma tenkinti pareiškimą dėl sprendimo už akių peržiūrėjimo net tais atvejais, kai jam yra pateikti tokie įrodymai, kurie patvirtina, kad tas sprendimas buvo akivaizdžiai neteisingas, kad juo buvo akivaizdžiai pažeistos asmens teisės. Atsižvelgiant į tai, Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad LR CPK 288 straipsnio 4 dalis, ta apimtimi, kuria teismui neleidžiama už akių priimtų sprendimų peržiūrėti ir tokiais atvejais, kai jam yra pateikiami tokie įrodymai, kurie patvirtina, kad tas sprendimas buvo akivaizdžiai neteisingas, kad juo buvo akivaizdžiai pažeistos asmens teisės, prieštarauja LR Konstitucijos 109 straipsniui, konstituciniams teisinės valstybės ir teisingumo principams. Nuo šių konstitucinių imperatyvų nukrypsta ir LR CPK 289 straipsnio 2 dalis ta apimtimi, kuria nustatyta, kad pareiškimas dėl sprendimo už akių peržiūrėjimo negali būti

paduodamas ir tokiais atvejais, kai teismui pateikiami tokie įrodymai, kurie patvirtina, kad tas sprendimas buvo akivaizdžiai neteisingas[146]“.

Su nurodytais Konstitucinio Teismo argumentais vargu ar galima būtų nesutikti, nes tokie atvejai, kai teismui nesuteikiami įgaliojimai peržiūrėti už akių priimto teismo sprendimo, kuriame yra padarytos akivaizdžios teismo klaidos, pažeidžia asmens teisę į teisminę gynybą. Tokie ribojimai negali būti pateisinami, nes užkerta kelią asmenims, dėl ne nuo jo valios priklausančių priežasčių, apginti pažeistas teises, o teismui – įvykdyti teisingumą.

Minėta, kad Konvencijos 6 straipsnyje numatyta subjektinės teisės apsauga nesibaigia pirmosios instancijos teismo sprendimu, kadangi apeliacinės instancijos buvimas valstybėje yra pagrindas teisę kreiptis į apeliacinės instancijos teismą laikyti sudėtine teisės į teisminę gynybą turinio dalimi.

Svarbu išsiaiškinti, ar teisė kreiptis į Aukščiausiąjį teismą, taip pat turi būti laikoma sudėtine teisės į teisminę gynybą turinio dalimi. Europos Žmogaus Teisių Teismas nurodęs, kad nors Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis ir nenumato pareigos valstybėms Konvencijos dalyvėms įkurti apeliacinius ar kasacinius teismus, tačiau nepaisant to, valstybės, kurios tokius teismus turi, privalo užtikrinti, kad asmenys, kurie gali būti patraukti atsakomybėn pagal įstatymą, naudotųsi šiuose teismuose pagrindinėmis Konvencijos 6 straipsnio garantijomis[147]. Tačiau *Ekbatani v. Sweden* byloje[148] Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžė, kad procesas yra šiek tiek kitoks, kuomet apeliacinė ar kasacinė institucija yra kompetentinga spręsti tik teisės klausimus arba kuomet asmens skundas apsiriboja išimtinai tik teisės klausimais. Tačiau faktas, kad apeliacinėje ar kasacinėje instancijoje yra sprendžiami tik teisės klausimai nereiškia, kad teisė į teisingą teismą nėra taikoma tokiam procesui. Tokiais atvejais yra kur kas siauresnė tik teisės į teisingą teismą taikymo apimtis. Europos Žmogaus Teeisių Teismas taip pat nurodė, kad teisė į teismą (teisė į teisminę gynybą) tais atvejais, kai sprendžiami tik teisės klausimai, gali būti labiau apribota, nei tais atvejais, kuomet skundas liečia tiek teisės, tiek fakto klausimus[149].

Iš šios Europos Žmogaus Teisių teismo praktikos matyti, kad Teismas, aiškindamas Konvensijos 6 straipsnį, atsižvelgia į tai, kokias funkcijas įgaliotas atlikti Kasacinis Teismas. Todėl Konvensijos 6 straipsnio taikymo apimtis kasaciniame procese priklauso nuo tokio proceso paskirties ir jo atliekamų funkcijų, tačiau teisė kreiptis į kasacinį teismą turi būti laikoma sudėtine teisės į teisminę gynybą turinio dalimi.

[146] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės Žinios*. Nr. 102–3957.
[147] *Monnell and Morris v. United Kingdom*, no. 9562/81 and 9818/82, ECHR 1987; *Ekbatani v. Sweden*, no. 10563/83, ECHR 1988; *Belziuk v. Poland*, no. 23103/93, ECHR 1998.
[148] *Ekbatani v. Sweden*, no. 10563/83, ECHR 1988.
[149] *Levages Prestations Servines v. France* (1), no . 21920/93, ECHR 1996.

Teisinėje literatūroje nurodoma, kad Europos civilinio proceso teisėje istoriškai yra susiklosčiusios dvi teismo sprendimų teisėtumo kontrolės formos – kasacija (Prancūzijoje, Ispanijoje, Belgijoje, Italijoje, Lietuvoje) ir revizija (Austrijoje, Vokietijoje). Pagrindinis jų skirtumas yra tas, kad kasacija yra skirta užtikrinti vienodą įstatymų aiškinimą ir taikymą visoje valstybėje, o revizija derina ir privataus, ir viešojo intereso gynimą. Teigiama, kad revizijos tikslas yra ne tik nustatyti, ar teismas suklydo, bet ir užtikrinti, kad būtų priimtas teisingas teismo sprendimas. Todėl ją atliekantis teismas gali ne tik panaikinti sprendimą, bet ir jį pakeisti arba priimti naują[150]. Tačiau šiuo metu skirtumų tarp kasacijos ir revizijos beveik nėra. Pavyzdžiui, nors pagrindinė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo funkcija yra užtikrinti vienodą teisės aiškinimą ir taikymą visoje valstybėje, jis turi teisę ne tik panaikinti žemesnės instancijos teismo sprendimą ir grąžinti jį žemesnės instancijos teismui nagrinėti iš naujo, bet gali jį ir pakeisti ar priimti naują (LR CPK 359 str.). Taigi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne tik vienodina teisę visoje valstybėje, bet ir vykdo teisingumą konkrečioje byloje. Tai, kad pagrindinė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo funkcija yra formuoti vienodą teismų praktiką, plėtoti teisę reiškia, kad yra užtikrinamas viešojo intereso gynimas. O galimybė ištaisyti žemesnės instancijos teismo padarytas teisės taikymo ir aiškinimo klaidas reiškia, kad yra ginamas ir pravatus interesas. Taigi, atliekant šią viešają funkciją, ištaisomos žemesnės instancijos teismo padarytos teisinės klaidos, todėl kartu apginamas ir privatus interesas. Tačiau kasacija yra išimtinė teismo sprendimo teisėtumo kontrolės forma, nes kasacinis teismas sprendžia tik teisės, o ne fakto klausimus. Tuo kasacija itin skiriasi nuo apeliacijos, kuri skirta aiškinti ir vertinti faktines bei teisines bylos aplinkybes, ir tikrinti pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą. Taigi kasacijoje vyrauja viešojo intereso gynimas. Kasacijos išimtinumas lemia tai, kad kasacija galima tik gavus leidimą bei esant įstatymo numatytiems kasacijos pagrindams (LR CPK 346, 350 str.).

Atsižvelgiant į kasacinio teismo funkcijas, teisės kreiptis į kasacinį teismą sąlygos gali būti griežtesnės. *Brualla Gomez de la Torre v. Spain* byloje, Europos Žmogaus Teisių Teismas nepripažino teisės kreiptis į teismą pažeidimo, kuomet pareiškėjo skundas į Aukščiausiąjį teismą buvo atmestas, dėl pasikeitusių teisės normų, reglamentuojančių kreipimosi į Aukščiausiąjį teismą sąlygas[151]. Žinoma, kad tam tikras proceso formalizavimas yra neišvengiamas dalykas. Juk kasacija, skirtingai nei apeliacija, yra ne įprasta, o ypatinga, ekstraordinarinė teismo sprendimų teisėtumo kontrolės forma, galima tik esant tam tikriems LR CPK nurodytiems kasacijos pagrindams. Europos Tarybos Ministrų komitetas savo rekomendacijoje nurodė, kad Aukščiausiasis teismas turėtų nagrinėti tik tokias bylas, kurių nagrinėjimas leistų plėtoti teisę ir užtikrinti vienodą jos aiškinimą ir pabrėžė,

[150] Laužikas, E., Mikelėnas, V., Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 318–319.
[151] *Brualla Gomez de la Torre v. Spain*, no. 26737/95, ECHR 1997.

kad valstybės, kuriose nėra leidimų sistemos, turėtų ją įvesti, kad būtų apribotas bylų skaičius ir į Aukščiausiąjį teismą patektų tik tokios bylos, kurios turi precedento reikšmę[152].

Pagrindinė kasacijos funkcija, užtikrinti vienodą teisės aiškinimą ir taikymą visoje valstybėje, nulemia kasacijos išimtinį pobūdį. Atsižvelgiant į tai, yra neišvengiama kasaciniam procesui taikyti išimtis ir ribojimus, kadangi jie yra reikalingi siekiant tinkamai įgyvendinti pagrindinę kasacijos funkciją. Daugelyje valstybių, kuriose egzistuoja leidimų skundui Aukščiausiajam teismui paduoti sistema, laikomasi nuomonės, kad neteisingas ginčo tarp šalių išsprendimas žemesnės instancijos teisme savaime nėra pakankamas pagrindas išduoti leidimą kreiptis į aukščiausiąjį teismą (trečiosios grandies teismą), jei byla nėra reikšminga vieningo teisės aiškinimo ir taikymo prasme. Taigi šiuo atveju, kitaip nei apeliacijoje, viešiesiems teismų sprendimų kontrolės sistemos tikslams (vieningos teismų praktikos valstybeje formavimui) teikiamas akivaizdus prioritetas prieš privačius (teisingą ginčo išsprendimą). Tokios pozicijos laikomasi ir Lietuvos civiliniame procese, kasacijos pagrindu laikant tik tokius materialinės ar proceso teisės normų pažeidimus, kurie turi esminės reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui (LR CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 punktas). Tuo tarpu apeliaciniam procesui pradėti pakanka bet kokio materialinės ar proceso teisės normų pažeidimo, todėl apeliaciniame procese vyrauja kiti teismų sprendimų kontrolės formų tikslai – apsaugoti privatų šalių interesą. Tai lemia, kad apeliacija, skirtingai nei kasacija, yra yprastinė teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės forma, todėl jos prieinamumo ribojimai negali būti tokio pobūdžio, kad pati teisė kreiptis į apeliacinės instancijos teismą būtų paneigta. Atsižvelgiant į kasacinio teismo funkcijas, teisės kreiptis į kasacinį teismą ribojimai yra neišvengiami. Taigi kasacija, skirtingai nuo apeliacijos, galima tik gavus leidimą. Be to, kasacijos išimtinis pobūdis lemia, kad kasaciniame procese nebeveikia suspensyvinis efektas, būdingas apeliacijai. Tai reiškia, kad kasacinio skundo padavimo ir priėmimo faktas nedaro jokios įtakos skundžiamo apeliacinės instancijos teismo sprendimo ar nutarties teisinei galiai, nesustabdo šio sprendimo ar nutarties vykdymo. Tik išimtinais atvejais, siekdamas apsaugoti kasatoriaus interesus, kasacinis teismas turi teisę sustabdyti kasacine tvarka skundžiamo sprendimo ar nutarties vykdymą tol, kol byla bus išnagrinėta kasacinia tvarka (LR CPK 363 str.).

Galimybę riboti teisę skųsti teismo sprendimą ar nutartį kasacinia tvarka pateisina ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas[153], nurodydamas, kad naujasis CPK prioritetą suteikė kasacinio teismo

[152] Recommendation No R (95) 5 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Introduction and Improvement of the Functioning of Appeal Systems and Procedures in Civil and Commercial Cases of 7 February, 1995.

[153] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Raseinių žuvininkystė“* (bylos Nr. 3K–3–682/2003); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kautra“ v. UAB „Kautra“ profesinė sąjunga* (bylos Nr. 3K–3–534/2001).

vykdomai viešąjai funkcijai. Tokia išvada seka iš CPK 346 straipsnyje numatytų kasacijos pagrindų. Kasaciniame skunde nepakanka vien tik nurodyti buvus pažeistą tam tikrą materialinės ar proceso teisės normą. Kasaciniame skunde būtina nurodyti ir argumentuotai pagrįsti, kad teisės pažeidimas yra toks svarbus, jog turi esminės reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui visoje valstybėje, todėl dėl jo turėtų pasisakyti kasacinis teismas. Be to teismas nurodė, kad įsiteisėjusių teismo sprendimų ir nutarčių peržiūrėjimas kasacinia tvarka yra ypatinga, išimtinė teismų procesinių sprendimų teisėtumo kontrolės forma. Kasacija ribojama priklausomai nuo nagrinėjamo klausimo svarbos. Šiais įstatyme numatytais kasacijos ribojimais siekiama sureguliuoti bylų, patenkančių į kasacinės instancijos teismą, srautus, sudaryti sąlygas precedentinę reikšmę turinčių procesinių sprendimų priėmimui ir tuo pačiu, kasacijos viešosios funkcijos įgyvendinimui.

Ne visi kasacijos ribojimai yra pateisinami. Abejonių kelia absoliučių kasacijos ribojimų santykis su pagrindine kasacijos funkcija. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje gali pasitaikyti tokių bylų, kurių išnagrinėjimas kasacine tvarka būtų reikšmingas teisinei sistemai, tačiau kai kurie absoliutūs kasacijos ribojimai (pvz., ribojimai ginčo suma) suvaržo galimybę teisėjų atrankos kolegiją priimti tokią bylą. Kasacijos ribojimas ginčo suma sumenkina tiek pagrindinės kasacijos funkcijos įgyvendinimą, tiek ir pačių kasacijos pagrindų reikšmę kasaciniam procesui. Teisinėje literatūroje[154] keliamas klausimas, ar CPK įtvirtinus leidimų sistemą, tikslinga įtvirtinti dar ir papildomus objektyvius ribojimus, kuriuos konstatavus net nebūtų svarstoma, ar byla gali būti reikšminga teismų praktikai formuoti. Ar nebūtų buvę paprasčiau leisti tai nuspręsti pačiai teisėjų atrankos kolegijai, o ne imperatyviai įtvirtinti įstatyme? V. Nekrošius, siekdamas pagrįsti kasacijos ribojimo ginčo suma būtinybę, nurodė, kad „kasacija nėra teisės į teisminę gynybą dalis, todėl jos ribojimas negali būti traktuojamas kaip šios teisės ribojimas“[155]. Manoma, kad įvedus leidimų sistemą, kasacijos ribojimai ginčo suma netenka dabartinės jo prasmės. Be to tokio pobūdžio ribojimas nesuderinamas su konstituciniu asmenų lygybės prieš įstatymą ir teismą principu ir pažeidžia teisę į teisminę gynybą, kadangi, kaip minėjome, teisė kreiptis į kasacinį teismą turi būti laikoma sudėtine teisės į teisminę gynybą turinio dalimi. Taigi teisinėje literatūroje pagrįstai teigiama, kad šis kasacijos ribojimas ateityje gali sukelti LR CPK 341 straipsnio 2 punkto atitikties LR Konstitucijai problemą. Mūsų manymu, kasacijos ribojimas ginčo suma, nėra pateisinamas, kadangi atima galimybę teisėjų atrankos kolegijai spręsti dėl kasacijos pagrindų buvimo tose bylose, kurių ginčo suma nesiekia 5 000 litų. Tokiose bylose taip pat gali egzistuoti kasacijos pagrindai. Byla gali būti reikšminga teismų praktikai, nepriklausomai nuo ginčo sumos. Tokiu būdu, kasacijos ribojimas ginčo suma paneigia pačią

[154] Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 327-328; Driukas, A.;Valančius, V., *supra* note 15, p. 215; Driukas, A. Kasacinio proceso reglamentavimas naujame Civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*. 2002. Nr. 28 (20), p. 168.
[155] Nekrošius, V. Kasacija Lietuvos ir Estijos civiliniame procese. *Justitia*, 2006, Nr. 4 (62), p. 28.

kasacijos teisę, todėl tikslai, kurių buvo siekta įvedant šį ribojimą, neproporcingi siekiamam tikslui – esminės kasacijos funkcijos įgyvendinimui. Taigi, asmeniui kasacijos ribojimais užkirtus galimybę pasinaudoti kasaciniu procesu apginti savo teises, net ir esant kasacijos pagrindams, pažeidžiama teisė į teisminę gynybą. Daugelis užsienio valstybių, kuriose yra įtvirtintas ribojimas ginčo suma, numato išimtis tais atvejais, kai kasacinis skundas kelia reikšmingą ir aktualų teisės klausimą. Kitose valstybėse, pavyzdžiui, Vokietijoje, taip pat buvo įtvirtintas ribojimas ginčo suma, tačiau jo buvo atsisakyta, įvedant leidimų sistemą[156].

Tačiau tam tikri kasacijos ribojimai, mūsų manymy, yra būtini siekiant tinkamai įgyvendinti kasacijos funkcijas, todėl yra pateisinami. Pavyzdžiui, leidimų sistema yra reikalinga tam, kad į kasacinį teismą pakliūtų tik bylos, galinčios turėti įtakos vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, t. y. esant bent vienam LR CPK 346 straipsnyje įtvirtintam kasacijos pagrindui. Tiek leidimų sistema, tiek kasacijos pagrindai yra kasacijos ribojimai. Kasacijos ribojimas kasacijos pagrindais yra būtinas, nes šių pagrindų, ar vieno iš jų buvimas liudija apie tai, kad byla yra reikšminga vieningam teisės aiškinimui ir taikymui visoje valstybėje ir atvirkščiai, kad tų pagrindų nebuvimas reiškia, kad byla nėra reikšminga vieningam teisės aiškinimui ir taikymui. Taigi kasacijos pagrindais įtvirtinami tokie teisės klausimai, kurie atitinka pagrindinę kasacijos funkciją. O leidimų sistema ir reikalinga tam, kad nustatytų, ar egzistuoja kasacijos pagrindai, ar ne, t. y. teisėjų atrankos kolegija atlieka kasacijos pagrindų egzistavimo tikrinimą. Nors kasacijos pagrindai taip pat atlieka tam tikrą kasacijos apribojimo funkciją, ribodami kasaciją priklausomai nuo nagrinėjamo klausimo svarbos, tačiau jie užtikrina tinkamą kasacijos instituto paskirties įgyvendinimą bei sudaro sąlygas kasaciniam teismui vykdyti pagrindinę funkciją – priimti precedentinę reikšmę turinčius sprendimus, taip užtikrinant vieningą teisės aiškinimą ir taikymą visoje valstybėje, todėl yra pateisinami. Europos Žmogaus Teisių Teismas valstybėms tokiais atvejais suteikia didesnę aiškinimo laisvę, pabrėždamas, kad kreipimosi į Aukščiausiąjį teismą tvarka gali būti griežtesnė ir labiau formalizuota. *Levages Prestations Services v. France* byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas nelaikė teisės kreiptis į Aukščiausiąjį teismą pažeidimu dėl to, kad kreipimasis į Aukščiausiąjį teismą buvo sąlyginis[157]. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra nurodęs, kad tais atvejais, kai sprendžiami tik teisės klausimai, ši teisė gali būti labiau apribota, nei tais atvejais, kai skundas liečia tiek fakto, tiek teisės klausimus[158].

Teisės į <u>teisingą</u> teismą (pabraukta autorės) garantijų taikymo apimties atžvilgiu, Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat išdėstė savo poziciją. Teisės į teisingą teismą garantijų apimtis apeliacinėje ar kasacinėje instancijoje Europos Žmogaus Teisių Teismo nuomone, priklauso nuo to, ar

[156] Stürrner, M. *Die Anfechtung von Zivilurteilen. Eine funktionale Untersuchung der Rechtsmittel im deutschen und englischen Recht*. Verlag C. H. Beck, München, 2002, p. 109.
[157] *Berger v France*, no 48221/99, ECHR 2002.
[158] *Levages Prestations Services v. France* (1), no. 21920/93, ECHR 1996.

tokio proceso metu yra sprendžiamas asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų klausimas. Jei tokio proceso metu yra sprendžiamas asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų klausimas, tai Konvencijos 6 straipsnis taikomas ir tokiam procesui. Europos Žmogaus Teisių Teismas nedviprasmiškai laikosi pozicijos, kad ir kasacinio proceso metu gali būti sprendžiamas civilinio pobūdžio teisių ir pareigų klausimas, nepriklausomai nuo to, kad kasacinio teismo funkcijos buvo apribotos tik teisės, bet ne fakto klausimų peržiūrėjimu[159]. Nors pagrindinis kasacijos tikslas ginti viešąjį interesą, tačiau privataus intereso gynimo funkcija neišnyksta. Kasacinis teismas, nagrinėdamas bylą, kartu išsprendžia ir bylos šalių teisinį ginčą, t. y. kasacinio teismo sprendimas asmens padėčiai taip pat gali turėti įtakos. O kaip buvo minėta, anot Europos Žmogaus Teisių Teismo, tokiais atvejais, kai kasacinio teismo sprendimas asmens padėčiai taip pat gali turėti įtakos, turi būti taikomas Konvencijos 6 straipsnis, kurio turinys neišsisiamia tik pirmosios instancijos teismo sprendimo priėmimu. O tai dar kartą patvirtina, kad teisė kreiptis į kasacinį teismą turi būti laikoma sudėtine teisės į teisminę gynybą turinio dalimi. Tokiais atvejais bus siauresnė ir pačios teisės į teisingą teismą apimtis. L. Štarienė taip pat nurodė, kad tais atvejais, kuomet yra nagrinėjami tiek teisės, tiek fakto klausimai, paprastai teisės į teisingą teismą apsaugos lygis turi būti toks pats, kaip ir pirmojoje instancijoje. Tuo tarpu sprendžiant tik teisės klausimus, teisės į teisingą teismą atskirų garantijų taikymo apimtis, išskyrus šalių lygiateisiškumo principą, yra siauresnė atsižvelgiant į tai, jog būtina paisyti ir kitų konkuruojančių interesų, svarbiausiai – teisės į teisingą bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką[160].

Apibendrinant išdėstytus argumentus, manome, kad pagrindinė kasacijos funkcija, užtikrinti vienodą teisės aiškinimą ir taikymą visoje valstybėje, nulemia kasacijos išimtinį pobūdį. O atsižvelgiant į tai, yra neišvengiama kasaciniam procesui taikyti išimtis ir ribojimus, kadangi jie yra būtini kasacijos funkcijų tinkamam įgyvendinimui. Leidimų sistema kasacijoje ir įstatyme nustatyti kasacijos pagrindai yra būtini kasacijos ribojimai, padedantys kasaciniam teismui įgyvendinti pagrindinę kasacijos funkciją ir yra proporcingi siekiamam tikslui. Tačiau kasacijos ribojimas ginčo suma, nėra pateisinamas, kadangi atima galimybę teisėjų atrankos kolegijai spręsti dėl kasacijos pagrindų buvimo tose bylose, kurių ginčo suma nesiekia 5 000 litų. Tokiose bylose taip pat gali egzistuoti kasacijos pagrindai. Byla gali būti reikšminga teismų praktikai, nepriklausomai nuo ginčo sumos, todėl kasacijos ribojimas ginčo suma paneigia pačią kasacijos teisę, o tikslai, kurių buvo siekta įvedant šį ribojimą, neproporcingi siekiamam tikslui ir pažeidžia teisę į teisminę gynybą.

[159] *Levages Prestations Servines v. France* (1), no . 21920/93, ECHR 1996.
[160] Štarienė, L., *supra* note 58, p. 136.

1.2.3. Teisė į galutinio teismo sprendimo įvykdymą – sudėtinė teisės į teisminę gynybą turinio dalis

Analizuojant teisės į teisminę gynybą turinį, svarbu nustatyti ir tai, ar teisė į galutinio teismo sprendimo įvykdymą laikytina teisės į teisminę gynybą turinio sudėtine dalimi. Ar nuo to, kaip vykdomi teismo sprendimai, priklauso efektyvus pažeistų ar ginčijamų teisių ar įstatymo saugomų interesų gynimas ir teisės į teisminę gynybą įgyvendinimas.

Turint omeny Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje išsakytą poziciją, kad tiek civilinis, tiek baudžiamasis procesas sudaro visumą, o Konvencijos 6 straipsnyje nustatyta subjektinės teisės apsauga nesibaigia pirmosios instancijos teismo sprendimu manome, kad svarbu yra išsiaiškinti, kokios yra civilinio proceso ribos. Civilinio proceso teisės doktrinoje civilinio proceso ribos paprastai apibrėžiamos teisminiu procesu ir šio proceso metu priimto teismo sprendimo įvykdymu, jei teismo sprendimo įvykdymas yra būtinas. Nagrinėjant civilinio proceso esmės klausimus tiek plačiąja (kuomet į civilinio proceso reguliavimo ribas įtraukiamas ne tik teisminis procesas, bet ir tokių neteisminių institucijų, kaip arbitražo ir notarų veikla bei kiti teisių ir interesų gynimo būdai)[161], tiek siaurąja prasme, teismo sprendimų vykdymas nurodomas kaip baigiamoji teisingumo vykdymo dalis.

Dažnai teisinėje literatūroje pabrėžiama, jog civilinis procesas nesibaigia teismo sprendimo priėmimu, ir net po sprendimo priėmimo tam tikrais atvejais yra būtinas prievartos aparato panaudojimas siekiant įvykdyti priimtą teismo sprendimą. Teismo sprendimo vykdymą sudėtine teisminės gynybos dalimi laikė E. A. Nefedjevas, nurodydamas, kad teisminės gynybos objektu yra asmens, laikančio save teisiu, reikalavimas, o teisminė gynyba susideda iš to, kad nustatoma ieškovo reikalavimo teisinė reikšmė, atitinkanti įstatymą. To pasekoje teismo sprendime įtvirtinamas viešojo – teisinio įpareigojimo elementas, t. y. priešinga šalis įpareigojama patenkinti ieškovo reikalavimą. Atsakovui to savanoriškai nevykdant, šis objektyviosios teisės įpareigojimas gali būti įvykdytas prievarta[162]. T. N. Nešatajeva taip pat nurodė, kad vykdymo procesas yra teisminio proceso stadija atitinka Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje išsakytą poziciją, jog bet kurio teismo sprendimo vykdymas turi būti laikomas sudėtine teisminio nagrinėjimo dalimi pagal Konvencijos 6 straipsnį[163]. V. Višinskio manymu, teismo sprendimų vykdymas yra specifinė, baigiamoji teisingumo vykdymo dalis. Net jeigu teigti, kad sprendimų vykdymas nėra teisingumo vykdymas, nes jį vykdo ne tik teismas, vis tiek akivaizdu, kad tai yra civilinio proceso dalis, nes sudėtinga būtų atskirti patį

[161] Nekrošius, V. Kai kurie bendrieji teoriniai civilinio proceso teisės klausimai. *Teisė*. 2002. Nr. 43, p. 154.
[162] Нефедьев, Е. А. *Учебник русского гражданского судопроизводства*. Краснодар: Совет. Кубань, 2005. с. 18.
[163] Нешатаева, Т. Н. Первое решение Европейского суда по правам человека по имущественному спору против России: размышления, некоторые выводы. *Защита прав и законных интересов граждан и организаций: Матер.* Междунар. науч.–практ. конф. Часть I. Сочи: Кубан. 2002. с. 145.

teisingumo vykdymo aktą nuo šio akto realaus įgyvendinimo[164]. E. Stauskienė nurodo, kad teismo sprendimų vykdymo stadija iš tiesų gali būti aiškinama, kaip logiškas viso teisminės gynybos proceso tęsinys, tiesioginė teisminio nagrinėjimo stadijos pasekmė. Be to, autorė nurodo, kad sunku būtų atskirti dvi sudėtines teisingumo vykdymo dalis: teisingumo vykdymą (bylų sprendimą) nuo jo rezultate priimto teisingumo akto – teismo sprendimo vykdymo[165]. Tačiau S. Vėlyvis teismų sprendimų vykdymo nelaiko sudėtine teisės į teisminę gynybą dalimi. Autorius nurodo, jog kalbėti apie tai, kad teismo sprendimų vykdymas yra sudėtinė civilinio proceso dalis (stadija), nėra pagrindo ir tuo labiau laikant teisminę gynybą civilinio proceso sąvoka spausti į jos turinį reiškinį (aut. pastaba – vykdymo procesą), neturintį bendrų tą sąvoką charakterizuojančių požymių, nesudarančių organinės vienybės, padedančios charakterizuoti teisminę gynybą, kaip procesinį riškinį, yra nepagrįsta[166]. A. A. Dobrovolskis taip pat mano, kad pagrindinis bet kurio ieškinio procesinis tikslas pasiekiamas gavus teismo sprendimą kaip teisės gynimo aktą[167].

Prancūzijos civilinio proceso tyrinėtojų nuomone, vykdymo procesas, nepriklausomai nuo to, kad jam būdinga tam tikra specifika, laikomas neatskiriama civilinio proceso dalimi, nurodant, kad tik realizavus teismo sprendimą įgyvendinama pažeistų ar ginčijamų teisių ar įstatymų saugomų interesų gynyba[168]. Vokietijos civilinio proceso tyrinėtojai vykdymo procesą taip pat laiko sudėtine teisės į teisminę gynybą dalimi[169]. Vokietijos civilinio proceso teisės doktrinoje skiriamas taip vadinamas tiriamasis, kuriame nagrinėjama byla, ir vykdymo procesas. Vykdymo procesas laikomas tiriamojo proceso tęsiniu, nors ir nebūtinu, kadangi ne visiems teismo sprendimams reikalingas vykdymas[170].

Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pabrėžęs, kad Teisė į teismą turi būti garantuota tiek teorijoje, tiek praktikoje. Tai reiškia, kad teisė į teismą turi būti veiksminga ir praktikoje realizuojama. Veiksmingumo kriterijus reikalauja, kad kompetentingo teismo priimtas galutinis ir privalomas teismo sprendimas būtų įvykdytas, kadangi priešingu atveju teisė į teismą būtų iliuzinė, jei valstybių Konvencijos dalyvių vidaus teisės sistemos leistų galutinį, privalomą teismo sprendimą

[164] Višinskis, V. *Teismo sprendimų vykdymo procesinės problemos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 1999, p. 10.
[165] Stauskienė, E., *supra* note 19, p. 69, 68.
[166] Vėlyvis, S., *supra* note 17, p. 13.
[167] Добровольский, А. А., *supra* note 31, с. 41.
[168] Кузнецов, Е. Н. *Исполнительное производство Франции*. Санкт Петербург: Издательский дом СПбГУ, 2005. с. 45.
[169] Rosenberg, L.; Gaul, H. F.; Schilken, E. *Zwangsvollstreckungsrecht*. München: C. H. Beck̀ she Verlagsbuchhandlung, 1997, p. 45.
[170] Jauernig, O. *Zwangsvollstreckungs-und Insolvensrecht*. München: C. H. Beck̀ she Verlagsbuchhandlung, 1996, p. 1.

palikti neįvykdytą, darant žalą vienai šaliai[171]. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra ne kartą nurodęs, kad teismo sprendimo vykdymas yra sudėtinė bylos nagrinėjimo dalis, pabrėždamas, jog būtų nesuvokiama, jei Konvencijos 6 straipsnis detaliai apibrėžtų procesines bylinėjimosi šalių garantijas, t. y. teisę į teisingą bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką, neapsaugodamas sprendimų vykdymo proceso[172].

Atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, negalime ignoruoti ir tokių Teismo sprendimų, ypač dažnų paskutiniaisiais metais, kai teisės į teismą pažeidimu laikoma pernelyg ilgas galutinio ir privalomo sprendimo nevykdymas. Pavyzdžiui, *Jasiūnienė v. Lithuania* byloje, teisės į teismą pažeidimu laikė pernelyg ilgą galutinio ir privalomo sprendimo nevykdymą[173]. *Wasserman v. Russia* (No. 2)byloje, Europos Žmogaus Teisių Teismas teisės į teismą pažeidimu taip pat laikė pernelyg ilgą galutinio ir privalomo sprendimo nevykdymą[174].

Iš šių Europos Žmogaus Teisių Teismo pavyzdžių matome, kad teismo sprendimų vykdymas pripažįstamas sudėtine Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos teisės į teisminę gynybą turinio dalimi. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija[175], atsižvelgė į minėtus Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus, kuriuose teismo sprendimo vykdymas laikomas sudėtine bylos nagrinėjimo dalimi, ir nurodė, kad „kolegija atsižvelgia į pirmiau nurodytą Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką tikslu, kad aiškinant ir taikant nacionalinę teisę būtų užtikrinta valstybės pozityvioji pareiga“. Todėl, mūsų manymu, teisės į teisminę gynybą turinio sudėtine dalimi turi būti laikoma ir teisė į privalomą teismo sprendimo įvykdymą. Priešingu atveju, teisė į teismą (teisė į teisminę gynybą), anot Europos Žmogaus Teisių Teismo, būtų laikoma iliuzinė, o valstybėms Konvencijos dalyvėms, kiltų neigiamo pobūdžio pasekmės. Valstybė prisiėmusi pareigą užtikrinti materialinių subjektinių teisių gynimą, tai įgyvendina ir užtikrindama teismo proceso metu priimto teismo sprendimo įvykdymą prievarta. Subjektinės teisės atkūrimui ne visada pakanka pagrįsto ir teisėto teismo sprendimo, gali kilti būtinybė asmeniui pasinaudoti procesinėmis prievartos priemonėmis vykdant teismo sprendimą, jei teismo sprendimas nevykdomas savanoriškai. Teisingai nurodo autoriai[176], teigdami, kad priverstinis teismo sprendimų vykdymas yra būtinas kiekvienos išsivysčiusios valstybės teisės sistemos, paremtos savigynos draudimu, institutas. Taigi, kai kuriais

[171] *Golder v. United Kingdom*, no. 4451/70, ECHR 1975; *Jasiūnienė v. Lithuania*, no. 41510/98, ECHR 2003; *Užkurėlienė and Others v. Lithuania*, no. 62988/00, ECHR 2005; *Burdov v. Russia*, no. 23795/02, ECHR 2006; *Kyrtatos v. Greece*, no. 41666/98, ECHR 2003.
[172] *Kyrtatos v. Greece*, no. 41666/98, ECHR 2003.
[173] *Jasiūnienė v. Lithuania*, no. 41510/98, ECHR 2003.
[174] *Wasserman v. Russia* (No. 2), no. 21071/05, ECHR 2008.
[175] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 23 d. nutartis civilinėje byloje *A. G. v. R. S.* (bylos Nr. 3K-7-90/2009).
[176] Rosenberg, L.; Gaul, H. F.; Schilken, E., *supra* note 169, p. 4.

atvejais kalbėti apie teisės į teisminę gynybą visišką realizavimą galime tik tada, kai teismo sprendimas yra įvykdomas. Be to, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija[177], teismų sprendimų vykdymą laiko baigiamąja asmens teisių teisminio gynimo stadija, kurioje įgyvendinamos teismo sprendimu pritaikytos pažeistų teisių gynybos priemonės, todėl vykdymo proceso teisinis reguliavimas visų pirma skirtas išieškotojo – asmens, kurio naudai yra priimtas teismo sprendimas – teisių ir teisėtų interesų apsaugai. Mūsų manymu, pateikti argumentai leidžia daryti išvadą, kad teisės į teisminę gynybą turinio sudėtine dalimi turi būti laikoma teisė į galutinio teismo sprendimo įvykdymą.

[177] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 23 d. nutartis civilinėje byloje *A. G. v. R. S.* (bylos Nr. 3K–7–90/2009).

2. TEISĖ KREIPTIS Į TEISMĄ

2.1. Teisės kreiptis į teismą samprata

Aptarus teisės į teisminę gynybą turinį padarėme išvadą, kad teisė kreiptis į teismą yra savarankiška procesinė teisė ir yra viena iš sudedamųjų teisės į teisminę gynybą dalių. Tačiau civilinio proceso teisės teorijoje[178] pasitaikė ir priešingų samprotavimų, pagal kuriuos teisė kreiptis į teismą nebuvo traktuojama kaip savarankiška teisė, o tiesiog kaip valstybės suteikta faktinė galimybė. Kitokį požiūrį į teisę į ieškinį procesine prasme, o būtent požiūrį į ją, kaip į subjektinę teisę, išsakė N. B. Zeideris[179], teigdamas, kad teisės kreiptis į teismą atsiradimas susijęs su kai kuriomis sąlygomis, o ne kaip visiems be išimties priklausantis procesinis teisnumas.

Teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos pirmą kartą, kaip savarankiška subjektinė teisė buvusioje TSRS teritorijoje įstatyme buvo įtvirtinta TSR Sąjungos ir Sąjunginių Respublikų civilinio proceso pagrindų[180] 5 straipsnyje, kuriuos 1961 m. gruodžio 8 d. priėmė TSRS Aukščiausioji Taryba (toliau – Pagrindai). Remiantis šiais Pagrindais buvo parengtas ir Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1964 m. liepos 7 d. patvirtintas Lietuvos TSR civilinio proceso kodeksas[181] (toliau LTSR CPK), į kurio 4 straipsnį buvo perkeltos Pagrindų 5 straipsnio nuostatos. Minėtų normų pagrindu, kiekvienas suinteresuotas asmuo įstatymo nustatyta tvarka turėjo teisę kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama teisė arba įstatymo saugomas interesas. Taip pat įstatymas numatė ir realias šios teisės realizavimo garantijas. Jau minėtų Pagrindų 5 straipsnio 2 dalyje bei LTSR CPK 4 straipsnio 2 dalyje buvo nurodyta, kad atsisakymas nuo teisės kreiptis į teismą negalioja.

Asmens kreipimasis į teismą teisminės gynybos ir pareiškimo priėmimas reiškia civilinio proceso pradžią. Prasidėjus šiam etapui, teismo vaidmuo tampa itin reikšmingas tolimesnio proceso eigai. Iš vienos pusės teismai turi stengtis, kad nebūtų nepagrįstų atsisakymų priimti pareiškimą, iš kitos pusės, kad pareiškimas nebūtų priimtas pažeidžiant įstatymo numatytas teisės kreiptis į teismą sąlygas.

Taigi teismas, prieš priimdamas pareiškimą, turi patikrinti, ar buvo laikomasi įstatymo numatytų sąlygų, nuo kurių priklauso civilinės bylos iškėlimas ir tolimesnis jos nagrinėjimo procesas.

---

[178] Гурвич, М. А., *supra* note 111, с. 65.
[179] Зейдер, Н. Б., *supra* note 36, с. 134.
[180] 1961 m. gruodžio 8 d. TSRS Aukščiausiosios Tarybos įstatymas „Dėl TSR Sąjungos ir sąjunginių respublikų civilinio proceso pagrindų patvirtinimo“. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1961. Nr. 36.
[181] 1923 m. RTFSR *civilinio procesinio kodekso*. Kaunas: Lietuvos TSR Teisingumo liaudies komisariato leidinys, 1940.

Iki Pagrindų priėmimo galiojusiuose civilinio proceso įstatymuose nebuvo numatytas baigtinis teisės kreiptis į teismą sąlygų sąrašas. Nebuvo aišku ir kokios kyla pasekmės, jei paduodant pareiškimą šių sąlygų nesilaikyta. Pavyzdžiui, 1923 m. RTFSR civilinio proceso kodekse[182] buvo tik viena teisės norma suteikianti teismui teisę, nagrinėjančiam bylą kasacine tvarka, nutraukti bylą dėl „teisės į ieškinį" nebuvimo arba dėl bylos nepriklausymo teismo kompetencijai. Pagal šio kodekso nuostatas, nesant teisės į ieškinį arba bylai nepriklausant teismo kompetencijai, teismas galėjo atsisakyti priimti pareiškimą. Kita vertus, teorijoje ir praktikoje vieningos „teisės į ieškinį" sampratos nebuvimas nulemdavo ir tai, kad teismai atsisakydavo priimti pareiškimą dėl paties materialinio reikalavimo nebuvimo (t.y. „teisės į ieškinį" materialine teisine prasme nebuvimo). Tai prieštaraudavo teisminės gynybos prieinamumo principui ir pažeisdavo asmens teisę kreiptis į teismą. Vėliau priimti įstatymai jau detaliai reglamentavo teisės kreiptis į teismą sąlygas ir jų pažeidimo teisines pasekmes.

Tokios kreipimosi į teismą sąlygos buvo numatytos Pagrindų 31 straipsnyje (šio straipsnio nuostatos be pakeitimų buvo perimtos visuose Sąjunginių Respublikų civilinio proceso kodeksuose).

Pareiškimo priėmimui ir civilinės bylos iškėlimui buvo reikalaujama tokių sąlygų:

1) byla turėjo būti nagrinėtina teisme;

2) ieškovas turėjo laikytis įstatymų nustatytos tai bylų kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarkos;

3) neturėjo būti įsiteisėjusio teismo sprendimo, priimto dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu arba teismo nutarties priimti ieškovo atsisakymą nuo ieškinio ar patvirtinti šalių taikos sutartį;

4) teismo žinioje neturėjo būti bylos dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu;

5) neturėjo būti draugiško teismo sprendimo, priimto dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu;

6) neturėjo būti šalių sudarytos sutarties perduoti tą ginčą spręsti trečiųjų teismui;

7) byla turėjo būti teisminga tam teismui;

8) pareiškimas turėjo būti paduotas veiksnaus asmens;

9) pareiškimą ieškovo vardu turėjo paduoti įgalintas vesti bylą asmuo.

Jei teismas, priimdamas pareiškimą, nustatydavo, kad jis paduodamas nesilaikant nurodytų sąlygų, remdamasis Pagrindų 31 straipsnio2 dalimi, turėjo atsisakyti priimti pareiškimą. Tačiau iš paskutinės šio straipsnio dalies matyti, kad atsisakymas priimti pareiškimą ne visais atvejais turėjo

[182] 1923 m. RTFSR *civilinio procesinio kodekso*. Kaunas: Lietuvos TSR Teisingumo liaudies komisariato leidinys, 1940.

vienodą reikšmę. Atsisakymas priimti pareiškimą dėl to, kad buvo nesilaikoma įstatymo nustatytos tai bylų kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarkos, kad pareiškimą paduodavo neveiksnus asmuo, o taip pat kai pareiškimą ieškovo vardu paduodavo neįgaliotas vesti bylą asmuo ir kai byla buvo neteisminga tam teismui – nebuvo kliūtis pakartotinai kreiptis į teismą su tuo pačiu pareiškimu, jeigu priežastys, dėl kurių buvo atsisakyta priimti pareiškimą, buvo pašalintos.

Tačiau atsisakymas priimti pareiškimą nesilaikius sąlygų, numatytų Pagrindų 31 straipsnio 1, 3, 4, 5, 6 punktuose, užkirsdavo kelią pakartotinai kreiptis į teismą su tuo pačiu pareiškimu.

Kaip teigė S. Vėlyvis, dėl skirtingų teisės kreiptis į teismą sąlygų nesilaikymo sukeliamų padarinių, civilinio proceso teisės teorijoje šios sąlygos buvo skirstomos į dvi grupes:

a) teisės kreiptis į teismą prielaidos ir

b) šios teisės tinkamo realizavimo sąlygos[183].

Pagal minėtą Pagrindų 31 straipsnį, asmuo tik tada turėdavo teisę kreiptis į teismą, jei būdavo įstatymo nustatytos teisės kreiptis į teismą prielaidos.

Tačiau jei asmuo nesilaikydavo šios teisės tinkamo realizavimo sąlygų, tai nereikšdavo, kad asmuo neturi ir teisės kreiptis į teismą. Teisės kreiptis į teismą realizavimo sąlygų nesilaikymas reikšdavo tik tai, kad asmuo, turėdamas teisę kreiptis į teismą, ją įgyvendina (realizuoja) netinkamai.

Teisės kreiptis į teismą prielaidos, su kuriomis to meto įstatymų leidėjas siejo teisės kreiptis į teismą atsiradimo faktą ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygos, buvo numatytos tik ieškininiai teisenai.

Išanalizavus to meto įstatymus, darytina išvada, kad kai kurios prielaidos pagal savo prigimtį buvo bendro pobūdžio ir tiko visoms trims tuo metu CPK numatytoms teisenoms. Pagrindų 31 straipsnio 2 dalies 1–4 ir 7–9 punktuose numatytos prielaidos (sąlygos) buvo bendro pobūdžio ir galiojo visų trijų teisenų byloms. Šių sąlygų nesilaikymas užkirsdavo kelią procesui prasidėti bet kurios teisenos tvarka. Tačiau sąlygos, nurodytos Pagrindų 31 straipsnio 5 punkte (draugiško teismo sprendimo, priimto jo kompetencijos ribose, dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu nebuvimas) ir 6 punkte (tarp šalių sudarytos sutarties perduoti tą ginčą spręsti trečiųjų teismui nebuvimas), lietė tik ginčo teiseną.

Visos sąlygos, nurodytos Pagrindų 31 straipsnyje, lietė ieškinio teiseną ir dauguma jų (išskyrus draugiško teismo sprendimą, ginčo perdavimą spręsti trečiųjų teismui ir patvirtinimą apie proceso baigimą taikos sutartimi) – ypatingąją teiseną ir bylas kylančias iš administracinių teisinių santykių.

Iš kitos pusės, išanalizavus LTSR CPK 21–33 straipsnius, įtvirtinančius ypatingosios teisenos bylų ir bylų kylančių iš administracinių teisinių santykių nagrinėjimo taisykles matyti, kad įstatymų leidėjas čia numatė eilę ypatingų sąlygų.

[183] Веливис, С., *supra* note 17, с. 40.

Ar šios sąlygos buvo savarankiškos ir turėjo būti išskirtos į atskirą grupę, ar jos apėmė Pagrindų 31 straipsnio turinį ir tik sukonkretino bei papildė nurodytas jame sąlygas?

Civilinio proceso teisės teorijoje į šį klausimą nebuvo aiškaus atsakymo. Tačiau nepriklausomai nuo to ar tos sąlygos būtų laikomos savarankiškos, ar ne, jas vienijo tai, kad kreipimosi į teismą metu teismui nustačius šių sąlygų nesilaikymo (pažeidimo) faktą – turėjo būti atsisakyta priimti pareiškimą.

Remiantis Pagrindų 1 straipsniu, kuris nurodė, kad bylos kylančios iš administracinių teisinių santykių ir ypatingosios teisenos bylos nagrinėjamos pagal bendrąsias proceso taisykles su tam tikromis TSR Sąjungos ir Sąjunginių Respublikų įstatymų numatytomis išimtimis matyti, kad dauguma sąlygų, nurodytų LTSR CPK 21–33 straipsniuose, nebuvo savarankiškos. Šios sąlygos įėjo į Pagrindų 31 straipsnio turinį ir jį konkretizavo.

Nesant atmesto atitinkamos Liaudies deputatų tarybos vykdomojo komiteto, paskelbusio rinkėjų sąrašus, pareiškimo (LTSR CPK 259 straipsnis), o taip pat nesant įspėjimo apie savanorišką įsiskolinimo padengimą bylose dėl nepriemokų pagal skolas ir mokesčių išieškojimo (LTSR CPK 267 straipsnis), nesant civilinės metrikacijos organų atsisakymo ištaisyti civilinės būklės aktų įrašą (LTSR CPK 292 straipsnis) arba (nesant atsisakymo) patvirtinti gimimo registravimo, įvaikinimo, santuokos, skyrybų ir mirties faktus (273 straipsnis) reiškė, kad asmuo, prieš kreipdamasis į teismą, neatliko veiksmų, su kurių atlikimu to meto įstatymai betarpiškai siejo galimybę kreiptis į teismą teisminės gynybos tokio pobūdžio bylose. Tačiau atsisakymas priimti pareiškimą šiuo atveju neužkirsdavo kelio pakartotinai kreiptis į teismą su tuo pačiu pareiškimu, jei būdavo pašalinami minėti trūkumai.

Kita vertus, jei asmuo, kreipdamasis į teismą, prašydavo nustatyti neturintį juridinės reikšmės faktą, tai pagal Pagrindų 31 straipsnio 1 punktą, byla buvo nenagrinėtina teisme ir tai reiškė, kad asmuo neturi teisės kreiptis į teismą.

LTSR CPK 273 ir 283 straipsniai konkretizavo Pagrindų 31 straipsnio 1 dalyje numatytas teisės kreiptis į teismą sąlygas (prielaidas), ypatingosios teisenos atžvilgiu. O LTSR CPK 259, 267, 292 straipsniai, konkretizavo Pagrindų 31 straipsnio 2 punkte numatytas teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygas, bylų kylančių iš administracinių teisinių santykių ir ypatingosios teisenos bylose.

Ypatingosios teisenos bylose, ginčo nebuvimas turėjo būti laikomas kaip savarankiška sąlyga procesui atsirasti. Ši sąlyga išplaukė iš pačios ypatingosios teisenos esmės, t.y. ši teisena buvo laikoma ne ginčo teisena. Ginčo nebuvimas nebuvo kliūtis kreiptis į teismą. Su ginčo nebuvimu įstatymų leidėjas siejo tik atitinkamą procesinį bylos išnagrinėjimo būdą. Todėl ginčo dėl teisės nebuvimas negalėjo būti laikomas kaip teisės kreiptis į teismą sąlyga. Tai reiškė tik tai, kad besikreipiantis į teismą asmuo netinkamai realizavo teisę kreiptis į teismą, t.y. neteisingai pasirinko teiseną, o tai neužkirsdavo kelio pakartotinai kreiptis į teismą su tuo pačiu pareiškimu, jei jis būdavo pareikštas ieškinio teisenos tvarka.

Atsisakymo priimti pareiškimą pagrindų sąrašas, numatytas Pagrindų 31 straipsnyje, buvo baigtinis ir negalėjo būti aiškinamas plečiamai.

Tačiau kai kurie autoriai bandė prie teisės kreiptis į teismą sąlygų priskirti aplinkybes, kurioms esant materialinės teisės normos sieja palankaus sprendimo priėmimo galimybę. Pavyzdžiui, buvo bandoma siūlyti atsisakyti priimti pareiškimą dėl asmens pripažinimo nežinia kur esančiu arba paskelbimo mirusiu, remiantis 1923 m. RTFSR CPK 129 straipsnio 1 punktu, jei iš pareiškimo matyti, jog nepraėjęs įstatymo reikalaujamas terminas pilietį pripažinti nežinia kur esančiu, arba paskelbti mirusiu[184].

Teisus S. Vėlyvis, teigdamas, „kad tokia rekomendacija yra neteisinga ir prieštarauja civilinio proceso įstatymams. Ji remiasi klaidingu sutapatinimu prielaidų, reikalingų procesui kilti ir prielaidų, numatytų materialiniame įstatyme, reikalingų pareiškimui patenkinti“[185]. Apskritai tuo metu įsigaliojanti tendencija plečiamai aiškinti Pagrindų 31 straipsnio turinį, jame nurodytas procesines prielaidas tapatinant su materialinio teisinio pobūdžio sąlygomis (prielaidomis), buvo ne tik, kad neteisinga, bet ir žalinga besiformuojančiai teismų praktikai šios kategorijos bylose.

Tam, kad būtų pradėtas procesas ir iškelta civilinė byla, neužteko tik turėti teisę kreiptis į teismą t.y. laikytis teisės kreiptis į teismą prielaidų, numatytų Pagrindų 31 straipsnyje. Prieš iškeliant bylą teismui dar reikėjo papildomų duomenų, kadangi įstatymas numatė eilę reikalavimų pareiškimo formai ir turiniui. Kai kurių kategorijų byloms be bendrų reikalavimų, numatytų LTSR CPK 146–148 straipsniuose, buvo numatyti ir papildomi reikalavimai ieškiniui.

Kai kurioms ypatingosios teisenos byloms, taip pat buvo keliami papildomi reikalavimai. Dažniausiai buvo reikalaujama papildomai nurodyti kuriam tikslui pareiškėjui reikia teismo sprendimo. Pavyzdžiui, pareiškime dėl piliečio pripažinimo nežinia kur esančiu, pareiškėjas turėjo nurodyti tikslą, kodėl reikalinga pripažinti pilietį nežinia kur esančiu (LTSR CPK 270 straipsnio 2 punktas). Tokio papildomo reikalavimo įtvirtinimas teismui padėdavo nustatyti tai, ar prašomas nustatyti faktas turi juridinę reikšmę. Tačiau skirtingai nuo daugelio ypatingosios teisenos bylų, kai kurių kategorijų bylų pareiškimuose nebuvo būtina nurodyti konkretaus tikslo, kodėl prašoma priimti teismo sprendimą, nes šis tikslas buvo akivaizdus. Pavyzdžiui, pareiškime dėl piliečio pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu, nereikėjo nurodyti konkretaus tikslo, dėl kurio pilietis prašomas pripažinti neveiksniu arba ribotai veiksniu.

LTSR CPK 151 straipsnyje buvo nurodyta, kad teisėjas, nustatęs, jog ieškininis pareiškimas paduotas nesilaikant šio kodekso 146–148 straipsniuose išdėstytų reikalavimų arba neapmokėjus

[184] Быкова, К. Признание гражданина безвестно отсутствующим и обьявление умершим. *Социалистическая законность*. 1967. № 2, с. 71.
[185] Vėlyvis, S. Bylų dėl piliečių pripažinimo nežinia kur esančiais ir paskelbimo mirusiais nagrinėjimo liaudies teisme. *Socialistinė teisė*. 1969. Nr. 3, p. 34.

valstybinio mokesčio, priima nutartį neduoti ieškininiam pareiškimui eigos ir nustato ieškovui terminą trūkumams pašalinti arba valstybiniam mokesčiui sumokėti. Jeigu ieškovas teismo nustatytu terminu pašalina trūkumus arba sumoka valstybinį mokestį, ieškininis pareiškimas laikomas paduotu pradinio jo pateikimo teismui dieną. Bet jeigu ieškovas teismo nustatytu terminu nepašalina trūkumų arba nesumoka valstybinio mokesčio, pareiškimas laikomas nepaduotu ir grąžinamas ieškovui.

Įstatyme nebuvo nurodytas konkretus terminas pareiškimo trūkumams pašalinti. Teismas nustatydamas terminą pareiškimo trūkumams pašalinti, turėjo atsižvelgti į trūkumų pobūdį. Šis terminas turėjo būti realus šiems trūkumams pašalinti.

Pareiškimo formai ir turiniui keliamų reikalavimų nesilaikymas tiek prieš priimant pareiškimą, tiek ir per klaidą pareiškimą priėmus, sukeldavo kitokias procesines pasekmes, nei teisės kreiptis į teismą prielaidų nesilaikymas. O būtent, pareiškimo formai ir turiniui keliamų reikalavimų nesilaikymas nereikšdavo, kad asmuo neturi teisės kreiptis į teismą. Šių reikalavimų pažeidimas, skirtingai nuo teisės kreiptis į teismą prielaidų pažeidimo, galėjo būti lengvai pašalinamas. O teisės kreiptis į teismą prielaidų pažeidimas reiškė, kad civilinė byla negalėjo būti iškelta, nes asmuo neturėjo teisės kreiptis į teismą. O tais atvejais, kai per klaidą pareiškimas būdavo priimtas ir civilinė byla iškelta, ji turėjo būti nutraukta.

Atsižvelgiant į teisės kreiptis į teismą prielaidų pobūdį, suprantama, kad buvo galimi atvejai, kai teismai galėjo priimti pareiškimą ir iškelti civilinę bylą nepastebėdami, kad procesas buvo pradėtas neteisėtai. Anot S. Vėlyvio, „šios priežastys lėmė, kad esant minėtiems atvejams įstatymas numatė dvi bylos užbaigimo, nepriėmus teismo sprendimo iš esmės, formas. Tai bylos nutraukimas ir ieškinio palikimas nenagrinėto“[186]. Bylos nutraukimo ir ieškinio palikimo nenagrinėto atvejus reglamentavo LTSR CPK 243, 245 straipsniai.

Palyginus LTSR CPK 150 straipsnyje įtvirtintus atsisakymo priimti pareiškimą pagrindus su 2002 m. LR CPK 137 straipsniu, matyti, kad teisės kreiptis į teismą įgijimas ir šios teisės realizavimas, taip pat priklauso nuo tam tikrų sąlygų. Tam tikri pakeitimai padaryti reglamentuojant atsisakymo priimti ieškinį pasekmių kilimą. LTSR CPK prie pašalinamų kliūčių kreiptis į teismą priskyrė:

1. įstatymo nustatytos tai bylų kategorijai ginčo išankstinio neteisminio sprendimo tvarkos nesilaikymą (jei dar buvo galimybė šia tvarka pasinaudoti);
2. bylos neteismingumą tam teismui;
3. pareiškimo padavimą neveiksnaus asmens;
4. pareiškimo suinteresuoto asmens vardu padavimą neįgalioto vesti bylą asmens.

[186] Веливис, С., *supra* note 17, с. 199.

2002 m. LR CPK 137 straipsnio 4 dalyje, prie pašalinamų kliūčių kreiptis į teismą įstatymų leidėjas dar papildomai priskyrė ir įsiteisėjusio teismo arba arbitražo sprendimo dėl ginčo tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu bei teismo nutarties priimti ieškovo pareikštą ieškinio atsisakymą ar patvirtinti šalių taikos sutartį, buvimą.

Tokią įstatymų leidėjo poziciją sunku suprasti ir vargu ar galime jai pritarti. Minėtų pagrindų logika byloja apie tai, kad galimybė pašalinti šias kliūtis neegzistuoja. Tik grynai teoriškai galime samprotauti, kad gyvenime nėra nieko neįmanomo ar nepašalinamo. Tačiau tokie pamastymai įstatymų leidėjui neturi būti priimtini. LR CPK komentare aiškinama, kad „jei ieškinys buvo nepriimtas dėl 137 straipsnio 2 dalies 4 punkte numatytų aplinkybių, asmens galimybė pakartotinai kreiptis į teismą su ieškiniu yra veikiau teorinė negu reali. Tam reikia, kad įsiteisėję teismo ar arbitražo sprendimas, ar nutartis būtų panaikinti ir anksčiau iškeltą bylą nagrinėjant iš naujo, joje pareikšti reikalavimai būtų palikti nenagrinėti“[187]. Tokia komentaro autorių pozicija taip pat lieka neaiški. Čia yra akivaizdu tai, kad esant įsiteisėjusiam teismo ar arbitražo sprendimui, priimtam dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu arba teismo nutarčiai priimti ieškovo atsisakymą ieškinio ar patvirtinti šalių taikos sutartį, asmuo netenka teisės pakartotinai kreiptis į teismą. O jei įsigilinti į komentaro autorių samprotavimus dėl įsiteisėjusio teismo ar arbitražo sprendimo, ar nutarties panaikinimo, tai nesunku suprasti, kad toks aiškinimas yra nelogiškas. Juk, jeigu bus panaikintas įsiteisėjęs teismo ar arbitražo sprendimas (nutartis), tai nebus ne tik, kad įsiteisėjusio teismo ar arbitražo sprendimo, bet nebus jokio sprendimo (nutarties) trukdančios kreiptis į teismą. O įstatymų leidėjas kalba apie esamą sprendimą ar nutartį, trukdančius kreiptis į teismą.

Kitose valstybėse teisė kreiptis į teismą taip pat priklauso nuo tam tikrų įstatyme numatytų sąlygų. Pavyzdžiui, Rusijos Federacijos civilinio proceso teisės doktrinoje ir įstatymuose teisė kreiptis į teismą, taip pat siejama su tam tikromis sąlygomis, vadinamomis teisės kreiptis į teismą prielaidomis ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygomis[188]. Šios teisės kreiptis į teismą prielaidos ir realizavimo sąlygos yra įstatyme numatyti atsisakymo priimti ieškinį ir ieškinio grąžinimo pagrindai (Rusijos Federacijos CPK[189] 134 ir 135 straipsniai).

Rusijos Federacijos CPK 134 straipsnio trečiojoje dalyje nurodomos atsisakymo priimti ieškinį pasekmės. Atsisakymas priimti ieškinį šiame straipsnyje išvardintais pagrindais užkerta kelią asmeniui pakartotinai kreiptis į teismą su tuo pačiu ieškiniu. O CPK 135 straipsnis reglamentuoja

[187] Valančius, V., et al., *supra* note 15, p. 322.
[188] *Гражданский процесс: конспект лекций в схемах*. Под. ред. Е. Г. Четвертаковой; Л. Г. Калиновой. Москва: Проспект, 2005, с. 97., Гурвич, М. А., *supra* note 31, с. 73.
[189] Rusijos Federacijos civilinio proceso kodeksas (Гражданский Процессуалъный Кодекс РФ) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 11 08]. <http:/ /law. rambler-.ru/library/norubs/18502/index.html.>.

ieškinio grąžinimo pagrindus ir pasekmes. Šio straipsnio trečiojoje dalyje nurodoma, kad ieškinio grąžinimas neužkerta kelio pakartotinai kreiptis į teismą su tuo pačiu ieškiniu tam pačiam atsakovui, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu, jei trūkumai pašalinti.

Iš šių straipsnių turinio matyti, kad teisės kreiptis į teismą prielaidų nesilaikymo padariniai numatyti viename straipsnyje, o šios teisės tinkamo realizavimo sąlygų nesilaikymo padariniai, kitame straipsnyje. Rusijos Federacijos CPK 134 straipsnyje įtvirtinti pagrindai, tai teisės kreiptis į teismą prielaidos, kurių nesilaikymas byloja apie asmens teisės kreiptis į teismą neturėjimą. O Rusijos Federacijos CPK 135 įtvirtinti pagrindai yra teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygos, kurių nesilaikymas byloja apie teisės kreiptis į teismą netinkamą realizavimą. Tokia teisės kreiptis į teismą prielaidų ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygų išdėstymo teisės normose tvarka, išties, priimtina, kadangi pagrįsta teisės kreiptis į teismą prielaidų ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygų teisine prigimtimi jų sukeliamomis teisinėmis pasekmėmis. Teisės kreiptis į teismą prielaidų nesilaikymas rodo, kad besikreipiantis į teismą asmuo neturi teisės kreiptis į teismą, o teismas, nustatęs tokio nesilaikymo faktą, remdamasis Rusijos Federacijos CPK 134 straipsniu, privalo atsisakyti priimti ieškinį. Toks atsisakymas yra galutinis, nes nėra pačios teisės kreiptis į teismą. Tačiau teisės kreiptis į teismą netinkamas realizavimas rodo, kad besikreipiantis į teismą asmuo turi teisę kreiptis į teismą, bet šią teisę netinkamai realizuoja, todėl teismas, privalo grąžinti ieškinį ieškovui, išsaugodamas galimybę pakartotinai kreiptis į teismą su tapačiu ieškiniu, pašalinus trūkumus.

Vokietijos civilinio proceso teisės teorijoje teisė kreiptis į teismą, taip pat siejama su tam tikromis sąlygomis. Vokietijos civiliniame procese vartojama sąvoka "ieškinio priimtinumas„ (*die Zulässigkeit der Klage*). Ši sąvoka apima visas sąlygas, nuo kurių priklauso proceso pradžia. Sąlygos, kurios ieškinio pateikimo metu yra būtinos, teismas tikrina *ex officio*. Šios sąlygos vadinamos procesinėmis sąlygomis. O sąlygos, kurias teismas gali panaudoti kaip pagrindą nutraukti, sustabdyti procesą tik priešingos šalies pareiškimu, vadinamos procesinėmis kliūtimis (*Prozesshindernisse*).

Taigi Vokietijos teismas savo iniciatyva privalo nustatyti, ar yra visos sąlygos, reikalingos procesui pradėti. Kai kurios iš šių sąlygų laikomos teigiamomis sąlygomis, kadangi jos yra būtinos, o kai kurios – neigiamomis, nes šių sąlygų neturi būti. Tačiau, anot L. Rosenbergo ir H. K. Švabo,[190]procesinių sąlygų buvimas ar nebuvimas, neturi išankstinės reikšmės procesui, kadangi jų nesant procesas vis tiek prasidės. Minėtos sąlygos yra teisminio patikrinimo ir sprendimo dalykas. Pavyzdžiui, neveiksnaus ar neįgalioto asmens pareikštas ieškinys, ieškinio pateikimas

[190] Rosenberg, L.; Schwab, H. K.; Gottwald, P. *Zivilprozessrecht*. München : C.H. Beck Verlag, 2004. p 204; Rosenberg, L.; Schwab, H. K.; Gottwald, P. *Zivilprozessrecht*. 15. Aufl. München: Beck, 1993. p. 32.

nekompetentingam teismui, vistiek yra proceso atsiradimo pagrindas. Šiuo atveju procesas prasidės, bet bus baigtas pirmoje stadijoje, ieškinį pripažinus nepriimtinu.

Procesinės sąlygos, kurių buvimą privalo nustatyti teismas savo iniciatyva, Vokietijos civilinio proceso teorijoje yra skirstomos į:

1) sąlygas, susijusias su teismu;
2) sąlygas, susijusias su civilinio proceso šalimis;
3) sąlygas, susijusias su ginčo dalyku[191].

Procesinės sąlygos, susijusios su teismu:

a) Vokietijos teismų sistema susideda iš konstitucinio, federalinių ir žemių teismų. Teisingumui vykdyti civilinės justicijos srityje veikia bendrosios kompetencijos federaliniai ir žemių teismai; specialiosios kompetencijos administraciniai, finansiniai, darbo reikalų ir socialinių reikalų teismai. Todėl viena iš procesinių sąlygų yra teismo kompetencija pagal ginčo pobūdį.

b) Ginčas turi būti teismingas tam teismui pagal teismingumo taisykles (teritorinio, dalykinio ir funkcinio teismingumo taisykles) (Vokietijos civilinio proceso kodekso[192] (toliau – ZPO) §12-37).

Procesinės sąlygos, susijusios su ginčo šalimis:

a) Šalys privalo realiai egzistuoti. Jeigu paaiškėja, kad šalis neegzistuoja, o yra išgalvotos, arba ieškinio iškėlimo metu jau neegzistavo (pvz., fizinio asmens mirtis), tai pareiškimas teisėjo sprendimu turi būti nepriimtinas, o teismo išlaidas turi atlyginti asmuo, inicijavęs procesą.

b) Šalys privalo būti teisnios. Tik teisnus asmuo gali įgyti ir turėti procesines teises ir pareigas, taip pat teisę kreiptis į teismą su ieškiniu. Pagal ZPO §50, asmuo turintis civilinį teisnumą, turi ir civilinį procesinį teisnumą.

c) Šalys turi turėti procesinį veiksnumą, t. y. galėjimą savarankiškai ar per advokatą vesti procesą, atlikti procesinius veiksmus. Asmuo pripažįstamas turintis procesinį veiksnumą ta apimtimi, kokia jis turi materialinį veiksnumą.[193] Procesas, kuris vyksta dalyvaujant procesiškai neveiksniai šaliai yra sustabdomas teismo iniciatyva, nebent šalys vėliau procesinį veiksnumą įgyja arba atstovas įstoja į procesą.

d) Šalių atstovai privalo turėti įstatymo nustatyta tvarka išduotus įgaliojimus.

---

[191] Rosenberg, L.; Schwab, H. K.; Gottwald, P., *supra* note 190, p. 204; Rosenberg, L.; Schwab, H. K.; Gottwald, P., *supra* note 190, p. 32.

[192] Vokietijos civilinio proceso kodeksas (Zivilprozess ordnung (ZPO)) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 06 09]. <http: //bundesrecht.juris. de/zpo/index.html.>.

[193] Luke, G.; Wax, P. *Munchener Kommentar zur Zivilprozesordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebegesetzen*. Munchen: C.H. Beck Verlag, 1992, p. 410.

Procesinės sąlygos, susijusios su ginčo dalyku:

a) Dėl to paties ginčo neturi būti lygiagrečio proceso. Tapati byla negali būti kito teisminio nagrinėjimo objektu. Kai ieškinys yra pateiktas teismui yra laikoma, kad byla yra pradėta nagrinėti. Nuo šio momento atsiranda ZPO §261 (3) numatytos pasekmės – šalys negali perduoti bylą nagrinėti kitam teismui; aplinkybių pasikeitimas bylos eigoje neturi įtakos teismo kompetencijai – t.y. jeigu teismas buvo pripažintas tinkamu proceso pradžioje, tai jokios aplinkybės, atsiradusios vėliau, nenaikina šio teismo kompetencijos.

b) Dėl tapataus ginčo neturi būti įsiteisėjusio teismo sprendimo. Kai yra priimtas teismo sprendimas ir jis įsiteisėjęs, tai reiškia, kad toks sprendimas įgyja *res judicata* galią (ZPO §322). *Res judicata* galią turi ir teismo patvirtinta taikos sutartis (ZPO §278).

c) Dėl tapataus ginčo neturi būti ir įsiteisėjusio trečiųjų teismo sprendimo, kuris pagal ZPO §1055 prilygsta teismo sprendimui ir taip pat turi *res judicata* galią.

d) Ieškinys turi būti pateiktas laikantis ZPO §253 įtvirtintų reikalavimų keliamų ieškinio formai ir turiniui**.**

Minėta, kad galimos ir tokios procesinės kliūtys (*Prozesshindernisse*), kurių buvimas nustatomas ne teismo iniciatyva, o atsakovo pareiškimu. Pavyzdžiui, atsakovo prieštaravimas dėl tarp šalių sudaryto susitarimo perduoti ginčą spręsti trečiųjų teismui. Susitarimas perduoti spręsti ginčus dėl esamų bei būsimų ginčų trečiųjų teismui, galimas nepriklausomai nuo to, ar ginčas atsirado iš sutarties, ar ne. Toks susitarimas gali būti sudarytas kaip atskira sutartis arba, kaip pagrindinės sutarties sąlyga (ZPO §1030 (1)). Kai atsakovas pareiškia prieštaravimą dėl bylos nagrinėjimo teisme ir reikalauja laikytis šio susitarimo, spręsti ginčą trečiųjųteisme, teismas privalo atsisakyti priimti tokį ieškinį kaip nepriimtiną.

Visi atsakovo prieštaravimai dėl ieškinio priimtinumo turi būti pareikšti iki ieškinio nagrinėjimo iš esmės pradžios, t. y. kartu su atsiliepimu į ieškinį. Šiems veiksmams atlikti suteikiamas dviejų savaičių laikotarpis (ZPO §282(3),ZPO §276). Atsakovo prieštaravimus dėl ieškinio priimtinumo, kurie buvo pateikti pažeidus teismo nustatytą terminą arba jau pradėjus ieškinį nagrinėti iš esmės, teismas galės priimti tik esant svarbioms priežastims (ZPO §296(3)).

Austrijos Respublikos civilinio proceso kodekso[194] (toliau – Austrijos CPK) analizė leidžia teigti, kad teisė kreiptis į teismą, taip pat siejama su tam tikromis sąlygomis. Austrijos CPK teisės kreiptis į teismą sąlygos išdėstytos atskiruose Austrijos CPK antrosios dalies pirmojo skyriaus pirmo skirsnio „Ieškinys, atsiliepimas į ieškinį, parengiamasis procesas ir bylos nagrinėjimas“ ir Austrijos CPK šeštosios dalies ketvirtojo skyriaus antro skirsnio „Arbitražinis susitarimas“, paragrafuose. Tam

[194] Austrijos civilinio proceso kodeksas: *Kodex des osterreichischen Rechts* / Zivilgerichtliches Verfahren. Wien, LexisNexis Verlag ARD ORAC GmbH&CoKG, 2005.

tikrų sąlygų nesilaikymas sąlygoja atsisakymą priimti ieškinį. Austrijos ZPO nurodoma, jog teismas, priimdamas ieškinį, privalo įsitikinti, ar laikomasi įstatymo nustatytos kreipimosi į teismą tvarkos. Teismas atsisako priimti ieškinį, jeigu:

1. ieškinys neteismingas tam teismui (ZPO 230 § (2));
2. ieškinys nenagrinėtinas teisme (ZPO 230 § (3));
3. ieškinį paduoda neveiksnus fizinis asmuo (ZPO 230 § (2));
4. ieškinį kito asmens vardu paduoda neįgaliotas vesti bylą asmuo (ZPO 230 § (2));
5. yra įsiteisėjęs sprendimas, priimtas dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu (ZPO 230 § (3));
6. ieškinys atsiimamas atsisakant reikalavimų (ZPO 230 § (3));
7. teismo žinioje yra byla dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu (ZPO 233 § (1));
8. šalys yra sudariusios susitarimą perduoti ginčą spręsti arbitražui (ZPO 584 § (1)).

Kalbėdamas apie ieškinio atsisakymo pagrindus W. H. Rechberger[195] teigia, kad teisėjas turi patikrinti ar nėra procesinių kliūčių, sudarančių pagrindą atsisakyti priimti ieškinį. Šis patikrinimas ir apima visas procesines prielaidas, dar kitaip vadinamas, proceso kliūtimis.

Taigi daugelyje valstybių teisė kreiptis į teismą priklauso nuo tam tikrų sąlygų. Šioms sąlygoms kai kurios valstybėse skiria atskirą straipsnį ar straipsnius CPK, pavyzdžiui, Lietuva, Rusija. Kitų valstybių įstatymuose šios sąlygos nėra koncentruotos viename straipsnyje, tačiau detaliau išvardijamos civilinio proceso teisės doktrinoje arba aptinkamos atskiruose civilinio proceso kodekso straipsniuose, pavyzdžiui, Vokietijos, Austrijos CPK. Sąlygos, su kuriomis siejama teisė kreiptis į teismą pagal jų nesilaikymo teisines pasekmes dažniausiai skirstomos į teisės kreiptis į teismą prielaidas ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygas. Teisės kreiptis į teismą prielaidų pažeidimas reiškia, jog asmuo neturi teisės kreiptis į teismą. O teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų nesilaikymas reiškia, jog ši teisė netinkamai realizuojama.

[195] Rechberger, W.H. *Kommentar zur ZPO*, 3. Aufl., Wien, 2006.

2.2. Teisės kreiptis į teismą prielaidų ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygų samprata bei jų nesilaikymo teisiniai padariniai

LR CPK 5 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad teismas imasi nagrinėti civilinę bylą pagal asmens, kuris kreipėsi, kad būtų apginta jo teisė ar įstatymo saugomas interesas arba jo atstovo pareiškimą. Tačiau kaip matyti iš šio straipsnio turinio, ne bet kuris, o *tik suinteresuotas* asmuo gali kreiptis į teismą teisminės gynybos. Siekiant apginti viešąjį interesą, šią teisę turi prokuroras, valstybės ir savivaldybių institucijos bei kiti asmenys, turintys teisę pareikšti ieškinį viešąjam interesui apginti. Pagal bendrą taisyklę, teismas imasi nagrinėti civilinę bylą, pagal besikreipiančio dėl savo pažeistų teisių ar įstatymo saugomo intereso gynybos asmens arba jo atstovo, pareiškimą. Tačiau įstatymas numato ir išimtis, leisdamas kitiems asmenims kreiptis į teismą, norint apginti ne savo, o kitų asmenų interesus. Asmenis, galinčius kreiptis į teismą siekiant apginti kitų asmenų interesus, galima suskirstyti į tris grupes: 1) prokuroras, 2) valstybės ir savivaldybių institucijos, 3) kiti asmenys, kuriems tokią teisę numato įstatymas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1994 m. vasario 14 d. nutarime pažymėjo, kad „jei kokios nors aplinkybės apsunkintų ar padarytų neįmanomą galimybę realiai pasinaudoti teise į teisminę gynybą, tektų pripažinti šios konstitucinės teisės deklaratyvumą. Todėl yra tikslingas ir pateisinamas atitinkamų įgalinimų, skirtų padėti būtinais atvejais žmonėms realizuoti jų konstitucinių teisių gynybą, suteikimas įstatymu valstybės institucijoms ar jų pareigūnams su sąlyga, kad tai neprieštaraus Konstitucijai"[196]. Galima daryti išvadą, kad Konstitucinis Teismas teisę į teisminę gynybą laikydamas viena iš svarbiausių civilizuotos visuomenės socialinių vertybių, akcentuoja jos realų pobūdį ir saugo ją nuo nepagrįstų apribojimų.

Tačiau tai nereiškia, kad visiems be išimties asmenims bet kada ir dėl bet kokių reikalavimų suteikiama teisminė gynyba. Teisminė gynyba, visų pirma, yra neatsiejama nuo subjektinės procesinės teisės kreiptis į teismą. Teisė kreiptis į teismą yra siejama su įstatyme numatytomis sąlygomis. Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtinta tik galimybė tokią subjektinę teisę įgyti. Taigi, kaip teigia V. Mikelėnas, šiame Konstitucijos straipsnyje įtvirtinta ne pati subjektinė teisė, o tik vienas iš asmens teisnumo elementų – galimybė turėti tokią teisę[197]. Teisės norma tiesiogiai nesukuria subjektinių teisių. Subjektinės teisės atsiranda iš konkrečių teisinių santykių, kuriems atsirasti, taip pat yra reikalingos tam tikros prielaidos ir sąlygos. Teisiniam santykiui atsirasti, pasikeisti ir pasibaigti reikalingas teisinis – faktinis pagrindas, vadinamas juridiniu (teisiniu) faktu. Civilinio proceso teisiniam santykiui atsirasti, pasikeisti ir pasibaigti būtini tokie juridiniai faktai (realios

[196] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai. Vilnius, 1994. T. 2, 5.
[197] Mikelėnas, V., *supra* note 15, p. 371.

tikrovės reiškiniai), su kuriais civilinio proceso teisės normos sieja šio teisinio santykio atsiradimą, pasikeitimą ar pasibaigimą. Tai reiškia, kad ir teisė kreiptis į teismą priklauso nuo tam tikrų įstatyme numatytų sąlygų. Šios sąlygos civilinio proceso teisės teorijoje vadinamos teisės kreiptis į teismą prielaidomis ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygomis[198]. Tokį sąlygų suskirstymą lėmė skirtinga jų teisinė prigimtis ir skirtingi jų nesilaikymo teisiniai padariniai.

Nuo teisės kreiptis į teismą prielaidų priklauso pačios teisės kreiptis į teismą buvimas. Nesant teisės kreiptis į teismą prielaidų, nėra ir teisės kreiptis į teismą. Tai reiškia, kad asmeniui, neturinčiam teisės kreiptis į teismą, nebus suteikta ir teisminė gynyba. Ar besikreipiantis į teismą asmuo turi teisę kreiptis į teismą, ar ne, privalo nustatyti teismas. LR CPK 137 straipsnio antroje dalyje yra numatyti atsisakymo priimti ieškinį pagrindai. Įstatymų leidėjas šiame straipsnyje įtvirtintus atsisakymo priimti ieškinį pagrindus sieja su teisės kreiptis į teismą neturėjimu arba su šios teisės netinkamu realizavimu. Remiantis šiuo straipsniu, teismas gali iškelti civilinę bylą tik tokiais atvejais, jei :

1. ieškinys nagrinėtinas teisme;
2. ieškinys teismingas tam teismui;
3. suinteresuotas asmuo, kreipęsis į teismą, laikėsi įstatymų nustatytos tai bylų kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarkos;
4. nėra įsiteisėjusio teismo arba arbitražo sprendimo, priimto dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu arba teismo nutarties priimti ieškovo atsisakymą ieškinio ar patvirtinti šalių taikos sutartį;
5. teismo žinioje nėra bylos dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu;
6. šalys nesudariusios susitarimo perduoti tą ginčą spręsti arbitražui, o jei sudariusios, tai atsakovas neprieštarauja ginčo nagrinėjimui teisme ir nereikalauja laikytis arbitražinio susitarimo;
7. pareiškimą paduoda veiksnus fizinis asmuo;
8. pareiškimą suinteresuoto asmens vardu paduoda įgaliotas vesti bylą asmuo.

Šių paminėtų sąlygų pažeidimas sukelia nevienodas teisines pasekmes, t. y. ne visi LR CPK 137 straipsnio antroje dalyje numatyti atsisakymo priimti ieškinį pagrindai, reiškia teisės kreiptis į teismą neturėjimą.

Besikreipiantis į teismą asmuo neturės teisės kreiptis į teismą tais atvejais, kai: ieškinys nenagrinėtinas teisme; suinteresuotas asmuo, kreipęsis į teismą, nesilaikė įstatymų nustatytos tai bylų

[198] Гурвич, М. А., *supra* note 111, с. 53. Lietuvos civilinio proceso teorijoje teisės į teisminę gynybą ir teisės kreiptis į teismą teisminės gynybos santykis, o taip pat pastarosios teisės priklausymas nuo tam tikrų sąlygų bei tų sąlygų klasifikacija pirmą kartą nagrinėta ir bandyta pagrįsti 1969 m. (žr. Vėlyvis, S. Civilinių bylų užbaigimas, nepriėmus teismo sprendimo iš esmės. *Socialistinė teisė*. 1969. Nr. 2, p. 31–36.).

kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarkos ir nebegalima šia tvarka pasinaudoti; yra įsiteisėjęs teismo arba arbitražo sprendimas, priimtas dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu arba teismo nutartis priimti ieškovo atsisakymą ieškinio ar patvirtinti šalių taikos sutartį; teismo žinioje yra byla dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu; šalys sudariusios susitarimą perduoti tą ginčą spręsti arbitražui ir atsakovas reikalauja jo laikytis.

Jei teismas nustatys esant nors vieną iš paminėtų atvejų, jis privalės atsisakyti priimti pareiškimą ir tas atsisakymas bus galutinio pobūdžio. Tai reiškia, kad asmuo ir ateityje negalės pakartotinai kreiptis į teismą su tapačiu ieškiniu. Tokia teisės kreiptis į teismą prielaidų teisinė prigimtis visiškai suprantama, jei teismo procesas prasidėtų pažeidus teisės kreiptis į teismą prielaidas, tai jis būtų neteisėtas. Pavyzdžiui, jei paduodamas teismui tapatus pareiškimas, kuris jau buvo teismo išnagrinėtas ir teismas priima tokį pareiškimą, tai reiškia, kad procesas prasidėjo neteisėtai, kadangi teismas jau išsprendė bylą iš esmės priimdamas sprendimą ir pakartotinis kreipimasis į teismą su tapačiu reikalavimu negalimas, nes asmuo jau realizavo savo teisę kreiptis į teismą dėl to paties reikalavimo. Įsiteisėjęs teismo sprendimas reiškia, jog byla išspręsta. Teismo priimtas sprendimas tampa privalomas tiek šalims, pareiškėjams ar suinteresuotiems asmenims, tiek ir kitiems asmenims ir yra *galutinis* šio materialinio teisinio reikalavimo išsprendimo rezultatas, todėl pakartotinis kreipimasis į teismą yra negalimas nei dabar, nei ateityje. Šis trūkumas yra *nepašalinamo pobūdžio*.

Teisės kreiptis į teismą prielaidos yra tiesiogiai susijusios su teise kreiptis į teismą. Nesant teisės kreiptis į teismą prielaidų, nėra ir pačios teisės kreiptis į teismą. Civilinės bylos iškėlimo metu nustačius, jog nėra bent vienos iš teisės kreiptis į teismą prielaidų, kyla vienintelė pasekmė – atsisakymas priimti pareiškimą. Toks atsisakymas visada bus galutinio pobūdžio, kadangi galimybės pašalinti kliūtis nėra (išskyrus vieną atvejį, kai kitą kartą kreipiantis į teismą esant susitarimui perduoti spręsti ginčą arbitražui, o atsakovas jau nereikalauja jo laikytis). Taip yra todėl, kad teisės kreiptis į teismą prielaidų nebuvimas, nepriklauso nuo besikreipiančio į teismą asmens valios (netinkamo teisių realizavimo). Šių prielaidų nebuvimas reiškia teisės kreiptis į teismą ir pačios teisės į teisminę gynybą neturėjimą.

Kadangi teisė kreiptis į teismą gali būti realizuojama ne tik ieškinio teisenos tvarka, todėl labai svarbu nustatyti, kurie atsisakymo priimti pareiškimą pagrindai taikomi abiem teisenoms, o kurie liečia tik vieną teiseną, t.y., kurios teisės kreiptis į teismą prielaidos yra bendrosios, liečiančios abi teisenas, o kurios – specialiosios, liečiančios tik vieną teiseną. Teismui ir suinteresuotiems asmenims svarbu turėti aiškų kriterijų, orientuojantį į tinkamą teisės normų taikymą tiek nagrinėjant bylas

ieškinio, tiek ypatingosios teisenos tvarka. Mokomuosiuose civilinio proceso teisės leidiniuose šių sąlygų (prielaidų) analizė apsiriboja tik trumpu jų aptarimu, detaliau nesigilinant į jų esmę bei į su jomis susijusią problematiką. Civilinio proceso teisės vadovėliuose tik trumpai nurodoma, kad dauguma prielaidų yra bendros visoms civilinėms byloms, nekalbant apie teisenas, o kai kurios iš jų – specialios, pavyzdžiui, nurodoma, kad įstatymo nustatytos išankstinės neteisminės bylos sprendimo tvarkos laikymasis, taikomos tik tam tikrų kategorijų byloms[199]. Tačiau lieka neaišku, kurios konkrečiai teisės kreiptis į teismą prielaidos yra bendrosios, liečiančios visą civilinį procesą, o kurios liečia tik vieną civilinio proceso teiseną. Taip pat svarbu nustatyti, ar atskirų kategorijų byloms įstatymas nenumato specialių reikalavimų, kurie turėtų būti priskiriami prie teisės kreiptis į teismą prielaidų.

Atsakymas į šį, iš pirmo žvilgsnio, teorinį klausimą, turi didelę ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę. Pirma, pozityvius teisinius padarinius kreipimasis į teismą suinteresuotam asmeniui gali sukelti tik tuo atveju, jei byla buvo iškelta t. y., jei ši teisė buvo įgyvendinama laikantis įstatymų nustatytos tvarkos ir sąlygų. Antra, su teisės kreiptis į teismą sąlygų laikymusi įstatymų leidėjas sieja civilinės bylos iškėlimo galimybę, todėl klaidingas šių sąlygų interpretavimas gali lemti nepagrįstus atsisakymus priimti pareiškimus ir tokiu būdu pažeisti asmenų teisę kreiptis į teismą.

Tarybų Sąjungoje A. Gurvičius buvo laikomas pirmuoju pateikusiu teisės kreiptis į teismą sąlygų klasifikaciją pagal jų pobūdį. Šios sąlygos buvo skirstomos į bendrąsias teisės kreiptis į teismą sąlygas ir specialiąsias. Šiuo metu Rusijos civilinio proceso teisės doktrinoje teisės kreiptis į teismą prielaidų skirstymas į bendrąsias ir specialiąsias, išliko. Pavyzdžiui, prie bendrųjų teisės kreiptis į teismą prielaidų priskiriamas besikreipiančio į teismą asmens civilinis procesinis teisnumas ir bylos priskirtinumas teismui, nurodant, kad šios dvi prielaidos būdingos visam civiliniam procesui ir būtinos kiekvienoje civilinėje byloje. Taigi nuo jų priklauso teisė kreiptis į teismą visose civilinėse bylose. Yra ir tokių prielaidų, kurios turi specialųjį pobūdį, būdingą tik tam tikroms byloms[200]. Šio teiginio autorių manymu, prie specialiųjų prielaidų turi būti priskiriamos tokios aplinkybės, kurių, kartu su bendrosiomis prielaidomis, privalu laikytis atskirų kategorijų bylose[201]. T. V. Sahnova nurodo, kad ypatingojoje teisenoje gali būti specialių teisės kreiptis į teismą prielaidų, taikomų tik toje teisenoje[202].

---

[199] Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 383–384.

[200] Осокина, Г. Л. *Гражданский процесс. Общая часть*. Москва: Юрист, 2004. с. 505; *Гражданский процесс* / Под. ред. М. К. Треушникова. Москва, 2003. с. 230-232; *Гражданское процессуальное право* / Под. ред. М. С. Шакарян. Москва, 2004. с. 209; *Гражданский процесс: Учебник* / Под. ред. В. В. Яркова. 7-е издание, переработанное и дополненое. 2008. с. 288.

[201] Исаенкова, О. В.; Демичев, А. А.; Соловьева, Т. В.; Ткачева, Н. Н. *Иск в гражданском судопроизводстве.* Под редакции доктора юридических наук, профессора О. В. Исаенковой. Москва. Wolters kluwer. 2009. с. 116.

[202] Сахнова, Т. В. *Курс гражданского процесса теоретические начала и основные институты*. Wolters kluwer. Russia, 2008. с. 325–329.

Austrijos ZPO komentare[203] procesinės sąlygos taip pat skirstomos į dvi grupes: bendrąsias ir ypatingąsias.

Prie bendrųjų teisės kreiptis į teismą sąlygų priskiriamos:

1) sąlygos, susijusios su įstatymo keliamais reikalavimais ieškinio formai ir turiniui. Ieškinio turiniui ir formai keliamų reikalavimų (ZPO § 226) neatitinkantys ieškiniai yra nepriimami ir nustatomas terminas trūkumams pašalinti.

2) sąlygos, susijusios su šalimis: procesinis veiksnumas, įgaliojimų vesti bylą turėjimas, kai pareiškimas paduodamas kito asmens vardu.

3) sąlygos, susijusios su teismu: pareiškimas turi būti nagrinėtinas teisme, pareiškimas turi būti teismingas tam teismui.

4) sąlygos, susijusios su ginčo objektu: įsiteisėjusio teismo sprendimo, priimto dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu nebuvimas, ieškinio atsisakymo nebuvimas.

Pažymima, jog ypatingosios sąlygos liečia tik tam tikras, įstatyme konkrečiai nurodytas teisinės apsaugos formas (pavyzdžiui, teisinio intereso buvimas yra būtina prielaida juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymui), o bendrosios sąlygos privalo būti kiekviename civiliniame procese.

Vokietijos civilinio proceso teorijoje sąlygos, nuo kurių priklauso teisė kreiptis į teismą, kaip jau minėjome, yra skirstomos į grupes: sąlygos, susijusios su teismu; susijusios su civilinio proceso šalimis ir susijusios su ginčo dalyku[204]. Tačiau kai kurie autoriai tam tikras teisės kreiptis į teismą sąlygas išskiria pagal ieškinių rūšis.

Ieškinius priimta skirstyti į šias rūšis:

1) ieškiniai dėl pripažinimo (Feststellungsklage).
2) ieškiniai dėl priteisimo (Leistungsklage).
3) ieškiniai dėl teisinių santykių pakeitimo (Gestaltungsklage).[205]

Į tokias pat grupes ieškiniai skirstomi ir Austrijos, Šveicarijos civilinio proceso teisės doktrinoje, panašiai skirstoma Prancūzijos ir Italijos civilinio proceso teisės doktrinoje[206].

Vokietijos civilinio proceso teorijoje nurodyta ieškinių klasifikacija, anot mokslininkų, tiesiogiai priklauso nuo teisminės gynybos būdų[207]. Taigi, remiantis šia klasifikacija autoriai išskiria tam tikras sąlygas, būdingas konkrečiai ieškinių rūšiai.

[203] Rechberger, W. H. *Kommentar zur ZPO*, 3. Aufl., Wien, 2006.
[204] Rosenberg, L.; Schwab, H. K.; Gottwald, P., *supra* note 190, p. 204; Rosenberg, L.; Schwab, H. K.; Gottwald, P., *supra* note 190, p. 32.
[205] Schilken, E., *supra* note 45, p. 93–95; Thomas, H.; Putzo, H., *supra* note 49, p. 377.
[206] Schlosser, P., *supra* note 47, p. 17.

Pavyzdžiui, nurodoma, kad ieškiniai dėl priteisimo turi atitikti visą eilę įstatyme numatytų reikalavimų, vienas iš jų – ieškovo suinteresuotumas teismine gynyba. Ieškovo suinteresuotumas teismine gynyba grindžiamas tuo, kad atsakovas neįvykdė savo kaip skolininko pareigos. Iš ieškovo nereikalaujama pateikti teismui įrodymus, patvirtinančius, kad jis suinteresuotas pareikšto reikalavimo patenkinimu[208]. Ieškinių dėl pripažinimo sąlygos nurodytos ZPO §256[209]. Ieškiniuose dėl pripažinimo turi būti reikalaujama pripažinti esant arba nesant tam tikrus santykius. Kartu su ZPO §256 nurodytomis sąlygomis, taip pat reikalaujama ieškovo suinteresuotumo teismine gynyba[210]. Šios rūšies ieškiniuose, ieškovo suinteresuotumas teismine gynyba nurodomas kaip būtina teisės kreiptis į teisma sąlyga [211]. Šis suinteresuotumas teismine gynyba pasireiškia tuo, kad ieškovas susiduria su teisinėmis kliūtimis, kurios kenkia ieškovui ir gali būti pašalintos tik teismo sprendimu. O ieškiniams dėl teisinių santykių pakeitimo būtina sąlyga – teismo sprendimo buvimas. Tačiau šie atvejai turi būti nurodyti įstatyme [212].

Lietuvos civilinio proceso teisės doktrinoje nurodoma, kurios teisės kreiptis į teismą prielaidos yra neigiamos (kurių neturi būti), o kurios teigiamos (kurios turi būti), kad asmuo turėtų teisę kreiptis į teismą[213]. Tačiau nėra išskiriama, kurios teisės kreiptis į teismą prielaidos liečia abi teisenas, o kurios tik vieną teiseną, kurios teisės kreiptis į teismą prielaidos liečia visas bylas, o kurios tik kai kurias bylas. Be to, LR CPK 137 straipsnio 2 dalis pateikia baigtinį sąrašą pagrindų, kuriems esant teismas atsisako priimti ieškinį (pabraukta autorės), šie pagrindai būdingi tik ieškinio teisenai. Esant tokiai įstatymo formuluotei, iš pirmo žvilgsnio gali susidaryti įspūdis, kad šio straipsnio nuostatos taikomos tik ieškinio teisenai, kadangi ieškinys paduodamas ieškinio teisenos bylose. LR CPK V dalies XXV skyriaus bendrosiose nuostatose, reglamentuojančiose bylų nagrinėjimą ypatingosios teisenos tvarka, nerasime straipsnio, reglamentuojančio atsisakymo priimti pareiškimą (pabraukta autorės), pagrindus. Nors ypatingąją teiseną reglamentuojančiose normose nėra įtvirtinto atskiro atsisakymo priimti pareiškimą pagrindų sąrašo, tačiau LR CPK 443 straipsnio 1 dalyje yra nurodyta, kad ypatingosios teisenos bylas teismas nagrinėja pagal šio kodekso taisykles, su išimtimis ir papildymais, kuriuos nustato šio kodekso V dalis ir kiti įstatymai. Tokia bendra įstatymų leidėjo pozicija, matyt, sąlygojo civilinio proceso vadovėlio autorių poziciją (kalbant apie galimybę taikyti ginčo teisenos normas nagrinėjant bylas ypatingosios teisenos tvarka), kad jos taikomos, jeigu:

---

[207] Schlosser, P., *supra* note 47, p. 107; Thomas, H.; Putzo, H., *supra* note 49, p. 377; Schilken, E., *supra* note 45, p. 93–95; Kuttner, G. *Urteilswirkungen außerhalb zivilprozeß*. München, 1914. p. 21 ff.
[208] *Ibid.*, p. 93–95;
[209] Rosenberg, L.; Schwab, H. K.; Gottwold, P., *supra* note 190, p. 441.
[210] Schumann, E., *supra* note 46, p. 553; Jakobs, H. H. *Wissenschoft und Gesetzgebung im bürgerlichen Recht*. Frankfurt am Main, 1983. p. 409 ff., p. 450 ff.
[211] Zeiss, W., *supra* note 44, p. 280.
[212] Blomeyer, A. *Zivilprozeßrecht.* Erkenntnisverfahren. Gottingen, Heidelberg, 1963. §37. III. 2.
[213] Vėlyvis, S., *supra* note 199, p. 31–36.

1) CPK V dalis nedaro atitinkamų išimčių;

2) ginčo teisenos normų taikymas neprieštarauja ypatingosios teisenos esmei[214].

Tačiau bendra įstatymų leidėjo, o taip pat ir vadovėlio autorių nuoroda apie galimybę taikyti ginčo teisenos nuostatas ypatingosios teisenos bylų procesui, neatsako į svarbią praktinę reikšmę turintį klausimą, kurios iš LR CPK 137 straipsnyje išvardytų nuostatų ir kokia apimtimi taikomos ypatingajai teisenai. Taigi, kurias iš teisės kreiptis į teismą prielaidų galėtume laikyti bendrosiomis, o kurias specialiosiomis teisės kreiptis į teismą prielaidomis ir kodėl?

Norint atsakyti į šį klausimą, būtina atsižvelgti į šių prielaidų esmę, į jų nesilaikymo teisinius padarinius, į įstatymo leidėjo siekį sieti teisę kreiptis į teismą su viena ar kita prielaida.

LR CPK 137 straipsnio antroje dalyje numatyti atsisakymo priimti ieškinį pagrindai įtvirtinti LR CPK bendrosiose nuostatose. LR CPK 137 straipsnyje vartojamas būtent *ieškinio*, o ne pareiškimo, prašymo, skundo terminas. Tačiau tai nereiškia, kad atsisakymo priimti ieškinį pagrindai taikomi tik ieškinio teisenai. Įstatymų ir atsisakymo priimti ieškinį pagrindų analizė leidžia teigti, kad kai kurie atsisakymo priimti ieškinį pagrindai turi būti taikomi ir ypatingajai teisenai. Tokiu būdu ir kai kurios teisės kreiptis į teismą prielaidos yra bendro pobūdžio – liečiančios ne tik ieškinio, bet ir ypatingąją teiseną.

Pavyzdžiui, jei byla nenagrinėtina teisme, tai tiek kreipiantis į teismą ieškinio teisenos tvarka su ieškiniu, tiek ypatingosios teisenos tvarka su pareiškimu, prašymu ar skundu, toks kreipimasis bus neteisėtas ir teismas privalės atsisakyti priimti tokį ieškinį, pareiškimą, prašymą, ar skundą kaip nenagrinėtinus teisme. Ši teisės kreiptis į teismą prielaida yra bendro pobūdžio, kadangi nepriklausomai nuo civilinės bylos nagrinėjimo tvarkos (ieškinio ar ypatingąja teisena), byla, kaip to reikalauja įstatymas, turi būti nagrinėtina teisme. Nuo civilinės bylos nagrinėjimo tvarkos nepriklauso ir įstatymo nustatyta tai bylų kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarka. Jei įstatymas nustato išankstinę tos bylos sprendimo ne teisme tvarką, tai jos privalu laikytis tiek kreipiantis į teismą ieškinio, tiek ir ypatingosios teisenos tvarka. Jei yra įsiteisėjęs teismo sprendimas, priimtas dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu arba teismo nutartis priimti ieškovo atsisakymą ieškinio, reiškia, kad asmuo neturi teisės kreiptis į teismą nei ieškinio, nei ypatingosios teisenos tvarka. Esant įsiteisėjusiam teismo sprendimui byla yra išspręsta ir galimybė su tuo pačiu ieškiniu, pareiškimu, prašymu ar skundu kreiptis į teismą jau nebeegzistuoja. Tokios galimybės nėra ir esant teismo nutarčiai priimti ieškovo bei pareiškėjo atsisakymą pareikšto reikalavimo, kadangi byla laikoma užbaigta, nors ir nepriėmus teismo sprendimo (LR CPK 294

[214] Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 375.

straipsnio 2 dalis). Tai reiškia, jog asmuo pasinaudojo savo teise kreiptis į teismą. Teismo žinioje neturi būti ir kelių tapačių bylų, nepriklausomai nuo to, kokios teisenos tvarka ta byla būtų nagrinėjama. Esant tapačiai bylai tame pačiame ar kitame teisme, atsisakymas priimti ieškinį, pareiškimą, prašymą ar skundą, turi būti galutinis. Jei byla iškelta, asmuo neturi teisės su tuo pačiu pareiškimu kreiptis į tą patį ar kitą teismą, nes procesas byloje jau yra pradėtas. Šioje byloje asmuo įgyvendino teisę kreiptis į teismą.

Visos paminėtos teisės kreiptis į teismą prielaidos yra bendrojo pobūdžio, nes liečia abi teisenas (todėl šiais atvejais mes vartojame bendro pobūdžio terminą, apimantį abi teisenas – „pareiškimas“). Visoms ieškinio teisenos ir kai kurioms ypatingosios teisenos byloms priskirtina teisės kreiptis į teismą prielaida – įsiteisėjusios teismo nutarties patvirtinti šalių sudarytą taikos sutartį nebuvimas. Taikos sutartimi šalys abipusių nuolaidų ir kompromisų būdu išsprendžia tarp jų kilusį ginčą. Tarp šalių kilęs ginčas yra taikos sutarties objektas. Ypatingąja teisena yra nagrinėjamos kitokios prigimties bylos, t. y. bylos, kuriose nėra ginčo dėl teisės (išskyrus kelis atvejus). Taikos sutartį gali sudaryti tik ginčijamo materialinio teisinio santykio dalyviai (šalys ir tretieji asmenys pareiškiantys savarankiškus reikalavimus). Taigi tam reikalinga abiejų šalių valia. Ypatingojoje teisenoje nėra šalių, yra tik pareiškėjas, gali būti ir suinteresuoti asmenys. Tačiau įstatymų leidėjas ypatingajai teisenai priskyrė bylas dėl antstolių ir notarinių veiksmų, kuriose egzistuoja priešingi šalių (antstolio ir pareiškėjo, notaro ir pareiškėjo) interesai. Šiose bylose yra įmanomas ir taikos sutarties sudarymas.

Bylas, įstatymo priskirtas nagrinėti ypatingosios teisenos tvarka, negalima nagrinėti jokia kita tvarka, taigi ir arbitražine. Tai yra imperatyvus įstatymo leidėjo nurodymas, todėl jokie šalių susitarimai prieštaraujantys imperatyvioms įstatymo normoms – negalimi. Arbitražas skirtas nagrinėti privačius teisinius ginčus, todėl LR komercinio arbitražo įstatymo[215] 11 straipsnyje nurodomi ginčai, kurių arbitražas negali nagrinėti. Remiantis šiuo straipsniu, arbitražas nesprendžia ginčų, betarpiškai susijusių su konstituciniais, administraciniais, finansiniais ir kitais viešaisiais teisiniais santykiais. Būtent viešasis interesas, kaip vienas iš kriterijų, lėmė tam tikrų bylų priskyrimą nagrinėti tik ypatingosios teisenos tvarka. Todėl negalima sudaryti arbitražinio susitarimo dėl bylų, įstatymo priskirtų nagrinėti ypatingosios teisenos tvarka. Todėl ši teisės kreiptis į teismą prielaida laikytina ypatingąja, liečiančia tik kai kurias ieškinio teisenos bylas. Tačiau arbitražinis susitarimas nėra galimas ir kai kuriose ieškinio teisenos tvarka nagrinėjamose bylose, pavyzdžiui, darbo, šeimos, bankroto bylose.

Reikalavimas laikytis įstatymų nustatytos tai bylų kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarkos, taikomas ne apskritai visoms, o tik tam tikroms ieškinio ir ypatingosios teisenos

[215] Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996. Nr. 39 – 961.

byloms, kadangi įstatymas tokią tvarką nustato ne visoms byloms. Todėl ši prielaida laikytina atskirąja teisės kreiptis į teismą prielaida, liečiančia tik kai kurias ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas.

Atsižvelgiant į teisės kreiptis į teismą prielaidų pobūdį, dauguma iš LR CPK 137 straipsnio antrojoje dalyje nurodytų atsisakymo priimti pareiškimą pagrindų (pareiškimas nenagrinėtinas teisme; suinteresuotas asmuo, kreipęsis į teismą, nesilaikė įstatymų nustatytos tai bylų kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarkos ir jau nėra galimybės šia tvarka pasinaudoti; yra įsiteisėjęs teismo sprendimas, priimtas dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu arba teismo nutartis priimti ieškovo atsisakymą ieškinio; teismo žinioje yra byla dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu), taikomi abiem teisenom. Įsiteisėjusi teismo nutartis patvirtinti šalių taikos sutartį yra pagrindas, taikomas visoms ieškinio ir kai kurioms ypatingosios teisenos byloms, o šalių sudarytas susitarimas perduoti ginčą spręsti arbitražui, pagrindas – taikomas tik kai kurioms ieškinio teisenos byloms.

Askirų kategorijų bylų nagrinėjimo ypatumus reglamentuojantys įstatymai numato dar ir papildomus reikalavimus, kurie pagal savo teisinę prigimtį ir nesilaikymo teisinius padarinius, taip pat turėtų būti priskiriami prie teisės kreiptis į teismą prielaidų. Pavyzdžiui, LR CPK ir LR CK yra numatyti atvejai, kai dėl civilinės bylos iškėlimo į teismą gali kreiptis tik tam tikri įstatyme numatyti asmenys. Remiantis LR CPK 381 straipsnio trečiąja dalimi, ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia turi teisę pareikšti asmenys, nurodyti LR CK 3.38–3.40 straipsniuose. LR CPK 394 straipsnyje nurodyta, kad ieškinį dėl tėvystės (motinystės) nuginčijimo gali paduoti asmenys, nurodyti LR CK 3.151 straipsnyje. Prašymą dėl vaiko atskyrimo nuo tėvų (tėvo ar motinos), taip pat dėl laikino ar neterminuoto tėvų valdžios apribojimo gali paduoti asmenys, nurodyti Civilinio kodekso 3.118 straipsnyje (LR CPK 400 straipsnis). LR CK 2.116 straipsnyje nurodyti asmenys, kurie turi teisę kreiptis dėl priverstinio akcijų (dalių, pajų) pardavimo. Tai imperatyvios normos ir jų privalu laikytis. Jei dėl civilinės bylos iškėlimo kreipiasi įstatyme nenumatytas asmuo, tai reiškia, jog jis neturi teisės kreiptis į teismą tos kategorijos bylose, todėl trūkumų pašalinimo galimybė čia neegzistuoja. Teismas turi atsisakyti priimti tokį pareiškimą. Tačiau LR CPK 137 straipsnio 2 dalyje nėra konkretaus tam atvejui skirto atsisakymo priimti pareiškimą pagrindo.

Taigi, tam tikrų kategorijų bylose procesą gali inicijuoti tik tam tikri įstatyme numatyti asmenys. Atvejai, kai dėl civilinės bylos iškėlimo į teismą gali kreiptis tik tam tikri įstatyme numatyti asmenys yra numatyti ne tik tam tikrose ieškinio teisenos tvarka nagrinėjamose bylų kategorijose, bet ir tam tikrose ypatingosios teisenos tvarka nagrinėjamose bylose (pavyzdžiui, LR CPK 463 straipsnio

pirmoji dalis), todėl ši teisės kreiptis į teismą prielaida laikytina atskiraja, liečiančią tik tam tikras ieškinio ir tam tikras ypatingosios teisenos bylas.

Bendrųjų teisės kreiptis į teismą nuostatų atskleidimas leidžia suformuluoti teisės kreiptis į teismą prielaidų sąvoką. Teisinėje literatūroje nerandame suformuluotos teisės kreiptis į teismą prielaidų sąvokos, pateikiami tik atskiri teiginiai, kad teisė kreiptis į teismą priklauso nuo teisės kreiptis į teismą prielaidų. Teisės kreiptis į teismą prielaidų sąvoką pateikė W.H.Rechberger, jo nuomone, procesines teisės kreiptis į teismą prielaidas galima apibūdinti kaip tam tikrus "procesinius – teisinius nustatymus, kuriuos turi atitikti ieškinys, tam kad būtų leistina teisių apsauga"[216]. Pasak minėto mokslininko, procesinių prielaidų nustatymas reiškia *tyrimo* principo naudojimą, kai teismas privalo ištirti visus šalių pateiktus faktus ir nustatyti ar yra procesinių kliūčių, ar ne. Manome, kad atsižvelgus į teisės kreiptis į teismą prielaidų esmę ir jų teisinę prigimtį, reikėtų suformuluoti tikslesnę sąvoką. Teisės kreiptis į teismą prielaidos – tai juridiniai faktai su kurių buvimu arba nebuvimu įstatymų leidėjas sieja asmens teisės kreiptis į teismą turėjimą.

Tačiau teisės kreiptis į teismą turėjimas dar nėra pakankamas pagrindas civilinei bylai iškelti. Remiantis LR CPK 5 straipsnio turiniu, civilinis procesas negali prasidėti be suinteresuoto asmens iniciatyvos. Civilinio proceso pobūdis lemia, kad civilinė byla gali būti iškelta tik suinteresuoto asmens iniciatyva, teismas negali inicijuoti civilinio proceso ir iškelti civilinės bylos savo iniciatyva, išskyrus įstatymo numatytas išimtis (pvz., LR CPK 505, 570 straipsniai)[217].

H. Kelsen nuomone, „taikyti bendrą normą teisės taikymo organas gali tuo atveju, kai įgaliotasis individas – ieškovas – pateikia prašymą, po kurio teisės taikymo organas pradeda procesą – teismo procesą"[218]. H. Kelsen pabrėžia, jog negali būti teisių be atitinkamų pareigų. Nors Konstitucijos 30 straipsnyje kalbama tik apie asmens teisę (pabraukta autorės) kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių ar laisvių, kiti norminiai teisės aktai, reglamentuojantys šios teisės realizavimo tvarką, įtvirtina ir asmens pareigą (pabraukta autorės) laikytis šios įstatymais nustatytos kreipimosi į teismą tvarkos. Pagrindinė pažeistų ar ginčijamų subjektinių teisių ir įstatymo saugomų interesų gynimo teisinė priemonė pagal civilinius procesinius įstatymus yra ieškinys, todėl norint, kad teisė kreiptis į teismą būtų tinkamai realizuojama, reikia laikytis įstatyme nustatytos kreipimosi į teismą tvarkos.

Teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos yra tik galimybė kiekvienam asmeniui tokią subjektinę teisę įgyti esant įstatyme nustatytiems pagrindams. LR CPK 5 straipsnio 1 dalis nustato, kad asmens teisė kreiptis į teismą siejama su jos realizavimu įstatymo nustatyta tvarka. Todėl visais

[216] Rechberger, W.H., *supra* note 196, p. 23.
[217] Taip pat įstatymų numatytais atvejais siekiant apginti viešąjį interesą, į teismą su ieškiniu gali kreiptis prokuroras, valstybės ir savivaldybių institucijos bei kiti asmenys (LR CPK 5 str. 3 d., 49 str. 1 d.).
[218] Kelsen, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 134;

atvejais, įgyvendinant teisę kreiptis į teismą, būtina laikytis įstatymuose nustatytos procesinės tvarkos. Tai pabrėžė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nurodydamas, jog „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė kreiptis į teismą negali jokiais būdais būti aiškinama kaip asmens galimybė kreiptis į teismą bet kokiu būdu. Kaip ir bet kuri kita subjektinė teisė, teisė kreiptis į teismą realizuojama tam tikra įstatymų nustatyta tvarka. Šios teisės realizavimo tvarką numato LR CPK, nustatantis atitinkamus reikalavimus teismui paduodamo pareiškimo formai ir turiniui“[219]. Kiekvienam į teismą besikreipiančiam asmeniui ši tvarka yra privaloma ir jis jos privalo laikytis. Konstitucija ir kiti teisės aktai nustato ne tik teises, bet taip pat ir atitinkamas pareigas.

Tai, kad įstatymai nustato tam tikrą kreipimosi į teismą tvarką, nereiškia teisės kreiptis į teismą teisminės gynybos ribojimo. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje pripažįstama, kad teisė į teismą konvencijos 6 straipsnio pirmosios dalies kontekste nėra absoliuti, ji turi būti reguliuojama, jai gali būti taikomi pagrįsti apribojimai[220].

Taigi tam, kad procesas prasidėtų ir byla būtų iškelta, neužtenka tik turėti teisę kreiptis į teismą, kadangi įstatymų leidėjas civilinės bylos iškėlimo galimybę sieja ne tik su teisės kreiptis į teismą prielaidomis, bet ir su šios teisės tinkamo realizavimo sąlygomis. Asmuo, turėdamas teisę kreiptis į teismą, privalo šią teisę tinkamai realizuoti. Šios teisės realizavimui įstatymas numato tam tikrą procesinę tvarką, kurios privaloma laikytis.

Aptardami teisės kreiptis į teismą prielaidų sampratą, minėjome, kad LR CPK 137 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti atsisakymo priimti ieškinį pagrindai yra siejami su teisės kreiptis į teismą neturėjimu arba su šios teisės netinkamu realizavimu. Skirtinga teisės kreiptis į teismą prielaidų ir tinkamo realizavimo sąlygų teisinė prigimtis lemia ir skirtingus jų nesilaikymo teisinius padarinius. Teisės kreiptis į teismą nebuvimas nepriklauso nuo asmens valios, todėl trūkumų pašalinimo galimybė neegzistuoja, o atsisakymas priimti ieškinį yra galutinio pobūdžio. Teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų nebuvimas priklauso nuo asmens valios, todėl egzistuoja galimybė pašalinti trūkumus, o atsisakymas priimti ieškinį nėra galutinio pobūdžio.

Tokiu būdu, LR CPK 137 straipsnio 2 dalyje 2, 3, 7, 8 punktuose įtvirtintus atsisakymo priimti ieškinį pagrindus įstatymų leidėjas sieja ne su teisės kreiptis į teismą prielaidomis, bet su šios teisės tinkamo realizavimo sąlygomis. LR CPK 137 straipsnio 2 dalies 2 punkte numatyta, kad teismas atsisako priimti ieškinį, jei ieškinys neteismingas tam teismui. Netinkamas teismo, į kurį kreipiamasi, pasirinkimas reiškia, kad besikreipiantis į teismą asmuo nesilaikė įstatymo nustatytų teismingumo

[219] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *M. Jankauskas v. K. Blaževičius ir kiti,*(bylos Nr. 3K–3–203/2000).
[220] *Fayed v. United Kingdom*, no. 1710/90, ECHR 1994.

taisyklių. Teismingumo taisyklių laikymasis *priklauso nuo asmens valios* ir trūkumai, susiję su teismingumo taisyklių nesilaikymu, *gali būti pašalinami*. Tai rodo, kad asmuo netinkamai realizuoja teisę kreiptis į teismą ir šį trūkumą galima lengvai pašalinti, kreipdamasis į tą teismą, kuriam, pagal įstatymus, byla teisminga.

Prie teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų, tam tikrais atvejais, kaip jau buvo minėta, reikėtų priskirti įstatymo nustatytos tai bylų kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarkos laikymąsi, kai asmuo dar turi galimybę pasinaudoti išankstine bylos sprendimo ne teisme tvarka. Galimybė pasinaudoti šia tvarka byloja apie tai, kad ši kliūtis *gali būti pašalinama*. Tai reiškia ne ką kitą, o asmens netinkamą teisės kreiptis į teismą realizavimą. Juk pašalinus šią kliūtį, t. y. asmeniui pasinaudojus tai bylų kategorijai įstatymo nustatyta išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarka, galima vėl kreiptis į teismą su tuo pačiu pareiškimu. Tačiau, jeigu įstatymas numato pasinaudojimo šia tvarka naikinamąjį terminą ir jis praleistas, tai trūkumų ištaisymo galimybė jau neegzistuoja. Naikinamojo termino praleidimas reiškia, kad asmuo jau nebeturi teisės kreiptis į teismą.

LR CPK 137 straipsnio 2 dalies 7 punkte numatyta, kad teismas atsisako priimti ieškinį, jei pareiškimą paduoda neveiksnus asmuo. LR CPK 38 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad civilinis procesinis veiksnumas, tai galėjimas įgyvendinti savo teises teisme ir pavesti atstovui vesti bylą. Veiksnumas yra būtinas subjektinės teisės tinkamo realizavimo elementas, o ne subjektinės teisės įgijimo elementas. Tik veiksnus asmuo asmeniškai gali realizuoti savo teisę kreiptis į teismą. Jei pareiškimą paduoda neveiksnus asmuo, tai reiškia, kad teisė kreiptis į teismą netinkamai realizuojama, tačiau šį *trūkumą galima pašalinti*, t. y. pareiškimą neveiksnaus asmens vardu gali paduoti jo atstovas. Svarbu paminėti tai, kad teismui beveik neįmanoma nustatyti, ar pareiškimą paduoda veiksnus, ar neveiksnus asmuo. Lietuvoje nėra teismo pripažintų neveiksniais asmenų registro, kurio duomenimis galėtų remtis teismas ir tokiu būdu nustatyti besikreipiančio asmens veiksnumą. Mūsų manymu, neveiksnių asmenų registro įsteigimas padėtų išspręsti šią problemą.

Jeigu pareiškimą kito asmens vardu paduoda atstovas, įstatymas įpareigoja prie pareiškimo pridėti įgaliojimą, kuriame būtų nurodyta, kad atstovas turi tokią teisę (LR CPK 52 straipsnis). Kai suinteresuoto asmens vardu į teismą kreipiasi atstovas, neturėdamas įstatymo nustatyta tvarka įforminto įgaliojimo, teismas atsisako priimti pareiškimą (LR CPK 137 straipsnio 2 dalies 8 punktas). Toks teismo atsisakymas *nėra galutinio pobūdžio*, kadangi *yra galimybė pašalinti šį trūkumą* – įstatymų nustatyta tvarka įforminus įgaliojimą ir kartu su pareiškimu jį pateikus teismui. Tokiu atveju suinteresuoto asmens teisė kreiptis į teismą būtų tinkamai realizuojama.

Remiantis LR CPK 137 straipsnio ketvirtaja dalimi, teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų nesilaikymo fakto nustatymas, neužkerta kelio pakartotinai kreiptis į teismą su tuo pačiu pareiškimu, jei yra pašalintos arba išnyko aplinkybės, kurios buvo kliūtis tinkamai realizuoti teisę kreiptis į teismą. Tokia įstatymų leidėjo pozicija neabejotinai teisinga, nes visada yra tikimybė, kad asmuo, turėdamas teisę kreiptis į teismą, gali netinkamai ją realizuoti. Tai gali atsitikti dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui, suinteresuoto asmens atstovas gali tiesiog pamiršti prie pareiškimo pridėti įstatymo nustatyta tvarka įformintą įgaliojimą arba suinteresuotas asmuo gali paduoti pareiškimą ne tam teismui, kuriam pagal įstatymus teisminga byla ir kt. Visos teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygos, jų pažeidimo atveju, byloja apie jų pašalinamą pobūdį, todėl tokia galimybė privalo būti suteikta.

Tačiau tam, kad procesas prasidėtų ir teisė kreiptis į teismą būtų laikoma tinkamai realizuota, dar reikia laikytis ir įstatymo ieškinio formai ir turiniui keliamų reikalavimų bei sumokėti žyminį mokestį, jei asmuo pagal įstatymus nėra atleistas nuo žyminio mokesčio mokėjimo (LR CPK 135 straipsnis). Atsisakyti priimti pareiškimą nesilaikius įstatymo keliamų reikalavimų ieškinio formai ir turiniui arba nesumokėjus žyminio mokesčio, negalima. Įstatymų leidėjas šiems atvejams numato trūkumų ištaisymo galimybę, neatsisakant priimti pareiškimo. LR CPK 115 straipsnio 2 dalyje yra nurodyta, kad, jeigu procesiniai dokumentai neatitinka jų formai ir turiniui keliamų reikalavimų arba nesumokėtas žyminis mokestis, teismas priima nutartį ir nustato pakankamą terminą, tačiau ne trumpesnį kaip septynios dienos, trūkumams pašalinti. Taigi teisės kreiptis į teismą tinkamas realizavimas, taip pat siejamas ir su įstatymo nustatytų reikalavimų, keliamų ieškinio formai ir turiniui, laikymusi bei žyminio mokesčio sumokėjimu. Tačiau šios teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygos, pagal jų nesilaikymo sukeliamas teisines pasekmes, skiriasi nuo minėtų teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų, įtvirtintų LR CPK 137 straipsnio 2 dalyje.

Kaip matyti, kreipimosi į teismą metu nesilaikant teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų, galimos dvejopos pasekmės:

1) teismas atsisako priimti pareiškimą, asmeniui neužkertant kelio pakartotinai kreiptis su pareiškimu į teismą, jei bus pašalintos arba išnyks aplinkybės, kliudžiusios priimti pareiškimą (kai pareiškimas neteismingas tam teismui; suinteresuotas asmuo, kreipęsis į teismą, nesilaikė įstatymų nustatytos tai bylų kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarkos ir dar yra galimybė ta tvarka pasinaudoti; šalys yra sudariusios susitarimą perduoti tą ginčą spręsti arbitražui ir atsakovas prieštarauja ginčo nagrinėjimui teisme bei reikalauja laikytis arbitražinio susitarimo; pareiškimą paduoda neveiksnus fizinis asmuo; pareiškimą suinteresuoto asmens vardu padavė neįgaliotas vesti bylą asmuo);

2) teismas įpareigoja pašalinti trūkumus (kai pareiškimas neatitinka įstatymo nustatytų jo formai ir turiniui keliamų reikalavimų arba nesumokėtas žyminis mokestis).

Remiantis LR CPK 115 straipsnio 2 dalimi, trūkumų šalinimas galimas tik dviem atvejais – kai procesiniai dokumentai neatitinka jų formai ir turiniui keliamų reikalavimų arba nesumokėtas žyminis mokestis. Tačiau atsižvelgiant į teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų teisinę prigimtį ir jų nesilaikymo reikšmę bylos iškėlimui ir jos nagrinėjimui, manome, kad kai pareiškimą suinteresuoto asmens vardu paduoda neįgaliotas vesti bylą asmuo, taip pat būtų tikslingiau taikyti trūkumų šalinimo, o ne atsisakymo priimti pareiškimą institutą. Ši teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga savo teisine prigimtimi ir jos nesilaikymo reikšme bylos iškėlimui ir jos nagrinėjimui, labiau atitinka LR CPK 115 straipsnio 2 dalyje nurodytas sąlygas. Pavyzdžiui, kai nesumokamas žyminis mokestis ar pareiškimas neatitinka jo formai ir turiniui keliamų reikalavimų arba kai pareiškimą suinteresuoto asmens vardu paduoda neįgaliotas vesti bylą asmuo, tikslingiausia taikyti trūkumų šalinimo instituto normas, nei atsisakyti priimti pareiškimą, kadangi šie trūkumai gali būti lengvai pašalinami ir adresuojami tam pačiam teismui, kuris įpareigojo juos pašalinti. O bylos neteismingumas tam teismui reiškia, kad bylą turi nagrinėti kitas teismas, kuriam pagal įstatymus byla teisminga, todėl trūkumų šalinimas negali būti taikomas, nes įpareigoti pašalinti trūkumus gali tik tas teismas, kuriam pagal įstatymus byla teisminga. Remiantis LR CPK 115 straipsnio 2 dalies turiniu, trūkumų šalinimo paskirtis – pašalinti esamus neesminius trūkumus, kurie tik laikinai apsunkina bylos iškėlimą tame pačiame teisme (pabraukta autorės) ir gali būti lengvai pašalinami, per tam tikrą teismo nustatytą terminą. Atsižvelgiant į tai, atsisakyti priimti pareiškimą kai nesilaikoma teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų, būtų tikslinga tik tais atvejais, kai byla neteisminga tam teismui, nes šis trūkumas negali būti pašalinamas tame pačiame teisme.

Remiantis atskirų kategorijų bylų nagrinėjimo ypatumus reglamentuojančiomis įstatymų nuostatatomis, matome, kad proceso kilimui šių kategorijų bylose įstatymas numato dar ir papildomus reikalavimus, nuo kurių taip pat priklauso tinkamas teisės kreiptis į teismą realizavimas. LR CPK numatyti atvejai, kai ieškinys ar pareiškimas gali būti paduodamas teismui tam tikro LR CPK skyriaus nustatyta tvarka, jei atitinka tame skyriuje numatytus leistinumo reikalavimus (LR CPK 424 straipsnio ketvirtoji dalis, 431 straipsnio antroji dalis). Pavyzdžiui, jei asmuo kreipiasi į teismą dėl teismo įsakymo išdavimo, turi būti laikomasi įstatymo nustatytų leistinumo reikalavimų, jei šių reikalavimų nesilaikoma, teismas nutartimi atsisako priimti pareiškimą (LR CPK 435 antroji dalis, antras punktas). Tam, kad ieškinį būtų galima nagrinėti dokumentinio proceso tvarka, jis taip pat turi atitikti LR CPK 424 straipsnio pirmojoje dalyje numatytus leistinumo reikalavimus. Jeigu ieškinys šių reikalavimų neatitinka, jis negali būti nagrinėjamas dokumentinio proceso tvarka. Tačiau šiuo

atveju teismas ne atsisako priimti pareiškimą, o nustato terminą ieškinio trūkumams pašalinti, įpareigodamas ieškovą pagrįsti savo reikalavimą leistinais rašytiniais įrodymais arba primokėti trūkstamą žyminį mokestį, kad bylą būtų galima nagrinėti pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles. Jei ieškovas to nepadaro, ieškinys laikomas nepaduotu ir grąžinamas jį padavusiam asmeniui (LR CPK 424 straipsnio antra dalis).

Mūsų manymu, įstatymo nustatytų leistinumo reikalavimų nesilaikymas priklauso nuo asmenų valios ir rodo netinkamą turimos teisės kreiptis į teismą realizavimą. Minėtų reikalavimų nesilaikymas, neužkerta kelio pašalinus trūkumus, pakartotinai kreiptis į teismą. Tai reiškia, kad asmuo turi teisę kreiptis į teismą, tik netinkamai ją realizuoja, nesilaikydamas įstatymo nustatytų reikalavimų. Todėl galime daryti išvadą, kad įstatymo nustatytų leistinumo reikalavimų laikymasis tam tikrų kategorijų bylose yra teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga.

Įstatymas tam tikrus leistinumo reikalavimus nustato tik kreipiantis į teismą teismo įsakymo ir dokumentinio proceso tvarka, todėl ši teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga, aiškumo dėlei, autorės vadinama išskirtine teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga, liečiančia tik kai kurias ieškinio teisenos bylas, kadangi bylos dėl teismo įsakymo išdavimo bei dokumentinio proceso tvarka, nagrinėjamos pagal bendrąsias ieškinio teisenos taisykles su tam tikromis įstatyme nurodytomis išimtimis (LR CPK 427 straipsnio 1 dalis, 432 straipsnis).

Yra ir tokių teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų, kurios liečia tiek ieškinio, tiek ir ypatingosios teisenos bylas, tačiau ne visas apskritai, o tik kai kurias šių teisenų bylas. Jas tikslinga vadinti atskirosiomis teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygomis, liečiančias tik kai kurias ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas. Taigi atskirosiomis teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygomis, liečiančiomis tik kai kurias ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas, laikytinos šios sąlygos: žyminio mokesčio sumokėjimas ir įstatymo nustatyta tai bylų kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarka, kai dar yra galimybė šia tvarka pasinaudoti. Pavyzdžiui, įstatymo nustatyta tai bylų kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarka numatyta daugumai ieškinio teisenos tvarka nagrinėjamų bylų, tačiau ši tvarka yra numatyta ir tam tikrom bylom, nagrinėjamom ypatingąja teisena (pvz, civilinės būklės aktų registravimo, įrašų atkūrimo, pakeitimo, papildymo, ištaisymo ar anuliavimo LR CPK 514 straipsnis). Todėl ši teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga liečia abi teisenas, tačiau ne visas apskritai ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas.

Bendrosios teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygos yra privalomos visoms apskritai ieškinio ir ypatingosios teisenos byloms: suinteresuoto asmens veiksnumas; bylos teismingumas teismui į kurį kreipiamasi; pareiškimo atitikimas įstatymo formai ir turiniui keliamiems reikalavimams ir įgaliojimų vesti bylą turėjimas. Jų bendrumas abiem teisenom neturėtų kelti

abejonių. Pavyzdžiui, minėta, kad veiksnumas yra būtinas subjektinės teisės tinkamo realizavimo elementas ir tik veiksnus asmuo pats asmeniškai, gali realizuoti savo teisę kreiptis į teismą, nepriklausomai nuo to, kokia tvarka jo byla bus nagrinėjama. Teismingumo taisyklės įstatymo nustatytos tiek ieškinio teisenoje, tiek ir ypatingojoje teisenoje. Įstatymas numato formos ir turinio reikalavimus visiems procesiniams dokumentams, t. y. ne tik ieškiniui, bet ir pareiškimui, prašymui ar skundui.

Taigi teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygos numatytos ne tik ieškinio ir ypatingosios teisenos, bet ir atskirų kategorijų byloms. Teismui sprendžiant klausimą dėl civilinės bylos iškėlimo, svarbu nustatyti, ar asmuo, turintis teisę kreiptis į teismą, ją tinkamai realizuoja. Tačiau galimi ir tokie atvejai, kai dėl teismo klaidos ar neatidumo, civilinė byla iškeliama nesilaikant įstatymo nustatytos kreipimosi į teismą tvarkos, todėl negali būti išspręsta iš esmės priimant teismo sprendimą. Šiuo atveju įstatymų leidėjas nustato pareiškimo palikimą nenagrinėtu. Pareiškimo palikimo nenagrinėtu pagrindai pagal savo teisinę paskirtį ir atsiradimo momentą yra kitokio pobūdžio, nei bylos nutraukimo pagrindai.

Pareiškimo palikimo nenagrinėto pagrindais yra įstatyme įtvirtintos aplinkybės, liudijantčios apie netinkamą besikreipiančio į teismą asmens teisės kreiptis į teismą realizavimą arba teisėtai pradėto proceso metu atsiradusias aplinkybes, darančias tolimesnį procesą nereikalingu, trukdančios išnagrinėti bylą iš esmės tik šiame procese. Pagal šių aplinkybių atsiradimo momentą, visi pareiškimo palikimo nenagrinėto pagrindai gali būti suskirstyti į: 1) pagrindus, egzistuojančius kreipimosi į teismą momentu (LR CPK 296 straipsnio 1–4, 9 punktai) ir 2) pagrindus, atsiradusius teisėtai kilusio proceso eigoje (LR CPK 296 straipsnio 5–8, 10–12 punktai). Taigi pirmosios pagrindų grupės faktai liudija apie netinkamą asmens teisės kreiptis į teismą teisminės gynybos realizavimą. Antrosios pagrindų grupės faktai yra nesusiję su kilusio proceso teisėtumu, o tik lemia proceso baigtį nepriimant teismo sprendimo.

Bendrų teisės kreiptis į teismą realizavimo nuostatų atskleidimas, leidžia pateikti ir teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų sąvoką. Teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygos – tai nuo asmens valios priklausančios aplinkybės, su kuriomis įstatymų leidėjas sieja teisės kreiptis į teismą realizavimą ir kurios neužkerta asmeniui galimybės pakartotinai kreiptis į teismą su tuo pačiu pareiškimu, jei įstatymo nustatyta tvarka yra pašalinti trūkumai.

3. TEISĖS KREIPTIS Į TEISMĄ PRIELAIDOS

3. 1. Bendrosios teisės kreiptis į teismą prielaidos, liečiančios visas ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas

3.1.1. suinteresuoto asmens civilinis procesinis teisnumas

Teisnumas yra viena iš būtinų prielaidų teisiniam santykiui atsirasti. Teisiniam santykiui atsirasti ir funkcionuoti, būtinos šios prielaidos:

1) teisės norma ar teisės principas;
2) teisiniai faktai;
3) teisinis subjektiškumas (teisnumas ir veiksnumas)[221].

Vokiečių mokslininkas O. Bülowas pirmasis pažvelgė į civilinį procesą, kaip į civilinį procesinį teisinį santykį[222]. Tam, kad asmenys taptų civilinių procesinių teisinių santykių subjektais – privalo būti teisnūs civilinio proceso prasme[223].

Teisnumas yra subjektinės teisės įgijimo prielaida. Kad asmuo įgytų teisę kreiptis į teismą teisminės gynybos, jis turi būti teisnus civilinio proceso prasme. Taigi visiškai suprantama, kad viena iš teisės kreiptis į teismą prielaidų yra besikreipiančio į teismą asmens civilinis procesinis teisnumas.

Tačiau LR CPK nerasime civilinio procesinio teisnumo sampratos. Šią sampratą galime rasti 1964 m. LR CPK 32 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad galėjimas turėti civilines procesines teises ir pareigas (civilinis procesinis teisnumas) pripažįstamas visiems Lietuvos Respublikos piliečiams, taip pat įmonėms įstaigoms, organizacijoms, tiek turinčioms juridinio asmens teises, tiek ir jų neturinčioms.

LR CK 2.1 straipsnyje nurodyta, kad galėjimas turėti civilines teises ir pareigas (civilinis teisnumas) pripažįstamas visiems fiziniams asmenims. Fizinio asmens civilinis teisnumas atsiranda asmens gimimo metu ir išnyksta jam mirus (LR CK 2.2 straipsnio 1 dalis). Juridinio asmens teisnumas atsiranda kartu su veiksnumu įregistravus juridinį asmenį. Juridinio asmens teisnumas – tai galėjimas turėti subjektines teises ir pareigas[224]. Manytume, kad įstatymų leidėjas be pagrindo neįtraukė civilinio proceso teisnumo sampratos į 2002 m. LR CPK. Nors civilinio proceso teisė yra

[221] Vaišvila, A., *supra* note 62, p. 404.
[222] Bülow, O., *supra* note 29, p. 40.
[223] Iki 1960 m. civilinio proceso teisės literatūroje buvo kalbama tik apie kai kurių civilinio proceso dalyvių teisnumą, t.y. tik apie šalių ir trečiųjų asmenų teisnumą. 1960 m. D. M. Čečiotas teisingai pastebėjo, kad kadangi civilinių procesinių teisinių santykių subjektais yra visi byloje dalyvaujantys asmenys, tai privalu kalbėti apie visų šių asmenų civilinį procesinį teisnumą. Žr., Чечот, Д. М. *Участники гражданского процесса*. М., Госюриздат, 1960, с. 17.
[224] Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002, p. 169.

visos teisės sistemos sudedamoji dalis ir ypač glaudžiai susijusi su civiline teise, tačiau civilinė teisė ir civilinio proceso teisė nėra viena teisės šaka. Tiek civilinio proceso teisė, tiek civilinė teisė – savarankiškos teisės šakos, jų pagrindu atsirandantys teisiniai santykiai skiriasi. Todėl, kalbant apie bylų nagrinėjimo procesą, neužtenka vien tik LR CK pateiktos civilinio teisnumo sampratos. Tuo labiau, kad civilinio teisnumo negalime tapatinti su civiliniu procesiniu teisnumu. Nors civilinio procesinio teisnumo sampratos negalime tapatinti su civilinio teisnumo samprata, tačiau tai, kad šios sampratos tarpusavyje glaudžiai susijusios, neneigiame. Civilinis teisnumas (kaip ir civilinis veiksnumas[225]) tiesiogiai lemia ir procesinio teisnumo turinį.

Civiliniu procesiniu teisnumu (ir veiksnumu) kaip teisingai nurodoma literatūroje, nusakomas civilinių procesinių teisinių santykių subjektų procesinis teisinis statusas, t. y. jų galimybė tapti šių teisinių santykių subjektais ir tokios galimybės įgyvendinimo ribos[226]. Vokietijos mokslininkai, kalbėdami apie civilinį procesinį teisnumą yra nurodę, kad šalys privalo būti teisnios. Tik teisnus asmuo gali įgyti ir turėti procesines teises ir pareigas, taip pat teisę kreiptis į teismą su ieškiniu[227].

Civilinis procesinis teisnumas yra viena iš teisės kreiptis į teismą teisminės gynybos būtinų sąlygų. Galime daryti prielaidą, kad įstatymų leidėjas manė, kad materialusis civilinis teisnumas apima ir procesinį teisnumą. LR CK 1.137 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad asmenys savo nuožiūra laisvai naudojasi civilinėmis teisėmis, tarp jų ir teise į gynybą, o LR CK 1.138 straipsnio 1 dalis numato, kad civilines teises įstatymų nustatyta tvarka gina teismas, neviršydamas savo kompetencijos. Tačiau A. Vaišvila yra nurodęs, kad yra skiriamos kelios teisnumo rūšys: bendrasis, šakinis, specialusis. Bendrasis teisnumas – principinis leidimas turėti bet kurią subjektinę teisę, kurios nedraudžia įstatymas. Neabejotina, kad į šią sąvoką įeina bet kurios teisės šakos apibrėžiamas leidimas turėti atitinkamas teises ir pareigas, taigi, lyg ir nėra poreikio atskirose teisės šakose dubliuoti šios sąvokos. Tačiau kiekviena teisės šaka operuoja bendrosiomis teisės teorijoje esančiomis sąvokomis jas modifikuodama atsižvelgiant į savitą teisinio reguliavimo dalyką ir metodą. Ši taisyklė taikytina ir teisnumo sąvokai. Teisės teorijoje nurodoma, kad šakinis teisnumas – tai specializuotas leidimas įgyti tam tikros teisės šakos teises[228]. Tačiau civilinio proceso teisėje būtina naudoti civilinio procesinio teisnumo sąvoką ir ją įtvirtinti LR CPK. O to nesant, civilinis procesinis teisnumas tapatinamas su civiliniu teisnumu. Taigi galime tik pritarti S. A. Chalatovo nuomonei, kad atsisakius procesinio teisnumo kategorijos, tampa neaišku, pagal kokius kriterijus atitinkamas asmuo gali tapti

[225] Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 263.
[226] Mikelėnas, V., *supra* note 15, p. 124.
[227] Luke, G.; Wax, P., *supra* note 193, p. 410.
[228] Vaišvila, A., *supra* note 62, p. 328.

civilinių procesinių teisinių santykių subjektu, kokį juridinį faktą turi nustatyti teismas, kad galėtų leisti atitinkamam asmeniui dalyvauti civiliniame procese[229].

Todėl ir analizuojant LR CPK 137 straipsnio antrą dalį, kurioje pateiktas išsamus atsisakymo priimti ieškinį pagrindų sąrašas, tokio atsisakymo priimti ieškinį pagrindo mes nerandame. Dėl kokių priežasčių asmens civilinis procesinis teisnumas nebuvo įtrauktas į LR CPK 137 straipsnio antrojoje dalyje nurodytų atsisakymo priimti ieškinį pagrindų sąrašą, šiandien sunku pasakyti. Galima būtų manyti, kaip buvo minėta, kad įstatymų leidėjas šiuo atveju laikė LR CK antrosios knygos pirmosios dalies, pirmojo skyriaus, pirmame skirsnyje išdėstytas normas, aprėpiančiomis ir civilinį procesinį teisnumą.

Šios problemos sprendimo būdą siūlo LR CPK komentaro autoriai[230]. Siūloma atsisakyti priimti neteisnaus fizinio ar juridinio asmens ieškinį remiantis LR CPK 137 straipsnio antrosios dalies pirmojo punkto pagrindu (kaip nenagrinėtiną teisme). Be abejo šis pasiūlymas turi tam tikrą praktinę reikšmę. Juk teisėjas, nustatęs, kad ieškinį paduoda neturintis civilinio procesinio teisnumo asmuo, privalo rasti išeitį iš susidariusios padėties. Tačiau siūlomas problemos sprendimas yra nepagrįstas ne tik dėl to, kad LR CPK 137 straipsnyje tokio atsisakymo priimti ieškinį pagrindo nėra, bet jis tam tikra prasme yra ir žalingas, nes orientuoja į pagrindų atsisakyti priimti ieškinį turinio plečiamąjį aiškinimą, kuris galutinėje išdavoje gali nepagrįstai apriboti teisę kreiptis į teismą bei iškreipti bylų priskirtinumo teismams esmę.

Civilinių bylų priskirtinumo teismams institutas reglamentuoja tik su civilinių bylų priskirtinumu susijusius klausimus, t. y. kokio pobūdžio bylos priskirtinos nagrinėti teismams civilinio proceso tvarka. Tačiau priskirtinumo institutas nereglamentuoja civilinių procesinių teisinių santykių subjektų teisinio statuso. Teismams civilinio proceso tvarka bylos priskiriamos nagrinėti nepriklausomai nuo asmenų civilinio procesinio teisnumo.

Atsisakyti priimti ieškinį, remiantis LR CPK 137 straipsnio antrosios dalies pirmo punkto pagrindu, galima tik tais atvejais, jei byla (ginčas) pagal civilinio proceso taisykles, nepriskirtina nagrinėti civilinio proceso tvarka. Šis atsisakymo priimti ieškinį pagrindas gali būti siejamas tik su civilinių bylų priskirtinumu teismams, o ne su asmenų civiliniu procesiniu teisnumu. Be to, atsisakymas priimti ieškinį LR CPK 137 straipsnio antrosios dalies pirmo punkto pagrindu, mūsų manymu, peržengia net ir plečiamojo aiškinimo ribas.

Atsižvelgiant į išsakytus pastebėjimus ir į tai, kad civilinio proceso teisės literatūroje civilinis procesinis teisnumas yra laikomas teisės kreiptis į teismą prielaida, manytume, kad tikslinga būtų LR CPK atskirai aptarti civilinį procesinį teisnumą ir LR CPK 137 straipsnio antrąją dalį papildyti nauju

[229] Халатов, С. А. *Представительство в гражданском и арбитражном процессе.* Москва: Норма, 2002, с. 68.
[230] Valančius, V., et al., *supra* note 124, p. 301-302.

atsisakymo priimti ieškinį pagrindu – „jeigu pareiškimą paduoda neturintis civilinio procesinio teisnumo asmuo“.

Civilinio proceso teisės mokslininkai civilinio procesinio teisnumo klausimu yra pareiškę įvairių samprotavimų. Daugiausia buvo nesutariama šiais klausimais: ar civilinis procesinis teisnumas yra savarankiškas civilinio proceso teisės institutas, ar civilinis procesinis teisnumas taikomas tik kai kuriems proceso dalyviams, ar visiems byloje dalyvaujantiems asmenims[231].

Visgi, reikėtų pritarti mokslininkams, manantiems, kad civilinis procesinis teisnumas yra savarankiška civilinio proceso teisės sąvoka ir negali būti tapatinama su civiliniu teisnumu ir, kad civilinį procesinį teisnumą turi turėti visi civilinių procesinių teisinių santykių subjektai. Pritarimas šiai nuomonei jokiu būdu nereiškia, kad civilinis procesinis teisnumas neturi jokio ryšio su materialiniu teisnumu. Šį ryšį patvirtina tam tikros įstatymų nuostatos. Pavyzdžiui, įstatymo nurodytais atvejais apribojus asmens materialinį teisnumą, netiesiogiai ribojamas ir jo procesinis teisnumas.

Tam, kad įmonės, įstaigos ar organizacijos galėtų būti ieškovu ar atsakovu civiliniame procese – privalo turėti juridinio asmens statusą. Kaip ir fiziniai asmenys, juridiniai asmenys taip pat gali būti civilinių procesinių teisinių santykių subjektais. Juridinių asmenų civilinio procesinio teisnumo atsiradimo ir pasibaigimo momentas, taip pat nustatomas remiantis materialinės teisės normomis (juridinio asmens teisnumas atsiranda kartu su veiksnumu įregistravus juridinį asmenį, išskyrus juridinius asmenis, kurie nėra steigiami ar registruojami). Neturinti civilinio procesinio teisnumo organizacija negali įgyti teisės kreiptis į teismą, kadangi civilinis procesinis teisnumas yra viena iš teisės kreiptis į teismą prielaidų, kuri privalo būti. Teismas, visais atvejais privalo atsisakyti priimti procesiniu požiūriu neteisnios organizacijos ieškinį.

Asmens civilinis procesinis teisnumas, kaip minėta, yra bendroji teisės kreiptis į teismą prielaida. Civilinis procesinis teisnumas – būtina teisės kreiptis į teismą prielaida tiek paduodant ieškinį ieškininės teisenos tvarka, tiek paduodant pareiškimą ypatingosios teisenos tvarka. Taigi nepriklausomai nuo to, kokia tvarka turi būti nagrinėjama civilinė byla, asmenys, paduodantys pareiškimą ar ieškinį, privalo būti teisnūs. Teisnumas yra subjektinės teisės prielaida, nepriklausomai nuo civilinės bylos nagrinėjimo tvarkos (ieškinio ar ypatingosios teisenos). Teismas, nustatęs, kad pareiškimą ypatingosios teisenos tvarka ar ieškinį ieškininės teisenos tvarka, paduoda neturintis civilinio procesinio teisnumo asmuo – privalo atsisakyti jį priimti.

[231] Пучинский, В. К. *Признание стороны в советском гражданском процессе*. Москва: Госюриздат, 1955, с. 33. Тупчиев, М. Отказ от иска и мировое соглошение как основание прекращения производства по делу. *Советская юстиция.* 1963. Nr. 23; Чечот, Д. М., *supra* note 224, с. 44.

3.1.2. Bylos priskirtinumas teismo kompetencijai ir jos nagrinėjimas civilinio proceso tvarka

Demokratinėje valstybėje teismas yra pagrindinė institucinė žmogaus teisių ir laisvių garantija. Pagal LR Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ar laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme. Taigi negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris užkirstų kelią asmeniui, manančiam, kad jo teisės ar laisvės pažeistos, kreiptis į teismą. Apibūdinant teisės kreiptis į teismą prielaidą – bylos priskirtinumą teismo kompetencijai ir jos nagrinėjimą civilinio proceso tvarka yra svarbu išsiaiškinti sąvokų „byla nepriskirtina teismui“, „byla nenagrinėtina civilinio proceso tvarka“ ir „byla nenagrinėtina teisme“ prasmę. Vienu terminu negalima žymėti kelių teisės sąvokų arba keliais terminais, vienos sąvokos. Taigi kyla būtinybė išsiaiškinti tikrąją šių vartojamų sąvokų prasmę.

Pažeistų ar ginčijamų subjektinių teisių bei įstatymo saugomų interesų gynyba pavesta ne tik teismams, bet ir kitoms institucijoms. Todėl svarbu teisingai nustatyti, ar byla priskirtina teismo kompetencijai. Teismo veikla, susijusi su bylų nagrinėjimu, vadinama jurisdikcine. Priskirtinumas yra suprantamas kaip jurisdikcinė veikla – bylų visumos priskyrimas teismo kompetencijai. Kad prasidėtų teisminis procesas, byla turi būti priskirtina teismui. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo[232] 12 straipsnyje nurodyta, kad Lietuvos Respublikos vientisą teismų sistemą sudaro bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai yra bendrosios kompetencijos teismai, nagrinėjantys civilines ir baudžiamąsias bylas. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai yra specializuoti teismai, nagrinėjantys bylas dėl ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių. Terminas „byla nepriskirtina teismui“, reiškia, kad byla nepriskirtina nei bendrosios kompetencijos, nei administraciniams teismams. Šis terminas yra bendro pobūdžio, nes jame neminimas konkretus teismas ir reiškia, kad byla apskritai nepriskirtina jokiam teismui. LR CPK 5 straipsnis įtvirtina visuotinį ginčų dėl teisės priskirtinumą teismo kompetencijai. Tačiau konkretūs įstatymai gali numatyti tam tikras rūšis ginčų, kurie nėra priskiriami teismo kompetencijai. Pavyzdžiui, dėl tėvystės nustatymo, jeigu vaiko gimimo įraše nurodytas konkretus asmuo (LR CK 3.146 str. 2 d.). Tai nereiškia, kad toks teisinis reguliavimas užkerta kelią asmeniui kreiptis į teismą, kadangi įstatyme numatyta, kad pirmiausia reikia nuginčyti duomenis vaiko gimimo įraše apie tėvą ir po to bus galima kreiptis į teismą dėl tėvystės nustatymo. Yra ir tokių atvejų kai teismui nepriskirtini nagrinėti tam tikri ginčai, kadangi nėra įstatyminio teisinio pagrindo juos priskirti teismo kompetencijai, pavyzdžiui, teismui nepriskirtinos bylos dėl visuomeninės organizacijos reikalavimo

[232] Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994. Nr. 46-851.

įpareigoti valstybę įregistruoti visuomeninę organizaciją kaip valstybinę organizaciją. Kadangi remiantis LR Konstitucijos 5 straipsniu, Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybe ir Teismas – valstybinę organizaciją gali sukurti tik LR Konstitucijos 5 straipsnyje numatytos valstybinės valdžios institucijos.

Tačiau negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris užkirstų kelią asmeniui, manančiam, kad jo teisės ar laisvės pažeistos, kreiptis į teismą. Pavyzdžiui, vienoje iš Konstituciniame Teisme nagrinėtų bylų, buvo tiriama Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 48 straipsnio 2 dalies atitiktis LR Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai. Pagal ginčijamą teisinį reguliavimą tam tikrais atleidimo iš profesinės karo tarnybos atvejais, kai turėjo būti nutraukiama profesinės karo tarnybos ar kario savanorio tarnybos sutartis, teismui galėjo būti paduodamas skundas tik dėl teisės aktų nustatytos atleidimo tvarkos pažeidimo. Šioje byloje Konstitucinis Teismas konstatavo, kad toks teisinis reguliavimas, pagal kurį atleistas karys gali kreiptis į teismą tik dėl teisės aktų nustatytos atleidimo tvarkos pažeidimo, bet negali kreiptis į teismą dėl tokio atleidimo pagrįstumo, apriboja asmens konstitucinę teisę kreiptis į teismą ir prieštarauja LR Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai[233]. Šiuo atveju pritariame A. Abramavičiaus nuomonei, jog vien tai, kad tam tikrame teisės akte tiesiogiai nėra įtvirtinta asmens teisė kreiptis į teismą, dar savaime nereiškia, kad yra paneigiama konstitucinė asmens teisė į teismą[234].

Galima paminėti ir dar vieną atvejį, kuomet Konstitucinis Teismas, aiškindamas asmens teisę kreiptis į teismą, pabrėžė ir tai, kad asmeniui jo pažeistų teisių gynyba teisme garantuojama neatsižvelgiant į jo statusą. Kiekvienas asmuo, nepaisant jo teisinio statuso, turi teisę į teisminę gynybą. Nagrinėjamose bylose, buvo ginčijamas teisėjų atleidimo konstitucingumas. Konstitucinis Teismas nurodė, kad teisėjas, manantis, jog buvo nepagrįstai, neteisėtai atleistas iš pareigų, pagal Konstituciją turi teisę dėl savo pažeistos teisės gynimo kreiptis į teismą. Konstitucinis Teismas minėtose bylose yra konstatavęs ir tai, kad teisė kreiptis į teismą negali būti dirbtinai suvaržoma, taip pat negali būti nepagrįstai pasunkinamas jos įgyvendinimas. Priešingu atveju tektų konstatuoti šios konstitucinės teisės deklaratyvumą[235].

Taigi, pagal LR Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ir laisvių būtų galima spręsti teismui. A. Abramavičius teisingai pabrėžė, kad įstatymų leidėjas, reglamentuodamas kreipimosi į teismą tvarką,

[233] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas. *Valstybės Žinios*. 2002. Nr. 69–2832.
[234] Abramavičius, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2009, 3(117), p. 24.
[235] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas. *Valstybės Žinios*. 2006. Nr. 130–4910.

negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad juo būtų nepagrįstai pasunkintas kokios nors asmens konstitucinės teisės ar teisėto intereso ir asmens teisės į teisminę gynybą, įgyvendinimas ar apskritai jis taptų neįmanomas[236].

Atsižvelgiant į tai, galime teigti, kad, jei kyla bent mažiausias įtarimas esamą teisinį reguliavimą interpretuoti kaip dirbtinai suvaržantį asmens teisę kreiptis į teismą arba užkertantį kelią kreiptis į teismą, tai toks teisinis reguliavimas turi būti pripažintas teisės kreiptis į teismą pažeidimu, taigi ir prieštaraujančiu LR Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai.

Jei byla priskirtina teismui, tai įstatymas numato ir šios bylos nagrinėjimo tvarką. Todėl privalu nustatyti teismą, pagal įstatymą kompetentingą nagrinėti bylą. LR Konstitucijos 109 straipsnyje numatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismas. Teisingumo vykdymas yra svarbiausia teisminės valdžios funkcija ir niekas negali pasisavinti šios teismo funkcijos. Teisingumas vykdomas teismams sprendžiant civilines, administracines ir baudžiamąsias bylas, t.y. teisingumas vykdomas griežtai laikantis įstatymų reglamentuotos tyrimo formos[237]. Remiantis įstatymais, vienokia tyrimo forma skirtos nagrinėti bylos, negalima išnagrinėti kitokia forma (LR CPK 1, 22 straipsniai.). Jeigu byla pagal įstatymus priskirtina teismui, reikia nustatyti, kokia tyrimo forma (tvarka) byla turi būti nagrinėjama – baudžiamąja, administracine, ar civiline tvarka. Pavyzdžiui, jei pagal įstatymą byla turi būti nagrinėjama civilinio proceso tvarka, ji negali būti nagrinėjama nei administracine, nei baudžiamąja tvarka. Taigi terminas „byla nenagrinėtina civilinio proceso tvarka“, reiškia, kad teismui priskirtina byla pagal įstatymus nenagrinėtina tik civilinio proceso tvarka, kadangi įstatymas numato kitą jos nagrinėjimo tvarką (administracinę arba baudžiamąją).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad tais atvejais, kai reikalavimas, dėl kurio kreipiamasi, nepriskirtinas teismui, teismas privalo atsisakyti priimti pareiškimą kaip nenagrinėtiną teisme[238]. Mūsų manymu, jei byla, dėl kurios iškėlimo paduodamas ieškinys (pareiškimas, prašymas ar skundas) nepriskirtina teismui, teismas turėtų atsisakyti priimti pareiškimą ne kaip nenagrinėtiną teisme, o kaip nepriskirtiną teismui. Jei byla, dėl kurios iškėlimo paduodamas ieškinys (pareiškimas, prašymas ar skundas) nepriskirtina teismui, tai turi būti ir atsisakoma jį priimti būtent dėl to, kad byla nepriskirtina teismo kompetencijai. O jei byla nepriskirtina teismui, tai nėra prasmės kalbėti apie tokios bylos nagrinėjimo tvarką. Tokia būtinybė iškiltų tik tokiu atveju, jei pagal įstatymus byla būtų

[236] Abramavičius, A., *supra* note 234, p. 25.
[237] Egzistuoja keletas teisminių institucijų formų. Pavyzdžiui, daugumoje anglosaksų teisinės sistemos šalių egzistuoja vieninga teismų sistema su vieninteliu aukščiausiuoju teismu. Romanų-germanų teisės sistemos valstybėse dažniausiai nėra vieningos teismų sistemos. Čia teismai turi skirtingas veiklos sritis, yra sujungti į atskiras teismines sistemas ir turi nuosavas aukščiausiąsias institucijas (administracinės ir bendrosios kompetencijos teismų sistemos). Žr.:Birmontienė, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. p. 694.
[238] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje *A. Beržinis* (bylos Nr. 3K–3–1691/2002).

priskirtina teismo kompetencijai. Todėl terminas „pareiškimas nenagrinėtinas teisme“, mūsų manymu reiškia, kad bylą, dėl kurios iškėlimo kreipiamasi, įstatymas nenumato nagrinėti ta tyrimo forma (tvarka), kuria kreipiamasi. Taigi, jei kreipiamasi į teismą su pareiškimu dėl bylos iškėlimo civilinio proceso tvarka, o pagal įstatymus tokia byla turi būti nagrinėjama kita tyrimo tvarka (administracine ar baudžiamąja), teismas turi atsisakyti priimti pareiškimą kaip nenagrinėtiną civilinio proceso tvarka. Tokiais atvejais būtų geriau vartoti tikslų terminą „byla nenagrinėtina civilinio proceso tvarka“, o ne bendro pobūdžio terminus – „byla nenagrinėtina teisme“, „pareiškimas nenagrinėtinas teisme“, kurie klaidina ir tapatina sąvokas „nepriskirtina“, „nenagrinėtina“.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija pažymėjo, kad civilinių bylų priskirtinumo klausimai sprendžiami remiantis Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalimi, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika[239]. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio nuostata byloja, kad iš esmės kiekvienas civilinis teisinis ginčas turi būti priskirtinas teismo kompetencijai. Civilinis teisinis ginčas čia suprantamas plačiąja prasme – kaip bet kuris teisinis konfliktas, išskyrus baudžiamosios teisės reguliavimo srities[240]. Tačiau Konstitucijos ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatos tik nustato teisę kreiptis į teismą, bet nenustato kreipimosi į teismą tvarkos. Kreipimosi į teismą tvarką reglamentuoja LR CPK ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai**.** Kaip ir bet kuri kita subjektinė teisė, taip ir teisė kreiptis į teismą, gali būti įgyvendinama tik laikantis tam tikros įstatymo nustatytos tvarkos. Kiekvienam besikreipiančiam į teismą asmeniui ši tvarka yra privaloma. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 28 straipsnio nuostatomis, kiekvienas asmuo įgyvendindamas savo subjektinę teisę kreiptis į teismą, privalo laikytis įstatymų. Taigi besikreipiantis į teismą asmuo privalo teisingai pasirinkti instituciją, pagal įstatymus kompetentingą spręsti ginčą ar apginti subjektines teises, laisves bei įstatymo saugomus interesus.

Remiantis LR CPK 1 ir 22 straipsnio nuostatomis, civilinio proceso tvarka nagrinėjamos civilinės, šeimos, darbo, intelektinės nuosavybės, konkurencijos, bankroto, restruktūrizavimo bylos ir kitos bylos dėl privatinių teisinių santykių bei ypatingosios teisenos bylos, prašymai dėl užsienio teismų sprendimų ir arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje.

[239] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje *P. Roževičienė v. Panevėžio m. valdyba ir kt.*(bylos Nr. 3 K–3–384/1999).

[240] Cappelletti, M. Fundamental Guarantees of the Parties in Civil Proceedings: General Report // Fundamental Guarantees of the parties in Civil Litigation / edited by M. Cappelletti, D. Tallon. New York: Dobbs Ferry; Milano: Dott. A. Giuffre, 1973. p. 701.

LR CPK 22 straipsnis įtvirtina bendrąją taisyklę, nurodančią, kokio pobūdžio bylas teismas nagrinėja civilinio proceso tvarka. Remiantis šio straipsnio turiniu, matyti, kad civilinio proceso tvarka nagrinėjamos ne tik ginčo, bet ir ypatingosios teisenos bylos. Ypatingosios teisenos tvarka nagrinėtinos bylos yra nurodytos LR CPK 442 straipsnyje. Šiame straipsnyje yra pateikiamas ypatingąja teisena nagrinėtinų bylų sąrašas. Vadovaudamiesi šiuo sąrašu galime nustatyti, kokio pobūdžio bylos turi būti nagrinėjamos ypatingosios teisenos tvarka. Tačiau vien šio sąrašo nepakanka, kadangi šis sąrašas nėra baigtinis. Šio straipsnio 14 punkte nurodyta, kad ypatingąja teisena teismas nagrinėja ir kitas bylas, kurios pagal LR CK ir kitus įstatymus nagrinėjamos supaprastinto proceso tvarka[241].

Taigi sprendžiant bylų, nagrinėtinų ypatingosios teisenos tvarka klausimus, turime vadovautis bendrosiomis LR CPK 22 straipsnio nuostatomis, taip pat LR CPK 442 straipsnio nuostatomis, nurodančiomis ypatingąja teisena nagrinėtinų bylų sąrašą bei LR CK ir kitų įstatymų nuostatomis, kuriomis remiantis bylos nagrinėtinos supaprastinto proceso tvarka.

Tam tikrais įstatymų nustatytais atvejais, dar būtina vadovautis ir konkrečiomis, tam tikrų ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimo tvarką reglamentuojančiomis, normomis. Pavyzdžiui, antstolių ir notarinių veiksmų apskundimo bylos, remiantis LR CPK 22, 442 straipsnio nuostatomis, priskirtinos nagrinėti ypatingosios teisenos tvarka. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad remiantis minėtų straipsnių nuostatomis tokio pobūdžio bylos visais atvejais priskirtinos nagrinėti teisme. Tačiau, remiantis LR CPK 512 straipsniu, skundas dėl antstolių ar notarinių veiksmų gali būti paduotas ne vėliau kaip per trisdešimt dienų nuo tos dienos, kurią skundą pateikiantis asmuo sužinojo ar turėjo sužinoti apie skundžiamo veiksmo atlikimą ar atsisakymą jį atlikti, bet ne vėliau kaip per devyniasdešimt dienų nuo skundžiamo veiksmo atlikimo. Lietuvos Aukščiausiasis teismas konsultacijoje nurodė, kad tais atvejais, kai nuo skundžiamo antstolio ar notarinio veiksmo atlikimo praėjo LR CPK 512 straipsnyje nurodytas terminas, skųsti teismui minėto veiksmo jau negalima ir toks skundas, paduotas praleidus minėtą terminą, nenagrinėtinas teisme[242]. Kaip matome, šis terminas naikinamasis ir negali būti atnaujintas. Laikoma, kad tokio pobūdžio bylos, nors ir priskirtinos teismo kompetencijai, bet tas priskirtinumas siejamas su termino sąlyga, kurį praleidus išnyksta ir

[241] Terminas „supaprastintas procesas“ pirmą kartą paminėtas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu patvirtintame civiliniame kodekse, kuriame buvo įtraukta ir nemažai procesinio teisinio pobūdžio nuostatų, nurodančių, kad kai kurie klausimai turi būti sprendžiami supaprastinto proceso tvarka. Pavyzdžiui, supaprastinto proceso tvarka turėtų būti nagrinėjamos bylos kai sprendžiami santuokinio amžiaus sumažinimo (LR CK 3.14 str. 1 d.), tėvystės pripažinimo (LR CK 3.145 str. 1 d.), vaiko atskyrimo nuo tėvų panaikinimo (LR CK 3.183 str. 1 d.) ir kiti klausimai. 2002 metų LR CPK, atsižvelgus į šias LR CK nuostatas, yra nustatytos specialios taisyklės, t. y. supaprastinto proceso sąvoką čia jau minima LR CPK XXXIX skyriaus pavadinime („Bylos dėl teismo leidimų išdavimo <...> ir kitos bylos, kurios pagal Civilinį kodeksą bei kitus įstatymus nagrinėtinos supaprastinto proceso tvarka“), taip pat kituose šio skyriaus straipsniuose.

[242] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. vasario 12 d. konsultacija Nr. A3–98. *Teismų praktika.* 2003, Nr. 19, p. 271.

priskirtinumas teismui, kuris panaikina pačią teisę kreiptis į teismą. Mūsų manymu, abejonių neturėtų kelti ne tik šios bylos priskirtinumas teismui, bet ir faktas, kad šios bylos priskirtinumas teismui neturėtų būti siejamas su termino sąlyga.

Priimdamas ieškinį, prašymą, pareiškimą ar skundą teismas sprendžia tik procesinio teisinio pobūdžio klausimus, t. y., ar asmuo laikosi teisės kreiptis į teismą prielaidų ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygų. Teismas, spręsdamas bylos iškėlimo klausimą, neturi teisės spręsti materialinio teisinio pobūdžio klausimų, kurie privalo būti nagrinėjami bylos nagrinėjimo iš esmės metu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad materialiojo teisinio pobūdžio aplinkybes, susijusios su ieškovo teise į reikalavimo patenkinimą, būtina analizuoti nagrinėjant bylą iš esmės[243]. Taigi, įstatymas draudžia atsisakyti priimti ieškinį (pareiškimą, prašymą ar skundą) dėl materialinių teisinių motyvų. O įstatymo nustatyto termino praleidimas yra materialinio teisinio pobūdžio klausimas ir jis turi būti sprendžiamas tik iškėlus civilinę bylą.

Be to, LR CPK 137 antrojoje dalyje įtvirtintas atsisakymo priimti ieškinį pagrindų turinys negali būti aiškinamas taip, kad būtų iškreipta tikroji jų esmė. LR CPK 137 antroje dalyje numatyti atsisakymo priimti ieškinį pagrindai pagal savo esmę, nepriklauso nuo materialinio pobūdžio klausimų ir yra grynai procesinio teisinio pobūdžio.

Praleidus terminą, nors terminas ir naikinamasis, atsisakyti priimti skundą dėl antstolių ar notarinių veiksmų apskundimo kaip nepriskirtiną teismui, negalima, kadangi tokio pobūdžio byla pagal įstatymus priskirtina teismui, nesiejant jos priskirtinumo teismui fakto su terminais ar kitomis materialinėmis teisinėmis aplinkybėmis. Tokia byla pagal įstatymus priskirtina teismui ir nagrinėtina civilinio proceso tvarka ir tai nebus piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis, kadangi asmuo nevisada gali teisingai nustatyti ar terminas yra praleistas ir, ar terminas yra naikinamasis, ar ne.

LR CPK numatyti atvejai, kai ieškinys, pareiškimas ar prašymas gali būti nagrinėjamas tam tikro LR CPK skyriaus tvarka, jei atitinka tame skyriuje numatytus leistinumo reikalavimus (LR CPK 424 straipsnio ketvirtoji dalis, 431 straipsnio antroji dalis, 435 straipsnio antroji dalis). Pavyzdžiui, bylose dėl teismo įsakymo išdavimo, teismas nutartimi atsisako priimti pareiškimą, jeigu pareiškimas neatitinka LR CPK 431 straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse numatytų leistinumo reikalavimų (LR CPK 435 antroji dalis, antras punktas). Mūsų manymu, toks atsisakymo priimti pareiškimą pagrindas, nors ir sietinas su tam tikromis sąlygomis yra teisingas. Visų pirma, teismo atsisakymas priimti pareiškimą asmeniui neužkerta kelio apginti savo teises teisme, kadangi asmuo gali kreiptis į teismą

[243] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje *M. Baliukas v. AB „Utenos krosnys“* (bylos Nr. 3K–31121/2002); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 8 d. nutartis Civilinėje byloje *A. Kučinskienė* (bylos Nr. 3K–3–14/2003).

bendra ieškinio teisenos tvarka. Antra, atsisakoma priimti pareiškimą ne kaip nenagrinėtiną teisme, o kaip nenagrinėtiną tik tam tikra LR CPK skyriaus nustatyta tvarka.

Taigi tais atvejais, kai asmuo į teismą kreipiasi tam tikra LR CPK skyriaus nustatyta tvarka, tačiau pareiškimas neatitinka tame skyriuje numatytų leistinumo reikalavimų, teismas atsisako priimti pareiškimą kaip neatitinkantį tame skyriuje numatytų leistinumo reikalavimų, išskyrus atvejus, jeigu įstatymas nenumato ką kitą. Pavyzdžiui, jei ieškinys neatitinka LR CPK 424 straipsnio pirmojoje dalyje numatytų leistinumo reikalavimų ir dėl to negali būti nagrinėjamas to skyriaus nustatyta tvarka, teismas nustato terminą ieškinio trūkumams pašalinti, įpareigodamas ieškovą pagrįsti savo reikalavimą leistinais rašytiniais įrodymais arba primokėti trūkstamą žyminį mokestį, kad bylą būtų galima nagrinėti pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles. Jei ieškovas to nepadaro, ieškinys laikomas nepaduotu ir grąžinamas jį padavusiam asmeniui (LR CPK 424 straipsnio antra dalis).

Tiek paduodant ieškinį ieškininės teisenos tvarka, tiek paduodant pareiškimą, prašymą ar skundą ypatingosios teisenos tvarka pagal įstatymus nepriskirtiną teismo kompetencijai, ar nenagrinėtiną civilinio proceso tvarka – teismas turi atsisakyti priimti pareiškimą kaip nepriskirtiną teismo kompetencijai, ar nenagrinėtiną civilinio proceso tvarka. Išdėstyti argumentai, mūsų manymu, pakankamai patvirtina, kad ši prielaida liečia ne tik ieškinio, bet ir ypatingosios teisenos bylas. Taigi ši prielaida turi būti priskiriama prie bendrųjų teisės kreiptis į teismą prielaidų, liečiančių visas ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas.

3.1.3. Įsiteisėjusio teismo sprendimo arba teismo nutarties priimti ieškovo atsisakymą ieškinio tapatingoje byloje bei tapatingos bylos teismo žinioje nebuvimas

Kad procesas prasidėtų teisėtai būtina, kad teismas nepriimtų nagrinėti tapačių civilinių bylų, dėl kurių sprendimas jau priimtas ir įsiteisėjęs. Keletas tapačių bylų gali atsirasti, jei byla dėl kurios yra priimtas ir įsiteisėjęs teismo sprendimas, bus pakartotinai priimta nagrinėti teisme arba, jei byla dėl kurios nėra priimto ir įsiteisėjusio sprendimo, bus paraleliai nagrinėjama tame pačiame ar keliuose teismuose.

Dėl to, kad būtų išvengta šių atvejų, įstatymų leidėjas ir įtvirtino bendrą taisyklę:

a) visų pirma, užkertančią galimybę teismams nagrinėti tapačias bylas, dėl kurių yra įsiteisėjęs teismo sprendimas arba pagal teisines pasekmes jam prilygstanti teismo nutartis priimti ieškovo atsisakymą ieškinio (LR CPK 137 straipsnio 1 dalies 4 punktas);

b) antra, užkertančią galimybę tam pačiam arba keliems teismams paraleliai nagrinėti tapačią bylą (LR CPK 137 straipsnio 1 dalies 5 punktas).

Ar esant šiems atvejams kyla tokios pačios procesinės teisinės pasekmės? Norint atsakyti į šį klausima, visų pirma, reikia išsiaiškinti – kokią įtaką teisei kreiptis į teismą konkrečiu atveju turi įsiteisėjusio teismo sprendimo ar teismo nutarties priimti ieškovo atsisakymą ieškinio buvimas toje pačioje byloje ir tapačios bylos tame arba kitame teisme, buvimo faktas. Jeigu šių faktų buvimas turės vienodą įtaką teisei kreiptis į teismą, tai šių faktų aptikimas jau prasidėjusiame procese, taip pat turės sukelti tokias pačias procesines pasekmes.

Įsiteisėjusiu teismo arba arbitražo sprendimu iš esmės išsprendžiamas šalių ginčas. O nutartimi, kuria patvirtinamas atsisakymas nuo ieškinio – byla užbaigiama nepriėmus teismo sprendimo. Tokiais atvejais teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos laikoma įgyvendinta, kadangi pagal suinteresuoto asmens pareiškimą bylą užbaigė teismas arba arbitražas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad įsiteisėjęs teismo ar arbitražo sprendimas arba nutartis įgyja *res judicata* galią, nes šalys netenka teisės kitoje byloje ginčyti įsiteisėjusiu teismo ar arbitražo sprendimu nustatytus faktus ir teisinius santykius bei pareikšti tuos pačius reikalavimus tuo pačiu pagrindu[244]. Tokiu būdu ir atsisakymas priimti pareiškimą, esant įsiteisėjusiam teismo sprendimui arba nutarčiai, kuria patvirtintas ieškovo atsisakymas nuo ieškinio yra galutinis.

Tačiau, jei toks pareiškimas per klaidą priimamas ir iškeliama civilinė byla, tai ši byla, remiantis LR CPK 293 straipsnio 1 dalies 3 punktu, turi būti nutraukta, kadangi buvo priimtas asmens, neturinčio teisės kreiptis į teismą, pareiškimas.

Teismui iškėlus civilinę bylą, atsiranda tam tikrų materialinių ir procesinių teisinių pasekmių. Viena procesinių pasekmių ta, kad, teismui priėmus besikreipiančio asmens pareiškimą ir iškėlus civilinę bylą, asmuo prarandą teisę su tuo pačiu pareiškimu kreiptis į teismą. Šiuo atveju, taip pat laikoma, kad besikreipiantis į teismą asmuo įgyvendino savo teisę kreiptis į teismą, kadangi teismas priėmė jo pareiškimą ir pradėjo procesą. Tokiu būdu atsisakymas priimti pareiškimą esant tapačiai bylai tame ar kitame teisme – taip pat galutinis. Tačiau pareiškimą per klaidą priėmus ir iškėlus civilinę bylą, kyla visiškai kitokios procesinės pasekmės. Šiuo atveju byla negali būti nutraukiama, kadangi tokiu būdu būtų pažeista asmens teisė kreiptis į teismą. Jeigu vėliau iškelta tapati byla būtų nutraukiama, o anksčiau iškeltoje byloje dėl tam tikrų aplinkybių pareiškimas paliekamas nenagrinėtas, asmuo praranda teisę kreiptis į teismą, nors nei ankstesnėje, nei vėliau iškeltoje byloje šios teisės nebuvo įgyvendinęs. Taigi visiškai suprantama įstatymų leidėjo valia, kad tokiais atvejais vėliau iškeltoje byloje pareiškimas turi būti paliktas nenagrinėtas, o anksčiau iškelta byla nagrinėjama

[244] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *M. Jankauskas v. K. Blaževičius* (bylos Nr. 3K–3–203/2000).

toliau. Tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodydamas, kad esant dviem tapačioms byloms, turi būti nagrinėjama ta byla, kuri buvo iškelta anksčiau[245].

Sprendžiant klausimą ar kreipiantis į teismą nebuvo pažeistas reikalavimas, kad toje pačioje byloje nebūtų įsiteisėjusio teismo sprendimo ar nutarties priimti ieškovo atsisakymą ieškinio ar patvirtinti šalių taikos sutartį, svarbiausia yra žinoti kokiu kriterijumi remiantis galima daryti išvadą, kad byla dėl kurios išnagrinėjimo kreipiamasi ir byla, kurioje jau yra įsiteisėjęs teismo sprendimas ar minimos nutartys, yra tapačios.

Ieškinio teisenos bylų tapatumą nustatyti padedantį kriterijų randame pačiame civilinio proceso įstatyme. Ieškinio teisenos tvarka nagrinėjamos bylos laikomos tapačiomis, jei sutampa ginčo šalys, ieškinio dalykas ir pagrindas (LR CPK 137 straipsnio 2 dalis 4, 5 punktai). Civilinio proceso teisės teorijoje taip pat išskiriami trys ieškinio tapatumą nustatyti padedantys kriterijai (elementai) : 1) šalys; 2) ieškinio dalykas; 3) faktinis ieškinio pagrindas[246]. Taigi ieškinys laikytinas tapačiu, jei sutampa visi trys elementai - šalys, ieškinio dalykas ir ieškinio pagrindas. Nesutapus nors vienam iš elementų, ieškinys nebus laikomas tapačiu ir teisėjas privalės priimti ieškinį.

Nustatant šalių tapatumą reikia išsiaiškinti, ar tas pats asmuo nepareiškė pakartotinio ieškinio tam pačiam atsakovui. Duomenys, būtini nustatant šalių tapatumą kaip to reikalauja įstatymas (LR CPK 111 straipsnis), nurodyti ieškinyje. Šalių tapatumui gali turėti reikšmės šalių pasikeitimas vietomis, nors kiti du elementai ir sutampa. Tačiau šalys laikomos tapačiomis, kai tą patį reikalavimą tuo pačiu pagrindu pareiškia vienos šalies teisių perėmėjas. Taip yra todėl, kad procesinis teisių perėmėjas visiškai perima pirminės šalies procesines teises ir pareigas. Šalių tapatumui jokios reikšmės neturės teismo sprendimai bylose dėl asmenų teisinio statuso nustatymo, kadangi šie sprendimai *res judicata* galią turi ne tik bylos šalims, bet ir visiems kitiems asmenims.

Kur kas sudėtingiau nustatyti ieškinio dalyko tapatumą. LR CPK 135 straipsnio, reglamentuojančio papildomus reikalavimus keliamus ieškinio turiniui, pirmos dalies ketvirtame punkte nurodyta, kad ieškinyje turi būti nurodytas ieškovo reikalavimas (ieškinio dalykas)[247]. Remdamiesi šio straipsnio nuostatomis, civilinio proceso teisės mokslininkai ieškinio dalyką taip pat apibrėžia kaip ieškovo per teismą atsakovui pareikštą materialųjį teisinį reikalavimą[248].

Nustatant ieškinio dalyko tapatumą svarbu išsiaiškinti du dalykus. Pirma, reikia išsiaiškinti konkretų ieškinio reikalavimą. Antra, konkretų reikalavimo turinį. Nepriklausomai nuo ieškinio rūšies (ar tai ieškiniai kylantys iš sutartinių, ar deliktinių teisinių santykių, ieškiniai dėl priteisimo, ar dėl

[245] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje *L. Drevinskienė v. I. R. Drevinskienė ir kt.,* (bylos Nr. 3K-3-25/2001).
[246] Веливис, С., *supra* note 17, с. 17.
[247] 1964 m. LR CPK 146 str. 2 d. 7 p. taip pat buvo numatytas reikalavimas ieškinyje nurodyti ieškovo reikalavimą.
[248] Tarybinės civilinio proceso teisės moksle ieškinio dalykas buvo apibūdinamas panašiai – tai ieškovo materialinis teisinis reikalavimas atsakovui, kilęs iš materialinio reguliatyvinio teisinio santykio.

pripažinimo ir kt.), ieškovo reikalavimas (ieškinio dalykas) kiekvienu konkrečiu atveju turi tik jam būdingą turinį. Taip pat reikia turėti omenyje, kad tiek ieškinio pateikimo metu, tiek ir bylos nagrinėjimo metu, galimi ieškinio dalyko modifikavimo atvejai, turintys reikšmės ieškinio dalyko tapatumo nustatymui. Dažniausiai pasitaiko ieškinio dalyko modifikacijos dėl priteisimo (padidinus arba sumažinus reikalavimų dydį). Pavyzdžiui, jeigu ieškovas pateikė ieškinį atsakovui dėl 1000 litų moralinės žalos priteisimo ir teismas iškėlė bylą, o tas pats ieškovas vėl kreipėsi į tą patį ar kitą teismą dėl 900 litų moralinės žalos iš to paties atsakovo tuo pačiu pagrindu priteisimo, tai pasikeitus reikalavimų dydžiui, tačiau ginčo šalims ir ieškinio pagrindui nepasikeitus, ieškinio dalykas laikytinas tapačiu. Iš pateikto pavyzdžio matyti, kad abiem atvejais ieškinio dalykas tapatus (reikalavimas priteisti moralinę žalą). Sutampa visi trys elementai (šalys, ieškinio dalykas ir pagrindas), skiriasi tik reikalavimų dydis[249].

Galiausiai, trečiasis elementas, kuriuo remiantis nustatomas ieškinio tapatumas, tai ieškinio pagrindas. Kiekvienas reikalavimas turi būti pagrįstas tam tikromis faktinėmis aplinkybėmis. Šiuo tikslu įstatymas ir įpareigoja ieškovą ieškinyje nurodyti aplinkybes, kuriomis jis grindžia savo reikalavimą (LR CPK 135 straipsnio 1 dalies 2 punktas). Remiantis LR CPK 135 straipsnio pirmosios dalies antro punkto nuostatomis, ieškinio pagrindo sąvoka taip pat apibrėžiama ir civilinio proceso teisės moksle[250].

Ieškinio pagrindo tapatumo nustatymas kai kurių kategorijų bylose pasižymi tam tikrais ypatumais. Šie ypatumai pasireiškia tuo, kad kai kurių kategorijų bylose (santuokos nutraukimo, išlaikymo priteisimo bylos), tarp šalių susiklostę teisiniai santykiai gali būti tęstiniai ir faktinis ieškinio pagrindas, praėjus tam tikram laikui, gali keistis. Dar 1957 metais N. P. Ringas teisingai pastebėjo, kad, jei teisiniai santykiai tarp šalių yra tęstiniai, tai visada yra tikimybė, kad atsiras nauji faktai, kurie taps nauju ieškinio pagrindu ir ieškinys nebus laikomas tapačiu[251]. Taigi, jeigu praėjus tam tikram laikui atsiranda naujų aplinkybių ir remiantis šiomis naujomis aplinkybėmis pareiškiamas tas pats reikalavimas – ieškinys negali būti laikomas tapačiu, kadangi nesutampa ieškinio pagrindas[252]. Teismai, nagrinėdami tokio pobūdžio bylas, privalo atidžiai patikrinti, ar pakartotinio ieškinio pagrindas nesutampa su pirminio ieškinio pagrindu.

---

[249] Ieškinio dalyko ar pagrindo keitimą reikia skirti nuo ieškinio reikalavimų padidinimo ar sumažinimo arba papildomų faktinių aplinkybių nurodymo. Ieškinio dalyko sumažinimas ar padidinimas, nelaikomas ieškinio dalyko pakeitimu, nes tai yra savarankiška ieškovo procesinė teisė. Žr. Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 374.

[250] *Ibid.,* p. 371.

[251] Ринг, М. *Вопросы гражданского процесса в практике Верховного Суда СССР*. Москва: Госюриздат, 1957, с. 167.

[252] Teismų praktikoje nustatant ieškinio pagrindo tapatumą, taip pat atsižvelgiama į šiuos ypatumais, pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. lapkričio 15 d. nutartį civilinėje byloje *M. Maksvytytė v. Vilniaus autobusų parkas ir kt.,* (bylos Nr. 3K–3–785/1999); Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. birželio 12 d. nutartį civilinėje byloje *E. Vaitiekūnas ir kt.*, (bylos Nr. 3K–3–

Jei pagal įstatymą ieškinio pagrindas yra alternatyvus, tai sutapus šalims ir ieškinio dalykui, bet pagrindams esant skirtingiems – reikalavimas laikytinas tapačiu. Pavyzdžiui, remiantis LR CK 1.90, 1.91 straipsniu, negalima reikalauti sutartį pripažinti negaliojančia ir dėl esminio suklydimo, ir dėl apgaulės. Todėl ieškovui pareiškus vieną iš įstatyme numatytų alternatyvių pagrindų, atkrinta kito pagrindo pareiškimo teisme galimybė, kadangi toks pagrindas, nors ir skirtingas, laikytinas tapačiu.

Apibendrinant tai, kas pasakyta, galime teigti, kad ieškininės teisenos bylų tapatumo nustatymo elementais (kriterijai) laikytini – šalys, ieškinio dalykas ir ieškinio pagrindas. Tik sutapus visiems šiems trims elementams, ieškinys laikytinas tapačiu ir ieškovas neturi teisės kreiptis į teismą su šiuo ieškiniu, kadangi šią teisę jis realizavo anksčiau.

Nepriklausomai nuo to, kad taisyklė, draudžianti teismam pakartotinai ir paraleliai nagrinėti tapačias bylas, įstatyme suformuluota ieškininės teisenos byloms, tačiau būtinybė šia taisykle vadovautis nagrinėjant bylas ypatingosios teisenos tvarka, neturėtų kelti abejonių. Visų pirma, toje pačioje byloje negali būti priimti keli teismo sprendimai tiek nagrinėjant bylas ieškinio, tiek ypatingosios teisenos tvarka. Antra, teismo žinioje taip pat negali būti kelių tapačių bylų, nepriklausomai nuo to, kokios teisenos tvarka jos nagrinėjamos.

Bylų nagrinėjimas ieškininio teisenos tvarka, iš esmės skiriasi nuo bylų nagrinėjimo ypatingosios teisenos tvarka. Taip pat, ieškinio teisenos bylos pagal savo materialinę teisinę prigimtį skiriasi nuo ypatingosios teisenos bylų. Todėl vadovautis tais pačiais bylų tapatumą nustatančiais kriterijais, nustatant ieškinio ir ypatingosios teisenos bylų tapatumą – negalima. Ieškinio bei ypatingosios teisenos bylų tapatumui nustatyti, reikalingi savarankiški bylų tapatumą nustatyti padedantys kriterijai.

Skirtingai nuo ieškinio teisenos, ypatingosios teisenos bylų tapatumą nustatančių kriterijų įstatyme nerasime. Nėra jis aiškus ir civilinio proceso teisės literatūroje. Suprantama, kad kriterijai, kuriais vadovaujamasi nustatant ieškinio teisenos bylų tapatumą, negali būti taikomi nustatant ypatingosios teisenos bylų tapatumą, nes ypatingosios teisenos bylose nėra ieškinio, šalių ir dauguma šių bylų nėra ginčo bylos. Tačiau kai kurie ieškinio teisenos bylų tapatumą charakterizuojantys elementai gali būti bendru orientyru nustatant tam tikrų ypatingosios teisenos bylų tapatumą.

Negalime nesutikti su išsakyta pozicija, kad ir ypatingosios teisenos bylos pagal savo prigimtį yra labai skirtingos[253]. Tai, kad dauguma šios teisenos bylų yra ne ginčo bylos, dar neatskleidžia šia teisena nagrinėtinų bylų prigimties. Ginčo dėl teisės nebuvimas yra ne vienintelis šios teisenos bylas apibūdinantis bruožas. Kadangi šia teisena nagrinėjamos bylos yra labai įvairios, todėl skirtingai nuo

687/2000); Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gruodžio 10 d. nutartį civilinėje byloje *AB "Lietuvos taupomasis bankas" v. R. Velička ir kt.,* (bylos Nr. 3K-3-1303/2001).

[253] Keidel, T.; Kuntze, J.; Winkler, K. *Freiwillige Gerichtsbarkeit*. Munchen, 1999, p.55

ieškinio teisenos bylų, šios teisenos tvarka nagrinėtinos bylos nurodomos vadovaujantis sąrašo principu, t.y. tik tos bylos, kurias įstatymų leidėjas konkrečiai nurodo įstatyme yra nagrinėjamos ypatingosios teisenos tvarka.

Taigi atsižvelgiant į tai, kad ypatingosios teisenos bylos pagal savo turinį yra iš esmės skirtingos, mūsų manymu, nėra ir galimybės nustatyti vienodo šios teisenos bylų tapatumą nustatančio kriterijaus, tinkančio visoms ypatingosios teisenos byloms.

Kaip minėta, vienu iš ieškinio teisenos bylų tapatumą nustatančių elementų yra šalys. Šis elementas negali būti vienu iš ypatingosios teisenos bylų tapatumą nustatančių kriterijų ne tik dėl to, kad ypatingojoje teisenoje nėra šalių, o yra tik pareiškėjas, suinteresuoti asmenys. Šis ginčo bylų tapatumą padedantis nustatyti elementas negali būti taikomas ypatingojoje teisenoje dar ir dėl to, kad skirtingai nuo ieškinio teisenos, ypatingojoje teisenoje įstatymų leidėjas įtvirtino platų asmenų, galinčių kreiptis į teismą, ratą. Pavyzdžiui, dėl asmens pripažinimo mirusiu arba nežinia kur esančiu, dėl asmens pripažinimo neveiksniu arba ribotai veiksniu, dėl civilinės būklės aktų registravimo, įrašų atkūrimo, pakeitimo, papildymo, ištaisymo ar anuliavimo, dėl prarastos teismo ar vykdomosios bylos atkūrimo, bylos, dėl daikto pripažinimo bešeimininkiu nagrinėjimo, gali kreiptis labai platus asmenų ratas. Išvardintose ypatingosios teisenos bylose pareiškėjo sutapimo ar nesutapimo faktas esminės reikšmės šių bylų tapatumui neturi.

Esminiais šias bylas individualizuojančiais elementais reikėtų laikyti, visų pirma – konkretų reikalavimą, kuris visose paminėtose bylose turi tik jam būdingą turinį (reikalavimas konkretų asmenį paskelbti mirusiu arba pripažinti nežinia kur esančiu, reikalavimas konkretų asmenį pripažinti neveiksniu arba ribotai veiksniu, reikalavimas registruoti konkretų civilinės būklės aktą ar jį atkurti, pakeisti, papildyti, ištaisyti, anuliuoti, reikalavimas pripažinti konkretų turtą bešeimininkiu ir pan.) ir šio konkretaus reikalavimo faktinį pagrindą, kuriuo remiantis šis reikalavimas turi būti patenkintas arba ne[254].

Atsižvelgiant į tai kas pasakyta, manytume, kad nepriklausomai nuo to, kas iš įstatyme numatytų asmenų kreipiasi į teismą, sutapus pareikštam konkrečiam reikalavimui ir šio reikalavimo faktiniam pagrindui, kuriuo remiantis pareiškėjas prašo šį reikalavimą patenkinti – byla turi būti pripažinta tapačia.

Tačiau tam tikrų kategorijų ypatingosios teisenos bylose gali būti sunku nustatyti faktinį reikalavimo pagrindą, kuriuo remiantis suinteresuotas asmuo prašo patenkinti jo reikalavimą. Pavyzdžiui, bylose dėl antstolių ir notarų veiksmų apskundimo, dėl juridinę reikšmę turinčių faktų

[254] Веливис, С., *supra* note 17, с. 340.

nustatymo, dėl prarastos teismo ar vykdomosios bylos atkūrimo, sunku nustatyti faktinį reikalavimo pagrindą, kadangi jis gali sutapti su pačiu reikalavimu (gali įeiti į reikalavimo turinį).

Faktinis reikalavimo, kurį prašoma patenkinti, pagrindas nesunkiai nustatomas bylose dėl asmens pripažinimo mirusiu arba nežinia kur esančiu. Tačiau bėgant laikui, faktinis pagrindas šiose bylose gali keistis. Pavyzdžiui, aplinkybės, kuriomis pareiškėjas remiasi reikalaudamas konkretų asmenį pripažinti nežinia kur esančiu, gali nepasitvirtinti ir reikalavimas gali būti nepatenkintas. Praėjus tam tikram laikui, šios aplinkybės gali atsirasti ir remiantis šiomis aplinkybėmis gali būti pakartotinai pareikštas tas pats reikalavimas, dėl kurio jau buvo priimtas ir įsiteisėjęs teismo sprendimas. Byla šiuo atveju nebus laikoma tapačia, kadangi ji skirsis nuo pirmosios bylos tuo, jog reikalavimas yra paremtas naujomis aplinkybėmis.

Juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymo bylose, priklausomai nuo to, kieno interesais byla iškeliama, šių bylų tapatumą nustatančiu elementu, be reikalavimo ir faktinio pagrindo, gali būti ir pareiškėjas. Daugumoje šių bylų reikalavimas yra itin individualaus pobūdžio ir yra neatskiriamai susijęs su pareiškėjo asmeniu. Pavyzdžiui, tam tikrų subjektines teises suteikiančių dokumentų priklausymo konkrečiam asmeniui fakto nustatymo bylose (LR CPK 444 straipsnio 2 dalis 4 punktas), pareiškėjo ryšys yra neatsiejamas nuo pareikšto reikalavimo. Šiose bylose pareiškėjas tarsi individualizuoja patį reikalavimą. Nustatant šio pobūdžio bylų tapatumą, būtų nelogiška eliminuoti trečiąjį elementą – pareiškėją, kadangi sutapus reikalavimui, gali sutapti ir pareiškėjas.

Taigi šio pobūdžio bylos bus tapačios, tik visiškai sutapus reikalavimui ir pareiškėjui. O faktinis pagrindas šiose bylose, taip pat kaip ir kai kuriose minėtų bylų, sutampa su pačiu reikalavimu.

Apibendrinant tai, kas pasakyta, manytume, kad ypatingosios teisenos bylų tapatumą charakterizuojantys elementai:

1) juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymo bylose, teisių atkūrimo pagal prarastus pareikštinius vertybinius dokumentus bylose (šaukiamoji teisena) – pareiškėjas ir pareikštas reikalavimas;

2) asmens paskelbimo mirusiu arba nežinia kur esančiu bylose, asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu bylose – pareikštas reikalavimas ir faktinis šio reikalavimo pagrindas;

3) kitose ypatingosios teisenos bylose – pareikštas reikalavimas, kadangi faktinis pagrindas, kuriuo remiantis pareiškiamas reikalavimas, įeina į pačio reikalavimo turinį.

Negalime nepaminėti svarbaus dalyko, kurio numatymas civilinio proceso kodekse, mūsų manymu yra būtinas. Civiliniai teisiniai ginčai kai kuriais atvejais gali būti sprendžiami ne tik civilinio proceso tvarka. Tais atvejais, kai materialinis teisinis reikalavimas kyla dėl nusikaltimu padarytos žalos atlyginimo, šis reikalavimas gali būti išspręstas baudžiamojo proceso tvarka kartu su baudžiamąja byla. Taigi galimi atvejai, kai toks pat reikalavimas, kuris buvo išspręstas baudžiamojoje

byloje, bus pareikštas civilinio proceso tvarka. Šiuo atveju teismui pateikiamas tapatus reikalavimas, dėl kurio yra įsiteisėjęs teismo nuosprendis ir asmuo jau pasinaudojo savo teise kreiptis į teismą teisminės gynybos ir prarado teisę pakartotinai kreiptis į teismą su tuo pačiu materialiniu teisiniu reikalavimu. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad šis atvejis neturėtų sukelti problemų ir teismas, remdamasis atitinkamomis LR CPK nuostatomis, turėtų atsisakyti priimti ieškinį. Tačiau LR CPK 137 straipsnyje, reglamentuojančiame atsisakymo priimti ieškinį pagrindus, tokio atsisakymo priimti ieškinį pagrindo nėra ir kaip jau minėjome, plečiamai aiškinti LR CPK 137 straipsnio pagrindų negalima.

Todėl atsižvelgiant į minėtus pastebėjimus, LR CPK 137 straipsnio antrosios dalies 4 punktą siūlytume išdėstyti taip: yra įsiteisėjęs teismo sprendimas, *nuosprendis, kuriuo išspręstas civilinis ieškinys* arba arbitražo sprendimas, priimtas dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu arba teismo nutartis priimti ieškovo atsisakymą ieškinio ar patvirtinti šalių taikos sutartį.

Kad procesas prasidėtų teisėtai, taip pat būtina, kad teismas toje pačioje byloje nebūtų priėmęs teismo nutarties dėl ieškovo pareikšto ieškinio atsisakymo.

Remiantis LR CPK 140 straipsniu, ieškovas turi teisę atsisakyti ieškinio. Sutinkamai su dispozityvumo principu, šalys gali laisvai naudotis savo materialiosiomis ir procesinėmis teisėmis ir veikti proceso eigą, t. y. procesas prasideda ieškovo iniciatyva, ieškovo iniciatyva jis gali būti ir baigtas. Atsižvelgiant į tai, kad ieškinio atsisakymas yra viena iš daugelio ieškovo procesinių teisių (LR CPK 42 straipsnis) ir į tai, kad remiantis dispozityvumo principu šalys gali laisvai naudotis savo procesinėmis ir materialinėmis teisėmis, atsisakyti ieškinio galima bet kurioje proceso stadijoje (LR CPK 140 straipsnis).

Atsisakymas nuo ieškinio reiškia pareikšto materialinio teisinio reikalavimo atsisakymą. Tačiau tai nėra teisės kreiptis į teismą atsisakymas, kadangi ieškovas savo teisę kreiptis į teismą toje byloje yra įgyvendinęs, todėl neturi ko atsisakyti. Teismo priimtas ieškovo atsisakymas nuo ieškinio yra civilinės bylos nutraukimo pagrindas (LR CPK 293 straipsnio 1 dalies 4 punktas). Civilinės bylos nutraukimas, nepriklausomai nuo to, kokiu pagrindu remiantis ji nutraukiama, sukelia tokias pačias procesines teisines pasekmes. Kaip ir priėmus sprendimą, atsisakius ieškinio ir teismui jį priėmus, ieškovas netenka teisės pakartotinai kreiptis į teismą su tuo pačiu ieškiniu (LR CPK 294 straipsnio 2 dalis). Šiuo atveju yra pripažįstama, jog ieškovas jau pasinaudojo savo teise kreiptis į teismą, kadangi jo byla yra užbaigta, nors ir nepriėmus teismo sprendimo.

Pagrindine sąlyga atsisakant ieškinio tampa ieškovo valios išreiškimas. Priežastys, dėl kurių ieškovas atsisako ieškinio, gali būti įvairios: ieškovas gali manyti, kad jo materialinis teisinis reikalavimas nepakankamai pagrįstas, ieškovas gali tikėtis, kad atsakovas taikiai įvykdys jam

pareikštą reikalavimą, ieškovas tiesiog gali prarasti teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi ir kt. Svarbu pabrėžti tai, kad įstatymo suteikta galimybė suinteresuotam asmeniui laisvai naudotis savo materialinėmis ir procesinėmis teisėmis, taip pat ir teise atsisakyti ieškinio, negali būti suabsoliutinama. Atsisakymo nuo ieškinio esmė – vienašališkas ieškovo valios išreiškimas. Tačiau teisinės pasekmės, kurių siekia ieškovas atsisakydamas ieškinio, kyla tik tuomet, jei teismas nutartimi patvirtina tokį atsisakymą. Remiantis LR CPK 42 straipsnio antrąja dalimi, teismas turi teisę nepriimti ieškovo pareikšto ieškinio atsisakymo, prieštaraujančio imperatyvioms įstatymo normoms arba viešajam interesui. Atsižvelgiant į minėto straipsnio turinį galime teigti, kad teismo vaidmuo priimant ieškovo atsisakymą nuo ieškinio, turi būti itin aktyvus[255]. Teismas, prieš priimdamas ieškovo atsisakymą nuo ieškinio visada privalo patikrinti, ar pareikštas ieškovo atsisakymas ieškinio neprieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms bei viešajam interesui. Dar 1967 m. šią teismo pareigą pabrėžė A. F. Kleinmanas teigdamas, kad tam tikrais atvejais šalių procesiniai veiksmai teismui nėra privalomi ir procesines pasekmes sukelia tik teismui juos patvirtinus[256].

Teismo aktyvumo laipsnis bei teismo kontrolės laipsnis, priklauso nuo nagrinėjamos bylos pobūdžio. Itin aktyvus teisėjo vaidmuo bei didžiausias kontrolės laipsnis pasireiškia bylose, susijusiose su viešojo intereso apsauga. Pavyzdžiui, nagrinėjant darbo, šeimos teisinių santykių bylas, teisėjas privalo būti itin atidus tikrindamas ieškovo pareikštą atsisakymą nuo ieškinio. Tokio pobūdžio bylose ieškovui atsisakant ieškinio, gali būti pažeidžiamos imperatyvios įstatymo normos ir kitų asmenų interesai, kadangi šios bylos kilusios iš tokių materialinių teisinių santykių, kurių subjektų galimybės laisvai naudotis materialiosiomis teisėmis yra ribotos.

Civilinio proceso teisės moksle pareikšta nuomonė, kad ieškovo atsisakymą nuo ieškinio būtina suprasti dviem prasmėm – procesine teisine ir materialine teisine prasme[257]. M. Tupčijevas mano, kad procesine teisine prasme atsisakymas ieškinio – tai atsisakymas tęsti procesą, o materialine teisine prasme – tai atsisakymas nuo materialinės subjektinės teisės[258]. Autoriaus nuomone, ieškovo atsisakymą ieškinio galima priimti tiek procesine teisine prasme, tiek materialine teisine prasme. Visgi, mūsų manymu, su tokia nuomone sutikti negalime. Visų pirma, ieškinio atsisakymas yra civilinio proceso teisės institutas. Antra, ieškovo atsisakymas ieškinio yra ieškovo pareikšto

[255] Aktyvus teisėjo vaidmuo civiliniame procese kontinentinės teisės sistemos šalyse siejamas su būtinybe saugoti ne tik privatų, bet ir viešą interesą. Teisėjas privalo itin aktyviai reaguoti į viešo intereso pažeidimus. Kotz, H. *Civil Litigation and Public Interest in German Civil Procedure* // Legal Theory. Comparative Law. Budapest: Akademia Kiado, 1984. p. 152.

[256] Кленман, А. Ф. Прекращение производства по делу. *Советская юстиция*. 1967, № 2, с. 18.

[257] Шакариян, М. С. *Субекты советского процессуалъного права*. Москва, 1970, с. 65–92. Сергун А. К. Процесуалъная правоспособность и правосубектность. *Труды Вюзи*. Т. 38. Москва, 1975, с. 72-102. Щеглов, В. Н. *Гражданское процессуальное правоотношение*. Москва, 1966, с. 106–128. Чечот, Д. М. *Субективное право и формы его защиты.* Москва, 1968, с. 10–20.

[258] Тупчиев, М., *supra* note 232, с. 12.

materialinio teisinio reikalavimo atsisakymo procesinė forma, kadangi atsisakymo nuo ieškinio pareiškimo tvarką, terminus bei procesines pasekmes reglamentuoja civilinio proceso teisės normos.

Tačiau kai kurių kategorijų bylose ieškovui atsisakius ieškinio, išsaugoma galimybė ateityje pareikšti tapatų materialinį teisinį reikalavimą. Pavyzdžiui, bylose dėl išlaikymo priteisimo galimi atvejai, kai ieškovas, motyvuodamas atsakovo grįžimu į šeimą ir prisidėjimu prie vaikų materialinio išlaikymo, gali atsisakyti nuo pareikšto ieškinio. Tokiais atvejais, teismui neturėtų kilti abejonių dėl ieškovo pareikšto ieškinio atsisakymo tikslingumo ir teisėtumo, jei ieškovas atsisako ieškinio laisva valia. Teismo veiksmai, priimant tokį ieškovo atsisakymą nuo ieškinio, neprieštarautų imperatyvioms įstatymo normoms bei viešajam interesui. Tačiau, jei ateityje iškils būtinybė pareikšti tapatų reikalavimą (nors tapati byla nutraukta atsisakius ieškinio), ieškovas turės teisę tokį reikalavimą pareikšti, o teismas privalės iškelti bylą, jei atsiras naujos aplinkybės, kuriomis ieškovas remsis pareikšdamas ieškinį.

Esant tokiems atvejams, gali kilti klausimas, ar toks ieškovo atsisakymas ieškinio reiškia, kad ieškovas atsisakė tik nuo proceso, o teisę į materialinį teisinį reikalavimą išsaugojo. Mūsų manymu, atsakymas į šį klausimą turi būti neigiamas. Tokio pobūdžio byloms (pavyzdžiui, byloms dėl išlaikymo priteisimo, dėl santuokos nutraukimo) būdingi tam tikri ypatumai. Šios bylos kyla iš tęstinių materialinių teisinių santykių, o praėjus tam tikram laiko tarpui ieškinio pagrindą sudarantys faktai gali keistis. Tokiu atveju ieškinys, pareikštas pakartotinai – tai naujas ieškinys ir negali būti laikomas tapačiu.

Remiantis išsakytais argumentais, manytina, kad negalima atsisakyti nuo teismo proceso neatsisakant materialinio teisinio reikalavimo ir atvirkščiai, atsisakyti materialinio teisinio reikalavimo, neatsisakant teismo proceso, kadangi teismo priimtas ieškovo atsisakymas nuo ieškinio sukelia šias teisines pasekmes – byla nutraukiama, užkertant kelią pakartotinai kreiptis į teismą su tuo pačiu ieškiniu. Taigi atsisakymas ieškinio – tai atsisakymas tiek nuo materialinio teisinio reikalavimo, tiek ir nuo tolimesnės proceso eigos.

Remiantis LR CPK 5 straipsnio trečiąja dalimi, įstatymo nustatytais atvejais pareiškimą teismui dėl viešojo intereso gynimo valstybės vardu, gali pareikšti prokuroras arba kita įstatymų įgaliota institucija. Atsižvelgiant į šio straipsnio nuostatas gali kilti klausimas, ar prokuroras bei kita įstatymo įgaliota institucija, turinti teisę pareikšti pareiškimą kitų asmenų ar valstybės interesais, gali atsisakyti ieškinio. Civilinio proceso teisėje asmuo, pareiškęs ieškinį kitų asmenų interesais, formaliuoju požiūriu yra laikomas ieškovu. Taip pat, remiantis LR CPK 50 straipsnio pirma dalimi prokuroras, valstybės ir savivaldybių institucijos bei kiti asmenys, pareiškę ieškinį viešajam interesui apginti, turi visas ieškovo procesines teises ir pareigas, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip. Įstatymų, draudžiančių šiems asmenims turėti tokią teisę, nėra. Vadinasi asmuo, pareiškęs ieškinį kitų asmenų

interesais kaip ieškovas, turi teisę atsisakyti nuo pareikšto ieškinio. Tačiau, jei teismo sprendimas tiesiogiai veiks asmenų, kurių interesais pareiškiamas ieškinys, materialiąsias subjektines teises ir pareigas, tai šie asmenys procese turėtų dalyvauti kaip bendraieškovai (LR CPK 49 straipsnio 3 dalis). Tai reiškia, kad remiantis dispozityvumo principu asmuo, kurio interesais pareikštas ieškinys (jei jis byloje dalyvauja kaip bendraieškis), tik pats gali nuspręsti ar toliau tęsti procesą, ar ne, nepriklausomai nuo to, kad asmuo, pareiškęs ieškinį, jo atsisako. Asmens, pareiškusio ieškinį kitų asmenų interesais, atsisakymas toliau ginti šių asmenų interesus atsisakant ieškinio, nėra kliūtis asmeniui pasinaudoti įstatymo jam suteikta galimybe pačiam ginti savo teises bei interesus. Kita vertus, reikia nepamiršti, kad kai pareiškiami ieškiniai viešajam interesui apginti, viešuoju interesu gali būti grindžiamas dispozityvumo principo ribojimas. Teismas, manydamas, kad ieškovo ieškinio atsisakymas prieštarauja viešajam interesui, privalo motyvuota nutartimi nepriimti tokio ieškinio atsisakymo.

Kalbant apie ieškinio atsisakymą reglamentuojančių normų taikymą, gali iškilti klausimas, ar šios normos taikytinos nagrinėjant bylas ypatingosios teisenos tvarka. Nors, kaip minėta, aiškaus atsakymo į šį klausimą nerasime nei LR CPK, nei civilinio proceso teisės literatūroje, tačiau manytume, kad ypatingojoje teisenoje pareiškėjas taip pat turi teisę atsisakyti pareikšto reikalavimo. Neginčijame, kad ieškinio atsisakymas yra grindžiamas dispozityvumo principu, kuris galioja ieškinio teisenai. Civilinio proceso teisės literatūroje nurodyta, kad ypatingajai teisenai galioja kiti principai – oficialumo, tardomojo proceso, rašytinio proceso, tiesioginio dalyvavimo ir viešumo ribojimo principai. Taip pat nurodoma, kad esminiai ypatingosios ir ieškinio teisenos skirtumai paprastai atskleidžiami nagrinėjant civilinio proceso teisės principus[259]. Atsižvelgiant į tai, gali susidaryti įspūdis, kad, jei ieškinio atsisakymas pagrįstas dispozityvumo principu, kuris, kaip minėta, galioja ieškinio teisenai, tai ypatingojoje teisenoje ieškinio atsisakymą reglamentuojančios normos negali būti taikomos. Tačiau remiantis LR CPK 443 straipsnio pirmąja dalimi, specialių normų, draudžiančių ypatingojoje teisenoje pareiškėjui atsisakyti nuo pareikšto reikalavimo, nerandame. Vadinasi, šiuo atveju išlieka galimybė vadovautis bendrosiomis civilinių bylų nagrinėjimo taisyklėmis. Tiesa, nereikia pamiršti, kad šiuo atveju bendrųjų civilinių bylų nagrinėjimo taisyklių turinį veiks tardomojo proceso ir oficialumo principai bei jų lemiamos visiškai kitokios teisėjo aktyvumo ribos. Tai ir lemia, kad ypatingojoje teisenoje ribojamas dispozityvumo principas. Tokiu būdu, remiantis LR CPK 42 straipsnio 2 dalimi bei ypatingosios teisenos bylose aiškiai išreikštu viešuoju interesu, teisėjas, manydamas, kad pareiškėjo atsisakymas pareikšto reikalavimo prieštarauja imperatyvioms įstatymų nuostatoms ar viešajam interesui, negali priimti tokio atsisakymo. Galima teigti, kad teisėjas, nagrinėdamas pareiškėjo pareikštą atsisakymą nuo pareikšto reikalavimo, nėra

[259] Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 377–379.

saistomas pareiškėjo valia. Tardomojo proceso principas ypatingojoje teisenoje įpareigoja teisėją patikrinti visas aplinkybes, galinčias turėti įtakos teismo sprendimo teisėtumui ir pagrįstumui, neapsiriboti vien proceso dalyvių valia. Taigi tik nuo teisėjo priklausys, ar pareiškėjo atsisakymas nuo pareikšto reikalavimo nepažeis kitų asmenų teisių ar viešojo intereso.

Be to, nagrinėjant kai kurias ypatingosios teisenos bylas, atsisakymas nuo pareikšto pareiškimo yra netgi toleruotinas procesinis veiksmas, pavyzdžiui, nagrinėjant bylą dėl santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių sutikimu, pareiškėjų atsisakymas ieškinio, ne tik išsaugo santuokinius teisinius santykius, bet ir sudaro galimybę greitai užbaigti bylą. Galima sakyti, kad dėl minėtų priežasčių, pareiškėjų atsisakymas pareiškimo yra labai svarbus, nes šiuo atveju egzistuojančių tarp pareiškėjų civilinių teisinių santykių išsaugojimas yra kur kas svarbiau, nei bylos išsprendimas nutraukiant santuoką.

Manome, kad bendrosios ieškinio atsisakymą reglamentuojančios normos ypatingojoje teisenoje, gali būti taikomos tik tais atvejais, jei pareiškėjo atsisakymas neprieštaraus imperatyvioms įstatymo nuostatoms ar viešajam interesui. Nors atsisakant ieškinio, taip pat turi būti laikomasi šių sąlygų, tačiau, ypatingojoje teisenoje yra labiau apribotas dispozityvumo principas, todėl teismas nėra saistomas byloje dalyvaujančių asmenų pateiktų įrodymų bei byloje dalyvaujančių asmenų valia. O tardomojo proceso principas įpareigoja teisėją imtis visų būtinų priemonių, kad būtų visapusiškai išsiaiškintos visos bylos aplinkybės ir nustatyta materialioji tiesa.

Visos šios priemonės užtikrina, kad pareiškėjo teisė ypatingojoje teisenoje atsisakyti pareikšto reikalavimo nekelia grėsmės viešajam interesui ar tinkamam materialiosios teisės normų įgyvendinimui ir neprieštarauja ypatingosios teisenos esmei.

3.2. Atskirosios teisės kreiptis į teismą prielaidos, liečiančios tik kai kurias ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas

3.2.1. Įstatymų nustatyta tai bylų kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarka

Teisę kreiptis į teismą tam tikrų kategorijų civilinėse bylose, įstatymų leidėjas sieja su būtinybe laikytis įstatymo nustatytos išankstinės neteisminės bylos sprendimo tvarkos (LR CPK 137 straipsnio 2 dalis 3 punktas).

Įstatymo nustatytos tai bylų kategorijai išankstinio neteisminio bylos sprendimo ne teisme tvarkos nesilaikymas teisei kreiptis į teismą turi dvejopą reikšmę ir sukelia dvejopas procesines teisines pasekmes. Teisėjas, nustatęs įstatymo nustatytos tai bylų kategorijai išankstinės neteisminės bylos sprendimo ne teisme tvarkos nesilaikymo faktą, remiantis LR CPK 137 straipsnio 2 dalies 3 punktu, privalo atsisakyti priimti pareiškimą. Tačiau vienais atvejais, toks atsisakymas užkerta kelią su tuo pačiu reikalavimu pakartotinai kreiptis į teismą, o kitais atvejais, ne. Jei toks faktas išaiškėja jau iškėlus civilinę bylą, tai jis gali būti civilinės bylos nutraukimo pagrindu (LR CPK 293 straipsnio 1 dalies 2 punktas) arba pareiškimo palikimo nenagrinėtu pagrindu (LR CPK 296 straipsnio 1 dalies 1 punktas).

Taigi, įstatymo nustatyta išankstinė neteisminė bylos sprendimo tvarka, vienais atvejais yra teisės kreiptis į teismą prielaida, o kitais atvejais – šios teisės tinkamo realizavimo sąlyga. Toks skirstymas priklauso nuo aplinkybės, ar asmuo dar turi galimybę pasinaudoti išankstine neteismine bylos sprendimo tvarka. Tokios galimybės išsaugojimas priklauso nuo to, ar įstatymas sieja šios tvarkos laikymąsi su tam tikrais terminais, ar tie terminai nėra naikinamieji ir, ar nėra pasibaigę.

Jei įstatymų leidėjas galimybę pasinaudoti išankstine neteismine bylos sprendimo tvarka sieja su terminais ir jie yra naikinamieji bei praleisti, tai šios išankstinės tvarkos nesilaikymas reiškia teisės kreiptis į teismą neturėjimą. O tais atvejais, kai įstatymų leidėjas galimybės pasinaudoti šia tvarka nesieja su kokiais nors terminais arba nors ir sieja, bet šie terminai nėra naikinamieji, tai šios tvarkos nesilaikymo faktas yra laikomas teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygos pažeidimu, kuris gali būti lengvai pašalinamas.

Įstatymų leidėjas, teisės kreiptis į teismą įgijimo faktą tam tikrų kategorijų bylose padaręs priklausomu nuo išankstinės neteisminės bylos sprendimo tvarkos, nepateikia tokių bylų sąrašo, kuriose ši tvarka privaloma. Išties, toks įstatymų leidėjo sprendimas visiškai suprantamas, kadangi būtų sunku, o kai kuriais atvejais, net neįmanoma LR CPK numatyti visus atvejus, kuriems esant, privalu laikytis išankstinės neteisminės bylos sprendimo tvarkos. Tokio sąrašo sudarymas

neįsivaizduojamas ieškininės teisenos bylose, kadangi, skirtingai nuo ypatingosios teisenos, ieškinio teisenos tvarka nagrinėtinų bylų sąrašas nėra pateiktas. Ypatingojoje teisenoje toks sąrašas, nors ir nėra išsamus, yra.

Visgi, manytume, kad LR CPK pakanka bendros taisyklės, numatančios pareigą laikytis įstatymų nustatytos tam tikrų kategorijų bylų išankstinės neteisminės sprendimo tvarkos. Atsakymo į klausimą, ar konkrečioje byloje yra nustatyta ši tvarka, reikia ieškoti tiek proceso, tiek materialinės teisės normose, reguliuojančiose atitinkamus materialinius teisinius santykius. Tai, kad neteisminės išankstinės kai kurių kategorijų bylų sprendimo tvarkos laikymasis gali būti nustatytas tik įstatymais yra labai svarbu. Toks įstatymų leidėjo nurodymas užkerta kelią tokią tvarką nustatyti poįstatyminiams teisės aktams, instrukcijoms, taisyklėms ir apsaugo nuo šios taisyklės plečiamojo aiškinimo, o tuo pačiu ir nuo teisės kreiptis į teismą nepagrįsto ribojimo.

Reikalavimas laikytis išankstinės neteisminės bylos sprendimo tvarkos, kiekvienu konkrečiu atveju turi būti nurodytas įstatyme ir tik juo pagrįstas. Teismas, prieš atsisakydamas priimti pareiškimą dėl to, kad nesilaikyta išankstinės neteisminės bylos sprendimo tvarkos, turi išsiaiškinti tris svarbius dalykus:

1) ar išankstinę neteisminę konkrečios bylos sprendimo tvarką numato įstatymas;

2) ar įstatymas įtvirtina pareigą pasinaudoti šia tvarka ir

3) ar išankstinės neteisminės bylos sprendimo tvarkos laikymasis siejamas su naikinamuoju terminu.

Tik teisingai išsiaiškinus šiuos dalykus, galima išvengti nepagrįsto atsisakymo priimti pareiškimą.

Teisinėje literatūroje pasigendame tikslios įstatymo nustatytos tai bylų kategorijai išankstinės neteisminės bylos sprendimo tvarkos sampratos. Mokomojoje civilinio proceso teisės literatūroje sutinkami tik atskiri teiginiai: nurodoma, kad šios tvarkos nesilaikymas yra neigiama teisės kreiptis į teismą prielaida, kai suinteresuotas asmuo nesilaikė šios tvarkos ir tokiu būdu prarado galimybę ja pasinaudoti praleidęs naikinamuosius terminus arba nurodoma, kad tai yra atsisakymo priimti ieškinį pagrindas [260] arba pateikiamas kai kurių įstatymų sąrašas, kuriuose numatyta pareiga kreiptis į neteisminę ginčo sprendimo instituciją, arba nurodoma, kad tai yra sąlyginis civilinių bylų priskirtinumas teismui – teisė kreiptis į teismą, kuriam priklauso nagrinėti ginčą, atsiranda tik tada kai suinteresuotas asmuo laikėsi įstatymo nustatytos ginčo išankstinio sprendimo ne teisme tvarkos[261]. Tačiau praktikoje kartais daromos klaidos dėl neteisingo įstatymo nustatytos tai bylų kategorijai

[260] Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 384.; Mikelėnas, V., *supra* note 15, p. 372.
[261] Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 40 - 43.

išankstinės neteisminės bylos sprendimo tvarkos suvokimo. Pavyzdžiui, kartais klaidingai išankstine neteismine ginčo sprendimo tvarka pripažįstama teismui nepriskirtinų klausimų sprendimas administracinėse institucijose, kai po to numatyta šių institucijų sprendimų apskundimo galimybė teismui. Galimybė administravimo subjektų ar kitų institucijų veiksmus ar sprendimus skųsti teismui reiškia ne ikiteisminės institucijos dėl ginčo priimto sprendimo apskundimą, o tik atitinkamų ginčų priskirtinumą teismui. Pagal Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 17 straipsnį, piliečių prašymus atkurti nuosavybės teises nagrinėja Vyriausybės įgaliota institucija ar savivaldybių institucijos pagal joms, kaip administravimo subjektams, priskirtą kompetenciją, bet ne kaip neteisminės išankstinės ginčo sprendimo institucijos. Pagal to paties įstatymo 19 straipsnį teismui priskirtinos nagrinėti minėtų institucijų sprendimų teisėtumo bylos, jei šios institucijos nuosavybės teises atsisakė atkurti ar per įstatymo nustatytą terminą be pagrindo nebuvo priimtas sprendimas dėl nuosavybės teisių atkūrimo[262].

Negalime sutikti ir su Lietuvos apeliacinio teismo pozicija, kuris remdamasis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimu, nurodo, kad [...] šiuo metu atsakovo prekių ženklas yra įrašytas į Lietuvos Respublikos prekių ženklų registrą, o duomenys apie įrašytą prekių ženklą paskelbti Valstybinio patentų biuro oficialiame biuletenyje, tačiau teisės aktuose nustatyta administracinė procedūra, susijusi su šio ženklo įregistravimu, paskelbimu ir liudijimo išdavimu, nėra iki galo užbaigta. Šios aplinkybės reiškia, kad šiuo metu atsakovo ženklo registracijos teisėtumo klausimas teisme dar negali būti svarstomas. Teismas pabrėžė, kad LR Prekių ženklų įstatymo 18 straipsnis reglamentuoja ikiteisminę įregistruoto ženklo registracijos užprotestavimo procedūrą, kuri nėra privaloma, tačiau nepasibaigus minėtoje teisės normoje nustatytam trijų mėnesių terminui protestui pareikšti, suinteresuotas asmuo negali ginčyti ženklo registracijos tiesiogiai teisme (LR CPK 137 straipsnio 2 dalies 3 punktas) [...][263]. Mūsų manymu, minėta procedūra neturėtų būti laikoma įstatymo nustatyta tai bylų kategorijai išankstine bylos sprendimo ne teisme tvarka, kadangi tai teisės aktų nustatyta administracinė procedūra, po kurios pasibaigimo, t. y. pasibaigus šioje normoje nustatytam trijų mėnesių terminui, yra siejamas tokių ginčų priskirtinumas teismui.

Analogiškos nuostatos numatytos ir LR Prekių ženklų įstatymo 15, LR Dizaino įstatymo 20 ir 46 , LR Patentų įstatymo 25 ir 40 [264], straipsniuose, kuriose reglamentuojamas ginčų dėl prekių ženklų įregistravimo, dizaino įregistravimo, patentų išdavimo sprendimas Valstybinio patentų biuro

[262] Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas. *Valstybės Žinios*. 1997. Nr. 65 – 1558. Mikelėnas, V., *et al., supra* note 124, p. 310.

[263] Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Samsonas“, AB „Panerių investicijos“* (bylos Nr. 2A–43/2005).

[264] Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 92–2844. Lietuvos Respublikos pramoninio dizaino įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995. Nr. 61–1531. Lietuvos Respublikos patentų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994. Nr. 8–120.

Apeliaciniame skyriuje. Mūsų manymu, minėta procedūra taip pat neturėtų būti laikoma išankstine bylos sprendimo ne teisme tvarka, kadangi tai teisės aktų nustatyta administracinė procedūra, su kurios pasibaigimu yra siejamas tokių ginčų priskirtinumas teismui. Be to, visi nurodyti įstatymai *nesuponuoja pareigos* šiems asmenims kreiptis į Valstybinio patentų biuro Apeliacinį skyrių.

Išanalizavus materialines ir civilinio proceso teisės normas, galime teigti, kad išankstinė neteisminė bylos sprendimo tvarka turi būti suprantama dviem prasmėm. Įstatyme vartojama sąvoka „įstatymo nustatyta tai bylų kategorijai išankstinė bylos sprendimo ne teisme tvarka“ apima neteisminių institucijų veiklą sprendžiant tam tikrų kategorijų civilines bylas arba pretenzinės tvarkos laikymąsi prieš kreipiantis į teismą.

Pavyzdžiui, LR pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo[265] 17 straipsnio 3 dalis numato privalomą ikiteisminę instituciją ginčams dėl pacientams padarytos žalos atlyginimo spręsti – Pacientų sveikatai padarytos žalos nustatymo komisiją. Lietuvos apeliacinis teismas nutartyse taip pat nurodė, kad LR pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 17 straipsnio 3 dalis numato privalomą ikiteisminę instituciją ginčams dėl pacientams padarytos žalos atlyginimo spręsti[266].

Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluotą teisės normų, reglamentuojančių giminystės santykių fakto nustatymą, aiškinimo ir taikymo praktiką giminystės santykių faktas teismine tvarka gali būti nustatomas tik tada, kai asmuo neturi dokumentų, patvirtinančių jo giminystę su kitu asmeniu, ir negali šių dokumentų gauti kitokia tvarka, o siekiamas nustatyti faktas gali sukelti pareiškėjui tam tikrų teisinių padarinių. Kai pareiškėjas turi civilinės metrikacijos įstaigų išduotus dokumentus, iš kurių matyti giminystės santykiai, tačiau šiuose dokumentuose, jo nuomone, nurodyti neteisingi duomenys, teismas negali nustatyti giminystės santykių fakto, šiuo atveju asmuo turi kreiptis dėl civilinės būklės aktų netikslumų ištaisymo. Civilinės būklės aktų registravimą, įrašų atkūrimą, pakeitimą, papildymą, ištaisymą reglamentuojančios teisės normos (CPK XXXII skyrius (514-516 straipsniai) nustato privalomą šio klausimo išankstinio sprendimo ne teisme tvarką, šias funkcijas vykdo civilinės metrikacijos įstaigos. Tik civilinės metrikacijos įstaigai atsisakius įregistruoti, atkurti, pakeisti, papildyti, ištaisyti ar anuliuoti civilinės būklės akto įrašą arba šiai įstaigai neatsakius į pareiškėjo prašymą, suinteresuotas asmuo gali kreiptis į teismą[267].

Kitas šios tvarkos realizavimo būdas – privalomas pretenzijų pareiškimas, turi kitokią reikšmę, nei aptartasis būdas. Jei pirmuoju atveju teismui pareikštas reikalavimas būtinai turi būti išnagrinėtas

[265] Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. IX–2361.
[266] Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje *R. A., V. A., P. A*. (bylos Nr. 2–266/2008); Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *P. A. v. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija* (Nr. 2–662/2008).
[267] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje E. N. v. *Šiaulių apskrities valstybinė mokesčių inspekcija* (bylos Nr. 3K–3–116/2007).

specialių įstatymo nustatytų neteisminių institucijų, tai privalomos pretenzijos pareiškimo tvarkos laikymosi atveju mes susiduriame su visiškai kita situacija. Visų pirma, laikantis pretenzijų pareiškimo tvarkos, asmuo kreipiasi ne į nepriklausomą neteisminę ginčo sprendimo instituciją, o į priešingų materialinių teisinių santykių subjektą. Antra, pareikšta pretenzija, skirtingai nuo pareikšto reikalavimo sprendimo neteisminėse institucijose tvarkos, nėra nagrinėjama laikantis tam tikros įstatymų nustatytos tvarkos. Ir trečia, privalomos pretenzijos pareiškimo tikslas – informuoti skolininką apie neįvykdytą prievolę arba kitų pareigų nevykdymą, suteikiant jam galimybę taikiai įvykdyti minėtus įsipareigojimus ir išvengti kreipimosi į teismą.

Pavyzdžiui, LR CK 2.24 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas reglamentavimas reiškia, kad asmuo įgyja teisę kreiptis į teismą su ieškiniu dėl garbės ir orumo gynimo, jei prieš tai kreipėsi į visuomenės informavimo priemonę dėl paneigimo paskelbimo, o visuomenės informavimo priemonė atsisakė tokį paneigimą paskelbti arba šito nepadarė per dvi savaites. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra išaiškinęs, kad LR CK 2.24 straipsnio 2 dalis taikoma tais atvejais, kai tikrovės neatitinkantys duomenys paskleidžiami per visuomenės informavimo priemones[268]. Šioje teisės normoje įtvirtinta vadinamoji replikos teisė, kai asmuo, manantis, jog paskleisti duomenys neatitinka tikrovės, žemina jo garbę ir orumą, pirmiausia turi kreiptis į visuomenės informavimo priemonę, kad ši ne vėliau kaip per dvi savaites paneigtų tokius duomenis ir tik atsisakius tai padaryti, asmuo įgyja teisę kreiptis į teismą. Lietuvos apeliacinis teismas yra nurodęs, kad LR CK 2.24 straipsnio 2 dalis įtvirtina privalomą išankstinio ginčo sprendimo ne teisme tvarką ir jos privalu laikytis[269].

LR CK 2.126 straipsnio 2 dalis taip pat numato privalomą išankstinio ginčo sprendimo ne teisme tvarką dėl juridinio asmens veiklos tyrimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad LR CK 2.126 straipsnio 2 dalis numato privalomą išankstinio ginčo sprendimo ne teisme tvarką dėl juridinio asmens veiklos tyrimo, o teismas netirdamas šios aplinkybės, pažeidė minėto straipsnio nuostatas[270]. Lietuvos apeliacinis teismas yra nurodęs, kad LR CK 2.126 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad pareiškimas teismui dėl veiklos tyrimo gali būti paduodamas tik tuo atveju, jeigu prieš tai pareiškėjas kreipėsi į juridinį asmenį reikalaudamas nutraukti netinkamą veiklą ir suteikė protingumo kriterijus atitinkantį laikotarpį aplinkybėms pašalinti yra imperatyvus[271]. Tokiame pareiškime turi būti

[268] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *A. B. v. UAB „Šiaulių naujienos“* (bylos Nr. 3K–3–488/2007).
[269] Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje *H. D. v. K. J.* (bylos Nr. 2–106/2008); Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje *H.D.; UAB „Lietuvos rytas“* (bylos Nr. 2–383/2008); Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 28 d. nutartis civilinėje byloje *V. L. v. V. P.* (bylos Nr. 2–585/2008).
[270] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Lavesta“ v. D. S.* (bylos Nr. 3K–3–590/2008).
[271] Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 28d. nutartis civilinėje byloje *J. J. v. UAB „Ramygalos montuotojas“* (bylos Nr. 2–221/2008).

konkrečiai įvardyta netinkama veikla ar nesąžiningas pareigų vykdymas bei nurodomi motyvai, kodėl veikla yra netinkama. Taigi, prieš kreipdamasis teisminės gynybos, pareiškėjas privalo laikytis ginčo išankstinio sprendimo ne teisme tvarkos.

Kaip matyti, pretenzinė tvarka nėra įstatymo nustatytų specialių neteisminių institucijų veikla. Ši tvarka nustatyta tam, kad prieš kreipiantis į teismą tam tikrų kategorijų bylose būtų bandoma išspręsti ginčą taikiu būdu.

Nuo įstatymų numatytos privalomos pretenzijų pareiškimo tvarkos reikia skirti atvejus, kai įstatymas numato fakultatyvinę pretenzijų pareiškimo tvarką. Šie atvejai skiriasi nuo privalomos pretenzijų pareiškimo tvarkos tuo, kad įstatymas, reglamentuojantis fakultatyvinę pretenzijų pareiškimo tvarką, nenumato pareigos pareikšti pretenziją. Šios tvarkos laikymosi ar nesilaikymo faktas, jokios reikšmės teisei kreiptis į teismą neturi.

Be to, galiojančių įstatymų analizė leidžia teigti, kad įstatymų nustatytos išankstinės neteisminės bylos sprendimo tvarkos laikymosi sąlyga yra bendra abiem teisenom. Išanalizavus CPK 514 straipsnio turinį matyti, kad tam tikrais atvejais, byloms dėl civilinės būklės aktų registravimo, įrašų atkūrimo, pakeitimo, papildymo, ištaisymo ar anuliavimo, taikoma išankstinė neteisminė sprendimo tvarka. Remiantis CPK 514 straipsnio 2 dalimi, suinteresuotas asmuo pirmiausia privalo kreiptis į civilinės metrikacijos įstaigą ir tik šiai įstaigai atsisakius registruoti civilinės būklės aktą ar atsisakius atkurti, pakeisti, papildyti, ištaisyti, ar anuliuoti civilinės būklės akto įrašą, suinteresuotas asmuo gali kreiptis į teismą. Jeigu civilinės metrikacijos įstaiga neatsakė į pareiškėjo prašymą ir nesurašė išvados arba per nustatytus terminus pareiškėjo prašymo visai neišnagrinėjo, pareiškėjas taip pat gali kreiptis į teismą, kadangi laikėsi įstatymų nustatytos išankstinės bylos sprendimo tvarkos. Tokios tvarkos laikymosi įrodymas – civilinės metrikacijos įstaigos išvada, o prašymo neišnagrinėjus – prašymo, rašyto civilinės metrikacijos įstaigai, nuorašas.

Tačiau, remiantis Civilinės metrikacijos taisyklėmis[272], tam tikrais atvejais pareiškėjas turi teisę tiesiogiai kreiptis į teismą. Pavyzdžiui, mirusių asmenų civilinės būklės aktų įrašai keičiami, papildomi arba taisomi tik tada, jeigu įrašų netikslumus patvirtina kiti šių asmenų ar artimųjų giminaičių civilinės būklės aktų įrašai. Kai kurių juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymui įstatymai taip pat gali numatyti privalomą išankstinę šių klausimų sprendimo neteisminę tvarką. Pavyzdžiui, remiantis CPK 445 straipsniu, tokia pareiškimo išankstinė neteisminė nagrinėjimo tvarka gali būti nustatyta juridinį faktą patvirtinantiems, bet prarastiems dokumentams atkurti arba tų dokumentų nuorašams gauti. Taigi, remiantis minėtu straipsniu, asmuo gali kreiptis į teismą dėl atitinkamo fakto nustatymo tik tuo atveju, jeigu prieš tai jis kreipėsi dėl prarasto dokumento gavimo ar atkūrimo.

[272] Teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R–160 patvirtintos Civilinės metrikacijos taisyklės. *Valstybės Žinios*. 2006. Nr. 65–2415.

Vadinasi, teismui nustačius šios tvarkos nesilaikymo faktą, privalu atsisakyti priimti pareiškimą. Teismas, atsisakydamas priimti pareiškimą šiuo atveju, turi remtis CPK 137 straipsnio 2 dalies 3 punktu.

Apibendrinant, galime teigti, kad įstatymo nustatyta tai bylų kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarka yra kreipimasis į neteismines ginčo sprendimo institucijas arba pretenzijų pareiškimas, kurių bendras bruožas yra tas, kad šią tvarką gali nustatyti tik įstatymai ir pasinaudojimas šia tvarka yra privalomas.

Šiuo metu kalbame apie kai kurių alternatyvių ginčų sprendimo procedūrų, (toliau darbe – AGS) pavyzdžiui, tarpininkavimo, priskyrimą įstatymo nustatytai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarkai.

AGS procedūros taikomos sprendžiant darbo ginčus. Nuo 2003 m. galiojančiame LR darbo kodekse buvo numatyta pareiga vienos iš kolektyvinio darbo ginčo šalių reikalavimu nagrinėti kolektyvinį darbo ginčą pasitelkiant tarpininką, be to kolektyvinių darbo ginčų sprendimas yra patikėtas taikinimo komisijai, darbo arbitražui ar trečiųjų teismui (LR darbo kodekso 71 straipsnis). LR darbo kodeksas detaliau nereglamentuoja kolektyvinių darbo ginčų sprendimo tarpininkavimo procedūros, tačiau, neseniai įsigaliojusiame LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatyme yra numatyta ir kolektyvinių darbo ginčų sprendimas tarpininkavimo procedūra. Pastaraisiais metais AGS procedūros buvo pradėtos taikyti Lietuvoje ir kitose srityse, pavyzdžiui, vartotojų teisių gynimo[273], sveikatos draudimo[274], autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos[275], telekomunikacinių paslaugų[276] ir kt[277].

[273] LR vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2007. Nr. 12–488; LR ryšių reguliavimo tarnybos prie LR Vyriausybės direktoriaus 2002 m. gruodžio 20 d. įsakymas Nr. 192 "Dėl telekomunikacijų paslaugų teikėjų ir gavėjų, įskaitant vartotojus, ginčų sprendimo tvarkos patvirtinimo". *Valstybės Žinios*. 2002. Nr. 125–5699. (negalioja nuo 2005 m. balandžio 17 d.) bei jį 2005 m. pakeitęs LR ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus 2005 m. balandžio 11 d. įsakymas Nr. 1V–353 "Dėl galutinių paslaugų gavėjų ginčų su elektroninių ryšių paslaugų teikėjais sprendimo taisyklių patvirtinimo". *Valstybės Žinios*. 2005. Nr. 49–1642; Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2003 m. kovo 18 d. nutarimas Nr. 03–20 „Dėl išankstinės skundų nagrinėjimo ne teisme tvarkos". *Valstybės Žinios*. 2003. Nr. 29–1225; LR ryšių reguliavimo tarnybos prie LR Vyriausybės direktoriaus 2003 m. rugsėjo 23 d. įsakymas Nr. IV–109 „Dėl pašto paslaugų teikėjų ir naudotojų ginčų nagrinėjimo tvarkos patvirtinimo". *Valstybės Žinios*. 2003. Nr. 94–4270 (negalioja nuo 2005 m. liepos 29 d.) ir jį pakeitęs LR ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus 2005 m. liepos 20 d. įsakymas Nr. 1V–659 "Dėl ginčų tarp pašto ir (ar) pasiuntinių paslaugų teikėjų ir naudotojų nagrinėjimo taisyklių patvirtinimo". *Valstybės Žinios*. 2005. Nr. 91–3412; LR draudimo priežiūros komisijos 2004 m. kovo 9 d. nutarimas Nr. N–28 "Dėl vartotojų ir draudikų ginčų nagrinėjimo taisyklių ir vartotojo kreipimosi formos patvirtinimo". *Valstybės Žinios*. 2004. Nr. 41-1367 (pakeistas nuo 2006 m. gruodžio 19 d.) ir jį pakeitęs LR draudimo priežiūros komisijos 2006 m. gruodžio 19 d. nutarimas Nr. N–112 „Dėl LR draudimo priežiūros komisijos 2004 m. kovo 9 d. nutarimo Nr. 28 „Dėl vartotojų ir draudikų ginčų nagrinėjimo taisyklių ir Vartotojo kreipimosi formos patvirtinimo" pakeitimo". *Valstybės Žinios*. 2006. Nr. 140–5384; Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2004 m. birželio 1 d. nutarimas Nr. 10-38 „Dėl vartotojų ir kredito įstaigų išankstinio ginčų sprendimo ne teisme taisyklių patvirtinimo". *Valstybės Žinios*. 2004. Nr. 9–3348, nuo 2007 m. spalio 24 d. pakeistas Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarybos direktoriaus 2007 m. spalio 12 d. įsakymu Nr. 1-151 „Dėl vartotojų ir kredito įstaigų išankstinio ginčų sprendimo ne teisme taisyklių patvirtinimo". *Valstybės Žinios*. 2007. Nr. 109–4479.

[274] 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojusia nauja LR sveikatos draudimo įstatymo redakcija buvo nustatyta draudžiamųjų ir teritorinių ligonių kasų ginčų dėl privalomojo sveikatos draudimo vykdymo nagrinėjimą patikėti teritorinių ligonių kasų

Daugelyje pasaulio valstybių AGS nėra detaliai reglamentuotas teisės normomis dėl privačios tokių ginčų sprendimo procedūrų prigimties, o Lietuva AGS teisinį reglamentavimą įtvirtino aukščiausios teisinės galios teisės aktu – 2008 m. liepos 15 d. buvo priimtas LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas[278].

LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas yra skirtas nustatyti pagrindines civilinių ginčų tarpininkavimo procedūros sąlygas ir jos taikymo teisines pasekmes. Vadovaujantis įstatymo 1 straipsnio 2 dalimi, jis yra „taikomas neteisminiam ir teisminiam civilinių ginčų taikinamajam tarpininkavimui, išskyrus dėl tokių civilinių teisių ir pareigų iškilusius ginčus, dėl kurių sudarytos taikos sutartys pagal įstatymus laikomos negaliojančiomis“.

LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 3 straipsnis ginčo šalių susitarimui dėl taikinamojo tarpininkavimo procedūros numato privalomą rašytinę formą, tačiau nenurodo, kad šalių susitarimas pasinaudoti tarpininkavimo procedūra tampa negaliojančiu dėl jo rašytinės formos nesilaikymo. Remiantis šiomis įstatymo nuostatomis, tinkamai sudarytas susitarimas dėl tarpininkavimo procedūros įpareigoja jo šalis prieš kreipiantis į teismą arba arbitražą pasinaudoti tarpininkavimo procedūra ginčui spręsti (LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 3 straipsnio 2 dalis). Vadovaujantis šia nuostata, teismas arba arbitražas turėtų atsisakyti priimti ieškinį, jeigu šalys buvo sudariusios susitarimą dėl tarpininkavimo procedūros, buvo nustačiusios tarpininkavimo procedūrai atlikti konkretų terminą, kuris dar nėra pasibaigęs, ir per šį terminą dar nepasinaudojo tarpininkavimo procedūra. Arba, jeigu šiame susitarime tarpininkavimo procedūros pabaigos terminas nebuvo nustatytas, – dar nėra suėjęs vienas mėnuo po to, kai viena iš šalių pasiūlė kitai ginčo šaliai išspręsti ginčą tarpininkavimo procedūra (LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 3 straipsnis 2 dalis). Taigi iškyla aktualus klausimas, koks yra AGS ir teisės į teisminę gynybą sąntykis? Ar galima teigti, kad laisva valia pasirinkdamos AGS, ginčo šalys savanoriškai atsisako savo teisės į teisminę gynybą. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto[279] 2 straipsnio 3 dalyje, Konvencijos 6 ir 13 straipsniuose įtvirtina teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principą. Šie pamatiniai principai Lietuvoje yra išdėstyti LR

---

taikinimo komisijoms. LR sveikatos draudimo įstatymas (aktuali redakcija), str. 36, 40, 41. *Valstybės Žinios*. 1996. Nr. 55–1287, 2002. Nr. 123–5512.

[275] LR kultūros ministro 2008 m. vasario 21 d. įsakymu Nr. ĮV–96 „Dėl tarpininkavimo derybose tarp autorių teisių ir gretutinių teisių kolektyvinio administravimo asociacijų ir kūrinių bei gretutinių teisių objektų naudotojų taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*. 2008. Nr. 24–889.

[276] LR ryšių reguliavimo tarnybos 2005 m. balandžio 11 d. įsakymas Nr. 1V-354 „Dėl tarpininkavimo ir (ar) taikinimo ūkio subjektams, teikiantiems elektroninių ryšių tinklus ir (ar) paslaugas, siekiant ginčą išspręsti taikiai be privalomo sprendimo, procedūrų taisyklių patvirtinimo”. *Valstybės Žinios*. 2005. Nr. 49–1643.

[277] Lietuvos arbitražo asociacijos visuotinio narių susirinkimo 2007 m. birželio 27 d. sprendimas Nr. 9 „Dėl tarpininkavimo-sutaikinimo procedūros reglamento patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*. 2007. Nr. 101–4143.

[278] Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas. *Valstybės Žinios.* 2008. Nr. 87–3462.

[279] Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės Žinios*. 2002. Nr. 77–3288.

Konstitucijos 30 straipsnyje, LR CPK 5 straipsnyje, LR teismų įstatymo[280] 4 straipsnyje, kyla klausimas, ar teismo proceso pakeitimas AGS procedūromis nereiškia nurodytų teisės aktų, įtvirtinančių asmens teisę į teisminę gynybą, pažeidimo?

Šiais klausimais savo nuomonę išreiškė N. Kaminskienė, nurodydama, „kad bet kurios demokratinės valstybės pagrindiniame šalies įstatyme turi būti nustatyta bendra taisyklė, kad visus ginčus dėl asmens teisių gynimo ir laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme. Tačiau dažnai kartu su šia bendra taisykle įstatymuose randama sąlyga prieš kreipiantis dėl teisminės gynybos į teismą, pasinaudoti privaloma išankstine ginčo sprendimo ne teisme tvarka, kuri, mūsų nuomone, yra ne kas kita, kaip įstatymo leidėjo nurodymas pasinaudoti AGS procedūromis“[281].

Ginčo šalys, nesilaikydamos savo susitarimo spręsti ginčus AGS būdais, pažeidžia savo sutartinius įsipareigojimus, tad natūraliai kyla tokio susitarimo pažeidimo teisinių pasekmių klausimas. Esant arbitražinei išlygai įstatymuose yra įtvirtinta teismo pareiga atsisakyti priimti ieškinį. Tačiau minėta, kad LR CPK 137 straipsnio 2 dalis pateikia baigtinį atsisakymo priimti ieškinį pagrindų sąrašą, tad teismui draudžiama atsisakyti priimti ieškinį kitais, nei minėtoje normoje nurodytais pagrindais. Visgi šio straipsnio 2 dalies 3 punktas įtvirtina nuostatą, kad teismas atsisako priimti ieškinį, kai kreipdamasis į teismą suinteresuotas asmuo nesilaikė įstatymų nustatytos tai bylų kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarkos. Kyla klausimas, ar sistemiškai aiškinant LR CPK ir Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 3 straipsnio nuostatas, galėtume teigti, jog teismas galėtų atsisakyti priimti ieškinį dėl neišnaudotos galimybės išspręsti ginčą Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo nustatyta tvarka. Mūsų manymu, atsakymas turėtų būti neigiamas, todėl, kad LR CPK 137 straipsnio 2 dalies 3 punktas, neįtvirtina pareigos prieš kreipiantis į teismą pasinaudoti civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo procedūra. O LR CPK 137 straipsnis yra baigtinis ir negali būti plečiamai aiškinamas. Be to, „civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo“ sąvoka, nepatenka į „įstatymo nustatytos tai bylų kategorijai išankstinės ginčo sprendimo ne teisme tvarkos“ sąvoką. Sąvoka „įstatymo nustatyta tai bylų kategorijai išankstinė ginčo sprendimo ne teisme tvarka“ byloja apie tai, kad įstatymas išankstinę ginčo sprendimo ne teisme tvarką nustato ne visoms apskritai civilinėms byloms (civiliniams ginčams), o tik tam tikrų kategorijų byloms. Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad jis yra taikomas neteisminiam ir teisminiam civilinių ginčų taikinamajam tarpininkavimui (išskyrus dėl tokių civilinių teisių ir

[280] Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės Žinios*. 1994. Nr. 46–851.
[281] Kaminskienė, N. *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 72.

pareigų iškilusius ginčus, dėl kurių sudarytos taikos sutartys pagal įstatymus laikomos negaliojančiomis).

Susitarimas dėl AGS turėtų būti interpretuojamas tik kaip savanoriškas ginčo šalių sprendimas pabandyti išspręsti šalių ginčą taikiai, bet ne kaip alternatyva teismo procesui, nes tai būtų traktuojama kaip šalių siekis eliminuoti teismų jurisdikciją. Tiek tarptautiniai, tiek ir nacionaliniai teisės aktai įtvirtina asmens teisę į teisminę gynybą ir draudžia bet kokia sutartimi paneigti šią teisę.

Sutartis dėl AGS yra sudaroma jau kilus konkrečiam ginčui tarp šalių. Tačiau kyla klausimas, ar toks susitarimas dėl AGS procedūros gali būti įpareigojantis, jeigu kita šalis atsisako laikytis sutartos ginčų sprendimo tvarkos. Šiuo atveju, palyginus su AGS būdais, išskirtinę poziciją turi arbitražiniai susitarimai, kurie reglamentuojami tarptautinėmis sutartimis (pvz. Niujorko konvencija) ir nacionaliniais teisės aktais (pvz. Komercinio arbitražo įstatymas) yra pripažįstami tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu. Tuo tarpu, nei ET savo Rekomendacijose dėl tarpininkavimo civiliniuose santykiuose ar šeimos tarpininkavimo, nei Direktyva 2008/52/EB visiškai nereglamentuoja susitarimo dėl tarpininkavimo, tad susitarimų dėl AGS teisinis reguliavimas paliekamas valstybių narių dispozicijoje. Civilinių ginčų taikinimo ir tarpininkavimo įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje reglamentuojama, jog ginčo šalims susitarus ginčą spręsti taikinamojo tarpininkavimo būdu, jos turi prieš kreipdamosi į teismą arba arbitražą bandyti ginčą išspręsti šiuo būdu. Kaip pažymi R. Simaitis, toks teisinis reguliavimas suponuoja privalomą išankstinę ginčo sprendimo ne teisme ir ne arbitraže tvarką[282]. Tačiau, kaip minėjome, tokiai nuomonei mes nepritariame.

Taigi įstatyminiu lygmeniu įtvirtinta šalių pareiga prieš kreipiantis su ieškiniu į teismą privalomai pasinaudoti tarpininkavimo procedūra, pagal Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymą, neturi būti traktuojama kaip įpareigojimas pasinaudoti įstatymo nustatyta tai bylų kategorijai išankstine ginčo sprendimo ne teisme tvarka ir neįeina į šios tvarkos turinį.

3.2.2. Pareiškimo tam tikrų kategorijų bylose padavimas asmens, pagal įstatymus turinčio tokią teisę

LR CPK ir LR CK yra numatyti atvejai, kai į teismą su tam tikrais reikalavimais gali kreiptis tik tam tikri įstatyme numatyti asmenys.

Pavyzdžiui, remiantis LR CPK 463 straipsnio pirmąja dalimi, pareiškimą dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu gali paduoti:

[282] Simaitis, R. Mediacijos privačiuose ginčuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje. *Justitia*. 2007. Nr. 2 (64), p. 26.

1) asmens, kurį prašoma pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksniu, sutuoktinis;

2) asmens, kurį prašoma pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksniu, tėvai, pilnamečiai vaikai;

3) globos (rūpybos) institucija;

4) prokuroras.

LR CK 3. 38 straipsnyje nurodyti asmenys, kurie turi teisę pareikšti ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia pažeidus jos sudarymo sąlygas:

1) Santuoka, sudaryta pažeidžiant LR CK 3.16 ir 3.17 straipsniuose nustatytas santuokos sudarymo sąlygas, gali būti pripažinta negaliojančia pagal sutuoktinio, nežinojusio apie kliūtis santuokai sudaryti, prokuroro arba bet kurio kito asmens, kurio teisės ar teisėti interesai buvo pažeisti santuoka, ieškinį.

2) Santuoka, sudaryta pažeidžiant LR CK 3.14 straipsnyje nustatytą santuokos sudarymo sąlygą, gali būti pripažinta negaliojančia pagal nepilnamečio sutuoktinio, jo tėvų, globėjų ar rūpintojų, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos arba prokuroro ieškinį. Kai nepilnamečiam sutuoktiniui sukanka aštuoniolika metų, ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia gali pareikšti tik pats sutuoktinis.

3) Santuoka, sudaryta pažeidžiant LR CK 3.15 straipsnyje nustatytą santuokos sudarymo sąlygą, gali būti pripažinta negaliojančia pagal neveiksnaus sutuoktinio globėjo, prokuroro arba bet kurio kito asmens, kurio teisės ar teisėti interesai buvo pažeisti santuoka, ieškinį.

4) Santuoka, sudaryta pažeidžiant LR CK 3.13 straipsnyje nustatytą santuokos sudarymo sąlygą, gali būti pripažinta negaliojančia pagal sutuoktinio, neišreiškusio savo tikrosios valios arba prokuroro ieškinį. Jeigu sutuoktinis, neišreiškęs savo tikrosios valios yra nepilnametis, ieškinį gali pareikšti jo tėvai, globėjai, rūpintojai arba valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija.

5) Reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia LR CK 3.21 straipsnio 3 dalyje numatytu pagrindu turi teisę sutuoktinis, kuriam iki santuokos sudarymo nebuvo praneštas ligos faktas.

LR CK 3.40 straipsnyje nurodyta, kad:

1) santuoka gali būti pripažinta negaliojančia pagal sutuoktinio ieškinį, jeigu jis įrodo, kad santuokos sudarymo momentu negalėjo suprasti savo veiksmų prasmės ir jų valdyti;

2) reikalauti santuoką pripažinti negaliojančia gali sutuoktinis, jeigu jis santuoką sudarė paveiktas grasinimo, prievartos ar apgaulės;

3) sutuoktinis, davęs sutikimą sudaryti santuoką dėl esminės klaidos, gali reikalauti santuoką pripažinti negaliojančia. Klaida yra esminė, jeigu buvo suklysta dėl tokių su kitu sutuoktiniu susijusių aplinkybių, kurias žinodamas sutuoktinis nebūtų sutikęs sudaryti santuokos.

LR CK 3.147 straipsnyje nurodyti asmenys, turintys teisę kreiptis dėl tėvystės nustatymo:

1) jei vaikas gimė nesusituokusiai motinai ar nuginčyti vaiko gimimo įraše duomenys apie tėvą, ieškinį dėl tėvystės nustatymo gali pareikšti vyras, laikantis save vaiko tėvu. Atsakovai pagal tokį ieškinį yra vaikas ir jo motina;

2) jei vaiko tėvas atsisako pripažinti tėvystę pareiškimu dėl tėvystės pripažinimo ar vaiko tėvas mirė, ieškinį dėl tėvystės nustatymo gali paduoti vaiko motina, vaikas, įgiję visišką veiksnumą, vaiko globėjas (rūpintojas), valstybinė vaikų teisių apsaugos institucija arba mirusio vaiko palikuonys.

Kaip matome, tam tikrų kategorijų bylose procesą gali inicijuoti tik tam tikri įstatyme numatyti asmenys. Tokią būtinybę sąlygoja atskirų bylų kategorijų nagrinėjimo ypatumus nulėmusi materialinio teisinio santykio prigimtis, taip pat ypatingosios teisenos prigimtis ir esmė. Kadangi tokių bylų nagrinėjimas dažniausiai susijęs su socialiai pažeidžiamų asmenų (pavyzdžiui, nepilnamečių, neveiksnių asmenų) interesais, iškyla būtinybė įstatyme aiškiai nurodyti asmenis, galinčius kreiptis į teismą šių kategorijų bylose. Prie tokių asmenų dažniausiai priskiriami viešąjį interesą ginantys asmenys (prokuroras, valstybės ar savivaldybių institucijos). Taip pat asmenų, kurių interesais kreipiamasi į teismą, tėvai, sutuoktinis ir pan. Taigi, jei teismas nustato, kad ieškinį, pareiškimą ar prašymą dėl tos kategorijos bylos iškėlimo paduoda įstatyme nenurodytas asmuo, privalo atsisakyti jį priimti. Toks atsisakymas, mūsų manymu, yra galutinio pobūdžio, kadangi besikreipiančiam į teismą asmeniui nėra galimybės pašalinti trūkumų, nes įstatymas nenumato jam teisės kreiptis į teismą kito asmens interesais tos kategorijos bylose. Pavyzdžiui į teismą neturi teisės kreiptis asmuo, nesantis vaiko, dėl kurio atskyrimo nuo tėvų pateikiamas prašymas, tėvu, kadangi LR CK 3.182 straipsnis numato tokią teisę tik vaiko tėvams, artimiesiems giminaičiams, valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai ir prokurorui. Taigi šis trūkumas yra nepašalinamo pobūdžio. Todėl, mūsų manymu, būtų tikslinga minėtą sąlygą laikyti teisės kreiptis į teismą prielaida, o LR CPK 137 straipsnio antrojoje dalyje įtvirtintą atsisakymo priimti ieškinį pagrindų sąrašą papildyti nauju

atsisakymo priimti ieškinį pagrindu – „pareiškimą tam takrų kategorijų bylose paduoda asmuo, kuriam tokios teisės nesuteikia įstatymas“. Šis siūlymas yra ne tik teoriškai, bet ir praktiškai naudingas, kadangi LR CPK 137 straipsnyje atsirastų specialiai minėtam atvejui skirtas atsisakymo priimti ieškinį pagrindas, kuris leistų išvengti esamų atsisakymo priimti ieškinį pagrindų plečiamojo aiškinimo.

Atvejai, kai dėl civilinės bylos iškėlimo į teismą gali kreiptis tik tam tikri įstatyme numatyti asmenys yra numatyti ne tik tam tikrose ieškinio teisenos tvarka nagrinėjamose bylų kategorijose, bet ir tam tikrose ypatingosios teisenos tvarka nagrinėjamose bylose (pavyzdžiui, LR CPK 463 straipsnio pirmoji dalis). Taigi ši teisės kreiptis į teismą prielaida liečia tiek ieškinio, tiek ypatingąją teiseną, tačiau ne visas bylas. Atsižvelgiant į tai, ši teisės kreiptis į teismą prielaida laikytina atskiraja teisės kreiptis į teismą prielaida, liečiančia tik tam tikras ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas.

3.3. Specialioji teisės kreiptis į teismą prielaida, liečianti visas ieškinio teisenos bylas ir kai kurias ypatingosios teisenos bylas

3.3.1. Įsiteisėjusios teismo nutarties patvirtinti šalių sudarytą taikos sutartį nebuvimas

Įsiteisėjus teismo nutarčiai, kuria patvirtinama tarp šalių sudaryta taikos sutartis laikoma, kad šalių tarpusavio teisių ir pareigų klausimas yra išspręstas ir pakartotinis kreipimasis į teismą su tuo pačiu reikalavimu nėra galimas. Šiuo atveju, asmuo savo teisę kreiptis į teismą teisminės gynybos yra įgyvendinęs ir byla nutraukta (LR CPK 293 straipsnio 1 dalies 5 punktas). Remiantis LR CK 6.895 straipsniu, Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika,[283] teismo patvirtintos taikos sutartys įgyja *res judicata* galią.

Remiantis dispozityvumo principu, šalys turinčios plačias galimybes laisvai naudotis savo materialinėmis bei procesinėmis teisėmis, taip pat turi ir galimybę ginčą išspręsti taikiai. Taikos sutartimi šalys abipusių nuolaidų bei kompromisų būdu išsprendžia tarp jų kilusį ginčą ir tuo pačiu, užbaigia procesą byloje. Reikia pastebėti, kad taikos sutarties sudarymui reikalingas abiejų šalių valios išreiškimas. Todėl esant vienašališkam valios išreiškimui, pavyzdžiui, vienašališkai atsisakius nuo pareikšto reikalavimo arba atsakovui pripažinus ieškovo pareikštą reikalavimą visiškai ar iš dalies – taikos sutartis negali būti sudaryta[284]. Mūsų manymu, pagrindiniai skirtumai tarp taikos sutarties ir pareikšto materialinio teisinio reikalavimo atsisakymo yra šie: taikos sutartis – tai abiejų šalių, abipusių nuolaidų ar kompromisų būdu, pareikštas susitarimas taikiai išspręsti tarp jų kilusį ginčą, o ieškovo atsisakymas ieškinio (visiškas ar dalinis) arba atsakovo ieškinio pripažinimas – vienašališki procesiniai veiksmai. Ieškovas gali atsisakyti ieškinio, nepriklausomai nuo atsakovo valios, o atsakovas gali pripažinti ieškinį, nepriklausomai nuo ieškovo valios, t. y. skirtingai nuo taikos sutarties sudarymo, ieškovo atsisakymas nuo ieškinio arba atsakovo ieškinio pripažinimas yra vienašališkas. Taikos sutarties sudarymas sąlygojamas abiejų šalių valios suderinimu.

Sudaryti taikos sutartį turi teisę tik ginčijamo materialinio teisinio santykio subjektai, t. y. šalys ir tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus. Kiti dalyvaujantys byloje asmenys

[283] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje *byloje M. Jankauskas v. K. Blaževičius* (bylos Nr. 3K–3–203/2000).

[284] Pavyzdžiui, ieškovas teismui pateikia raštišką abiejų šalių pasirašytą prašymą nutraukti bylą, dėl to, kad šalys susitarė taikiai, nes atsakovas geranoriškai įsipareigojo patenkinti ieškovo pareikštą materialinį teisinį reikalavimą. Šiuo atveju matyti, kad atsakovas pripažįsta ieškinį, o ne šalys sudaro taikos sutartį, kadangi šiuo atveju yra išreikšta tik atsakovo valia. Atsakovo ieškinio pripažinimas yra pagrindas teismui priimti sprendimą, kuriuo patenkinamas ieškovo ieškinys, jei šie veiksmai neprieštarauja imperatyvioms įstatymo nuostatoms ar viešajam interesui.

tokios teisės neturi[285], išskyrus šalių ir trečiųjų asmenų, pareiškiančių savarankiškus reikalavimus, atstovus, jei tokią teisę jiems suteikia įgaliojimas (LR CPK 59 straipsnio 2 dalis).

Taikos sutarties objektas, mūsų manymu, yra tarp šalių kilęs teisminis ginčas. Šią išvadą galime pagrįsti tuo, kad taikos sutartimi galima išspręsti tik tuos klausimus, dėl kurių kreiptasi į teismą, t. y. tik tą tarp šalių kilusio materialinio teisinio ginčo dalį, kuri pateikta spręsti teismui – teisminį ginčą. Teismų praktikoje taip pat laikomasi taisyklės, kad taikos sutartis gali būti sudaroma ir tvirtinama tik dėl teismui pareikštų ieškinio reikalavimų ir priešinio ieškinio reikalavimų (jei tokie reikalavimai yra byloje). Taikos sutartimi negalima spręsti kitų klausimų, dėl kurių nesikreipta į teismą[286]. Kaip teisingai pastebėjo R. Simaitis, taikos sutartimi galima susitarti ir dėl procesinio teisinio pobūdžio reikalavimų, tiesiogiai išplaukiančių iš materialinio teisinio reikalavimo – reikalavimų, susijusių su bylinėjimosi išlaidų atlyginimu (LR CPK 94 straipsnio 2 dalis)[287].

Tačiau ne visi teisminiai ginčai gali būti užbaigti taikos sutartimi. Pavyzdžiui, jei įstatymas aiškiai apibrėžia šalių tarpusavio teises ir pareigas, tai reiškia, kad šalys tarpusavio susitarimu jų negali pakeisti ir pan. Pavyzdžiui, teismo procese disponavimo materialinėmis subjektinėmis teisėmis ribos gali būti nubrėžtos materialinės teisės normų. Be to, teismas prieš tvirtindamas taikos sutartį, privalo patikrinti, ar šios sutarties sudarymas neprieštarauja imperatyvioms įstatymo nuostatoms ir viešajam interesui (LR CPK 42 straipsnio 2 dalis). Taip pat teismas turi įsitikinti, ar taikos sutarties sudarymas nepažeidžia į bylą neįtrauktų asmenų teisių ir pareigų.

Teismas, tvirtindamas taikos sutartį priima motyvuotą nutartį, kuria nutraukia civilinę bylą (LR CPK 140 straipsnio 3 dalis, 293 straipsnio 5 punktas). Prieš tvirtindamas šią sutartį, teismas privalo šalims išaiškinti taikos sutarties sudarymo ir patvirtinimo teisinius padarinius (LR CPK 140 straipsnio 3 dalis)[288]. Teisinius padarinius sukelia ne pati taikos sutartis, bet teismo nutartis, kuria ši sutartis patvirtinama. Todėl įstatyme aiškiai nurodyta, kad teismas atsisako priimti ieškinį, jeigu yra įsiteisėjusi teismo nutartis patvirtinti tarp šalių sudarytą taikos sutartį (LR CPK 137 straipsnio 2 dalis 4 punktas).

---

[285] Kiti asmenys, nesantys ginčijamo materialinio teisinio santykio dalyviai tai - tretieji asmenys nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų, prokuroras, valstybės, savivaldybių institucijos bei kiti asmenys turintys teisę pareikšti ieškinį viešajam interesui apginti. Priimtas teismo sprendimas tiesiogiai neveiks šių subjektų materialinių teisių ir pareigų.

[286] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje *AB "Vakarų bankas" likvidatorius v. UAB "Karolinos turas"* (bylos Nr. 3K–3–249/1999); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *G. Guigienė v. Guiga* (bylos Nr. 3K–3–443/2001).

[287] Simaitis, R. Taikos sutartis Lietuvos privatinėje teisėje. *Justitia*. 2004. Nr. 1 (49), p. 14.

[288] Nurodoma, kad teismui patvirtinus taikos sutartį ginčas galutinai bus išspręstas ir šalys neteks teisės su tuo pačiu reikalavimu kreiptis į teismą, o taikos sutartis taps privalomu ir vykdytinu dokumentu.

Labai svarbu skirti taikos sutartis, kurios sudarytos teisme ir taikos sutartis, kurios sudarytos ne teisme. Kaip minėta, tik teismo nutartimi patvirtinta taikos sutartis įgyja *res judicata* galią. Ne teismo procese sudarytos taikos sutartys ir nepatvirtintos teismo, *res judicata* galios neįgyja, todėl jos neužkerta kelio šalims tuo pačiu klausimu kreiptis į teismą. Tačiau ne teisme sudarytą taikos sutartį nutartimi patvirtinus teismui, ši sutartis jau įgyja *res judicata* galią[289].

Trumpai aptarus taikos sutartį reglamentuojančias normas ir atsižvelgiant į taikos sutarties teisinę prigimtį, gali susidaryti įspūdis, kad ši teisės kreiptis į teismą prielaida yra susijusi tik su ieškinio teisenos bylomis. Kaip minėta, taikos sutarties sudarymui reikalinga abiejų šalių valia, todėl sudarant taikos sutartį būtinai turi dalyvauti dvi šalys. Dviejų šalių buvimas procese yra būtina sąlyga procesui vykti ieškinio teisenos tvarka. Tuo tarpu procesui vykti ypatingosios teisenos tvarka, ši sąlyga nebūdinga. Ypatingoji teisena grindžiama dalyvavimo principu, čia nėra šalių, nes atsižvelgiant į ypatingosios teisenos esmę – ji nėra dvišalė. LR CPK 443 straipsnis numato, kad ypatingosios teisenos byloje dalyvaujantys asmenys yra pareiškėjas ir suinteresuoti asmenys. Kiekvienas tokio proceso dalyvis yra nepriklausomas ir veikia savarankiškai. Be to, nagrinėjant bylas ypatingosios teisenos tvarka gali dalyvauti tik vienas dalyvis, jei tik jis suinteresuotas bylos baigtimi. Be to, atsižvelgiant į taikos sutarties esmę ir paskirtį – taikos sutartimi siekiama taikiai išspręsti tarp šalių kilusį teisminį ginčą[290].

Taikos sutartys gali būti sudaromos tik esant ginčui tarp šalių. Taigi, turint omenyje, kad skirtingai nuo ieškinio teisenos, ypatingąja teisena nagrinėjamos visiškai kitokios prigimties bylos, kuriose dažniausiai nėra ginčo dėl teisės (išskyrus kelis atvejus) – tai ginčo nebuvimas eliminuoja ir pačios taikos sutarties reikalingumą bei jos sudarymo galimybę šioje teisenoje. Kita vertus, nors ginčo dėl teisės buvimas ar nebuvimas yra ne vienintelis ypatingąja teisena nagrinėtinų bylų bruožas[291], tačiau tai, kad šioje teisenoje dalyvaujančių byloje asmenų (pareiškėjų ir suinteresuotų asmenų) interesai dažniausiai nėra priešingi, taip pat liudytų apie taikos sutarties sudarymo nereikalingumą. Tačiau, nors ir didžioji dauguma ypatingąja teisena nagrinėjamų bylų yra visiškai kitokios prigimties nei ieškinio teisena, tačiau ypatingosios teisenos tvarka nagrinėjamos ir tokios bylos, kuriose egzistuoja priešingi šalių interesai. Pavyzdžiui, bylos dėl antstolių ir notarinių veiksmų (LR CPK XXXI skyrius). Gal dėl to ypatingosios teisenos normos ir nenumato draudimų ypatingojoje teisenoje sudaryti taikos sutartį. Atsižvelgiant į tai, taikos sutartį reglamentuojančios normos šiais atvejais gali

[289] Tam tikrais atvejais procesinės normos tiesiogiai numato ne teisme sudarytų taikos sutarčių teisminį tvirtinimą. Pavyzdžiui, LR CK 3.52 str. 2 d., 3.53 str. 3 d., LR CPK 539 str. 2 d., 541 str. 1 d. Išsamiau apie tai žr.: Simaitis, R. *Justitia*, p. 18–19.

[290] Kaip minėta, taikos sutartimi galima išspręsti tik tuos klausimus, dėl kurių kreiptasi į teismą, t.y. tik tą, tarp šalių kilusio materialinio teisinio ginčo dalį, kuri pateikta spręsti teismui – teisminį ginčą.

[291] Plačiau apie ypatingosios teisenos esmę, šios teisenos esminius skirtumus nuo ieškinio teisenos žr.:Siedlecki, W.; Swieboda, Z. *Postępowanie nieprocesowe*. Warszawa, 2001.

būti taikomos ir kai kuriose ypatingosios teisenos tvarka nagrinėjamose bylose. Todėl įsiteisėjusios teismo nutarties patvirtinti šalių sudarytą taikos sutartį nebuvimas – tai specialioji teisės kreiptis į teismą prielaida, liečianti visas ieškinio ir kai kurias ypatingosios teisenos bylas.

3.4. Išskirtinė teisės kreiptis į teismą prielaida, liečianti tik kai kurias ieškinio teisenos bylas

3.4.1. Šalys nėra sudariusios susitarimo perduoti ginčą spręsti arbitražui

Teisminė pažeistų ar ginčijamų subjektinių teisių gynyba asmeniui yra svarbiausia. Tik teismams suteikiami ypatingi įgalinimai, kurių neturi kitos institucijos (LR Konstitucijos 109 straipsnis). Tačiau įstatymai, suteikiantys subjektinę teisę kreiptis į teismą teisminės gynybos, kartu suteikia ir teisę pasinaudoti kitais subjektinių teisių ir interesų gynybos bei ginčų sprendimo būdais.

Išskiriami keli ginčų nagrinėjimo bei sprendimo būdai: valstybiniai ir nevalstybiniai. Savo reikšme, efektyvumu ir pritaikymu praktikoje nuo seno išsiskyrė teisminis ir arbitražinis ginčų nagrinėjimo bei sprendimo būdai[292].

Kiti teisėti ginčo sprendimo būdai, kai šalys išsprendžia ar bando spręsti ginčą nesikreipdamos į valstybės teismą, vadinami alternatyviais ginčų sprendimo būdais. Prie pastarųjų tradiciškai priskiriamas ir arbitražas.[293] Arbitražinis ginčo sprendimo būdas iš esmės skiriasi nuo teisminio tuo, kad ginčui spręsti pasitelkiama ne valstybinė teisminė institucija, o pačių ginčo šalių pasirinktas trečiasis asmuo arba asmenys. Dėl to šis ginčų sprendimo būdas kai kurių tautų kalbomis nuo seno ir iki šiol dar vadinamas trečiųjų teismu[294].

Iš esmės arbitravimas pirmiausia yra priemonė, metodas, procedūra, o ne ginčą nagrinėjanti arbitrų kolegija ar institucinis arbitražas[295].

Teisinius santykius, susijusius su šalių susitarimu arbitražo tvarka nagrinėti ir spręsti iškilusius ar galinčius iškilti ginčus, arbitražo sprendimų priėmimu bei vykdymu ir kitus, su arbitražu susijusius santykius, reguliuoja 1996 m. balandžio 2 d. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas[296]. Pagal šį įstatymą arbitravimas – tai ginčo sprendimo būdas, kai fiziniai ar juridiniai asmenys, remdamiesi savo susitarimu, tarpusavio ginčui spręsti kreipiasi ar įsipareigoja kreiptis ne į valstybės teismą, o į jų susitarimu pasirinktą arba įstatymo nustatyta tvarka paskirtą trečiąjį asmenį ar asmenis.

[292]Arbitražas Lietuvoje ypatingą reikšmę įgijo atkūrus nepriklausomybę ir perėjus prie rinkos ekonomikos. Asmenys, kilus civiliniam ginčui, šia teise galėjo pasinaudoti ir anksčiau. Tarp teisminių institucijų, kurioms Tarybų Sąjungos įstatymai numatė teisę ginti piliečių teises, buvo ir trečiųjų teismai. Pagal Trečiųjų teismo nuostatus (Lietuvos Respublikos 1964 m. civilinio proceso kodekso priedas Nr. 1), piliečiai galėjo perduoti jiems išspręsti bet kokį tarp jų kilusį ginčą, išskyrus ginčus, kilusius iš darbo ir šeimos santykių.

[293] Dominas, G.; Mikelėnas, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 14.

[294]Šatas, J. *Arbitražas tarptautinėje komercijoje*. Kaunas: Technologija, 1998, p. 6

[295] Vokietijos teisės doktrinoje arbitražas apibrėžiamas kaip privatus teismas, susidedantis iš vieno ar kelių teisėjų, kuriems privačiu valios pareiškimu perduodama išspręsti civilinį ginčą. Ši sąvoka susideda iš dviejų teiginių: 1) teisinio ginčo sprendimas ir 2) ginčas perduodamas spręsti privačiam teismui privačios sutarties pagrindu. Lionnet, K. *Handbuch der internationalen und nationalen Schiedsgerichtsbarkeit*. Stuttgart: Richard Boorberg Verlag, 1996. p. 29.

[296] Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės Žinios*. 1996. Nr. 39–961.

Iš šio apibrėžimo matyti, kad kreipimosi į arbitražą pagrindas yra tarp šalių sudarytas arbitražinis susitarimas. Arbitražinis susitarimas – tai šalių sutartis perduoti spręsti arbitražiniam teismui visus arba tam tikrus ginčus, kilusius ar galinčius kilti tarp jų dėl kokių nors konkrečių sutartinių ar kitokių teisinių santykių, kurie gali būti arbitražinio nagrinėjimo dalykas. Arbitražinis susitarimas gali būti įformintas kaip arbitražinė išlyga, įrašyta sutartyje arba kaip šalių sudaryta atskira sutartis (Komercinio arbitražo įstatymo 9 straipsnio 1 dalis). Šalys, sudarydamos arbitražinį susitarimą, įsipareigoja kilus ginčui kreiptis ne į valstybinį teismą, o į jų susitarimu pasirinktą arbitražą.

Atsižvelgiant į tai, kreiptis su ieškiniu į arbitražą turi teisę tik šį susitarimą sudarę ginčijamo materialinio teisinio santykio subjektai. Prokuroras, valstybės ir savivaldybės institucijos bei kiti asmenys, turintys teisę pareikšti ieškinį viešajam interesui apginti, tokios teisės neturi. Jie turi teisę pareikšti ieškinį kitų asmenų interesams ar viešajam interesui apginti tik valstybiniame teisme[297].

Galiojančio arbitražinio susitarimo buvimo faktas yra kliūtis kreiptis į teismą. Šalys, sudariusios sutartį perduoti ginčą spręsti arbitražui, praranda teisę dėl šio ginčo su ieškiniu kreiptis į teismą. Tačiau arbitražinio susitarimo galiojimo faktas įtakos teisei kreiptis į teismą turi tik tada, kai šito reikalauja viena iš susitarimo šalių. Tokia išvada remiasi Komercinio arbitražo įstatymo 10 straipsniu, kuriame nurodyta, kad teismas atsisako priimti ieškinį, dėl kurio ginčo šalys yra sudariusios arbitražinį susitarimą, tik jeigu šito reikalauja bent viena šalis[298]. Tuo atveju, kai ieškovas pareiškia ieškinį teisme, o atsakovas neprieštarauja jo nagrinėjimui teisme ir nereikalauja laikytis arbitražinio susitarimo – ieškovas įgyja teisę kreiptis į teismą, kadangi galime teigti, jog šalys šiais veiksmais atsisako arbitražinio susitarimo ir prielaida, su kuria buvo siejama teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos, šioje byloje jau nebeegzistuoja.

Ne dėl visų be išimties teisinių ginčų gali būti sudarytas arbitražinis susitarimas. Sutinkamai su Komercinio arbitražo įstatymo 11 straipsniu, arbitražinio susitarimo dalykas gali būti bet kurie tarp šalių kilę arba galintys kilti teisiniai ginčai, išskyrus ginčus, kylančius iš konstitucinių, darbo, šeimos, administracinių teisinių santykių, taip pat ginčus, susijusius su konkurencija, patentais, prekių ir paslaugų ženklais, bankrotu bei ginčus, kylančius iš vartojimo sutarčių[299].

---

[297] Tokios nuomonės laikosi ir kai kurie autoriai, pavyzdžiui, Осокина, Г. Л. *Право на защиту в исковом судопроизводстве (право на иск)*. Томск, 1990. с. 134.

[298] Tačiau, kaip teisingai tą pastebi ir civilinio proceso teisės mokslininkai, teismas priimdamas ieškinį paprastai gali neturėti informacijos, kad tarp šalių yra sudarytas arbitražinis susitarimas. Tuo labiau, tokiais atvejais teismui gali būti nežinoma ir atsakovo nuomonė dėl bylos nagrinėjimo teisme (jei nėra teismui pateikiamas atsakovo pareikštas arbitražinės išlygos atsisakymas). Tokiu būdu, teismas privalėtų priimti ieškinį ir iškelti civilinę bylą, o paaiškėjus minėtai informacijai, remiantis LR CPK 296 str. 1 d. 9 p., ieškinį palikti nenagrinėtu. Kitos išeities iš minėtos situacijos mes nematome.

[299] Pagal Prancūzijos Civilinio kodekso nuostatas arbitražui negali būti perduodami šie ginčai: valstybės interesus liečiantys ginčai, ginčai dėl asmenų veiksnumo, sutuoktinių skyrybų ar gyvenimo skyrium, visuomeninės ir visuomeninių įstaigų nuosavybės, ir apskritai ginčai, liečiantys viešąją tvarką, kadangi nagrinėjant šiuos ginčus būtinas

G. Dominas, V. Mikelėnas nurodo, kad arbitražo jurisdikcija yra privati, alternatyvinė, fakultatyvinė ir sutartinė. Ji yra privaloma tik tada, kai sudarytas arbitražinis susitarimas ir tik jo šalims. Jos šaltinis yra šalių susitarimas, o ne įstatymas. Arbitražo jurisdikcija yra fakultatyvinė, nes visuomet egzistuoja valstybinio teismo jurisdikcijos prezumpcija – ji netaikoma tik tada, kai taikoma arbitražo jurisdikcija. Sutartinė, nes arbitražo jurisdikcija steigiama, egzistuoja ir nustatoma tik šalių susitarimu ir jo pagrindu. Privati, nes arbitražo jurisdikcija neturi visuotinio pobūdžio ir atsiranda tik kiekvienu konkrečiu atveju yra privaloma tik arbitražinio susitarimo šalims, ir tik dėl jų tarpusavio ginčo, ir tik dėl to ginčo, kurį šalys arbitražiniu susitarimu perdavė arbitražui[300].

Arbitražo jurisdikcijos savybė ta, kad tai – išimtinė jurisdikcija. Tą patį ginčą tuo pat metu negali būti kompetentingas spręsti ir nacionalinis teismas ir arbitražas. Jeigu preziumuojama, kad byla priskirtina teismui, automatiškai daroma išvada, kad arbitražinis susitarimas nesudarytas arba toks susitarimas negalioja. Jei arbitražinis susitarimas tarp šalių sudarytas ir jis galioja, šalys gali ginčą spręsti tik arbitraže. Taigi, jei ginčo šalys yra sudariusios arbitražinį susitarimą dėl esamų ar galimų ginčų sprendimo arbitraže, teismas yra nekompetentingas spręsti ginčą, t. y. tokia byla yra nepriskirtina teismui.

Tačiau ginčui spręsti arbitraže, būtinos dvi pagrindinės sąlygos. Pirma, ginčas turi priklausyti kategorijai ginčų, kurie pagal įstatymą gali būti sprendžiami arbitraže. Pagal LR komercinio arbitražo įstatymą arbitražas kompetentingas spręsti šalių ginčus, kilusius ar galinčius kilti tarp jų dėl kokių nors konkrečių sutartinių ar kitų teisinių santykių, išskyrus ginčus, kurių pagal įstatymą negalima perduoti arbitražui. LR komercinio arbitražo įstatymo 11 straipsnyje nurodomi ginčai, kurie negali būti perduoti arbitražui.

Antra, turi būti šalių susitarimas dėl ginčo perdavimo spręsti konkrečiam arbitražui.

Arbitražinis susitarimas yra privaloma sąlyga pradėti ginčą spręsti būtent arbitraže. Jo tikslas – atsisakyti teismų jurisdikcijos ir perduoti ginčą spręsti arbitražui[301].

Dažniausiai praktikoje sutinkamos šios arbitražinių susitarimų rūšys:

1. Arbitražinė išlyga, kuri apibrėžiama kaip sutarties šalių susitarimas, tiesiogiai įtrauktas į sutarties tekstą dėl ginčų, kurie gali iškilti ateityje dėl šios sutarties nagrinėjimo arbitraže (LR Komercinio arbitražo įstatymo 9 straipsnio 9 dalis).

---

prokuroro dalyvavimas. Тарасова, В. А. Арбитраж в Франции // Третеиский суд. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007 06 15]. < http: // www.arbitrage.spb.ru.>.

[300] Dominas, G.; Mikelėnas, V., *supra* note 293, p. 168–169.

[301] Arbitražinis susitarimas specifinis tuo, kad juo nenustatomos šalių materialinės teisės ir pareigos. Jis sudaromas sukurti, pakeisti ir pabaigti procesinius santykius. Tai reiškia, kad arbitražinis susitarimas sukuria procesines šalių teises ir pareigas. Taip pat arbitražinio susitarimo pagrindu valstybiniai teismai netenka jurisdikcijos, ir arbitražas įgauna kompetenciją nagrinėti tarp šalių kilusį ginčą.Taigi arbitražinio susitarimo prigimtis yra dvilypė – tai civilinio materialinio pobūdžio sutartis sukurti, pakeisti ir panaikinti civilinius procesinius santykius. *Ibid*., p 104.

2. Kompromisas – tai atskiras nuo sutarties šalių susitarimas dėl jau kilusio tarp jų ginčo arbitražinio nagrinėjimo[302].

Sudarius arbitražinį susitarimą kyla svarbios procesinės teisinės pasekmės. Arbitražinis susitarimas privalomas šalims ir šio susitarimo šalys privalo laikytis. Tai reiškia, kad šalys dėl šio ginčo atsisako valstybinių teismų jurisdikcijos. Jei viena iš šalių to nepaisydama kreipiasi į teismą, tai teismas turi atsisakyti priimti ieškinį. Principas, jog teismas, esant arbitražiniam susitarimui, turi atsisakyti jurisdikcijos, yra apribotas dviem išlygom: 1) toks teismo atsisakymas yra taikomas tada, kai bent viena ginčo šalis to reikalauja. Šalys savo susitarimu bet kada gali pakeisti arbitražinį susitarimą ar jo visai atsisakyti. Taip pat, kai viena iš šalių, nepaisydama arbitražinio susitarimo kreipėsi į teismą, o kita dėl to nepateikė prieštaravimų – pastaroji laikoma atsisakiusia arbitražinio susitarimo. LR CPK 137 straipsnio 2 dalies 6 punkte numatyta, jog, jei šalys yra sudariusios susitarimą perduoti tą ginčą spręsti arbitražui ir atsakovas prieštarauja ginčo nagrinėjimui teisme bei reikalauja laikytis arbitražinio susitarimo, teismas atsisako priimti ieškinį; 2) teismo atsisakymas galimas tik tuo atveju, jei arbitražinis susitarimas galioja. Jeigu teismas nustato, kad arbitražinis susitarimas yra negaliojantis, niekinis ar jo negalima įvykdyti, jis gali neatsisakyti spręsti ginčą[303].

Šalys, sudariusios sutartį perduoti ginčą spręsti arbitražui, praranda teisę dėl šio ginčo su ieškiniu kreiptis į teismą. Tačiau, arbitražinio susitarimo faktas įtakos teisei kreiptis į teismą turi tik kreipiantis į teismą ieškinio teisenos tvarka, todėl ši prielaida priskiriama prie specialiųjų teisės kreiptis į teismą prielaidų. Tokia išvada remiasi aptartomis arbitražo procesą reglamentuojančiomis įstatymo nuostatomis, arbitražo teisine prigimtimi bei ypatingosios teisenos esme ir ypatingąją teiseną reglamentuojančiomis normomis.

Ypatingosios teisenos tvarka nagrinėjamos bylos, kurias valstybė, atsižvelgdama į viešąjį interesą, bylos išnagrinėjimo greitumo ir proceso paprastumo poreikį, įstatyme priskyrė prie ypatingosios teisenos tvarka nagrinėtinų bylų. Tai yra imperatyvios normos ir jų privalu laikytis. Tokiu būdu, negalios šalių sudarytas arbitražinis susitarimas, kuriuo bylą, nagrinėtiną ypatingaja teisena, bus numatyta perduoti nagrinėti arbitražine tvarka.

Arbitražo tvarka sukurta nagrinėti ir spręsti ginčus dėl teisės, todėl jai būdingas ieškinys, ieškovas, atsakovas, ieškininiai teisių gynimo būdai. O ypatingajai teisenai visa tai nebūdinga. Ši teisena nėra dvišalė. LR CPK 443 straipsnyje numatyta, kad ypatingojoje teisenoje dalyvaujantys

[302] Analogiškas arbitražinio susitarimo rūšis numato ir kitų valstybių įstatymai. Pvz. pagal Prancūzijos CPK 1442 ir 1447 str. arbitražinis susitarimas būna dviejų rūšių: arbitražinė išlyga ir kompromisas. Arbitražinė išlyga – tai susitarimas, pagal kurį sutarties šalys įsipareigoja perduoti arbitražui ginčus, kurie kils iš šios sutarties. Kompromisas – tai susitarimas, pagal kurį šalys jau kilusį ginčą perduoda arbitražui. Prancūzijos CPK nurodo dar vieną arbitražinės išlygos ir kompromiso skirtumą – kompromise turi būti nurodytas ginčo dalykas. Тарасова, В. А. Арбитраж в Франции // Третеиский суд. 2000, Nr. 1 [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 08 24]. < http: // www.arbitrage.spb.ru.>.
[303] Dominas, G.; Mikelėnas, V., *supra* note 293, p. 109.

asmenys yra pareiškėjas ir suinteresuoti asmenys. Be to, ypatingojoje teisenoje gali dalyvauti tik vienas dalyvis, jei tik jis suinteresuotas bylos baigtimi. Kadangi šioje teisenoje nėra šalių, tai taip pat nėra ir ieškinio. Šios teisenos tvarka kreipiamasi su pareiškimu, prašymu ar skundu. O arbitražo procesas prasideda suinteresuotai šaliai paduodant ieškininį.

Arbitražas orientuotas spręsti privačius teisinius ginčus. Jei teisinis konfliktas kyla iš teisinių santykių, susijusių su viešuoju interesu, toks konfliktas turi būti sprendžiamas valstybiniame teisme. Būtent todėl arbitražas nesprendžia ginčų, kurie betarpiškai susiję su konstituciniais, administraciniais, finansiniais ir kitais viešaisiais teisiniais santykiais. Bylų, valstybės priskirtų nagrinėti ypatingąja teisena, negalima nagrinėti kitokia tvarka, todėl ši teisės kreiptis į teismą prielaida laikytina išskirtine, liečiančia tik kai kurias ieškinio teisenos bylas.

4. TEISĖS KREIPTIS Į TEISMĄ TINKAMO REALIZAVIMO SĄLYGOS

4.1. Bendrosios teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygos, liečiančios visas ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas

4.1.1. Suinteresuoto asmens veiksnumas

Visi civilinių procesinių teisinių santykių subjektai turi turėti civilinį procesinį teisnumą, kuris civilinio proceso teisės literatūroje laikomas viena iš teisės kreiptis į teismą bei civilinių procesinių teisinių santykių atsiradimo ir funkcionavimo prielaidų.

Tačiau civilinių procesinių teisinių santykių atsiradimui ir funkcionavimui nepakanka tik to, kad jų subjektai turėtų civilinį procesinį teisnumą. Civilinės bylos iškėlimui reikalinga, kad besikreipiantis į teismą asmuo turėtų visišką teisinį subjektiškumą – teisnumą ir veiksnumą. Civilinis subjektiškumas apima ne tik galimybę turėti teises ir pareigas, bet ir galimybę jas savo veiksmais realizuoti[304].

Veiksnumas – tai asmens psichinis, fizinis ar socialinis gebėjimas vykdyti tam tikras pareigas ir jų pagrindu įgyti subjektines teises. Civilinis procesinis veiksnumas – tai galėjimas įgyvendinti savo teises teisme ir pavesti atstovui vesti bylą (LR CPK 38 straipsnio 1 dalis). Kaip matyti iš šių sąvokų turinio, veiksnumas kaip bendroji teisės kategorija, apibūdinanti asmens teisinį statusą yra būtinas subjektinės teisės tinkamo realizavimo elementas. Taigi visiškai suprantama, kad veiksnumas civilinio proceso teisės literatūroje yra laikomas teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga. Tik veiksnus asmuo gali pats asmeniškai realizuoti teisę kreiptis į teismą ir inicijuoti civilinės bylos iškėlimą. Tiek Lenkijos[305], tiek Vokietijos[306] civilinio proceso teisės doktrinoje pripažįstama, kad civilinis procesinis veiksnumas yra būtina sąlyga aktyviai veikti civiliniame procese ir, kad procesinį veiksnumą turi turėti kiekvienas asmuo, kuris ruošiasi asmeniškai atlikti procesinius veiksmus civiliniame procese.

Tai, kad asmens civiliniu procesiniu veiksnumu laikoma asmens galimybė asmeniškai (pabraukta autorės) įgyvendinti savo procesines teises ir vykdyti procesines pareigas, skirtingai nuo civilinio procesinio teisnumo, rodo, kad civilinis procesinis veiksnumas tiesiogiai siejamas su asmens amžiumi ir psichikos būkle.

---

[304] Žalėnienė, I. *Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 99.

[305] Siedlecki, W. *Zarys postępowania ciwylnego*. Warszawa, 1966, p. 113.; Goląb, S. *O pelnomocnikach w procesie cywilnym*. Warszawa, 1938, p. 113.

[306] Blomeyer, A. *Zivilprozessrecht – Erkenntnisverfahren*. Berlin-Gottingen-Heidelberg, 1963, p. 56; Schroder, H.; Niese, W. *Lehrbuch des Zivilprozessrechts*. Karlsruhe, 1956, p. 126.

Visa apimtimi veiksnumas įgyjamas asmeniui sulaukus 18 metų. Šiuo kriterijumi vadovaujasi ir įstatymų leidėjas, nurodydamas, kad civilinis procesinis veiksnumas priklauso juridiniams (juridinio asmens veiksnumas atsiranda kartu su teisnumu, įregistravus juridinį asmenį, išskyrus juridinius asmenis, kurie nėra steigiami ar registruojami), o taip pat ir fiziniams asmenims, jeigu jie yra pasiekę pilnametystę – aštuoniolika metų (LR CPK 38 straipsnio 1 dalis). Tačiau iš šios bendros taisyklės yra daromos išimtys.

Pirmoji išimtis pagrįsta asmens psichikos būkle. Asmuo, dėl psichikos ligos arba silpnaprotystės negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti. Tokiais atvejais įstatymų leidėjas, nepriklausomai nuo amžiaus, nustato galimybę tokį asmenį pripažinti neveiksniu (LR CK 2.10 straipsnis). Tokie asmenys negali savarankiškai įgyti civilinių teisių ir susikurti civilinių pareigų (LR CK 2.5 straipsnio 1 dalis). Šie asmenys taip pat negali savarankiškai įgyvendinti savo procesinių teisių bei vykdyti procesinių pareigų. Taip yra todėl, kad civilinis veiksnumas tiesiogiai lemia ir procesinio veiksnumo turinį. Taigi tokie asmenys negali savarankiškai realizuoti ir teisės kreiptis į teismą. Be to, įstatymų leidėjas numato, kad pilnamečiai asmenys dėl piktnaudžiavimo alkoholiniais gėrimais, narkotikais, narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis, gali būti teismo pripažinti ribotai veiksniais (LR CK 2.11 straipsnis). Asmenys pripažinti ribotai veiksniais, taip pat negali savarankiškai įgyvendinti savo procesinių teisių bei vykdyti procesinių pareigų. Neveiksnių ar ribotai veiksnių asmenų teises ir įstatymo saugomus interesus teisme gina jų atstovai pagal įstatymą (jų tėvai, įtėviai, globėjai) LR CPK 38 straipsnio 2, 4 dalis).

Antroji išimtis grindžiama tuo, kad ir nepilnamečiai asmenys gali tam tikros kategorijos bylose būti laikomi visiškai veiksnūs tam tikros kategorijos bylose, kai pagal materialiosios teisės normas nepilnamečiui pripažįstamas materialusis teisinis veiksnumas, toks asmuo įgyja ir civilinį procesinį veiksnumą. Taigi tam tikrais materialinės teisės normų numatytais atvejais, nepilnamečiai asmenys pripažįstami veiksniais ir civiliniame procese gali savarankiškai realizuoti teisę kreiptis į teismą.

Pagal LR DK 13 straipsnio 2 dalį visiškas veiksnumas t. y. galėjimas savo veiksmais įgyti darbines teises bei sukurti darbines pareigas atsiranda asmeniui, kuris yra sulaukęs šešiolikos metų amžiaus, tačiau galimos išimtys, kai esant įstatyme nustatytoms sąlygoms į darbą gali būti priimami ir nepilnamečiai nuo keturiolikos iki šešiolikos metų amžiaus.

Visais šiais nurodytais atvejais asmenys, nors ir nesulaukę pilnametystės, laikomi turintys visišką civilinį veiksnumą. Sutinkamai su tuo, civilinio proceso įstatymai jiems suteikia ir civilinį procesinį veiksnumą, būtiną norint apginti teises ir įstatymo saugomus interesus, kylančius iš materialinių teisinių santykių, dėl kurių jiems pripažįstamas visiškas civilinis veiksnumas.

Atsižvelgiant į civilinį procesinį veiksnumą reglamentuojančias normas, asmenis, besikreipiančius į teismą, priimta skirstyti į tris grupes:

1) procesiniu atžvilgiu visiškai veiksnius;

2) procesiniu atžvilgiu ribotai veiksnius (nepilnamečiai nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų amžiaus ir pilnamečiai asmenys, kurių veiksnumas teismo sprendimu yra apribotas dėl piktnaudžiavimo alkoholiniais gėrimais, narkotikais, narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis);

3) procesiniu atžvilgiu neveiksnius (nepilnamečiai iki keturiolikos metų amžiaus ir pilnamečiai asmenys, pripažinti neveiksniais dėl psichikos ligos ar silpnaprotystės)[307].

Pagal bendrą taisyklę į teismą gali kreiptis tik veiksnus asmuo, išskyrus įstatymo numatytas išimtis iš šios bendros taisyklės. Nuo to, kuris iš asmenų kreipiasi į teismą, priklauso atitinkami procesiniai padariniai. Asmenys, priskirti prie pirmosios grupės, gali savarankiškai įgyvendinti savo procesines teises ir vykdyti procesines pareigas (LR CPK 38 straipsnio 1 dalis). Jie gali savarankiškai arba per atstovą įgyvendinti savo teisę kreiptis į teismą. Priešingai pirmajai grupei priskirtiems asmenims, asmenys, priskirti prie trečiosios grupės, negali savarankiškai įgyvendinti savo procesinių teisių bei vykdyti procesinių pareigų. Šių asmenų teises ir įstatymo saugomus interesus pavesta ginti jų atstovams pagal įstatymą (jų tėvams, įtėviams ar rūpintojams) (LR CPK 38 straipsnio 4 dalis).

Asmenys, priskirti prie antrosios grupės, pagal bendrą taisyklę, taip pat neturi teisės savarankiškai įgyvendinti savo procesinių teisių ir vykdyti procesinių pareigų. Jų teises ir įstatymo saugomus interesus taip pat pavesta ginti jų atstovams pagal įstatymą (LR CPK 38 straipsnio 2 dalis). Šiems asmenims savarankiškai kreipiantis į teismą su ieškiniu teismas, vadovaudamasis LR CPK 137 straipsnio 2 dalies 7 punktu, privalo atsisakyti priimti tokio asmens ieškinį. Tačiau, nepilnamečiai nuo keturiolikos metų amžiaus turi teisę savarankiškai kreiptis į teismą dėl savo teisių ar įstatymo saugomų interesų gynimo, jei ginčas kyla iš tų santykių, dėl kurių jiems pripažįstamas visiškas civilinis veiksnumas. Teismas nustatęs, kad ieškinį paduoda nesulaukęs pilnametystės asmuo, privalo patikrinti, ar materialinės teisės normos, reglamentuojančios ginčo santykį dėl kurio paduodamas ieškinys, suteikia besikreipiančiam į teismą asmeniui visišką civilinį veiksnumą. Tik tuo atveju, jei materialinės teisės normos, reglamentuojančios ginčo santykį, dėl kurio kreipiamasi su ieškiniu į teismą, nepilnamečiam asmeniui suteikia visišką civilinį veiksnumą, teismas privalo priimti ieškinį ir iškelti civilinę bylą.

Vokietijos, Austrijos ir Lenkijos civilinio proceso teisės doktrinoje dar yra sutinkama postulacinio veiksnumo sąvoka[308] (lenk. – *zdolność postulacyjna*, vok. – *Postulationsfähigkeit).* Postulacinis veiksnumas – tai šalies reali galimybė civiliniame procese asmeniškai, savarankiškai atlikti procesinius veiksmus. Postulacinio veiksnumo trūkumai gali būti tiek faktinio, tiek teisinio

[307] Веливис, С., *supra* note 17, с. 112.

[308] Baumgartel, G. *Wesen und Begriff der Prozesshandlung einer Partei im Zivilprozess*. Berlin-Frankfurt, 1957, p. 107; Fasching, H. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*. Wieden, T. II. 1962, p. 244; Zieliński, A. *Postępowanie cywilne.* Kompendium. 5 wydanie.Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2002, p. 56.

pobūdžio. Faktinio pobūdžio postulacinio veiksnumo trūkumas gali būti sąlygotas faktinių aplinkybių, kurioms esant šalis negali asmeniškai veikti teisme (pavyzdžiui, dėl ilgalaikės ligos) arba dėl šalies sveikatą sąlygojančių priežasčių (pavyzdžiui, paralyžius, kurtumas). Esant tokioms aplinkybėms, asmuo negali savarankiškai veikti civiliniame procese, nors ir turėdamas civilinį procesinį teisnumą ir veiksnumą. Tokiam asmeniui reikės atstovo pagalbos. Teisinio pobūdžio postulacinio veiksnumo trūkumas atsiranda tuomet, kai įstatymas atitinkamiems procesiniams veiksmams atlikti arba tam tikrose kategorijų bylose rengiant kreipimąsi ir pareiškimą į teismą, numato būtiną advokato dalyvavimą[309].

LR CPK nenumato postulacinio veiksnumo (faktinio pobūdžio postulacinio veiksnumo). Tačiau civilinės bylos iškėlimui faktinis postulacinis veiksnumas neturi jokios teisinės reikšmės, kadangi teismui postulacinio veiksnumo trūkumai dar negali būti žinomi. Taigi, jei suinteresuotas asmuo prieš kreipdamasis į teismą susiduria su faktinio postulacinio veiksnumo trūkumais, jis turi pats pasirūpinti atstovu.

Tačiau teisinis postulacinis veiksnumas numatytas LR CK ir civilinės bylos iškėlimui turi teisinę reikšmę. LR CK yra numatytos dvi bylų kategorijos, kuriose būtinas advokato dalyvavimas: priverstinio akcijų (dalių, pajų) pardavimo bylos ir (juridinio asmens veiklos tyrimo bylos (LR CK 2.115–2.123, 2.124–2.131 straipsniai). Taigi šiais atvejais šalis negali veikti civiliniame procese savarankiškai, nes susiduria su teisinio pobūdžio postulacinio veiksnumo trūkumais. Todėl tokiose bylose privalu naudotis profesionalaus atstovo – advokato paslaugomis. Tačiau privalomas advokato dalyvavimas rengiant pareiškimą į teismą yra privalomas tik dėl juridinio asmens veiklos tyrimo (LR CK 2.126 straipsnio 3 dalis).

Taigi veiksnumas yra būtina teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga. Tai reiškia, kad teismas prieš priimdamas pareiškimą turi patikrinti, ar paduodantis pareiškimą asmuo yra veiksnus. Tačiau realiai to beveik neįmanoma padaryti, kadangi civilinės bylos iškėlimo klausimą teismas sprendžia asmeniškai, nekviesdamas į posėdį suinteresuoto asmens, todėl negali nustatyti asmens neveiksnumo fakto. Be to ne visada neveiksnumo požymiai išoriškai pastebimi. Nėra ir neveiksnių asmenų registro, kurio buvimas palengvintų išspręsti šią problemą.

Taigi galimi atvejai, kai teismas gali priimti neveiksnaus, o taip pat ir ribotai veiksnaus asmens pareiškimą ir iškelti civilinę bylą. Tokiais atvejais, iškėlus civilinę bylą, procesas pradedamas neteisėtai, kadangi asmuo netinkamai realizavo teisę kreiptis į teismą. Tačiau tiems atvejams paaiškėjus po bylos iškėlimo, teismas palieka pareiškimą nenagrinėtą (LR CPK 296 straipsnio 1 dalies 2 punktas). Tokiu būdu, asmens teisė į teisminę gynybą nėra pažeidžiama, kadangi jis ja gali

[309] Mądrzak, H. *Marszalkowska–Krześ E. Postępowanie cywilne*. 4 wydanie. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2003, p. 105.

vėl pasinaudoti. Tačiau reikia neužmiršti, kad LR CPK 40 straipsnis suteikia galimybę pašalinti procesinio pobūdžio trūkumus, susijusius su civiliniu procesiniu asmens veiksnumu, nustatytu jau iškėlus civilinę bylą. Taigi esant tokiai aplinkybei, teismas neturėtų iš karto palikti pareiškimą nenagrinėtą. Teismas turėtų informuoti neveiksnaus ar ribotai veiksnaus asmens atstovą apie neveiksnaus ar ribotai veiksnaus asmens atliktus procesinius veiksmus ir sužinoti jo nuomonę, ar atstovas patvirtina neveiksnaus, ar ribotai veiksnaus asmens procesinius veiksmus bei sutinka atstovauti jo interesams teismo procese. Ir tik tuo atveju, jei atstovas nepatvirtins neveiksnaus ar ribotai veiksnaus asmens atliktų procesinių veiksmų, teismas turės palikti pareiškimą nenagrinėtą.

Svarbu pabrėžti tai, kad fizinis asmuo laikomas neveiksniu tik tada, kai jis neveiksniu pripažįstamas įsiteisėjusiu teismo sprendimu, nes veiksnumas yra ne medicininė, bet teisinė asmens savybė. Asmuo ribotai veiksniu dėl piktnaudžiavimo alkoholiniais gėrimais, narkotikais, narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis gali būti pripažintas taip pat tik įsiteisėjusiu teismo sprendimu. Jeigu asmuo paduodamas pareiškimą buvo veiksnus, o veiksnumo netenka nagrinėjant bylą – bylos nagrinėjimas turi būti sustabdytas (LR CPK 163 straipsnio 2 dalis). Pareiškimas paliekamas nenagrinėtas, kai dėl iki bylos iškėlimo buvusių ar po bylos iškėlimo atsiradusių aplinkybių ginčo negalima išspręsti priimant teismo sprendimą. Tai reiškia, kad pareiškimas būtų paliktas nenagrinėtas, tik jei asmuo veiksnumo neteko jau prieš bylos iškėlimą. Šiuo atveju laikoma, kad asmuo netinkamai realizavo savo teisę kreiptis į teismą ir procesas prasidėjo neteisėtai, todėl byla turi būti užbaigiama nepriėmus teismo sprendimo – pareiškimą paliekant nenagrinėtą. Tačiau jeigu asmuo veiksnumo neteko jau vykstančiame procese reiškia, kad jis tinkamai realizavo savo teisę kreiptis į teismą, procesas pradėtas teisėtai, tačiau atsirado aplinkybė (asmuo neteko veiksnumo), nepriklausanti nuo byloje dalyvaujančių asmenų ar teismo valios, dėl kurios byla negali būti toliau nagrinėjama. Byla turi būti sustabdoma iki to laiko, kol neveiksniam asmeniui bus paskirtas globėjas. Asmenį pripažinus ribotai veiksniu, bylos nagrinėjimas taip pat sustabdomas, jeigu nagrinėjamas ginčas yra susijęs su jo teisėmis, dėl kurių jo veiksnumas yra apribotas (ribotai veiksnaus asmens procesines teises gina ir įgyvendina įstatyminis atstovas).

Veiksnumas (taip pat ir teisnumas) yra bendroji teisės kategorija, apibūdinanti asmens teisinį statusą. Veiksnumas ir teisnumas yra santykio dalyvių teisinės charakteristikos, leidžiančios asmeniui tapti tam tikro santykio dalyviu[310]. Civiliniu procesiniu veiksnumu (ir teisnumu) taip pat nusakomas ir civilinių procesinių teisinių santykių subjektų procesinis teisinis statusas, t.y. jų galimybė tapti šių teisinių santykių subjektais ir tokios galimybės įgyvendinimo ribos[311]. Tai rodo, kad siekiant apginti savo teises ir teisėtus interesus teisme, neužtenka tik turėti teisę kreiptis į teismą. Kad civilinė byla

[310] Vaišvila, A., *supra* note 62, p. 404.
[311] Mikelėnas, V., *supra* note 15, p. 124.

būtų iškelta, privalu šią teisę realizuoti tinkamai. O veiksnumas yra viena iš svarbiausių sąlygų asmeniui siekiant tinkamai realizuoti savo teisę kreiptis į teismą. Teisės teorijoje yra nurodyta, kad teisiniam santykiui atsirasti ir funkcionuoti, viena iš būtinų prielaidų yra asmens teisnumas ir veiksnumas. Teisnumas nurodomas kaip subjektinės teisės prielaida[312]. Tam, kad asmuo įgytų subjektinę teisę, jis turi būti teisnus. Vadinasi tam, kad asmuo įgytų teisę kreiptis į teismą, jis turi būti teisnus, o tam, kad jis šią teisę pats realizuotų, privalo būti veiksnus. Atsižvelgiant į tai kas pasakyta apie civilinį procesinį teisnumą, galime daryti išvadą, kad asmens civilinis procesinis veiksnumas – būtina teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga, nepriklausomai nuo to, kokia, ieškinio ar ypatingosios teisenos, tvarka byla nagrinėjama.

4.1.2. Bylos teismingumas teismui, į kurį kreipiamasi

Įstatymų leidėjas teisės kreiptis į teismą realizavimą tiesiogiai sieja su įstatyme nustatytų bylos teismingumo teismui taisyklių, padedančių atriboti konkretaus teismo jurisdikcinę kompetenciją nuo kitų teismų, laikymusi.

Sutinkamai su LR CPK 137 straipsnio 2 dalies 2 punktu, suinteresuotas asmuo turi kreiptis į teismą laikydamasis teismingumo taisyklių, nes priešingu atveju, teismas atsisakys priimti tokio asmens pareiškimą. Šiuo atveju, teismo atsisakymas priimti pareiškimą minėto straipsnio pagrindu, siejamas ne su asmens teisės kreiptis į teismą neturėjimu, o su šios teisės netinkamu realizavimu. Šią aplinkybę pabrėžė ir A. A. Dobrovolskis, nurodydamas, kad tais atvejais, kai asmuo ieškinį paduoda ne tam teismui, kuriam pagal įstatymus jis teismingas, teismas atsisako priimti ieškinį, kadangi asmuo netinkamai realizuoja savo teisę kreiptis į teismą[313]. Tinkamas teisės kreiptis į teismą realizavimas siejamas su teismingumo taisyklių laikymusi ne tik Lietuvos civilinio proceso teisėje. Pavyzdžiui, Vokietijos ZPO nurodyta, kad ginčas turi būti teismingas tam teismui pagal teismingumo taisykles (teritorinio, dalykinio ir funkcinio teismingumo taisykles) (ZPO §12–37). Austrijos ZPO 230 § (2) nurodyta, kad teismas atsisako priimti ieškinį, jei ieškinys neteismingas tam teismui.

Bylos teismingumo teismui klausimas tampa aktualus, tik tada, kai asmuo kreipiasi į teismą su pareiškimu jau turėdamas teisę kreiptis į teismą. Jei asmuo neturės teisės kreiptis į teismą, tai bylos teismingumo teismui taisyklių laikymosi ar nesilaikymo faktas šiai teisei jokios įtakos neturės, kadangi bylos teismingumas teismui, į kurį kreipiamasi nėra teisės kreiptis į teismą prielaida. Ir tai visiškai suprantama, kadangi neteisingas teismo, kuriam teisminga byla pasirinkimas, nereiškia teisės

[312] Vaišvila, A., *supra* note 62, p. 404.
[313] Доброволский, А. А., *supra* note 38, с. 27.

kreiptis į teismą neturėjimo, šis faktas byloja tik apie šios teisės netinkamą realizavimą, kurio trūkumai gali būti pašalinami.

Apibūdinant civilinių bylų teismingumą yra svarbus LR CPK I dalies, IV skyrius, kuriame įtvirtintos ir teismingumo taisyklės, kurių privalu laikytis norint tinkamai realizuoti teisę kreiptis į teismą. LR CPK I dalies, IV skyrius, prasideda 25 straipsniu, kuriame nurodoma, kad civilines bylas nagrinėja apylinkės ir apygardos teismai kaip pirmosios instancijos teismai. Iš šio straipsnio matyti, kad yra atribojama apylinkių ir apygardų kaip pirmosios instancijos teismų, kompetencija. Tokia įstatymų leidėjo pozicija visiškai atitinka Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo[314] 21, 23 straipsnių nuostatas, nurodančias, kad nei Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nei Lietuvos Apeliacinis Teismas bylų kaip pirmosios instancijos teismai nenagrinėja. Ši taisyklė, mūsų manymu, yra nulemta instancinės teismų sistemos funkcionavimo Lietuvoje[315].

Apylinkės ir apygardos teismų kaip pirmosios instancijos teismų kompetenciją padeda nustatyti LR CPK 26 straipsnio 1 dalis, nurodanti, kad visas civilines bylas pirmąja instancija nagrinėja apylinkės teismai, išskyrus bylas, nurodytas LR CPK 27, 28 straipsniuose. Taigi, pagal bendrą taisyklę, civilines bylas kaip pirmoji instancija nagrinėja apylinkių teismai. Tačiau, iš šios bendrosios taisyklės yra numatytos kelios išimtys, kurias reglamentuoja LR CPK 27, 28 straipsniai, pateikiantys bylų, teismingų apygardų teismams ir išimtinai Vilniaus apygardos teismui, sąrašą kaip pirmosios instancijos teismams.

Pastarosios išimtys civilinio proceso teisės teorijoje yra siejamos su ginčo dalyku, ginčo subjektų teisinės padėties ypatumais ir ginčo suma. Tai ir padeda nustatyti bei pagrindžia civilinių bylų teismingumą ne apylinkės teismams, bet apygardos teismams arba Vilniaus apygardos teismui kaip pirmosios instancijos teismams[316]. Pavyzdžiui, civilinės bylos dėl civilinių viešo konkurso teisinių santykių, teismingos apygardos teismams kaip pirmos instancijos teismams (šį teismingumą lemia ginčo dalykas). Jei ieškinio kaina didesnė kaip šimtas tūkstančių litų, išskyrus šeimos teisinių santykių bylas dėl turto padalijimo, byla teisminga apygardos teismams kaip pirmos instancijos teismams (šį teismingumą lemia ginčo suma). Jei viena šalis yra užsienio valstybė, bylos teismingos taip pat apygardos teismams kaip pirmosios instancijos teismams (šį teismingumą lemia ginčo subjektų teisinė padėtis).

Tačiau, norint teisingai nustatyti teismą, kuris kaip pirmosios instancijos teismas gali nagrinėti bylą, nepakanka vadovautis tik minėtais straipsniais. LR CPK 27, 28 straipsniuose pateiktas bylų

[314] Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994. Nr. 46–851.

[315] Kadangi LR CPK įtvirtintos teismų sprendimų ir nutarčių teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės formos, instancinė teismų sistema yra būtina, nes panaikinti žemesnės instancijos teismo sprendimą ar nutartį gali tik aukštesnės instancijos teismas, pavyzdžiui bylas pagal apeliacinius skundus (atskiruosius skundus) dėl neįsiteisėjusio apygardos teismo sprendimo ar nutarties nagrinėja Lietuvos Apeliacinis teismas (LR CPK 301 str. 3 d.).

[316] Laužikas, E.; Mielėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 238.

sąrašas nėra baigtinis, nes šiuose straipsniuose yra nurodyta, kad kiti įstatymai, taip pat gali numatyti tam tikras bylas, teismingas šiems teismams kaip pirmos instancijos teismams. Tokių įstatymų yra nemažai[317] ir jų taip pat privalu laikytis, nes LR CPK minėtų straipsnių nuostatos tai aiškiai nurodo.

Rūšinis (dalykinis) teismingumas[318] kaip pabrėžiama civilinio proceso teisės doktrinoje ir teismų praktikoje[319], padeda išspręsti du uždavinius: 1) nustatyti teismo rūšį, t. y. sužinoti, koks – bendrasis ar specializuotas teismas turi nagrinėti bylą; 2) nustatyti teismų sistemos grandį, kurios grandies teismas nagrinės bylą kaip pirmoji instancija[320]. Pastarasis teiginys, kad rūšinis teismingumas padeda nustatyti teismų sistemos grandį, nagrinėsiančių bylą kaip pirmoji instancija, mūsų manymu, visiškai atitinka įstatymo leidėjo poziciją, įtvirtintą LR CPK 25, 26, 27, 28 straipsniuose ir yra teisingas. Tačiau atsižvelgiant į teismingumo esmę, nesinorėtų sutikti, kad rūšinis teismingumas padeda nustatyti teismo rūšį, t. y. sužinoti, koks teismas – bendrasis ar administracinis turi nagrinėti civilinę bylą. Be to, teismingumo ir priskirtinumo sąvokas kai kuriose nutartyse kartais sutapatina ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas[321].

Teisingumas vykdomas griežtai laikantis įstatymų reglamentuotos tyrimo formos. Vienokia tyrimo forma skirtos nagrinėti bylos, negalima išnagrinėti kitokia forma. Jei įstatymų leidėjas tam tikrus reikalavimus (ginčus) priskiria nagrinėti administraciniam teismui, o kreipiamasi į bendrosios kompetencijos teismą, teismas privalo atsisakyti priimti ieškinį (pareiškimą, prašymą ar skundą) kaip *nenagrinėtiną civilinio proceso tvarka*. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyje nurodė, kad LR CPK 137 straipsnio paskirtis – reglamentuoti civilinės bylos iškėlimo klausimus, todėl pareiškimą, kaip nenagrinėtiną teisme, teismas turi atsisakyti priimti kaip *nepriskirtą nagrinėti civilinio proceso tvarka bendrosios kompetencijos teismui tiek tuo atveju, kai ginčas priskirtinas nagrinėti ne teisme,*

[317] Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. *Valstybės žinios*. 1992. Nr. 28–810; Lietuvos Respublikos pramoninio dizaino įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995. Nr. 61–1531; Lietuvos Respublikos pensijų fondo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999. Nr. 55–1765 ir kt.

[318] Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 238.

[319] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 15 d. nutartį civilinėje byloje (bylos Nr. 3K–3–198/2004); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 31 d. nutartį civilinėje byloje (bylos Nr. 3K–3–198/2004); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 22 d. nutartį civilinėje byloje (bylos Nr. 3K–3–481/2004); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 27 d. nutartį civilinėje byloje (bylos Nr. 3K–3–169/2002).

[320] Laužikas, E.; Mielėnas, V.; Nekrošius, V. *op. cit*., p. 238.

[321] Pavyzdžiui Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. spalio 22 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-1003/2003, teigiama, „ kadangi šalis sieja santykiai, kuriems būdinga subordinacija, šiuose santykiuose muitinė veikia ne kaip privatus asmuo, o kaip viešojo administravimo subjektas, darytina išvada, kad ginčas yra *teismingas* administraciniam teismui“. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 22 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-481/2004, teigiama, kad „prašymas dėl viešojo administravimo subjekto sprendimo išieškoti nesumokėtus muitų mokesčius panaikinimo, nagrinėjamas ne civilinio proceso, o LR muitų kodekso, LR administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka administraciniame teisme. Minėtos bylų *priskirtinumo* praktikos laikosi speciali teisėjų kolegija (LR CPK 36 straipsnio 2 dalis) ginčams dėl *teismingumo* tarp bendrosios kompetencijos teismo ir administracinio teismo spręsti“.

tiek tuo atveju, kai byla turi būti nagrinėjama baudžiamojo ar administracinio proceso tvarka[322]. Iš šios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties aiškiai matyti, kad, jei ginčas turi būti nagrinėjamas baudžiamojo ar administracinio proceso tvarka, tai teismas turi atsisakyti priimti ieškinį kaip *nepriskirtą* nagrinėti civilinio proceso tvarka bendrosios kompetencijos teismui. Svarbu netapatinti sąvokų „nepriskirtina“ ir „nenagrinėtina“. Tokiais atvejais reikėtų vartoti terminą „byla nenagrinėtina civilinio proceso tvarka“.

Nustačius, kad byla nagrinėtina civilinio proceso tvarka, toliau privalu nustatyti kuriam iš bendrosios kompetencijos teismų byla teisminga. Bylos teismingumas teismui, į kurį kreipiamasi, civilinio proceso teisės teorijoje yra priskiriamas prie teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų, o ne prie teisės kreiptis į teismą prielaidų.

Nustačius teismą, kuris turi nagrinėti bylą kaip pirmoji instancija, dar privalu nustatyti ir konkretų tos grandies teismą, nagrinėsiantį bylą, t.y. kuris iš penkių apygardos ar penkiasdešimt keturių apylinkės teismų kompetentingas nagrinėti bylą. Civilinio proceso teisės teorijoje šis teismingumas vadinamas teritoriniu teismingumu, kuris skirstomas į rūšis: bendrąjį, alternatyvųjį, išimtinį, sutartinį ir kelių tarpusavyje susijusių bylų teismingumą[323].

LR CPK 29 straipsnyje įtvirtinta taisyklė, kad ieškinys pareiškiamas teismui pagal atsakovo gyvenamąją vietą. Ši bendroji taisyklė nustatyta atsižvelgiant į atsakovo interesus, nes dar nėra aišku, ar atsakovas yra tinkamas ir turi pareigą atsakyti į jam pareikštą reikalavimą. Iš šios bendrosios taisyklės yra numatytos išimtys (LR CPK 30, 31, 32, 33 str.).

LR CPK 30 straipsnyje įtvirtintas teismingumas pagal ieškovo pasirinkimą (teorijoje šis teismingumas vadinamas alternatyviuoju teismingumu). Esant šiam teismingumui, daroma išimtis iš bendrosios taisyklės ir konkretų teismą gali pasirinkti ieškovas. Šios išimtys daromos tik tokioms byloms, kurios susijusios su svarbiomis ieškovo teisėmis ir interesais, kurių gynyba itin reikšminga, pavyzdžiui, ieškinys dėl išlaikymo priteisimo, tėvystės nustatymo.

LR CPK 32 straipsnyje numatytas sutartinis teismingumas, tokia išimtis galima tik nesant rūšiniam ir išimtiniam teismingumui, kurio šalims tarpusavio susitarimu negalima pakeisti.

Kelių tarpusavyje susijusių bylų teismingumas numatytas LR CPK 33 straipsnyje. Šį teismingumą dažniausiai lemia kurios nors vienos bylos teismingumas, pavyzdžiui, ieškinys keliems atsakovams, gyvenantiems ar esantiems ne toje pačioje vietoje, pareiškiamas pagal vieno iš atsakovų gyvenamąją vietą ar buveinę ieškovo pasirinkimu (LR CPK 33 straipsnio 1 dalis).

[322] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 27 d. nutartį civilinėje byloje (bylos Nr. 3K–3–169/2002).
[323] Laužikas, E.; Mielėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 238; Mikelėnas, V., *supra* note 15, p. 102.

Kai kurių kategorijų bylose teisę kreiptis į teismą tinkamai realizuoti galima tik kreipiantis į tam tikrą įstatyme numatytą teismą, galintį nagrinėti bylą. Tai išimtinis teritorinis teismingumas. Įstatymų leidėjas numato išimtis, kai materialinis teisinis reikalavimas yra susijęs su nekilnojamuoju daiktu, t. y. dėl daiktinių teisių į nekilnojamąjį daiktą, dėl naudojimosi nekilnojamuoju daiktu, išskyrus pareiškimus dėl sutuoktinių turto padalijimo santuokos nutraukimo bylose, dėl arešto nekilnojamajam daiktui panaikinimo. Tokie ieškiniai teismingi nekilnojamojo daikto ar pagrindinės jo dalies buvimo vietos teismui (LR CPK 31 straipsnis). Išimtinio teismingumo nustatymas tokio pobūdžio bylose neatsitiktinis, įstatymų leidėjas siekė sudaryti kuo geresnes sąlygas šiose bylose išsiaiškinti visas reikšmingas bylai aplinkybes.

Bylos dėl juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymo pagal bendrą taisyklę teismingos pareiškėjo gyvenamosios vietos apylinkės teismui (LR CPK 446 straipsnis). Tačiau dėl tam tikrų juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymo, iš šios bendrosios taisyklės yra numatytos tam tikros išimtys. Šios išimtys, kaip ir išimtinio teritorinio teismingumo atveju, siejamos su materialiniais teisiniais reikalavimais, susijusiais su nekilnojamuoju daiktu ar daiktinėmis teisėmis į nekilnojamąjį daiktą. Minėtos išimtys numatytos LR CPK 446 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad bylos dėl pastato, žemės ar miško valdymo nuosavybės teise, palikimo priėmimo ir palikimo atsiradimo vietos faktų nustatymo, teismingos atitinkamai pastato, žemės ar miško buvimo vietos, palikimo turto ar pagrindinės jo dalies buvimo vietos apylinkės teismui. Išimtinio teritorinio teismingumo taisyklės taip pat taikomos byloms dėl nuosavybės teisės į nekilnojamąjį daiktą įgijimo pagal įgyjamąją senatį fakto nustatymo (LR CPK 530 straipsnis).

Bylos dėl fizinio asmens paskelbimo mirusiu yra teismingos dingusio fizinio asmens gyvenamosios vietos apylinkės teismui, o jei fizinio asmens gyvenamoji vieta nežinoma ir jos neįmanoma nustatyti, teismingos fizinio asmens paskutinės žinomos gyvenamosios vietos apylinkės teismui (LR CPK 449 straipsnio 1 dalis). Tačiau tam tikrais atvejais gali būti daromos išimtys, kadangi to paties straipsnio pirmoji dalis numato, kad jei dėl to paties įvykio dingo du ar daugiau fizinių asmenų, Lietuvos apeliacinio teismo pirmininkas ar šio teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininkas gali paskirti vieną teismą, kuriam išimtinai bus teismingos su šiuo įvykiu susijusios bylos. Fizinio asmens pripažinimo nežinia kur esančiu bylos yra teismingos fizinio asmens gyvenamosios vietos apylinkės teismui, o jei fizinio asmens gyvenamoji vieta nežinoma ir jos neįmanoma nustatyti, teismingos fizinio asmens paskutinės žinomos gyvenamosios vietos apylinkės teismui (LR CPK 454 straipsnio 1 dalis). Pareiškimas pripažinti fizinį asmenį neveiksniu ar ribotai veiksniu paduodamas asmens, kurį prašoma pripažinti neveiksniu ar ribotai veiksniu, gyvenamosios vietos apylinkės teismui (LR CPK 462 straipsnio 1 dalis).

Tam tikrose ypatingosios teisenos bylose taikomos ir rūšinio teismingumo taisyklės. Tik pagal išimtinį rūšinį teismingumą Vilniaus apygardos teismas, kaip pirmosios instancijos teismas, nagrinėja įvaikinimo bylas pagal užsienio valstybių piliečių prašymus įvaikinti Lietuvos Respublikos pilietį, gyvenantį Lietuvos Respublikoje arba užsienio valstybėje (LR CPK 28 straipsnio 3 punktas).

Visi šie įstatyme įtvirtinti reikalavimai, reglamentuojantys civilinių bylų teismingumo teismams taisykles, byloja apie jų privalomą pobūdį tiek ieškinio, tiek ypatingajai teisenai. Nuo šių taisyklių laikymosi priklauso teisės kreiptis į teismą realizavimas. Jei teismas nustatys, kad ieškinio ar ypatingosios teisenos byla neteisminga tam teismui, į kurį kreiptasi – atsisakys priimti ieškinį, pareiškimą, prašymą ar skundą (LR CPK 137 straipsnio 2 dalies 2 punktas). Jei civilinė byla iškeliama pažeidus teismingumo taisykles, teismas šią bylą perduoda kitam teismui, kuriam pagal teismingumo taisykles ši byla teisminga (LR CPK 34 straipsnio 2 dalies 4 punktas).

Visos LR CPK normose įtvirtintos teismingumo taisyklės yra imperatyvios – jų nesilaikymas sąlygoja atsisakymą pradėti civilinį procesą, tačiau neužkertant kelio pašalinus trūkumus pakartotinai kreiptis į teismą (LR CPK 137 straipsnio 4 dalis). Civilinių bylų teismingumą reglamentuojančios normos yra įtvirtintos LR CPK bendrosiose nuostatose, reglamentuojančiose bendrąsias ieškinio teisenos bylų nagrinėjimo taisykles. Taigi faktas, kad šios taisyklės turi būti taikomos ieškinio teisenai yra akivaizdus. Atsižvelgiant į civilinių bylų teismingumą reglamentuojančias taisykles ir į ypatingąją teiseną reglamentuojančias normas – tas pats pasakytina ir apie civilinių bylų teismingumo taisyklių taikymo būtinybę ypatingojoje teisenoje. Tačiau ypatingojoje teisenoje galioja kitokios teismingumo taisyklės, o bendrosios civilinių bylų teismingumą reglamentuojančios normos taikomos tik tam tikrose ypatingosios teisenos bylose.

4.1.3. Įgalinimų vesti bylą, jei pareiškimą suinteresuoto asmens vardu paduoda jo atstovas, neturėjimas

LR CPK 5 straipsnio trečioji dalis aiškiai byloja, kad asmenys teisę kreiptis į teismą galintys realizuoti asmeniškai, šią teisę gali realizuoti ir per savo atstovus. Tokia taisyklė taikoma ir juridiniams asmenims (LR CPK 55 straipsnis). Taip pat, paties asmens dalyvavimas byloje, neatima iš jo teisės turėti šioje byloje atstovą (LR CPK 51 straipsnio 1 dalis).

Tiek ieškinio surašymas, tiek tinkamas civilinio proceso vedimas reikalauja nemažai specialių teisės žinių, todėl procesinio atstovavimo institutas civiliniame procese yra itin naudingas, o tam tikrais atvejais, netgi būtinas, kadangi byloje dalyvaujantys asmenys dažniausiai šių žinių neturėti.

Procesinio atstovavimo institutas yra viena iš svarbiausių procesinių garantijų asmeniui tinkamai realizuoti teisę kreiptis į teismą. Asmenims, besikreipiantiems į teismą teisminės gynybos ir neturintiems teisinių žinių, teisinė pagalba gali būti itin reikalinga, o kartais net privaloma[324] norint apginti savo teises ir įstatymo saugomus interesus teisme. J. Rozenbergas teigia, kad teisinė pagalba, ginant asmenų teises ir įstatymo saugomus interesus teisme, realizuojama civilinio procesinio atstovavimo pagalba[325]. Šis autorius atstovavimą apibrėžia kaip procesinių veiksmų atlikimą[326]. I. Žalėnienė atstovavimą civiliniame procese apibrėžia kaip teisinį santykį, kurio vienas subjektas (tinkamai įgaliotas atstovas) kito subjekto (atstovaujamojo) vardu ir interesais atlieka kompleksą veiksmų civilinėje byloje, sukuriančių teisines pasekmes tiesiogiai atstovaujamojo asmens teisinėje sferoje ir sureguliuotų tarpšakinio instituto teisės normų[327]. Civilinio proceso teisės moksle procesinis atstovavimas daugelio autorių apibūdinamas skirtingai[328], tačiau šio instituto svarba nekelia abejonių. Civilinio proceso teisės doktrinoje ne kartą pabrėžta, kad nėra abejonių, jog teisminis nagrinėjimas su šalimis, kurios nežino civilinio proceso įstatymų reikalavimų, sukuria teismui daug sunkumų ir vilkina procesą[329]. Tačiau sunkumų atsiranda ne tik teismui, bet ir pačioms šalims, spartus teisės aktų didėjimas, jų kaita reikalauja specializacijos net tarp teisininkų, nekalbant jau apie asmenis, neturinčius teisinio išsilavinimo. Juridinis neišprusimas sąlygoja savo teisių ir pareigų nežinojimą, nemokėjimą tinkamai surašyti procesinius dokumentus ir kita. Visos šios aplinkybės sąlygoja atstovavimo būtinumą.

Procesinio atstovavimo būtinumą procese taip pat lemia ir kitos aplinkybės, kurioms esant asmenys savarankiškai negali realizuoti teisės kreiptis į teismą. Procesiniu atžvilgiu ribotai veiksnūs asmenys (nepilnamečiai nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų amžiaus ir pilnamečiai asmenys, kurių veiksnumas teismo sprendimu yra apribotas dėl piktnaudžiavimo alkoholiniais gėrimais, narkotikais, narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis) pagal bendrą taisyklę neturi teisės savarankiškai įgyvendinti savo procesinių teisių ir vykdyti procesinių pareigų. Taigi šie asmenys negali savarankiškai realizuoti ir teisės kreiptis į teismą. Jų teises ir įstatymo saugomus interesus pavesta ginti jų atstovams pagal įstatymą (LR CPK 38 straipsnio 2 dalis). Procesiniu atžvilgiu neveiksnūs asmenys (nepilnamečiai iki keturiolikos metų amžiaus ir pilnamečiai asmenys, pripažinti

[324] Civilinio proceso kodekso ir civilinio kodekso numatytais atvejais asmuo privalo turėti byloje advokatą (LR CPK 51 str. 3 d.). Pavyzdžiui, privalomas advokato dalyvavimas numatytas bylose dėl priverstinių akcijų (dalių, pajų) pardavimo ir bylose dėl juridinio asmens veiklos tyrimo (LR CK 2.115, 2.126 str.).

[325] Розенберг, Я. А. *Развитие института гражданского процессуалъного представителъства*. Актуалъные проблемы теории и практики гражданского процесса. Ленинград, с. 99.

[326] *Ibid.*

[327] Žalėnienė, I., *supra* note 308, p. 71.

[328] Ihering, G. *Geist des romischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung, Der Geist des Rechts*. Brema, 1965, p. 52-65. Staudinger, J. *Kommentar zum Burgerlichen Gesetzbuch*. Berlin, 1936, T.I, p. 846–847.

[329] Wengerek, E. *Koncentracija materialu procesowego w postępowaniu cywilnym.* Warszawa, 1958, p. 65.

neveiksniais dėl psichikos ligos ar silpnaprotystės), taip pat negali savarankiškai realizuoti teisės kreiptis į teismą. Šių asmenų teises ir įstatymo saugomus interesus pavesta ginti jų atstovams pagal įstatymą, t.y. jų tėvams, įtėviams ar rūpintojams (LR CPK 38 straipsnio 4 dalis).

Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad pagrindinis civilinio procesinio atstovavimo tikslas, visų pirma, teikti teisinę pagalbą ginant asmenų, kurie kreipėsi tokios pagalbos į atstovus, teises ir įstatymo saugomus interesus. Antra, ginti asmenų, kurie savarankiškai negali įgyvendinti savo procesinių teisių ir vykdyti procesinių pareigų, teises ir įstatymo saugomus interesus. Galima sakyti, kad šie tikslai padeda asmeniui tinkamai realizuoti teisę kreiptis į teismą. V. V. Jarkovas pažymi, kad atstovavimo teisme tikslai apibrėžiami būtinybe užtikrinti ypatingai visapusišką fizinių asmenų ir organizacijų interesų apsaugą“[330]. I. V. Rešetnikova[331], pritardama V. V. Jarkovo teiginiui, papildomai nurodo, kad atstovavimas padeda realizuoti konstitucinę teisę į teisminę gynybą ir užtikrina kvalifikuotos juridinės pagalbos gavimą.

Tačiau, suinteresuoto asmens teisė turėti byloje atstovą turi būti realizuojama įstatymų nustatyta tvarka. Tais atvejais, kai suinteresuoto asmens interesais į teismą kreipiasi atstovas, tokios atstovo teisės turi būti išreikštos įstatymų nustatyta tvarka išduotame ir įformintame įgaliojime. Atstovų įgaliojimų įforminimo tvarka priklauso nuo to, kokiu pagrindu atsiranda atstovavimas. Fizinių asmenų atstovų pagal įstatymą teisių ir pareigų įforminimo tvarką reglamentuoja LR CPK 52 straipsnis. Kadangi, tokio atstovavimo atsiradimo pagrindas yra įstatymas, tai įstatymas ir nurodo atstovo pagal įstatymą įgalinimų apimtį bei jų įforminimo tvarką. Įstatyminiai atstovai privalo teismui pateikti tik dokumentus, patvirtinančius jų galėjimą būti įstatyminiais atstovais (pavyzdžiui, vaiko gimimo liudijimą ir pan.). Tėvai, kuriems neatimtos tėvystės teisės yra savo nepilnamečių vaikų įstatyminiai atstovai dėl giminystės fakto. Jie įgyvendina savo vaikų teisių gynybą visose įstaigose, taip pat ir teisminėse, be specialių įgaliojimų (tiesa, kaip nurodo įstatymas, fizinių asmenų atstovai pagal įstatymą privalo pateikti teismui dokumentus, patvirtinančius jų teises ir pareigas – LR CPK 52 straipsnio 1 dalis). Apskritai, kalbant apie atstovavimą nepilnamečiams vaikams, laikomasi bendros nuostatos, kad tėvai yra savo neveiksnių, nepilnamečių vaikų atstovai pagal įstatymą, išskyrus tėvus, pripažintus neveiksniais teismo sprendimu (LR CK 3.157 straipsnis). Tėvai, kuriems atimtos tėvystės teisės arba laikinai ar neterminuotai apribota tėvų valdžia, taip pat negali būti savo vaikų įstatyminiais atstovais (LR CK 3.180 straipsnio 3 dalis). Pats įstatyminis atstovavimas vaikų atžvilgiu baigiasi jiems sulaukus pilnametystės. Po to, tėvai gali būti tik jų atstovais pagal pavedimą teisme, jei turi

[330] *Гражданский процесс* / Под. ред. В. В. Яркова. Москва: Издательство БЕК, 2000, с. 95.
[331] Решетникова, И. В.; Ярков, В. В. *Гражданский процесс*. Москва: Норма, 2001, с. 78 –79.

aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą ir pagal LR CPK 60 straipsnį nepatenka į asmenų, kurie negali būti atstovais teisme, sąrašą.

Kiek kitaip įstatymas reglamentuoja įgalinimų įforminimo tvarką, kai atstovaujama pagal pavedimą ir juridiniam asmeniui. Atstovaujant pagal pavedimą advokatui ar advokato padėjėjui, įgalinimai ir jų apimtis patvirtinami su klientu sudaryta rašytine sutartimi arba jos išrašu (LR CPK 57 straipsnio 3 dalis). Fizinių asmenų duodami įgalinimai, išskyrus atstovavimo pagal pavedimą atvejais, turi būti įforminti notaro patvirtintame (arba notaro patvirtintam prilygintame) įgaliojime (LR CPK 57 straipsnio 2 dalis). O jei atstovaujama juridiniam asmeniui, kai atstovauja juridinio asmens darbuotojas, įgalinimai turi būti išreikšti įgaliojime pasirašytame juridinio asmens vadovo, o kai juridiniam asmeniui atstovauja advokatas ar advokato padėjėjas, laikomasi bendros tvarkos, t. y. užtenka sutarties arba jos išrašo (LR CPK 57 straipsnio 2, 3 dalys). Įgalinimai atstovui suteikia teisę atlikti atstovaujamojo vardu visus procesinius veiksmus, išskyrus išimtis, nurodytas įgaliojime (LR CPK 59 straipsnio 1 dalis). Įstatymų leidėjas, siekdamas kuo labiau apsaugoti šalių teises ir teisėtus interesus, įstatyme įtvirtino eilę procesinių veiksmų, kurių pavedimas atstovui reikalauja atskiro aptarimo įgaliojime. LR CPK 59 straipsnio antrojoje dalyje nurodyta, kad įgalinimai atstovui *pareikšti ieškinį* ir priešinį ieškinį turi būti atskirai aptarti įgaliojime. Būtent tokia įstatymų leidėjo pozicija, kad, pareikšdamas ieškinį, atstovas turi turėti įstatymo nustatyta tvarka išduotą ir įformintą įgaliojimą, kuriame turi būti nurodyta atstovo teisė pareikšti ieškinį, lėmė, kad teisės literatūroje viena iš teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų nurodoma – įgalinimų vesti bylą, jei pareiškimą suinteresuoto asmens vardu paduoda jo atstovas, turėjimas.

Šią teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygą autorė priskiria prie bendrųjų teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų, kadangi asmenys turi teisę vesti savo bylas teisme per atstovus nepriklausomai nuo to, kokios teisenos tvarka jos nagrinėjamos. Taip pat, ypatingosios teisenos normos nenumato jokių išimčių, susijusių su procesinio atstovavimo normų taikymu nagrinėjant bylas ypatingosios teisenos tvarka. Vadinasi, remiantis LR CPK 443 straipsnio pirmąja dalimi, turi būti vadovaujamasi bendrosiomis atstovavimą reglamentuojančiomis normomis. Ir tai, visiškai suprantama, nes atstovo pagalba realizuojant teisę kreiptis į teismą gali būti reikalinga ne tik kreipiantis į teismą ieškinio teisenos tvarka, bet ir ypatingosios teisenos tvarka. Kita vertus, atstovo dalyvavimas ypatingosios teisenos bylose gali būti net gi būtinas. Pavyzdžiui, ribotai veiksnūs asmenys pagal bendrą taisyklę, neturi teisės savarankiškai įgyvendinti savo procesinių teisių ir vykdyti procesinių pareigų. Taigi šie asmenys negali savarankiškai realizuoti ir teisės kreiptis į teismą, nepriklausomai nuo to, kokios teisenos tvarka turi būti nagrinėjama jų byla. Jų teises ir įstatymo saugomus interesus pavesta ginti jų atstovams pagal įstatymą (LR CPK 38 straipsnio 2

dalis). Procesiniu atžvilgiu neveiksnūs asmenys, taip pat nepriklausomai nuo bylos nagrinėjimo tvarkos, negali savarankiškai realizuoti teisės kreiptis į teismą. Šių asmenų teises ir įstatymo saugomus interesus pavesta ginti jų atstovams pagal įstatymą, t.y. jų tėvams, įtėviams ar rūpintojams (LR CPK 38 straipsnio 4 dalis).

Tokiu būdu teismas, prieš priimdamas atstovo, suinteresuoto asmens vardu, paduodamą ieškinį, pareiškimą, prašymą ar skundą, visada privalo patikrinti atstovo įgalinimus[332]. Asmuo, kuris kreipiasi į teismą kito asmens vardu ir interesais ir kuris neturi įgalinimų, pažeidžia dispozityvumo principą, t. y. galimybę asmenims savo nuožiūra disponuoti savo procesinėmis teisėmis bei jų gynimo priemonėmis. Todėl tokį ieškinį, prašymą, pareiškimą ar skundą teismas atsisako priimti, vadovaudamasis LR CPK 137 straipsnio 2 dalies 8 punktu. Atsižvelgiant į tai ši teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga liečia tiek ieškinio, tiek ir ypatingąją teiseną.

Atstovas, paduodamas ieškinį, pareiškimą, prašymą ar skundą suinteresuoto asmens vardu, privalo prie jo pridėti įstatymo nustatyta tvarka išduotą ir įformintą įgaliojimą, kad teismas galėtų nustatyti, jog atstovas turi tokią teisę. Šios taisyklės pažeidimo faktą įstatymų leidėjas sieja ne su teise kreiptis į teismą, o su šios teisės tinkamu realizavimu, nes teismo atsisakymas priimti ieškinį aptariamu pagrindu nekliudo vėl kreiptis į teismą su tuo pačiu ieškiniu, jei yra pašalintos su šiuo pažeidimu susijusios aplinkybės. Šios sąlygos pažeidimo faktą nustačius jau po civilinės bylos iškėlimo, ieškinį, pareiškimą, prašymą ar skundą, remiantis LR CPK 296 straipsnio pirmosios dalies trečiu punktu, privalu palikti nenagrinėtą.

Tais atvejais, kai suinteresuoto asmens interesais į teismą kreipiasi atstovas, tokios atstovo teisės turi būti išreikštos įstatymų nustatyta tvarka išduotame ir įformintame įgaliojime, nes priešingu atveju asmuo, kuris kreipiasi į teismą kito asmens vardu ir interesais ir kuris neturi įgalinimų, pažeidžia dispozityvumo principą, t. y. galimybę asmenims savo nuožiūra disponuoti savo procesinėmis teisėmis bei jų gynimo priemonėmis.

[332]Tačiau kai įstatymų numatytais atvejais pareiškimą teismui dėl viešojo intereso gynimo paduoda prokuroras, valstybės ir savivaldybių institucijos, ši taisyklė netaikoma, kadangi šie asmenys nėra laikomi atstovais, remiantis LR CPK 49 straipsnio trečiąja dalimi, šie asmenys laikomi ieškovais procesine prasme. Šie asmenys turi visas ieškovo procesines teises ir pareigas, išskyrus atvejus, kai kiti įstatymai nustato kitaip (LR CPK 50 str. 1 d.). Prokurorai, valstybės ir savivaldybių institucijos – pagal įstatymą gina viešąjį interesą ar atskirų fizinių ar juridinių asmenų teises. Pastarieji asmenys kreipiasi į teismą savo vardu, nors reikalavimai pareiškiami ne savo interesais.

4. 1. 4. Pareiškimo atitikimas įstatymo keliamiems pareiškimo formai ir turiniui reikalavimams

Teisės kreiptis į teismą realizavimas siejamas su įstatymo keliamų pareiškimo formai ir turiniui įstatymo keliamų reikalavimų laikymusi. Tam, kad būtų pradėtas civilinis procesas ir iškelta byla, teismui reikalingi tam tikri duomenys, su kuriais įstatymų leidėjas sieja civilinės bylos iškėlimo galimybę. Tokie duomenys turi būti nurodyti pareiškime, kuriam įstatymas kelia tam tikrus jo formai ir turiniui reikalavimus. Šios teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygos nesilaikymas reiškia ne tai, kad suinteresuotas asmuo neturi teisės kreiptis į teismą, o tai, kad jis šią teisę netinkamai realizuoja.

Teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų nesilaikymas sukelia dvejopo pobūdžio padarinius – atsisakymą priimti pareiškimą, neužkertant kelio ištaisius trūkumus, pakartotinai kreiptis į teismą arba įpareigojimą pašalinti trūkumus. Tačiau atsisakyti priimti pareiškimą, nesilaikius įstatymo keliamų reikalavimų ieškinio formai ir turiniui, negalima. Įstatymų leidėjas šiems atvejams numato trūkumų ištaisymo galimybę, neatsisakant priimti pareiškimo. LR CPK 115 straipsnio 2 dalyje yra nurodyta, kad, jeigu procesiniai dokumentai neatitinka jų formai ir turiniui keliamų reikalavimų arba nesumokėtas žyminis mokestis, teismas priima nutartį ir nustato pakankamą terminą, tačiau ne trumpesnį kaip septynios dienos, trūkumams pašalinti. Ši teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga pagal savo teisinę prigimtį ir nesilaikymo teisinius padarinius, skiriasi nuo minėtų teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų, įtvirtintų LR CPK 137 straipsnio 2 dalyje. Šios teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygos pažeidimas nėra kliūtis bylą išspręsti iš esmės, o tik apsunkina tokią galimybę, todėl ir nėra kliūtis atsisakyti priimti pareiškimą. Nors atsisakymas priimti pareiškimą, nesilaikius teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų, neužkirstų kelio pakartotinai kreiptis į teismą su tuo pačiu pareiškimu, tačiau remiantis LR CK 1.130 straipsnio 1 dalimi, ieškovui galėtų sukelti neigiamų padarinių dėl ieškinio senaties termino pasibaigimo iki ieškinio pareiškimo. Ieškinio senaties terminą nutraukia tik įstatymo nustatyta tvarka pareikštas ieškinys (tinkamas teisės kreiptis į teismą realizavimas).

Ieškinys, pareiškimas, prašymas, skundas yra byloje dalyvaujančių asmenų procesiniai dokumentai (LR CPK 110 straipsnis). Įstatymas numato būtinus kiekvieno byloje dalyvaujančio asmens procesinio dokumento bendrojo pobūdžio turinio reikalavimus, užtikrinančius informacijos prieinamumą, išsamumą tiek byloje dalyvaujantiems asmenims, tiek ir teismui, reikalingus bylai iškelti (LR CPK 111 straipsnis). LR CPK 111 straipsnio nuostatos aiškiai byloja, kad *kiekvienas byloje dalyvaujančių asmenų procesinis dokumentas turi atitikti bendruosius formai ir turiniui*

keliamus reikalavimus. Tačiau *kai kuriems byloje dalyvaujančių asmenų procesiniams dokumentams įstatyme gali būti numatyti ir tam tikri papildomi turinio reikalavimai.* Tokie papildomi reikalavimai numatyti ir ieškiniui (LR CPK 135 straipsnis). Įstatyme įtvirtinti reikalavimai keliami ieškinio turiniui ir formai (bendrieji ir papildomi) yra imperatyvūs ir jų privalu laikytis norint tinkamai realizuoti teisę kreiptis į teismą ieškinio teisenos tvarka.

LR CPK nenumato specialios normos, įtvirtinančios reikalavimus, keliamus pareiškimams (prašymams ar skundams) paduodamiems ypatingosios teisenos tvarka. Minėta, kad ypatingosios teisenos bylas teismas nagrinėja pagal bendrąsias civilinių bylų nagrinėjimo taisykles su išimtimis ir papildymais, kuriuos nustato LR CPK V dalis, reglamentuojanti ypatingąją teiseną ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai (LR CPK 443 straipsnio 1 dalis). Atsižvelgiant į tai, būtina pripažinti, kad bendrieji byloje dalyvaujančių asmenų procesiniams dokumentams keliami reikalavimai, nurodyti LR CPK 111 straipsnyje, turi būti taikomi ir ypatingosios teisenos tvarka paduodamiems pareiškimams.

Tačiau papildomi reikalavimai yra numatyti ne tik LR CPK, bet ir kai kuriuose LR CK straipsniuose. Atskiro straipsnio, kuriame būtų numatyti tokie papildomi reikalavimai pareiškimo, prašymo ar skundo turiniui, mes nerandame, tačiau tokius reikalavimus numato atskiri straipsniai, pavyzdžiui, (LR CPK 450, 455, 481, 531, 535 straipsniai).

Mūsų manymu, tokią įstatymų leidėjo poziciją lėmė ieškinio ir ypatingosios teisenos tvarka nagrinėtinų bylų skirtingumas. Skirtingai nuo ieškinio teisenos bylų, ypatingąja teisena nagrinėtinos bylos savo prigimtimi yra labai įvairios, todėl būtų sunku ar net neįmanoma viename straipsnyje išdėstyti papildomus reikalavimus keliamus pareiškimo, prašymo, skundo turiniui, tinkančius visoms ypatingąja teisena nagrinėjamoms byloms. Ypatingosios teisenos tvarka nagrinėtinų bylų įvairumas lėmė, kad šios teisenos tvarka nagrinėtinos bylos nurodomos vadovaujantis sąrašo principu, o tai sudaro galimybę įstatymų leidėjui reglamentuojant kiekvienos iš šių bylų nagrinėjimo tvarką, numatyti ir papildomus reikalavimus keliamus pareiškimo turiniui, paduodamam dėl konkrečios bylos iškėlimo. Taigi įstatymų leidėjas, reglamentuodamas konkrečių kategorijų ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimo tvarką, numato ir tam tikrus papildomus reikalavimus, keliamus pareiškimui (prašymui ar skundui), paduodamam tai bylai iškelti. Antai, LR CPK 447 straipsnis numato bylų dėl juridinę reikšmę turinčių faktų nustatymo pareiškimo turiniui keliamus reikalavimus, LR CPK 450, 454, 463, 465 straipsniai numato bylų dėl fizinio asmens paskelbimo mirusiu, dėl fizinio asmens pripažinimo nežinia kur esančiu, dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu arba ribotai veiksniu ir nepilnamečio pripažinimo veiksniu (emancipuotu) pareiškimo turiniui keliamus reikalavimus.

Atsižvelgiant į tai, kad ši teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga liečia ieškinio ir ypatingąją teiseną bei į tai, kad liečia visas bylas, ši sąlyga laikytina bendrąja teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga, liečiančia visas ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas.

Visi bendrieji ir papildomi reikalavimai, keliami konkrečių kategorijų ypatingosios teisenos bylose paduodamiems pareiškimams, taip pat yra imperatyvūs ir jų privalu laikytis tinkamai realizuojant teisę kreiptis į teismą. Šių reikalavimų nesilaikymas paduodant pareiškimą yra kliūtis pradėti civilinį procesą, kol nustatyti trūkumai nebus pašalinti (LR CPK 115 straipsnis).

Įstatymo keliami pareiškimo formai ir turiniui reikalavimai skirti tam, kad teismas, gavęs pareiškimą, iš jame nurodytų duomenų galėtų nustatyti, ar asmuo turi teisę kreiptis į teismą ir, ar jis šią teisę tinkamai realizuoja. Pavyzdžiui, nustatyti, ar byla teisminga tam teismui, į kurį asmuo kreipėsi, ar tai bylų kategorijai įstatymas nustato išankstinę bylos sprendimo ne teisme tvarką ir, ar jos buvo laikytasi. Be to dispozityvumo principas reiškia, kad pareiškimą teismui gali paduoti tik pats suinteresuotas asmuo, teismas negali iškelti bylos savo iniciatyva, išskyrus kai teismas privalo inicijuoti globos ar rūpybos steigimo, globėjo, ar rūpintojo skyrimo neveiksniam, ar ribotai veiksniam asmeniui bylą (LR CPK 505 straipsnis). Ši išimtis siejama su labiausiai socialiai pažeidžiamų asmenų teisių apsauga ir teismo vykdoma apsaugos funkcija. Teismas taip pat gali inicijuoti prarastos teismo ar vykdomosios bylos atkūrimo bylą (LR CPK 570 straipsnis). Taigi pareiškimas yra priemonė iškelti civilinę bylą. Pareiškimas apibrėžia ir teisminio nagrinėjimo dalyką.

4.2. Atskiroji teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga, liečianti tik kai kurias ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas

4.2.1. Žyminio mokesčio sumokėjimas

Prie teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų priskiriamas ir žyminio mokesčio sumokėjimas. Kiekvienas ieškinys paduotas ieškinio teisenos tvarka bei pareiškimas, prašymas ar skundas ypatingojoje teisenoje, išskyrus įstatymo numatytus atvejus, turi būti apmokamas įstatymo nustatyto dydžio žyminiu mokesčiu (LR CPK 80 straipsnis). Atsisakyti priimti pareiškimą nesumokėjus žyminio mokesčio, kaip ir nesilaikius įstatymo keliamų reikalavimų ieškinio formai ir turiniui, negalima. Įstatymų leidėjas LR CPK 115 straipsnio 2 dalyje nurodo, kad, jeigu [...] nesumokėtas žyminis mokestis, teismas priima nutartį ir nustato pakankamą terminą, tačiau ne trumpesnį kaip septynios dienos, trūkumams pašalinti. Ši teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga pagal savo teisinę prigimtį ir nesilaikymo teisinius padarinius, kaip ir įstatymo keliamų reikalavimų ieškinio formai ir turiniui nesilaikymas, skiriasi nuo teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų, įtvirtintų LR CPK 137 straipsnio 2 dalyje. Šios teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygos pažeidimas nėra kliūtis bylą išspręsti iš esmės, o tik apsunkina tokią galimybę, todėl ir nėra kliūtis atsisakyti priimti pareiškimą. Nesumokėjus žyminio mokesčio, laikoma, kad ieškinys pareikštas nesilaikant įstatymo nustatytos tvarkos.

Žyminis mokestis yra viena iš bylinėjimosi išlaidų rūšių. Jis mokamas už ieškinio (pradinio ar priešieškinio), pareiškimo dėl iki sutartinių santykių, trečiojo asmens, pareiškusio savarankišką reikalavimą dėl ginčo dalyko bei už pareiškimo ypatingosios teisenos bylose, padavimą (LR CPK 80 straipsnio 1 dalis). Kalbant apie bylinėjimosi išlaidas, iš pirmo žvilgsnio gali susidaryti įspūdis, kad šis civilinio proceso teisės institutas asmenims sukelia tik neigiamas pasekmes: kreipiantis į teismą reikia mokėti žyminį mokestį, pralaimėjus bylą, reikia atlyginti kitos šalies turėtas išlaidas ir pan. Tačiau, bylinėjimosi išlaidų institutas yra tikslingas. Bylinėjimosi išlaidomis valstybė siekia padengti tam tikrą dalį valstybės skiriamų išlaidų teismams išlaikyti. Bylinėjimo išlaidos atlieka ir prevencinį bei taikinamąjį pobūdį, nes netiesiogiai užkerta kelią nepagrįstiems reikalavimams, o pareiga mokėti gana nemažas bylinėjimosi išlaidas skatina ginčo šalis ieškoti kitų, neteisminių priemonių išspręsti ginčą. Kita vertus, teisingai pastebima, kad per didelis žyminis mokestis gali ne tik „atbaidyti“ asmenį kreiptis į teismą teisminės gynybos bei versti jį ieškoti kitų, pigesnių, tačiau ne visada teisėtų savo pažeistos teisės gynybos būdų, bet ir praktiškai užkirsti jam kelią pasinaudoti teismine gynyba dėl

grynai finansinių problemų[333]. Dideli žyminiai mokesčiai, advokatų honorarai, brangios ekspertizės, maža tikimybė atgauti turėtas išlaidas iš priešingos šalies, rizika pačiam būti priverstam atlyginti priešingos šalies išlaidas gali užkirsti kelią neturtingam asmeniui pasinaudoti veiksminga savo pažeistų teisių gynyba. Teismo prieinamumas yra vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių bylinėjimosi išlaidų apmokėjimo ir atlyginimo ribojimą, įvairių kitų bylinėjimosi išlaidų mechanizmų įteisinimą[334].

Europos žmogaus teisių komisija[335] sprendimuose Nr. 6202/73, 6958/75, 7973/77, 8706/79, 9194/80 taip pat nurodė, kad didelės teismo išlaidos gali pažeisti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį. Tokį pažeidimą galima nustatyti tik išsiaiškinus, ar asmuo galėjo pasinaudoti teise kreiptis į teismą. Pavyzdžiui Europos žmogaus teisių teismas byloje *Airey v. Airija* konstatavo, kad „ta aplinkybė, jog nebuvimas galimybės kreiptis į teismą šioje byloje priklauso nuo pastarosios asmeninės padėties, o ne nuo pareigūnų iniciatyvos ir neturi sprendžiamosios galios. Faktinė kliūtis gali pažeisti Konvenciją lygiai taip kaip ir teisinė ir tam tikri Konvencijoje nurodyti įsipareigojimai kartais reikalauja iš valstybės pozityvių priemonių. Nors Konvencijoje nėra išlygos dėl teisinės pagalbos civilinėse bylose, Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis kartais gali priversti valstybę pasirūpinti, kad kai yra būtina, pagalbą suteiktų advokatas“[336]. Galima sakyti, kad ši byla įtakojo Europos Tarybos Ministrų komitetą[337] priimti visą eilę rezoliucijų bei rekomendacijų dėl Europos valstybių civilinio proceso teikiamų socialinių garantijų didinimo: Ministrų komiteto patvirtinta rezoliucija Nr. (76) 5 „Dėl teisinės pagalbos komercinėse ir administracinėse bylose“ rezoliucija Nr. (78) 8 „Dėl teisinės pagalbos ir konsultavimo“, rekomendacija Nr. R (81) 7 „Dėl priemonių, lengvinančių galimybes naudotis teisingumo sistema“, rekomendacija Nr. R (93) 1 „Dėl labai neturtingų žmonių galimybių efektyviai naudotis įstatymais ir teisingumu“. Europos Žmogaus teisių teismas tolimesnėje savo praktikoje[338] laikėsi panašios pozicijos, nurodydamas, kad valstybė turi užtikrinti asmenims realią teisę kreiptis į teismą, laisvai pasirinkdama tam reikalingas priemones. Taigi asmeniniai sunkumai padengti bylinėjimosi išlaidas, gali būti laikomi pakankama prielaida valstybei imtis priemonių garantuoti asmenims, kurių

[333] Nekrošius, V., *supra* note 15, p. 104.
[334] Simaitis, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 64.
[335] *Digest of Strasbourg Case-Law Relating to the European Convention on Human Rights*. Vol. 2. (Article 6). Strasbourg, 1984, p. 332–334.
[336] Europos žmogaus teisių teismo 1979 m. spalio 9 d. sprendimas byloje Airey v. Airija [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 08 12]. <http://www.echr. coe.int/echr.>.
[337] COUNCIL OF EUROPE. The Rule of Law and Justine. Achievements of the Council of Europe. Strasbourg, DIR/DOC (97) 8, p. 42–62.
[338] Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose Bertuzzi v. France (2003), A. B. v. Slovakia (2003), Del Sol v. France (2002), Essadi v. France (2002), Steel and Morris v. UK (2005). In PUBLIC INTEREST LAW INITIATIVE. Access to Justine in Central and Eastern Europe: A Source Book [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 08 15]. <http://www.pili.org>.

materialinė padėtis yra sunki, realią teisę kreiptis į teismą. Savaime suprantama, kad reali teisė kreiptis į teismą, tinkamas teismo procesas nepaisant turtinės asmenų padėties – tai tie kertiniai akmenys, ant kurių laikosi valstybės garantuojamos teisinės pagalbos ideologija.

LR CPK numato nemažai atvejų, kai besikreipiantis į teismą asmuo yra atleidžiamas nuo žyminio mokesčio sumokėjimo. Tai tokios bylų kategorijos, kur ginamos svarbiausios asmenų teisės. Sąrašas asmenų, atleidžiamų nuo žyminio mokesčio mokėjimo, pateikiamas LR CPK 83 straipsnyje. Pavyzdžiui, nuo žyminio mokesčio atleidžiami ieškovai (darbuotojai) bylose dėl visų reikalavimų, kylančių iš darbo santykių, taip pat ieškovai bylose dėl išlaikymo priteisimo, bylose dėl žalos, susijusios su fizinio asmens sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu atlyginimo, nusikalstama veika padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo bylose (LR CPK 83 straipsnio 1 dalis). Be to, nuo žyminio mokesčio atleidžiami ir CPK 49 straipsnyje nurodyti asmenys, kurie kreipiasi į teismą siekdami apginti viešąjį interesą (LR CPK 83 straipsnio 1dalies 5, 10–11 punktai). Pažymėtina, kad asmenų, atleidžiamų nuo žyminio mokesčio mokėjimo, sąrašas nėra baigtinis. Asmenų, nenurodytų minėtame sąraše, motyvuotu prašymu, teismas, atsižvelgdamas į jų turtinę padėtį, gali iš dalies atleisti nuo žyminio mokesčio mokėjimo (LR CPK 83 straipsnio 3 dalis). Be to, teismas, tokia pačia tvarka, atsižvelgdamas į asmenų turtinę padėtį, iki sprendimo priėmimo gali atidėti žyminio mokesčio mokėjimą (LR CPK 84 straipsnis). LR CPK 83 straipsnio ketvirtoje dalyje nurodyta, kad nuo žyminio mokesčio mokėjimo atleidžiami fiziniai asmenys, kurie valstybės pripažinti socialiai remtinais. Siekiant skatinti taikų ginčo šalių išsprendimą, numatyti ir kiti atleidimo nuo žyminio mokesčio atvejai, pavyzdžiui, nuo žyminio mokesčio atleidžiami sutuoktiniai už prašymus nutraukti santuoką bendru sutikimu (LR CK 3. 51 straipsnis) ir vieno sutuoktinio prašymu (LR CK 3.55 straipsnis).

Teismas, atsižvelgdamas į asmenų turtinę padėtį, gali atidėti žyminio mokesčio mokėjimą, iki sprendimo (nutarties) priėmimo (LR CPK 84 straipsnis). Įstatymų leidėjas nurodė, kad žyminis mokestis turi būti sumokėtas iki sprendimo (nutarties) priėmimo. Atidėjimas galimas tik iki bylos išsprendimo iš esmės ir tai nėra kliūtis civilinės bylos iškėlimui bei jos nagrinėjimui.

Visos šios įstatyme numatytos atleidimo nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo, šių išlaidų sumažinimo, atidėjimo ir mokėjimo išdėstymo priemonės asmenims, kurių materialinė padėtis sunki, padeda užtikrina teisminės gynybos prieinamumą. Šios įstatymo numatytos priemonės asmenims yra garantuojamos abiejų teisenų bylose.

Taip pat ir LR CPK aiškiai nurodyta, kad žyminis mokestis turi būti mokamas ne tik kreipiantis į teismą ieškinio teisenos tvarka, bet ir ypatingosios teisenos tvarka. Atsižvelgiant į tai, kad žyminis mokestis turi būti mokamas tiek kreipiantis į teismą ieškinio, tiek ir ypatingosios teisenos tvarka, (išskyrus kai kurias išimtis), žyminio mokesčio sumokėjimas laikytinas atskiraja teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga, liečiančia tik kai kurias ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas.

4.3. Išskirtinė teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga

4.3.1. Įstatymo nustatyti tai bylų kategorijai leistinumo reikalavimai

Atskirų kategorijų bylų nagrinėjimo ypatumus reglamentuojantys įstatymai šių kategorijų bylose numato dar ir papildomus reikalavimus, nuo kurių taip pat priklauso tinkamas teisės kreiptis į teismą realizavimas. Jeigu asmuo nori kreiptis į teismą tam tikro LR CPK skyriaus nustatyta tvarka ir tame skyriuje yra nurodytos aplinkybės, su kurių buvimu ar nebuvimu siejama proceso iniciavimo šiose bylose galimybė, tai šių reikalavimų taip pat privalu laikytis.

LR CPK numato atvejus, kai ieškinys arba pareiškimas gali būti paduodami teismui tik tam tikro LR CPK skyriaus normų nustatyta tvarka, t. y. turi atitikti tame skyriuje numatytus leistinumo reikalavimus. Pavyzdžiui, jei asmuo kreipiasi į teismą dėl teismo įsakymo išdavimo, tai privalo laikytis įstatymo nustatytų teismo įsakymo išdavimui reikalingų leistinumo reikalavimų. Jei šių reikalavimų nesilaikoma, teismas nutartimi atsisako priimti pareiškimą (LR CPK 435 antroji dalis, antras punktas). Be bendrųjų atsisakymo priimti pareiškimą pagrindų, įtvirtintų LR CPK 137 straipsnio 2 dalyje, šiame straipsnyje įstatymų leidėjas įtvirtino dar ir papildomus atsisakymo priimti pareiškimą nagrinėti šia tvarka pagrindus (LR CPK 435 straipsnio 2 dalies, 2 ir 4 punktai). Kalbant apie teismo įsakymo išdavimui numatytus leistinumo reikalavimus (LR CPK 431 straipsnio 1 dalis), susiduriame su dvejopo pobūdžio reikalavimais: ginčo dalyku, nes teismo įsakymo procesas galimas tik tais atvejais, kai reikalavimas yra piniginis arba reikalavimas dėl kilnojamojo daikto priteisimo; ir tam tikrų teisinių santykių, nes reikalavimas turi būti kilęs iš sutarties, delikto, darbo santykių, išlaikymo priteisimo ir kitų (sąrašas nėra baigtinis). R. Norkus šiuos leistinumo reikalavimus įvardija absoliučiomis leistinumo prielaidomis, teigdamas, kad jų buvimas paprastai nepriklauso nei nuo kreditoriaus, nei nuo skolininko valios ir negali būti jų įtakojamas. Reikalavimas, kylantis iš atitinkamų teisinių santykių (sutartinių, šeimos, darbo ir pan.) negali pakeisti savo pobūdžio – teisinių santykių specifika kaip taisyklė nepasikeis priklausomai nuo to, ar kreditorius reikalavimą reikš dabar, ar po penkerių metų. Lygiai taip pat nuo kreditoriaus valios retai priklauso ir ginčo dalyko pasikeitimas. Paprastai ginčo dalyko pobūdį lemia tarp šalių iš anksto susiklostę teisiniai santykiai, kurių įtakoti nei kreditorius, nei skolininkas neturi galimybės[339].

Šiai autoriaus nuomonei galime tik pritarti, vertinant patį ginčo dalyko pobūdį bei teisinių santykių specifiką, reikalingą teismo įsakymo procedūros kilimo galimumui įvertinti. Tačiau

[339] Norkus, R., *supra* note 21, p. 85.

kalbant apie teisės kreiptis į teismą tinkamą realizavimą svarbi yra ir ta aplinkybė, kad iš minėtų teisinių santykių kylantys ginčai gali būti nagrinėjami ir bendra ieškinio teisenos tvarka, jei atitinka bendrąsias teisės kreiptis į teismą prielaidas ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygas. Tai rodo, kad nesilaikant įstatymo nustatytų leistinumo reikalavimų teismo įsakymo išdavimo proceso kilimui, jis negali būti pradėtas, bet tai nereiškia, kad negali būti pradėtas procesas bendra ieškinio teisenos tvarka. Esant galimybei pradėti procesą bendra ieškinio teisenos tvarka, tačiau nesilaikant įstatymo nustatytų teismo įsakymo išdavimo procesui leistinumo reikalavimų, jei kreipiamasi dėl teismo įsakymo išdavimo, tai reiškia, kad suinteresuotas asmuo netinkamai realizuoja teisę kreiptis į teismą, nes šį trūkumą galima pašalinti, padavus ieškinį ieškinio teisenos tvarka. Trūkumų pašalinimo galimybė rodo netinkamą teisės kreiptis į teismą realizavimą, bet ne teisės kreiptis į teismą neturėjimą. Taigi LR CPK 431 straipsnio 1 dalyje nurodytų leistinumo reikalavimų reikia laikytis, kad pareiškimas galėtų būti nagrinėjamas teismo įsakymo išdavimo proceso tvarka, o ne bendra ieškinio teisenos tvarka.

Kiek kitokio pobūdžio yra LR CPK 431 straipsnio 2 dalyje įvardinti leistinumo reikalavimai. Įstatymas pateikia sąrašą neigiamo pobūdžio aplinkybių, kurioms esant kreditoriaus pareiškimas dėl teismo įsakymo išdavimo nenagrinėjamas. Anot R. Norkaus, „skirtingai nuo absoliučių leistinumo prielaidų, LR CPK 431 straipsnio 2 dalyje nurodytų leistinumo prielaidų pašalinimas dažnai yra kreditoriaus arba skolininko valioje: draudimą taikyti teismo įsakymo procedūrą, kreditoriui neįvykdžius jam priklausančios prievolės ar jos dalies (LR CPK 431 straipsnio 2 dalies 1 punktas) šis gali padaryti nebeaktualų pilnai įvykdydamas jam priklausančią prievolę; LR CPK 431 straipsnio 2 dalies 2 punkte nurodyto draudimo galima išvengti kreditoriui pareiškus reikalavimą ne dėl dalies, o dėl visos prievolės įvykdymo; skolininkui perkėlus savo gyvenamąją vietą arba buveinę iš užsienio bus pašalintas LR CPK 431 straipsnio 2 dalies 3 punkte nurodytas draudimas; galiausiai kreditoriui nėra užkirstas kelias išsiaiškinti skolininko gyvenamąją ir darbo vietą bei tuo pačiu padaryti nebeaktualų LR CPK 431 straipsnio 2 dalies 4 punkto taikymą. Dėl galimos ginčo teisinio santykio šalių įtakos LR CPK 431 straipsnio 2 dalyje įvardintų leistinumo prielaidų buvimui pastarąsias galima įvardinti santykinėmis“[340]. Kaip matome, šios aplinkybės neturi egzistuoti, jei ketinama pareiškimą paduoti dėl teismo įsakymo išdavimo. Jei šios aplinkybės egzistuoja, tai reiškia, kad teismo įsakymo išdavimo procesas negali prasidėti.

Vertinant leistinumo reikalavimus teismo įsakymo procese, teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygų kontekste, svarbu tai, ar šio proceso pobūdis privalomas, ar pasirenkamas. LR CPK 431 straipsnio 4 dalis aiškiai nurodo, jog LR CPK XXIII skyriaus nustatyta tvarka nagrinėtini

[340] Norkus, R., *supra* note 21, p. 85.

reikalavimai kreditoriaus pasirinkimu taip pat gali būti nagrinėjami pagal ginčo teisenos taisykles arba dokumentinio proceso tvarka. Matome, kad įstatymų leidėjas suteikia kreditoriui teisę rinktis – kreiptis į teismą dėl teismo įsakymo išdavimo ar paduoti ieškinį bendrosios ginčo teisenos tvarka. Galime daryti išvadą, kad įstatymo nustatytų leistinumo reikalavimų teismo įsakymo išdavimo procesui pradėti laikymasis yra ne teisės kreiptis į teismą prielaida, o šios teisės tinkamo realizavimo sąlyga, kadangi leistinumo reikalavimų nesilaikymas neužkirstų kelio kreiptis į teismą bendra ieškinio teisenos tvarka.

Tam, kad ieškinį būtų galima nagrinėti dokumentinio proceso tvarka, jis taip pat turi atitikti LR CPK 424 straipsnio 1 dalyje numatytus leistinumo reikalavimus. Jeigu ieškinys šių reikalavimų neatitinka, jis negali būti nagrinėjamas dokumentinio proceso tvarka. Tačiau šiuo atveju teismas ne atsisako priimti pareiškimą, o nustato terminą ieškinio trūkumams pašalinti, įpareigodamas ieškovą pagrįsti savo reikalavimą leistinais rašytiniais įrodymais arba primokėti trūkstamą žyminį mokestį, kad bylą būtų galima nagrinėti pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles. Jei ieškovas to nepadaro, ieškinys laikomas nepaduotu ir grąžinamas jį padavusiam asmeniui (LR CPK 424 straipsnio 2 dalis). Kaip matome, trūkumų pašalinimas čia taikomas dėl kitokių, nei LR CPK 115 straipsnyje numatytų priežasčių. CPK 424 straipsnio 2 dalis taikoma būtent nesilaikant šio straipsnio pirmojoje dalyje numatytų leistinumo reikalavimų. Taigi šiame straipsnyje yra įtvirtintas papildomas, lyginant su LR CPK 115 straipsniu, įpareigojimo pašalinti trūkumus taikymo pagrindas.

LR CPK 424 straipsnio 1 dalis dokumentiniame procese leidžia pareikšti keturių rūšių reikalavimus: piniginius, dėl kilnojamojo daikto priteisimo, vertybinių popierių priteisimo, dėl nuomininko iškeldinimo. Ši LR CPK norma pateikia pavyzdinį teisinių santykių sąrašą (sutartiniai, deliktiniai, darbo, išlaikymo ir kt.), iš kurių kilę reikalavimai gali būti sprendžiami aptariama tvarka, nurodant, kad dokumentiniame procese pareiškiami ieškiniai turi būti pagrindžiami leistinais rašytiniais įrodymais. Taigi įstatymų leidėjas dokumentinio proceso tvarka draudžia reikšti ieškinius dėl nekilnojamojo daikto priteisimo, ieškinius dėl pripažinimo arba teisinių santykių modifikavimo ir kitus LR CPK 424 straipsnio 1 dalyje nepaminėtus reikalavimus. Be to, LR CPK 424 straipsnio 4 dalis imperatyvia forma draudžia dokumentinio proceso tvarka nagrinėti ieškinį, jei atsakovas gyvena užsienyje arba jeigu užsienyje yra atsakovo buveinė.

Kaip ir aptartojo teismo įsakymo proceso atveju, R. Norkus[341] išskiria absoliučias ir santykines dokumentinio proceso leistinumo prielaidas, svarbias vertinant dokumentinio proceso kilimo galimumą. Dokumentiniame procese pareiškiamo reikalavimo dalyko ribojimai išreiškia absoliutų draudimą šiame procese reikšti kitokius, nei nurodytojo pobūdžio reikalavimus. Reikalavimo

[341] Norkus, R., *supra* note 21, p. 159.

pobūdis, taip pat negali pakisti priklausomai nuo ieškovo valios, todėl LR CPK 424 straipsnio 1 dalies nuostata, draudžianti dokumentiniame procese negrinėti kitokius reikalavimus, įvardijama absoliučia dokumentinio proceso leistinumo prielaida.

Prie absoliučių dokumentinio proceso leistinumo prielaidų taip pat priskirtinas ir teisinių santykių, iš kurių kylančius reikalavimus galima reikšti dokumentiniame procese, ratas, nes teisiniai santykiai, iš kurių kilęs reikalavimas reiškiamas yra objektyviai susiformavę ir paprastai negali pakisti priklausomai nuo ieškovo valios. Kiek kitokio pobūdžio yra įpareigojimas dokumentiniame procese nagrinėti tik tokius reikalavimus, kurie yra pagrįsti rašytiniais įrodymais. Pirmiausia, tai, kad ieškovas prie ieškinio nepridėjo rašytinių įrodymų nereiškia, kad tokių įrodymų jis neturi ar kad tokių įrodymų visai nėra. Antra, leistinų rašytinių įrodymų nebuvimas ieškinio pareiškimo metu neužkerta kelio vėlesnei tokių įrodymų atsiradimo galimybei (pavyzdžiui, skolininkas, būdamas skolingas kreditoriui pinigų sumą pagal žodine forma sudarytą paskolos sutartį, raštu patvirtina atitinkamo dydžio įsiskolinimo buvimą kreditoriui). Pastaruoju įrodymu grindžiamas reikalavimas, buvęs neleistinu dokumentiniame procese iki tokio įrodymo atsiradimo, tampa galimu nagrinėti dokumentinio proceso tvarka. Kadangi rašytinių įrodymų, pagrindžiančių ieškovo reikalavimą, buvimas nėra nekintantis ir priklauso nuo šalių valios, todėl būtinumas dokumentiniame procese reiškiamus reikalavimus pagrįsti leistinais rašytiniais įrodymais, jau įvardijamas santykine dokumentinio proceso leistinumo prielaida. Prie šios prielaidų grupės priskirtinas ir LR CPK 424 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas draudimas nagrinėti ieškinį dokumentinio proceso tvarka, jeigu atsakovas gyvena užsienyje arba ten yra jo buveinė. Kalbant apie tinkamą teisės kreiptis į teismą realizavimą dokumentiniame procese, taip pat yra svarbu, kad iš minėtų teisinių santykių kylantys ginčai gali būti nagrinėjami ir bendra ieškinio teisenos tvarka. Tokios galimybės egzistavimas ir dokumentiniame procese, byloja apie tai, kad neatitinkant įstatymo nustatytų leistinumo reikalavimų dokumentinio proceso kilimui, negali būti pradėtas tik dokumentinis procesas. Galimybė kreiptis į teismą bendra ieškinio teisenos tvarka išlieka. Atsižvelgiant į tai, kad įstatymas tam tikrus leistinumo reikalavimus nustato tik kreipiantis į teismą teismo įsakymo ir dokumentinio proceso tvarka, su tam tikromis tame skyriuje nurodytomis išimtimis nagrinėjamų ieškinio teisenos tvarka, ši teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga laikytina išskirtine teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlyga, liečiančia tik tam tikras ieškinio teisenos bylas.

IŠVADOS

1. Asmuo, kreipdamasis į teismą, turi būti tikras, kad teismas ne tik iškels civilinę bylą, ją tinkamai išnagrinės, bet ir išspręs iš esmės.

2. Ar iš tikrųjų asmuo turi teisę į teisminę gynybą, pirmosios instancijos teisme paaiškėja tik tuomet, kai teismas, išnagrinėjęs bylą iš esmės, nustato, kad asmuo turi subjektinę materialinę teisę į pareikštų materialinių teisinių reikalavimų patenkinimą. Toks konstatavimas galimas tik turint teisę kreiptis į teismą.

3. Teisė kreiptis į apeliacinės instancijos teismą yra sudėtinė teisės į teisminę gynybą turinio dalis. Tačiau LR CPK 303 straipsnio 1 dalyje nustatytas apeliacijos ribojimas smulkiuose turtiniuose ginčuose, kai ginčijama suma yra mažesnė kaip 250 Lt, visiškai paneigia teisę skųsti teismo sprendimą šiose bylose apeliacinės instancijos teismui ir padaro ją apskritai neįmanomą. O tam tikro ginčo absoliutus eliminavimas iš teismų kompetencijos yra neteisėtas nepriklausomai nuo tokio apribojimo tikslų, nes uždraudus asmeniui kreiptis į apeliacinės instancijos teismą smulkiuose turtiniuose ginčuose, jis apskritai netenka galimybės pasinaudoti apeliacijos teise.

4. Teisė kreiptis į kasacinį teismą yra sudėtinė teisės į teisminę gynybą turinio dalis. Pagrindinė kasacijos funkcija, užtikrinti vienodą teisės aiškinimą ir taikymą visoje valstybėje, nulemia kasacijos išimtinį pobūdį. Tačiau kasacijos ribojimas ginčo suma, nėra pateisinamas, kadangi atima galimybę teisėjų atrankos kolegijai spręsti dėl kasacijos pagrindų buvimo tose bylose, kurių ginčo suma nesiekia 5 000 litų. Tokiose bylose taip pat gali egzistuoti kasacijos pagrindai.

5. Teisės kreiptis į teismą prielaidos – tai juridiniai faktai, su kurių buvimu arba nebuvimu įstatymų leidėjas sieja asmens teisės kreiptis į teismą turėjimą.

6. Teisės kreiptis į teismą tinkamo realizavimo sąlygos – tai nuo asmens valios priklausančios aplinkybės, su kuriomis įstatymų leidėjas sieja teisės kreiptis į teismą realizavimą ir kurios neužkerta asmeniui galimybės pakartotinai kreiptis į teismą su tuo pačiu pareiškimu, jei įstatymo nustatyta tvarka yra pašalinti trūkumai.

7. LR CPK 137 straipsnio antroje dalyje įtvirtintus atsisakymo priimti ieškinį pagrindus įstatymų leidėjas sieja su teisės kreiptis į teismą nebuvimu arba su šios teisės netinkamu realizavimu. Kai kurios teisės kreiptis į teismą prielaidos ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygos yra bendro pobūdžio, liečiančios visas ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas, kitos – atskirojo pobūdžio, liečiančios tik kai kurias ieškinio ir ypatingosios teisenos bylas, taip pat specialaus pobūdžio,

liečiančios visas ieškinio teisenos ir kai kurias ypatingosios teisenos bylas bei – išskirtinio pobūdžio, liečiančios tik kai kurias ieškinio teisenos bylas.

8. Išanalizavus įstatymų nuostatas, reglamentuojančias atskirų kategorijų bylų nagrinėjimo ypatumus, matome, kad įstatymas be bendrųjų reikalavimų, su kuriais siejama teisė kreiptis į teismą ir šios teisės tinkamas realizavimas, numato ir papildomus reikalavimus, kurie pagal savo teisinę prigimtį ir jų nesilaikymo teisinius padarinius, taip pat turėtų būti priskiriami prie teisės kreiptis į teismą prielaidų ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygų.

9. Asmuo, besikreipiantis į teismą, nors ir turėdamas civilinį procesinį teisnumą ir veiksnumą, gali susidurti su teisinio pobūdžio postulacinio veiksnumo trūkumais. Teisinio pobūdžio postulacinio veiksnumo trūkumas atsiranda tuomet, kai įstatymas atitinkamiems procesiniams veiksmams atlikti arba tam tikrų kategorijų bylose rengiant kreipimąsi ir pareiškimą į teismą, numato būtiną advokato dalyvavimą. Privalomas advokato dalyvavimas rengiant pareiškimą į teismą yra privalomas dėl juridinio asmens veiklos tyrimo, todėl asmuo tokiose bylose privalo naudotis profesionalaus atstovo – advokato paslaugomis, kad tinkamai realizuotų savo teisę kreiptis į teismą.

PUSIŪLYMAI ĮSTATYMŲ LEIDĖJUI

1. Siūlome papildyti LR CPK 115 straipsnio 2 dalį nauja nuostata „*arba pareiškimą suinteresuoto asmens vardu padavė neįgaliotas vesti bylą asmuo*“, „*palikti pareiškimą be eigos“* ir jį išdėstyti taip: „Jeigu procesiniai dokumentai neatitinka jų formai ir turiniui keliamų reikalavimų arba nesumokėtas žyminis mokestis, *arba pareiškimą suinteresuoto asmens vardu padavė neįgaliotas vesti bylą asmuo,* teismas priima nutartį *palikti pareiškimą be eigos* ir nustato pakankamą terminą, tačiau ne trumpesnį kaip septynios dienos, trūkumams pašalinti. Nutartis išsiunčiama ne vėliau kaip kitą dieną po jos priėmimo dienos“.

2. Siūlome papildyti LR CPK 137 straipsnio 2 dalį naujais atsisakymo priimti ieškinį pagrindais, išbraukiant LR CPK 137 straipsnio 2 dalies 8 punktą „pareiškimą suinteresuoto asmens vardu padavė neįgaliotas vesti bylą asmuo“, ir jį išdėstyti taip:

„2. Teismas atsisako priimti *pareiškimą*, jeigu:

1) *pareiškimą paduoda neturintis civilinio procesinio teisnumo asmuo*;

2) *pareiškimas nepriskirtinas* teismui *arba nenagrinėtinas civilinio proceso tvarka;*

3) *pareiškimas* neteismingas tam teismui;

4) suinteresuotas asmuo, kreipęsis į teismą, nesilaikė įstatymų nustatytos tai bylų kategorijai išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarkos;

5) yra įsiteisėjęs teismo *sprendimas, nuosprendis, kuriuo išspręstas civilinis ieškinys* arba arbitražo sprendimas, priimtas dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu arba teismo nutartis priimti ieškovo atsisakymą ieškinio ar patvirtinti šalių taikos sutartį;

6) teismo žinioje yra byla dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu;

7) šalys yra sudariusios susitarimą perduoti tą ginčą spręsti arbitražui ir atsakovas prieštarauja ginčo nagrinėjimui teisme bei reikalauja laikytis arbitražinio susitarimo;

8) pareiškimą paduoda neveiksnus fizinis asmuo;

9) *pareiškimą tam tikrų kategorijų bylose paduoda asmuo, kuriam tokios teisės nesuteikia įstatymas“*.

Gitana Kavaliauskienė

VORRAUSSETZUNGEN UND BEDINGUNGEN DES VERFAHRENS IN ZIVILSACHE

Zusammenfassung

Aktualität und wissenschaftliche Neuheit der Dissertation.

Jede Person kann sich auf die Schwierigkeiten stoßen, die das Subjektrecht umzusetzen, das ihm gehörende Subjektrecht zu benutzen oder seine rechtsmäßige Interesse zu befriedigen stören. Die Gründe dieser Hindernisse können verschieden sein, z.B., die Person kann das Subjektrecht des anderen verletzen oder es können die Bedingungen entstehen, die der Person das Subjektrecht umzusetzen stören u.ä. Bei solchen Fällen entsteht die Notwendigkeit die verletzte Rechte zu verteidigen. In den Urzeiten wurden die Rechte mit Hilfe der Selbstverteidigung durchgesetzt, "die Person, deren Recht verletzt wurde, selbständig oder mit Hilfe der Verwandten zwingte die verpflichtete Person zur Handlung nach den eingebürgerten Sitten und Bräuchen, ihren Interessen“. Eine solche Rechtsdurchsetzungs- und verteidigungsweise beruhte auf der Willkür und Rache. Deshalb wird zweifellos die Selbstverteidigung, als das Verteidigungsmittel des Subjektrechtes, von dem gegenwärtigen Recht in der zivilisierten Gesellschaft nicht anerkannt und gestattet sie nur im Ausnahmegesetz in vorausgesehenen Fällen. Die Selbstverteidigung wurde durch die Gerichtsverteidigung der verletzten Rechte, die die Verfahren der Streitentscheidung nach den sozialen gesellschaftlichen Bedürfnissen sichert, umgesetzt.

Der Staat gewährt zur Durchsetzung und dem Schutz der Subjektrechte jedem seinen Bürger und den anderen Personen, die auf seinem Territorium residieren, das Recht auf die gerichtliche Verteidigung. Der Staat hat den außerordentlichen Charakter und Bedeutung dieses Rechtes dadurch betont, daß er diesem Recht den Verfassungsrang verlieh. Der Artikel 30 der Verfassung der Litauischen Republik (weiter – Verf. der LR) bestimmt, daß jede Person, deren Verfassungsrechte oder -freiheiten verletzt wurden, das Recht, ein Gericht anyurufen, hat. Die Wichtigkeit dieses Rechtes bekräftigen auch die völkerrechtliche Akten, z.B., die Europäische Konvention zum Schutze der Menschenrechte und Grundfreiheiten vom Jahre 1953 (weiter – Konvention), die im ersten Teil des Artikels 6 bestimmt, daß „Jedermann hat Anspruch darauf, daß seine Sache in billiger Weise öffentlich und innerhalb einer angemessenen Frist gehört wird, und zwar von einem unabhängigen und unparteiischen, auf Gesetz beruhenden Gericht, das über zivilrechtliche Ansprüche und Verpflichtungen oder über die Stichhaltigkeit der gegen ihn erhobenen strafrechtlichen Anklage zu entscheiden hat”. Der Punkt 1 des Artikels 14 des Internationalen Paktes über bürgerliche und

politische Rechte bestimmt, daß "Jedermann hat Anspruch darauf, dass über eine gegen ihn erhobene strafrechtliche Anklage oder seine zivilrechtlichen Ansprüche und Verpflichtungen durch ein zuständiges, unabhängiges, unparteiisches und auf Gesetz beruhendes Gericht in billiger Weise und öffentlich verhandelt wird". Die Durchsetzung der Gerechtigkeit wurde vom Staat dem Gericht beauftragt, dennoch hat der Staat zu versichern, daß die Gerichtsverteidigung jedermann zugänglich und die Subjektrechte und die durch das Gesetzt geschützte Interessen entsprechend verteidigt wären. Im Gegenteil würden die Bestimmungen der erwähnten Rechtsakten vom Staat verletzt und dadurch das Vertrauen der Staatsbürger zu dem Rechtssystem verloren würde.

Die Gerichtsverteidigung ist eng verbunden mit dem Recht, ein Gericht anzurufen, da die Gerichtsverhandlung ohne das Anrufen des Gerichts unmöglich ist. Deshalb ist es offensichtlich, daß der Staat das Recht, ein Gericht anzurufen, zu gewährleisten und zu sichern verpflichtet ist. Unzufällig hat der Europäische Gerichtshof für Menschenrechte betont, daß eines der Kriterien der Anerkennung des Staates als Rechtsstaates ist das Recht, ein Gericht anzurufen. Das Fehlen einer solchen Möglichkeit würde den Zweifel hervorruften, daß der Staat, der dieses Recht abgrenzt oder nicht erkennt, ein Rechtsstaat ist [...]. Die Bedeutung des Rechtes, ein Gericht anzurufen, wurde nicht einmal von dem Verfassungsgericht der Republik Litauen unterstrichen, indem es bestimmte, daß falls das Recht, ein Gericht anzurufen, von irgendeinen Bedingungen erschwert oder unmöglicht gemacht wird, sollte der deklarative Charakter dieses Verfassungsrechts anerkannt werden [...]. Diese Stellungsnahmen unterstreichen noch mehr die Bedeutung des Rechts, ein Gericht anzurufen, im Staat. Das bedeutet, daß das Recht, ein Gericht anzurufen, nicht bestritten werden kann, weil ohne dieses Recht einer der wichtigsten Werten des Rechtsstaates bedroht wurde.

Um das Recht, ein Gericht anzurufen, zugänglicher und wirksamer zu machen, wurden im Zivilprozess die Grundsätze der Zugänglichkeit der Gerichtsverteidigung, das Recht auf fairen Prozess verankert. Diese Grundsätze herrschen im Zivilprozessrecht der meisten Staaten. Damit die gerichtliche Verteidigung real durchgeführt wurde und der faire Prozess stattfand, detaillieren die Gesetze des Zivilprozesses das Verfassungsrrecht ein Gericht anzurufen und bestimmen die Ordnung der Anrufung des Gerichts. Diese Ordnung dient auch der Verankerung der Rechtsmäßigkeit der Anrufung des Gerichts. Zum Beispiel, ein Gericht kann nicht jede Person, sondern nur eine interessierte Person anrufen, die glaubt, daß ihr Recht verletzt oder bestritten ist. Das Gericht kann nur eine geschäftsfähige Person anrufen. Es soll kein geltender Vertrag zwischen die Parteien abgeschlossen werden, nach dem der Streit vor dem Schiedsgericht verhandeln werden soll u.a.

Damit das Recht auf die gerichtliche Verteidigung reale und wirksame Verteidigungsgarantie der Subjektrechte und der von dem Gesetz geschützten Interessen wäre, genügt es nicht diesem Recht die völkerrechtliche und verfassungsrechtliche Macht zu gewähren. Es ist notwendig auch den Inhalt

des Begriffes "Recht auf die gerichtliche Verteidigung“, der in den erwähnten Unterlagen verankert ist, zu erfassen. Das ist wichtig nicht nur Theoretikern, sondern auch Praktikern sowie dem Gesetzgeber. Man soll begreifen, was man unter der gerichtlichen Verteidigung hält, man soll den Inhalt des Rechts auf die gerichtliche Verteidigung verstehen.

Das Begreifen des Inhalts des Rechts auf gerichtliche Verteidigung ist nicht nur praktisch und theoretisch nützlich, sondern auch notwendig, deshalb ist der erste Teil der Doktordissertation von besonderen Bedeutung. Bei der Annahme der Konvention waren die meisten dort verankerten Begriffe unklar, besonders das im Teil 1 des Artikels 6 verankerte Recht auf gerichtliche Verteidigung sowie vom Standpunkt des Inhalts, als auch vom Standpunkt des Anwendungsumfanges, deshalb war die rechtsmäßige Durchsetzung von diesem Recht für mehrere Staaten - Teilnehmer der Konvention besonders kompliziert. Diese Probleme sollten vom Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte gelöst werden. Das setzte einen beträchtlichen Umfang der Praktik von diesem Gericht voraus, die aber nicht folgerichtig war. Das bedeutete, daß die Staaten – Teilnehmer der Konvention nicht im Stande diese Praktik geeignet interpretieren und ihre Verpflichtungen vollziehen konnten. Die Entscheidungen des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte, die die Verletzungen des Rechts auf gerichtlichtliche Verteidigung, des Rechts auf fairen Gericht feststellten, decken die Probleme der Anwendung des nationalen Rechts auf. Heutzutage ist die gerechte Interpretation in der Praktik der in Doktordissertation erörternden Fragen des Rechts auf gerichtliche Verteidigung von großer Bedeutung.

Nur nach der Erfassung des Inhalts des Rechts auf gerichtliche Verteidigung können wir die Anworten auf folgende Fragen wissen:

4) Sind die Begriffe des Rechts auf gerichtliche Verteidigung und des Recht, ein Gericht anzurufen, identisch?

5) Genießt die Person das Rechts auf gerichtliche Verteidigung falls sie das Recht, ein Gericht anzurufen, genießt?

6) Bedeutet die Besitzung und Verwirklichung des Rechts, ein Gericht anzurufen, auch die Verwirklichung des Rechts auf gerichtliche Verteidigung?

Die Aktualität der in anderen Teilen der Doktordissertation erörternden Fragen beruht darauf, daß in der Doktrin des Zivilprozessrechts in den postsowjetischen Ländern das Recht auf gerichtliche Verteidigung, das Recht, ein Gericht anzurufen, eine lange Zeit nur im Rahmen des Klageverfahrens in den Begriffen der Klage, des Klagerechts, des Klageerhebungsrechts analysiert wurde. Doch umfasste eine solche Erörterung die außerordentliche Gerichtszuständigkeit nicht und charakterisierte nur das Rechts, ein Gericht anzurufen, und das Rechts auf gerichtliche Verteidigung vom Standpunkt des Klageverfahrens. Nach dem Wiederaufbau der Unabhängigkeit Litauens wurden

die Normen des Zivilprozessrechts nicht einmal geändert und ergänzt, um ihre Regelung wirksamer zu machen. Am 1.Januar 2003 trat die neue Zivilprozessordnung der Litauischen Republik in Kraft (weiter - ZPO der LR), in der sich die Ideen der mehr als 10 Jahre nach dem Wiederaufbau der Unabhängigkeit dauernden Reform des Zivilprozessrechts wiederspiegeln. Doch haben sowie der Gesetzgeber bei der Annahme der ZPO der LR, als auch die Wissenschaftler des Zivilprozessrechts die mit der gerichtlichen Verteidigung verbundene Fragen meistens vom Standpunkt des Klageverfahrens erörtert. Nach unserer Ansicht, obwohl die meisten Zivilsachen im Klageverfahren verhandelt werden und nähmlich es ist die Grundlage des ganzen Prozesses und die außerordentliche Gerichtszuständigkeit nur die Ausnahmen von Regeln des Klageverfahrens bestimmt, es besteht kein Grund sich von dieser Gerichtszuständigkeit abzugrenzen und ihr weniger Aufmerksamkeit zu schenken. Die Verwirklichung des Rechts ein Gericht anzurufen beschränkt sich nicht nur mit dem Klageverfahren. Dieses Recht wird auch in den Sachen, die nach der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit verhandelt werden, verwirklicht, außerdem werden in der ZPO der LR die Besonderheiten der Verhandlung von einzelnen Fallarten, die die bestimmte Ausnahmen aus den allgemeinen Regeln bestimmen, verankert. Die komplexe Untersuchungen zu diesen Fragen wurden in Litauen nicht durchgeführt.

Die erwähnten Gründe haben die Autorin zur komplexen Analyse des gewählten Thema unter der Berücksichtigung der beiden Arten der Gerichtszuständigkeit des Zivilprozesses sowie der Besonderheiten der Verhandlung von einzelnen Fallarten angespornt. Die wissenschaftliche Analyse einer solchen Art wurde bis jetzt in Litauen nicht durchgeführt, deshalb ist sie ohne Zweifel aktuell.

Der Forschungsobjekt der Doktordissertation ist der Inhalt und die Auffassung des Rechts auf die gerichtliche Verteidigung. Die Voraussetzungen und Bedingungen des Verfahrens in Zivilsache.

Das Recht auf gerichtliche Verteidigung und das Recht, ein Gericht anzurufen, können von unterschiedlichen Aspekten analysiert werden: sowohl vom Standpunkt der Rechtsverfahren des Zivilprozesses, als auch unter der Einschätzung der Begrenzungen und Garantien von diesem Recht u.ä. Den Ausschlag bei der Wahl von einem solchen Forschungsobjekt der Doktordissertation gab die Notwendigkeit der Besprechung und Erörterung von den meist aktuellen Fragen, die in Litauen bis jetzt tiefer nicht analysiert wurden, doch sie sind von großer Bedeutung sowohl für die Wissenschaft des Zivilprozessrechts, als auch für die Praktik.

Vor allem wird in der Dissertation nach der Analyse vom Inhalt des Rechts auf die gerichtliche Verteidigung gestrebt. Die Erörterung beginnt von der Analyse der Bestimmungen der Verfassung der Republik Litauen, der Praktik des Verfassungsgerichts der Republik Litauen, des Obersten Gerichtshofes des Litauens, der Europäischen Konvention zum Schutze der Menschenrechte und

Grundfreiheiten, der Praktik des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte und völkerrechtlichen Unterlagen. Es werden auch die wissenschaftlichen Theorien über die Natur des Rechts auf gerichtliche Verteidigung sowie die Meinungen, die von verschiedenen Autoren in der Doktrin des Zivilprozessrechts zu der behandelnden Frage ausgesagt werden, besprochen. Es wird gestrebt herauszufinden, ob das Recht auf Berufung, das Recht auf Revision und das Recht auf den Vollzug der endgültigen Gerichtsentscheidung die Bestandteile des Rechts auf die gerichtliche Verteidigung sind. Nur nach der Analyse von diesen Quellen, Theorien und Stellungsnahmen können wir den Inhalt des Rechts auf gerichtliche Verteidigung erkennen und weiter die konkreten mit dem Anrufen des Gerichts verbundenen Fragen erörtern.

Das Ziel der Forschung gab den Ausschlag dazu, daß in der Doktordissertation nicht nach der Analyse von allen ohne Ausnahme mit dem Recht auf gerichtliche Verteidigung und mit dem Recht, ein Gericht anzurufen, verbundenen Fragen, gestrebt wird. Die meisten von diesen Fragen sind fast mit dem ganzen Zivilprozess verbunden, deshalb werden in der Dissertation nur die aktuellsten Fragen, die in der Theorie nicht oder sehr oberflächlich erörtert wurden und die unklar sind, analysiert. Das, daß Recht ein Gericht anzurufen in der Wissenschaft des Zivilprozessrechts meistens im Rahmen des Klageverfahrens besprochen wird und der Gesetzgeber bei der Verankerung von Grundlagen der Ablehnung der Klageannahme, die mit Fehlen des Rechts ein Gericht anzurufen oder mit der ungeeigneten Realiesierung von diesem Recht verbunden sind, auf die Grundlagen der Ablehnung der Klageannahme, die bei dem Klageverfahren und die bei der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit nicht anweist, haben uns dazu angeregt, das Recht ein Gericht anzurufen vom Standpunkt der beiden Gerichtszuständigkeiten des Zivilprozesses zu analysieren. In der Doktordissertation werden die Veraussetzungen und die Bedingungen der geeigneten Realisierung des Rechts, ein Gericht anzurufen (mit deren die Einleitung des Verfahrens zusammenhängt), erörtert. Es werden die Rechtsargumente angeführt, die zeigen, welche von den Voraussetzungen und Bedingungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, das Verfahren von allen Fällen, sowohl des Klageverfahrens, als auch der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit und welche nur Einleitung von einigen Fällen des Klageverfahrens und der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit beeinflußen, welche alle Fälle des Klageverfahrens und nur einige der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit und welche nur einige Fälle des Klageverfahrens beeinflußen. Es soll betont werden, daß die Autorin in dieser Arbeit nicht alle Fragen, die mit Gerichtsverteidigung, mit dem Recht ein Gericht anzurufen und den Bedingungen der geeigneten Realisierung von diesem Recht erörtert, da das Spektrum dieser Fragen sehr umfangreich ist und wegen des Umfanges der Doktordissertation nicht analysiert werden kann.

Das Ziel und die Aufgaben der Doktordissertation.

Das Ziel der Forschung – die Aufdeckung der Auffassung und des Inhalts des Rechts auf die Gerichtsverteidigung sowie die Aufdeckung des Charakters der Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, und der Bedingungen der geeigneten Realisierung von diesem Recht im Klageverfahren und in außerordentlichen Gerichtszuständigkeit.

Die Aufgaben der Forschung:

1) Die Besprechung des Rechts auf Gerichtsverteidigung und dessen Verhältnisses zu dem Recht, ein Gericht anzurufen, die Analyse der dieses Recht regelnden Bestimmungen der litauischen und internationalen Gerichtsakten, der Praktik des Verfassungsgerichts der Republik Litauen, des Obersten Gerichtshofes des Litauens, des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte sowie der wissenschaftlichen Theorien der Natur des Rechts auf Gerichtverteidigung, um den Inhalt des Rechts auf Gerichtverteidigung aufzudecken.

2) Aufgrund der Rechtsnatur und Bestimmung der Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, und der Bedingungen der geeigneten Realisierung von diesem Recht, dessen Eunfluß auf die Entstehung und Vollziehung der Verfahren des Zivilprozesses sowie der Verfahren der einzelnen Kathegorien zu bestimmen.

3) Das Vorbringen dem Gesetzgeber der Vorschläge zur Vervollkommnung der Regelung des Rechts ein Gericht anzurufen.

Die zu verteidigende Theses der Dissertation:

3. Für die wirksame Realisierung des Rechts auf Gerichtsverteidigung und die effektive Verteidigung der verletzten oder bestrittenen subjektiven Rechte der Person oder der vom Gesetz geschützten Interessen ist es notwendig, daß der Inhalt des Rechts auf Gerichtsverteidigung anhand der Realität der Gegenwart erklärt werde und der Gesetzgeber bei der Regelung der Ordnung des Rechts, ein Gericht anzurufen, keine solche Rechtsregelung bestimmte, die unbegründet die Realisierung des Rechts, ein Gericht anzurufen, die Verwirklichung des rechtsmäßigen Interesse und des Rechts auf gerichtliche Verteidigung, erschwerte oder sie überhaupt unmöglich werde.

4. Die Pflicht des Staates die Verteidigung der materiellen subjektiven Rechte oder der vom Gesetzt geschützten Interessen zu versichern, wird dadurch verwirklicht, daß jeder Rechtsperson die rechtliche Verteidigung ihrer Rechte und Interessen versichert sowie die gefaßte Gerichtsentscheidung zwangsweise vollzogen wird. Von der Verwirklichung des Rechts auf Gerichtsverteidigung hängt die wirksame Realisierung von diesem Recht sowie

die effektive Widerherstellung der verletzten oder bestrittenen Rechte oder der vom Gesetz geschützten Interessen ab.

Forschungsquellen.

Normative Hauptforschungsquelle der Dissertation ist die Zivilprozessordnung der Litauischen Republik vom Jahre 2002. In der Dissertation werden auch die Bestimmungen der vorher geltenden Zivilprozessordnung der Litauischen Republik vom Jahre 1964 (weiter im Text – ZPO 1964) und sich auf Grund deren gestaltete Gerichtspraktik analysiert, inwieweit es der Aufdeckung der mit der Dissertation verbundenen Fragen nötig ist. Zur Aufdeckung der Gründe der Entstehung von Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, und der Bedingungen der geeigneten Realisierung von diesem Recht werden nicht nur ZPO 1964, sondern auch andere in Litauen früher gegoltene Rechtsakten, das Gesetz des Zivilgerichtsverfahrens von Russland, Zivilprozessordnung der Russischen SFSR, Grundlagen der Zivilprozessordnung der UdSSR und der Unionsrepubliken 1961 und andere analysiert. Die besondere Aufmerksamkeit wurde während der Forschung der Analyse von Bestimmungen der Verfassung der Litauischen Republik und der anderen Rechtsakten gewidmet. Als Forschungsquellen werden in der Dissertation die internationale Rechtsakten benutzt: der Internationale Pakt über bürgerliche und politische Rechte vom Jahre 1966, die Europäische Konvention zum Schutze der Menschenrechte und Grundfreiheiten vom Jahre 1953 und andere.

Um die Vorhaben des Gesetzgebers aufzudecken, wird in der Dissertation auch auf die Empfehlungen des Ausschusses der Ständigen Vertreter (Minister) des Europäischen Rates gestützt.

Bei der Erörterung und Anpassung der Bestimmungen des Teils 1 Artikel 6 der Europäischen Konvention zum Schutze der Menschenrechte und Grundfreiheiten, werden die Beschlüsse des Verfassungsgerichtes der Litauischen Republik, des Obersten Gerichtshofes des Litauens, des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte benutzt.

In der Dissertation werden die Rechtsakten der einigen ausländischen Staaten (Deutschland, Österreich, Polen, Russland), die die Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, regeln, gebraucht. Es wird dabei die vergleichende Methode der Analyse benutzt.

Um den Inhalt des Rechts auf die gerichtliche Verteidigung und des Rechts, ein Gericht anzurufen, aufzudecken, wird die Rechtsdoktrin (die wissenschaftliche Monographien, die Komentare der Rechtsakten, wissenschaftliche Artikel, Lehrbücher) benutzt. In Litauen haben bestimmte mit der Gerichtsverteidigung verbundene Fragen in ihren Werken folgende Autoren erörtert: S.Vėlyvis, Vl. Mačys, V. Mikelėnas, V. Nekrošius, A. Driukas, G. Ambrasaitė, N. Kaminskienė, E. Stauskienė, V. Vadapalas, S. Katuoka, G. Goda, K. Čilinskas, D. Jočienė, L. Štarienė und andere, im Ausland – O. Bülov, V. Muther, F. Windscheid, A. Wach, F. K. Savigny, P. Pogonowski, M. A. Gurvitsch, N. I.

Avdejenko, L. I. Povolocki, A. F. Kleinmann, A. A. Dobrovolski, N. B. Zeider, P. Van Dijk, D. J. Harri, D. Gomien, C. Ovey, S. Trechsel, S. Stavros, J. Herberg, G. Lets, A. Mowbray, A. H. Robertson und andere.

Praktische Bedeutung der Doktordissertation.

Die Forschungsergebnisse werden in den Vorlesungen und im praktischen Unterricht im Studienfach "Zivilprozessrecht" an der Mykolas Romeris Universität benutzt.

Die in der Dissertation angeführten Schlussfolgerungen und Vorschläge könnten dem Gesetzgeber bei der Vervollkommnung der mit dem Recht, ein Gericht anzurufen, und der gerichtlichen Verteidigung verbundenen Gesetzbestimmungen sowie den Gerichten bei deren Anwendung und Deutung dienen.

Die Approbation der Forschungsergebnisse.

Die Doktordissertation wurde im Lehrstuhl für Zivilprozess der Rechtsfakultät der Mykolas Romeris Universität behandelt. Einige Fragen der Dissertation wurden in den wissenschaftlichen Artikeln veröffentlicht und es wurde ein Referat während der wissenschaftlich-praktischen Konferenz gehalten.

Methodologie der Doktordissertation.

Zum Erreichen des Zieles der Dissertation und zur Verwirklichung der gestellten Aufgaben werden folgende wissenschaftlche Forschungsmethoden gebraucht: linguistische, Methode der systematischen Analyse, vergleichende, historische, teleologische, logische und verallgemeinernde.

Linguistische Methode wurde bei der Deutung des wahren Sinnes der in der ZPO der LR und in der Zivilprozessrechtsdoktrin gebrauchenden Begriffe angewendet. In der Rechtswissenschaft gehört die linguistische Deutungsmethode des Rechts zu den Hauptmethoden, doch es wird begründet behauptet, daß man nicht allein auf diese Methode stützen kann, da der richtige Sinn der Rechtsnorm dabei nicht aufgedeckt werden kann. Deshalb wurden mit der linguistischen Methode die Methode der Systemanalyse, historische, teleologische Methoden gebraucht.

Die Benutzung der Methode der Systemanalyse beruht auf der Systemnatur des Rechts sowie der ZPO der LR als Systemrechtsakte. Die in der ZPO der LR verankerten Grundlagen der Ablehnung der Klageannahme wurden mit Hilfe der Methode der Systemanalyse unter Berücksichtigung deren Beziehung mit den Normen, die die außerordentliche Gerichtszuständigkeit regeln, analysiert. Es wird dabei angestrebt, sich ins Klare darüber zu kommen, welche der Grundlagen der Ablehnung der Klageannahme auch für die außerordentliche Gerichtszuständigkeit angewendet werden. Mit Hilfe der Systemanalyse wird aufgedeckt, welche von den Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, und welche von den Bedingungen der geeigneten Realisierung von diesem Recht allgemein sind, d.h., für alle Fälle sowohl des Klageverfahrens, als auch der

außerordentlichen Gerichtszuständigkeit verwendet werden, welche sind speziell, d.h., nur für eine Art der Gerichtszuständigkeit gebraucht werden und welche nur für bestimmte Fälle des Klageverfahrens und der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit verwendet werden.

Mit Hilfe der historischen und teleologischen Methode wurde angestrebt, die Bedingungen der Annahme von einer konkreten Bestimmung zu klären und die Ziele des Gesetzgebers bei deren Annahme festzustellen. Es wurde dabei die Herkunft der Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, und der Bedingungen der geeigneten Realisierung von diesem Recht und der Einfluß der Herkunft auf den Inhalt der geltenden Bestimmungen der ZPO der LR behandelt.

Die vergleichende Methode wurde zur Analyse von den Bestimmungen der litauischen und internationalen Rechtsakten gebraucht. Es wurde dabei angestrebt, den Inhalt des Rechts auf die gerichtliche Verteidigung und die Naturkonzeptionen des Rechts auf die gerichtliche Verteidigung, die in der Zivilprozessrechtsdoktrin Litauens und der ausländischen Staaten (Russland, Deutschland) besprochen werden, aufzudecken. Diese Methode wurde zur Vergleichung der Bedingungen des Rechts auf die gerichtliche Verteidigung, die in Litauen und in den ausländischen Staaten (Russland, Deutschland, Österreich) gelten, sowie zur Vergleichung der Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, und der Bedingungen der geeigneten Realisierung von diesem Recht, die früher in Litauen galten, gebraucht.

Logische und verallgemeinernde Methoden wurden zur Verallgemeinerung des analysierten teoretischen praktischen Stoffes und zu dem Formulieren der Schlussfolgerungen benutzt.

Die Methode der Dokumentenanalyse war eine der Hauptmethoden, die während der empirischen Forschungen gebraucht wurden. Diese Methode wurde bei Analyse der litauischen und ausländischen Rechtsakten, der Gerichtspraktik sowie der anderen Unterlagen, die für das behandelnde Thema von großer Bedeutung waren, zur Hilfe gezogen.

STRUKTUR DER DOKTORDISSERTATION

Die Struktur der Dissertation entschieden das Ziel und die Aufgaben der Forschung. Die Dissertation bilden Einleitung, Übersicht über die Forschung, Methodologie der Arbeit, vier Teile, Schlussfolgerungen und Vorschläge, Literaturliste sowie die Liste der wissenschaftlichen Publikationen der Autorin zum Thema der Dissertation.

Im ersten Teil „Das Recht auf die gerichtliche Verteidigung“ wird der Begriff des Rechts auf Gerichtsverteidigung erörtert. Zur Aufdeckung des Begriffes des Rechts auf gerichtliche Verteidigung wurden der Inhalt und das Wesen von diesem Recht behandelt. Um den Begriff des Rechts auf Gerichtsverteidigung und dessen Inhalt aufzudecken, werden die Bestimmungen der Verfassung der Republik Litauen, die Praktik des Verfassungsgerichts der Republik Litauen, des Obersten Gerichtshofes des Litauens, des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte, die Bestimmungen der Europäischen Konvention zum Schutze der Menschenrechte und Grundfreiheiten und der anderen völkerrechtlichen Unterlagen sowie die wissenschaftlichen Konzeptionen über die Natur des Rechts auf gerichtliche Verteidigung erörtert. Infolge der Analyse wurde ermittelt, daß das Recht auf Gerichtsverteidigung auch das Recht, ein Gericht anzurufen, umfaßt, welches seinerseits unentbehrlich für die Realisierung des Rechts auf gerichtliche Verteidigung ist. Das Recht auf gerichtliche Verteidigung ist umfangreicher als das Recht, ein Gericht anzurufen. Diese Begriffe können nicht als identisch betrachtet werden.

Infolge der Analyse wurde ermittelt, daß der Inhalt des Rechts auf Gerichtsverteidigung nicht nur das Recht, ein Gericht anzurufen, sondern auch alle im Artikel 6 der Konvention verankerten Prozessgarantien umfaßt. Jeder Zivilrechtsstreit soll vom Gericht gelöst werden; der Rechtsfall soll innerhalb angemessener Zeit verhandelt werden; der Rechtsfall soll von dem auf Grund des Gesetzes gebilteten Gericht verhandelt werden; das den Rechtsfall verhandelnde Gericht soll unabhängig und unbefangen sein; der Rechtsfall soll unter der Bedingungen der Gleichheit und Öffentlichkeit verhandelt werden Diese Garantien bilden den Inhalt des Rechts auf die geeignete Gerichtsverhandlung, deshalb, der Meinung von Autorin nach, soll das Recht auf die geeignete Gerichtsverhandlung als Bestandteil des Inhalts des Rechts auf die gerichtliche Verteidigung betrachtet werden. Die Bedeutung von diesen Prozessgarantien wird auch in der Praktik von dem Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte begründet. Die in der Praktik des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte besprochene Prozessgarantien werden nicht nur im Artikeltext der Konvention deutlich bestimmt, sondern auch vermutet werden. Es ist wichtig, daß die Bestimmungen des Artikels 6 der Konvention untrennbar von den in der Präambel der Konvention verankerten

allgemeinen Rechtsprinzipien, von dem Prinzip des Rechtsvorrangs und dem Prinzip, das die Gerechtigkeit zu verwirklichen verbietet, gedeutet werden.

Während der weiteren Analyse des Inhalts von dem Recht auf die gerichtliche Verteidigung wird erörtert, welchen Einfluß auf dieses Recht der positive oder negative Inhalt der Gerichtsentscheidung ausübt. Es wird erörtert, ob bei einer negativen Gerichtsentscheidung, die wegen des Abwesens des Subjektrechtes oder des vom Gesetz geschützten Interesse gefasst wurde, gehalten wird, daß die das Gericht anrufende Person das Recht auf Gerichtsverteidigung sowieso genießt. Es wird auch erörtert, ob „das Recht auf gerichtliche Verteidigung" eine prozessuelle oder materielle Rechtskathegorie ist.

Die Autorin stellt fest, daß nur in dem Fall, wenn die das Gericht anrufende Person sowohl das subjektive prozessuelle Recht, ein Gericht anzurufen, als auch das subjektive materielle Recht auf die Befriedigung der geäußerten Forderungen besitzt, kann behauptet werden, daß diese Person auch das Recht auf Gerichtsverteidigung genießt und daß diese Verteidigung ihr gewährt wird. Nur wenn das Gericht feststellt, daß die Rechte und die vom Gesetz geschützten Interessen der das Gericht anrufenden Person verletzt sind und daß das subjektive Recht und das vom Gesetz geschützte Interesse, um dessen Verteidigung es geht, der das Gericht anrufenden Person gehört, kann es konstatieren, daß die Person das Recht auf die Befriedigung der geäußerten materiellen Rechtsforderungen besitzt oder nicht besitzt. Eine solche Feststellung ist nur nach der Verhandlung des Falls dem Grunde nach (wenn die Gerichtsentscheidung gefällt wird) oder nach der Verhandlung des Falls, wenn die Gerichtsentscheidung nicht gefällt wird (bei der Abbrechung des Falls oder bei Nichtbearbeitung eines Antrages) möglich. Der Auffassung der Autorin nach, die Tatsache, daß die Person das Recht auf die Gerichtsverteidigung im Gericht der ersten Instanz besitzt, wird nur dann klar, wenn das Gericht nach Gerichtsverhandlung feststellt, daß die Person das subjektive materielle Recht auf die Befriedigung der geäußerten materiellen Rechtsforderungen genießt. Eine solche Feststellung ist nur dann möglich, wenn die Person das Recht, ein Gericht anzurufen, besitzt, wenn das Recht auf fairen Prozess gesichert, der Fall dem Grunde nach verhandelt wird oder wenn die Verhandlung des Falls ohne Gerichtsentscheidung beendet (bei der Abbrechung des Falls oder bei Nichtbearbeitung eines Antrages) wird.

In diesem Teil der Dissertation werden auch die Grenzen des Rechts auf gerichtliche Verteidigung besprochen. Es wird versucht festzustellen, ob das Recht auf Gerichtsverteidigung die Formen der Kontrolle der Rechtsmäßigkeit und Stichhaltigkeit der Gerichtsentscheidungen (d.h., das Recht auf Berufung und Revision) sowie das Recht auf den Vollzug der endgültigen Gerichtsentscheidung umfaßt, oder ob es im Gericht der ersten Instanz verwirklicht wird.

In zweiten Teil der Dissertation „Das Recht, ein Gericht anzurufen“ wird die Konzeption des Rechts, ein Gericht anzurufen, und die Konzeption der Voraussetzungen und Bedingungen der geeigneten Realisierung von diesem Recht sowie die Rechtsfolgen von deren Verletzung, analysiert. Um die historische Ursprünge und den Begriff des Rechts, ein Gericht anzurufen, aufzudecken, werden vor allem die Bestimmungen der früher in Litauen galtenen Rechtsakten analysiert. Das Recht auf gerichtliche Verteidigung wurde zum ersten Mal gesetzlich als selbständiges subjektives Recht auf dem Territorium der ehemaligen Sowjetunion in den Grundlagen der Zivilprozessordnung der UdSSR und der Unionsrepubliken verankert. Da aufgrund dieser Grundlagen die Zivilprozessordnung der Litauischen SSR, die die Bestimmungen der Grundlagen der Zivilprozessordnung der UdSSR und der Unionsrepubliken umfaßte, vorbereitet wurde, werden in der Dissertation auch die Bestimmungen der genannten Rechtsakten, ihre Bedeutung und der Einfluß auf die weitere Regelung des Rechts, ein Gericht anzurufen, analysiert. Um den Begriff des Rechts, ein Gericht anzurufen, aufzudecken, werden auch die Auffassungen der Wissenschaftler, die in der Theorie des Zivilprozessrechts vorgebracht werden, analysiert. Die frühere Tendenz der Identifizierung von Bedingungen, die für die Einleitung der Gerichtsverfahrung nötig sind, mit den Bedingungen, die in den materiellen Gesetzen bestimmt sind und für die Befriedigung der materiellen Rechtsforderung nötig sind, wird kritisiert. Diese Tendenz war für die entwickelnde Gerichtspraktik unrichtig und schädlich.

Nach der Analyse des Begriffes des Rechts, ein Gericht anzurufen, wird der Inhalt des Rechts, ein Gericht anzurufen, bestimmt. Die Autorin stellt fest, daß das Recht, ein Gericht anzurufen, bestimmte im Gesetz verankerte Bedingungen bilden. Im zweiten Teil des Artikels 137 der ZPO der LR sind die Grundlagen der Ablehnung der Klageannahme bestimmt. Diese Grundlagen der Ablehnung der Klageannahme sind mit der Abwesenheit des Rechts, ein Gericht anzurufen, oder mit der ungeeigneten Realisierung dieses Rechts verbunden. In meisten Ländern das Recht, ein Gericht anzurufen, auch von bestimmten Bedingungen abhängt. Manche Länder verankern diese Bedingungen im einzelnen Artikel oder in einigen Artikeln. In den Gesetzen der anderen Ländern sind diese Bedingungen nicht in einem Artikel konzentriert, sondern werden ausführlich in der Doktrin des Zivilprozessrechts oder in den einzelnen Artikeln der Zivilprozessordnung genannt. Die Bedingungen, mit deren das Recht, ein Gericht anzurufen, verbunden ist, werden nach den Rechtsfolgen ihrer Nichtbefolgung meistens in die Voraussetzungen und die Bedingungen der geeigneten Realisierung von diesem Recht verteilt.

Nach der Analyse der allgemeinen Bestimmungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, wird der Begriff der Voraussetzungen und der Bedingungen der geeigneten Realisierung von diesem Recht formuliert. Die Autorin stell fest, daß die Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, sind die juridischen Tatsachen mit deren Existenz der Gesetzgeber die Möglichkeit der Person das Recht,

ein Gericht anzurufen, zu haben oder nicht zu haben verbundet. Die Bedingungen der geeigneten Realisierung des Rechts, ein Gericht anzurufen, sind die vom Gesetzgeber bestimmten, von der Wahl der Person abhängenden Umstände, von denen die geeignete Realisierung des Rechts, ein Gericht anzurufen, abhängt. Die Verletzung von diesen Bedingungen verhindert die Person nicht, noch einmal mit demselben Gesuch das Gericht anzurufen, falls die Mängel gesetzmäßig beseitigt wurden.

In diesem Teil der Dissertation werden die Rechtsfolgen der Verletzung der Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, und der Bedingungen der geeigneten Realisierung von diesem Recht analysiert. Die Verletzung der Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, bedeutet, daß die Person dieses Recht nicht hat. Die Nichtbefolgung der Bedingungen der geeigneten Realisierung des Rechts, ein Gericht anzurufen, bedeutet, daß dieses Recht ungeeignet realisiert wird.

Der zweite Teil der Dissertation bildet die Grundlage der Forschung, die im dritten und im vierten Teil erledigt wird, weil nur die Feststellung der Natur und des Zwecks der Voraussetzungen und der Bedingungen der geeigneten Realisierung des Rechts, ein Gericht anzurufen, ermöglicht die Feststellung der Bedingungen der geeigneten Realisierung des Rechts, ein Gericht anzurufen, das Verfahren von allen Fällen, sowohl des Klageverfahrens, als auch der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit und welche nur Einleitung von einigen Fällen des Klageverfahrens und der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit beeinflußen, welche alle Fälle des Klageverfahrens und nur einige der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit und welche nur einige Fälle des Klageverfahrens beeinflussen.

Der dritte Teil der Dissertation „Die Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen“ ist der Analyse von den konkreten Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, gewidmet. Da in der Doktrin des Zivilprozessrechts Litauens nicht ausgesondert wird, welche der Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, beide Gerichtszuständigkeiten betreffen und welche nur eine, welche Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, alle Fälle und welche nur einige Fälle betreffen und daß, das im Teil 2 Artikel 137 der ZPO der LR die endgültige Liste der Grundlagen, bei deren das Gericht die Klageannahme ablehnt, verankert ist, aber nicht betont wird, welche Grundlagen beide Gerichtszuständigkeiten und welche nur eine betreffen, welche alle Fälle und welche nur einige Fälle betreffen, hat die Autorin dazu angeregt, diese Fragen im Rahmen des ganzen Zivilprozess zu betrachten.

Es wird festgestellt, welche Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, sind des allgemeinen Charakters und beziehen sich auf alle Fälle des Klageverfahrens und der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit, welche sind einzeln, d.h., beziehen sich nur auf einige Fälle des Klageverfahrens und der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit und welche sind speziell, d.h. beziehen sich auf alle Fälle des Klageverfahrens und einige Fälle der außerordentlichen

Gerichtszuständigkeit. Es werden auch ausschließliche Voraussetzungen, die nur bei einigen Fällen des Klageverfahrens auftreten, festgestellt.

Der vierte Teil der Dissertation „Die Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen“ ist der Analyse von den konkreten Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, gewidmet. In der Doktrin des Zivilprozessrechts Litauens wird nicht ausgesondert, welche der Bedingungen der geeigneten Realisierung des Rechts, ein Gericht anzurufen, beide Gerichtszuständigkeiten betreffen und welche nur eine, welche Bedingungen der geeigneten Realisierung des Rechts, ein Gericht anzurufen, alle Fälle und welche nur einige Fälle betreffen. Im Teil 2 des Artikels 137 der ZPO der LR ist die endgültige Liste der Grundlagen, bei deren das Gericht die Klageannahme ablehnt, angeführt. Es wird dabei aber nicht bestimmt, welche der Grundlagen beide Gerichtszuständigkeiten betreffen und welche nur eine, welche Grundlagen alle Fälle und welche nur einige Fälle betreffen. Es hat die Autorin dazu angeregt, diese Fragen im Rahmen des ganzen Zivilprozess zu erörtern.

In diesem Teil der Dissertation analysiert die Autorin, welche Bedingungen der geeigneten Realisierung des Rechts, ein Gericht anzurufen, das Verfahren von allen Fällen, sowohl des Klageverfahrens, als auch der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit und welche nur Einleitung von einigen Fällen des Klageverfahrens und der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit beeinflußen, welche alle Fälle des Klageverfahrens und nur einige der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit und welche nur einige Fälle des Klageverfahrens beeinflußen.

SCHLUSSFOLGERUNGEN UND VORSCHLAGE DES GESETZGEBERS

Die Autorin bringt folgende Hauptschlußvollziehungen und Vorschläge, die aufgrund der im Rahmen der Dissertation vollgezogenen wissenschaftlichen Forschungen gezogen werden, vor.

1. Bei dem Anrufen des Gerichts soll die Person sicher sein, daß das Gericht nicht nur das Zivilverfahren einleitet, den Fall geeignet verhandelt, sondern auch den Fall dem Grunde nach verhandelt.

2. Das, daß die Person das Recht auf gerichtliche Verteidigung in der Tat genießen kann, klärt sich nur dann auf, wenn das Gericht nach der Verhandlung des Falls dem Grunde nach feststellt, daß die Person das subjektive materielle Recht auf die Befriedigung der erklärten materiellen rechtlichen Forderungen hat. Eine solche Feststellung ist nur dann möglich, wenn man das Recht, ein Gericht anzurufen genießt.

3. Das Recht, ein Berufungsgericht anzurufen, ist der Bestandteil des Inhalts des Rechts auf gerichtliche Verteidigung. Doch die im Teil 1 des Artikels 303 der ZPO der LR verankerte Beschränkung der Berufung in kleinen vermögensrechtlichen Streiten, wenn die bestrittene Summe weniger als 250 Litas beträgt, bestreitet das Anfechtungsrecht an Berufungsgericht in solchen Fällen völlig und macht es unmöglich. Die absolute Abschaffung des Streites einer bestimmten Art aus der Gerichtszuständigkeit ist unrechtlich, ungeachtet der Ziele einer solchen Beschränkung, da das Verbot der Person ein Berufungsgericht in kleinen vermögensrechtlichen Streiten anzurufen bedeutet, daß die Person überhaupt die Möglichkeit auf das Anfechtungsrecht verliert.

4. Das Recht, ein Revisionsgericht anzurufen, ist der Bestandteil des Inhalts des Rechts auf gerichtliche Verteidigung. Die Hauptfunktion der Revision, d.h., die Sicherung der gleichen Auslegung und Durchsetzung des Rechts im ganzen Staat, entscheidet den ausschließlichen Charakter der Revision. Doch die Beschränkung der Revision auf die bestrittene Summe kann nicht rechtfertigt werden, da es die Möglichkeit dem Auswahlkollegium der Richter, wegen der Grundlagen der Revision in den Fällen, wo die bestrittene Summe weniger als 5 000 Litas beträgt, zu entscheiden wegnimmt. In solchen Fällen können die Grundlagen der Revision auch anwesend sein.

5. Die Voraussetzungen des Rechts, ein Gericht anzurufen, sind die juridischen Tatsachen mit deren Existenz oder Abwesen der Gesetzgeber die Möglichkeit der Person das Recht, ein Gericht anzurufen, zu haben verbundet.

6. Die Bedingungen der geeigneten Realisierung des Rechts, ein Gericht anzurufen, sind die von der Wahl der Person abhängenden Umstände, mit deren der Gesetzgeber die geeignete Realisierung

des Rechts, ein Gericht anzurufen, verbindet. Die Verletzung von diesen Bedingungen verhindert die Person nicht, noch einmal mit demselben Gesuch das Gericht anzurufen, falls die Mängel gesetzmäßig beseitigt wurden.

7. Die im 2 Teil des Artikels 137 der ZPO der LR verankerte Grundlagen der Ablehnung der Klageannahme werden vom Gesetzgeber mit der Abwesenheit des Rechts, ein Gericht anzurufen, oder mit der ungeeigneten Realisierung dieses Rechts verbunden. Einige Voraussetzungen und Bedingungen der geeigneten Realisierung des Rechts, ein Gericht anzurufen, sind des allgemeinen Charakters, d.h., sie beziehen sich auf die Fälle des Klageverfahrens und der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit, andere sind einzeln, d.h., sie beziehen sich nur auf einige Fälle des Klageverfahrens und der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit. Voraussetzungen und Bedingungen der geeigneten Realisierung des Rechts, ein Gericht anzurufen, speziellen Charakters beziehen sich auf alle Fälle des Klageverfahrens und einige Fälle der außerordentlichen Gerichtszuständigkeit. Die ausschließliche Voraussetzungen beziehen sich nur auf einigen Fälle des Klageverfahrens.

8. Nach der Analyse der Gesetzbestimmungen, die die Besonderheiten der Verhandlung der einzelnen Fallkathegorien regeln, ist es ersichtlich, daß das Gesitz ohne allgemeine Forderungen, mit deren das Recht, ein Gericht anzurufen, und die geeignete Realisierung von diesem Recht verbunden ist, auch die zusätzliche Forderungen, die ihrer Rechtsnatur und den Rechtsfolgen der Nichtbefolgung nach den Voraussetzugen und den Bedingungen der geeigneten Realisierung des Rechts, ein Gericht anzurufen, zugeordnet sein sollen, vorsieht.

9. Die das Gericht anrufende Person kann sich auf die Nachteile des rechtlichen Charakters bei der Postulations-fähigkeit stoßen, obwohl sie die Rechts- und Geschäftsfähigkeit im Zivilprozess genießt. Der Mangel an die Postulations-fähigkeit des rechtlichen Charakters entsteht dann, wenn das Gesetz für die Erfüllung von entsprechenden Prozesstätigkeiten oder bei der Vorbereitung der Anrufung und des Gesuches an das Gericht in den Fällen der entsprechenden Kathegorien, die obligatorische Teilnahme des Rechtsanwaltes vorsieht. Die Pflichtteilnahme des Rechtsanwaltes bei der Vorbereitung des Antrages an das Gericht ist notwendig wegen der Tätigkeitsuntersuchung der juridischen Person, deshalb soll die Person in den Fällen einer solchen Art von den Dienstleistungen des profesionellen Vertreters, d.h., Rechtsanwaltes, Gebrauch machen, damit das Recht, ein Gericht anzurufen, geeignet realisiert wird.

10. Wir schlagen vor, den 2 Teil des Artikels 115 der ZPO der LR durch die neue Vorschrift "oder den Antrag im Namen der interessierten Person die für den Fall nicht bevollmächtigte Person eingereicht hat“ ergänzen und folgend formulieren. „Falls die Prozessunterlagen den an ihre Form

und Inhalt gestellten Forderungen nicht entsprechen oder die Gerichtsgebühr nicht bezahlt wurde, oder *den Antrag im Namen der interessierten Person die für den Fall nicht bevollmächtigte Person eingereicht hat*, nimmt das Gericht den Beschluss wegen der Nichtbearbeitung des Antrags an und bestimmt den ausreichenden Termin für die Beseitigung der Mängel, der aber nicht kürzer als 7 Tage sein soll. Der Beschluss wird nicht später als am nächsten Tag nach seiner Annahme abgesendet".

11. Wir schlagen vor, den Teil 2 des Artikels 137 der ZPO der LR durch die neue Grundlagen der Ablehnung der Klageannahme ergänzen. Der Punkt 8 des Teils 2 des Artikels 137 der ZPO der LR "den Antrag im Namen der interessierten Person die für den Fall nicht bevollmächtigte Person eingereicht hat“ soll ausgestrichen und folgend formuliert werden:

„2. Das Gericht verzichtet auf Annahme des Antrages, wenn:

1) der Antrag von der Person, die die Rechtsfähigkeit im Zivilprozess nicht genießt, eingereicht wird;
2) *der Antrag gehört nicht zu der Kompetenz des Gerichtes* oder *kann nicht im Zivilprozess verhandelt werden;*
3) *der Antrag* gehört nicht zur Kompetenz des entsprechenden Gerichtes;
4) die das Gericht angerufene interessierte Person hielt nicht an die durch das Gesetz bestimmte vorzeitige außergerichtliche Streitbeilegungsordnung, die für die Fälle der Kathegorie festgelegt wurde;
5) *das Urteil (die Entscheidung) in der Zivilsache* oder im schiedsrichterlichen Verfahren, das im Streit zwischen derselben Parteien, wegen desselben Gegenstandes und nach demselben Grunde gefällt wurde oder die Entscheidung des Gerichtes wegen der Annahme der Verzichtung des Klägers auf die Klage oder die Entscheidung des Gerichtes wegen der Bestätigung des Vergleiches, ist in Kraft getreten;
6) das Gericht entscheidet im Fall wegen derselben Parteien, wegen desselben Gegenstandes und nach demselben Grunde;
7) die Parteien haben die Vereinbarung über die Übergabe des Streites an das Schiedsgericht abgeschlossen und der Beklagte widerspricht der Streitverhandlung im Gericht und fordert die Einhaltung der Schiedsvereinbarung;
8) der Antrag wird von der geschäftsunfähigen natürlichen Person eingereicht;
9) *der Antrag in den Fällen der bestimmten Kathegorien wird von der Person, der das Gesetz ein solches Recht nicht zuteilt, eingereicht".*

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai ir jų rengimo medžiaga

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1992. Nr. 33–104.
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 96 – 3016.
3. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 77–3288.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios.* 1964. Nr. 19–139.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 36–1340.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės Žinios*. 2000. Nr. 74–2262.
7. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės Žinios*. 2002. Nr. 64–2569.
8. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994. Nr. 46–851.
9. Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 92–2844.
10. Lietuvos Respublikos pramoninio dizaino įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995. Nr. 61–1531.
11. Lietuvos Respublikos patentų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994. Nr. 8–120.
12. Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas. *Valstybės Žinios*. 1997. Nr. 65–1558.
13. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004. Nr. IX–2361.
14. LR sveikatos draudimo įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2002. Nr. 123–5512.
15. LR vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės Žinios.* 2007. Nr. 12–488.
16. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas. *Valstybės Žinios.* 2008. Nr. 87–3462.
17. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo projektas, 2008 m. birželio 25 d., Nr. XP–2809(2).
18. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996. Nr. 39–961.
19. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo IX skyriaus pripažinimo netekusiu galios įstatymas. *Valstybės Žinios*. 2008. Nr. 87–3463.

20. LR ryšių reguliavimo tarnybos prie LR Vyriausybės direktoriaus 2002 m. gruodžio 20 d. įsakymas Nr. 192 “Dėl telekomunikacijų paslaugų teikėjų ir gavėjų, įskaitant vartotojus, ginčų sprendimo tvarkos patvirtinimo”. *Valstybės Žinios*. 2002. Nr. 125–5699.
21. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2003 m. kovo 18 d. nutarimas Nr. 03–20 „Dėl išankstinės skundų nagrinėjimo ne teisme tvarkos”. *Valstybės Žinios*. 2003. Nr. 29–1225.
22. LR ryšių reguliavimo tarnybos prie LR Vyriausybės direktoriaus 2003 m. rugsėjo 23 d. įsakymas Nr. IV-109 „Dėl pašto paslaugų teikėjų ir naudotojų ginčų nagrinėjimo tvarkos patvirtinimo”. *Valstybės Žinios*. 2003. Nr. 94–4270.
23. LR ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus 2005 m. liepos 20 d. įsakymas Nr. 1V-659 “Dėl ginčų tarp pašto ir (ar) pasiuntinių paslaugų teikėjų ir naudotojų nagrinėjimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*. 2005. Nr. 91–3412.
24. LR draudimo priežiūros komisijos 2004 m. kovo 9 d. nutarimas Nr. N-28 “Dėl vartotojų ir draudikų ginčų nagrinėjimo taisyklių ir vartotojo kreipimosi formos patvirtinimo”. *Valstybės Žinios*. 2004. Nr. 41–1367.
25. LR draudimo priežiūros komisijos 2006 m. gruodžio 19 d. nutarimas Nr. N-112 „Dėl LR draudimo priežiūros komisijos 2004 m. kovo 9 d. nutarimo Nr. 28 „Dėl vartotojų ir draudikų ginčų nagrinėjimo taisyklių ir Vartotojo kreipimosi formos patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės Žinios*. 2006. Nr. 140–5384.
26. Nacionalinės vartotojų teisių apsaugos tarybos prie Teisingumo ministerijos 2004 m. birželio 1 d. nutarimas Nr. 10-38 „Dėl vartotojų ir kredito įstaigų išankstinio ginčų sprendimo ne teisme taisyklių patvirtinimo”. *Valstybės Žinios*. 2004. Nr. 90–3348.
27. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarybos direktoriaus 2007 m. spalio 12 d. įsakymas Nr. 1-151 „Dėl vartotojų ir kredito įstaigų išankstinio ginčų sprendimo ne teisme taisyklių patvirtinimo”. *Valstybės Žinios*. 2007. Nr. 109–4479.
28. LR kultūros ministro 2008 m. vasario 21 d. įsakymas Nr. ĮV-96 „Dėl tarpininkavimo derybose tarp autorių teisių ir gretutinių teisių kolektyvinio administravimo asociacijų ir kūrinių bei gretutinių teisių objektų naudotojų taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*. 2008. Nr. 24–889.
29. LR ryšių reguliavimo tarnybos 2005 m. balandžio 11 d. įsakymas Nr. 1V–354 „Dėl tarpininkavimo ir (ar) taikinimo ūkio subjektams, teikiantiems elektroninių ryšių tinklus ir (ar) paslaugas, siekiant ginčą išspręsti taikiai be privalomo sprendimo, procedūrų taisyklių patvirtinimo”. *Valstybės Žinios*. 2005. Nr. 49–1643.

30. Lietuvos arbitražo asociacijos visuotinio narių susirinkimo 2007 m. birželio 27 d. sprendimas Nr. 9 „Dėl tarpininkavimo-sutaikinimo procedūros reglamento patvirtinimo“. *Valstybės Žinios*. 2007. Nr. 101–4143.
31. SSRS Aukščiausiosios Tarybos įstatymas „Dėl TSR Sąjungos ir sąjunginių respublikų civilinio proceso įstatymų pagrindų patvirtinimo“. *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*. 1961. Nr. 35.
32. 1923 m. liepos 7 d. RTFSR *civilinis procesinis kodeksas*. Kaunas: Lietuvos TSR Teisingumo liaudies komisariato leidinys, 1940.
33. Rusijos Federacijos civilinio proceso kodeksas (Гражданский Процессуалъный Кодекс РФ) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 11 08] <http:/ /law. rambler-.ru/library/norubs/18502/index.html.>.
34. Austrijos civilinio proceso kodeksas: *Kodex des osterreichischen Rechts* / Zivilgerichtliches Verfahren. Wien, LexisNexis Verlag ARD ORAC GmbH&CoKG, 2005.
35. Vokietijos civilinio proceso kodeksas (Zivilprozessordnung (ZPO)) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 06 09]< http: //bundesrecht.juris. de / zpo / index.html.>.
36. Prancūzijos civilinio proceso kodeksas (Nouveau Code de Procedure Civile. Paris: Dalloz) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 11 12]. < http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/somncpca.htm.>.

Specialioji literatūra

1. Abramavičius, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2009, 3(117).
2. Ambrasaitė, G. Apeliacijos teisė – absoliuti konstitucinė teisė? *Justitia*. 2007. Nr. 2 (64).
3. Ambrasaitė, G. *Apeliacija civiliniame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
4. Baltutytė, E. *Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio taikymo aspektas*. *Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai.* Kolektyvinė monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
5. Baumgartel, G. *Wesen und Begriff der Prozesshandlung einer Partei im Zivilprozess*. Berlin-Frankfurt, 1957.
6. Васьковский, Е. В. *Учебник гражданского процесса*. Краснодар, 1917.
7. Boulle, L.; Nesic, M. *Mediation: Principles Process Pratice*. London: Butterworths, 2001.

8. Bröhmer, J. *State Immunity and the Violation of Human Rights. International Studies in Human Rights*. Vol. 47. The Hague/Boston/London: Martinus Nijhoff Publisher, 1997.
9. Blomeyer, A. *Zivilprozessrecht – Erkenntnisverfahren*. Berlin-Gottingen-Heidelberg, 1963.
10. Butkys, Č. *Civilinės teisenos įstatymas*. Kaunas, 1938.
11. Bülow, O. *Die Lehre von den Prozesseinreden und die Prozessvoraussetzungen*. Giessen, 1868.
12. Веливис, С. *Оставление судом первой инстанции гражданского дела без рассмотрения***.** Автореферат-диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 1971.
13. Berger, V. *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 1997.
14. Birmontienė, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
15. Борисова, Е. А. *Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе*. Москва; Городец, 2002.
16. Быкова, К. Признание гражданина безвестно отсутствующим и обьявление умершим. *Социалистическая законность*. 1967. № 2.
17. Cappelletti, M. Fundamental Guarantees of the Parties in Civil Proceedings: General Report // Fundamental Guarantees of the parties in Civil Litigation / edited by M. Cappelletti, D. Tallon. New York: Dobbs Ferry; Milano: Dott. A. Giuffre, 1973.
18. Саханова, Т. В. *Курс гражданского процесса теоретические начала и основные институты*. Wolters kluwer. Russia, 2008.
19. Сообщение о докладе Л. И. Поволоцкого „Иск и его виды в советском праве“. *Государство и право*. 1949. № 4.
20. *Советское гражданское процессуальное право* / Под. ред. Проф. К. С. Юдельсона. Москва: Изд-во „Юридическая литература“, 1956.
21. Сергунб А. К. Процесуалъная правоспособность и правосубектность. *Труды Вюзи*. Т. 38. Москва, 1975.
22. Clayton, R.; Tomlinson, H. *Fair Trial Rights*. Oxford: Oxford Univrsity Press, 2001.
23. Чечот, Д. М. *Субективное право и формы его защиты.* Москва, 1968.
24. Чечот, Д. М. *Участники гражданского процесса*. Москва: Госюриздат, 1960.
25. Dominas, G.; Mikelėnas, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995.
26. Добровольский, А. А. *Исковая форма защиты права*. Москва, 1965.
27. Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

28. Driukas, A.;Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. IV tomas*. Vilnius, 2009.
29. Driukas, A. Kasacinio proceso reglamentavimas naujame Civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*. 2002. Nr. 28 (20).
30. *Digest of Strasbourg Case-Law Relating to the European Convention on Human Rights*. Vol. 2. (Article 6). Strasbourg, 1984.
31. Дубровина, М. А. Подведомственностъ споров третеискому суду. *Вестник Московского университета*. Серия 11. Право. 2001. Nr. 2.
32. Fasching, H. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*. Wieden, T. II. 1962.
33. Goląb, S. *O pelnomocnikach w procesie cywilnym*. Warszawa, 1938.
34. Golds.chmidt, J. *Zivilprozessrecht*. 2. Auff. Berlin, 1932.
35. Гордон, В. М. *Иски о признании*. Москва, 1906.
36. *Гражданский процесс: конспект лекций в схемах*. Под. ред. Е. Г. Четвертаковой; Л. Г. Калиновой. Москва: Проспект, 2005.
37. *Гражданский процесс* / Под. ред. М. К. Треушникова. Москва, 2003.
38. *Гражданское процессуальное право* / Под. ред. М. С. Шакарян. Москва, 2004.
39. *Гражданский процесс: Учебник* / Под. ред. В. В. Яркова. 7-е издание, переработанное и дополненое. 2008.
40. *Гражданский процесс* / Под. ред. В. В. Яркова. Москва: Издательство БЕК, 2000.
41. *Гражданский процесс. Учебник* / Под. ред. С. Н. Абрамова. Москва: Юриздат, 1948.
42. Гурвич, М. А. *Право на иск*. Москва, 1949.
43. Гурвич, М. А. Окончание гражданского дела беэ вынесения судебного решения в суде первой инстанции. „*Советское государство и право*“. 1948, № I.
44. Гурвич, М. А. *Избранные труды. Т1*. Краснодар, 2006.
45. Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C. *Law of the European Convention of Human Rights*. Landon, Dublin, Edinburgh: Butterworths, 1995.
46. Hellwig, K. *Klagrecht und Klagmöglichkeit*. Leipzig, 1905. Weudruck: Aalen, 1968.
47. *Human rights files No. 13. Article 6 of the European Convention on Human Rights – The right to a fair trial*. Strasbourg: Council of Europe Press, 1994.
48. *Historical Introduction to the Study of Roman Law* / by H. F. Joliwicz. Cambridge: Cambridge University Press, 1932.
49. Халатов, С. А. *Представительство в гражданском и арбитражном процессе.* Москва: Норма, 2002.

50. Исаенкова, О. В.; Демичев, А. А.; Соловьева, Т. В.; Ткачева, Н. Н. *Иск в гражданском судопроизводстве.* Под редакции доктора юридических наук, профессора О. В. Исаенковой. Москва. Wolters kluwer. 2009.
51. *International Encyclopedia of Comparative Law*. Vol. XVI. Ch. 4.
52. Ihering, G. *Geist des romischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung, Der Geist des Rechts*. Brema, 1965.
53. Jakobs, H. H. *Wissenschoft und Gesetzgebung im bürgerlichen Recht*. Frankfurt am Main, 1983.
54. Jauernig, O. *Zwangsvollstreckungs-und Insolvensrecht*. München: C. H. Beck̀ she Verlagsbuchhandlung, 1996.
55. Jolowicz, J. A. *On Civil Procedure*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
56. Jočienė, D. *Europos Žmogaus Teisių Konvencijos taikymas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
57. Jočienė, D.; Čilinskas, K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos teisėje*. Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005.
58. Jočienė, D. Social Rights in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. *Teisė*. 2008, 66(II).
59. Kaminskienė, N. *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
60. Kotz, H. *Civil Litigation and Public Interest in German Civil Procedure* // Legal Theory. Comparative Law. Budapest: Akademia Kiado, 1984.
61. Кожухарь, А. Н. *Право на судебную защиту в исковом производстве*. Кишенев. “Щтинца”, 1989.
62. Keidel, T.; Kuntze, J.; Winkler, K. *Freiwillige Gerichtsbarkeit*. Munchen, 1999.
63. Kelsen, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
64. Клеинман, А. Ф. Прекращение производства по делу. *Советская юстиция*. 1967, № 2.
65. Клейнман, А. Ф. *Основные вопросы учения об иске в советском гражданском процессуальном праве*. Москва: Изд-во Высшей школы МВД СССР, 1959.
66. Kuttner, G. *Urteilswirkungen außerhalb zivilprozeß*. München, 1914.
67. Кузнецов, Е. Н. *Исполнительное производство Франции*. Санкт Петербург: Издательский дом СПбГУ, 2005.
68. Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.
69. Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vilnius: Justitia, 2005.

70. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vadovėlis. Vilnius: LTU leidybos centras, 2001.
71. *Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras* / ats. redakt. J. Žeruolis. Vilnius: Mintis, 1980.
72. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. I dalis.* Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004.
73. Lionnet, K. *Handbuch der internationalen und nationalen Schiedsgerichtsbarkeit*. Stuttgart: Richard Boorberg Verlag, 1996.
74. Luke, G.; Wax, P. *Munchener Kommentar zur Zivilprozesordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebegesetzen*. Munchen: C.H. Beck Verlag, 1992.
75. Mačys, VI. *Civilinio proceso paskaitos*. Kaunas, 1924.
76. Mądrzak, H. *Marszalkowska-Krześ E. Postępowanie cywilne*. 4 wydanie. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2003.
77. Мельников, А. А. *Правовое положение личности в советском гражданском процессе.* Москва, 1969.
78. Mikelėnas, V. *Civilinis procesas. I dalis.* Vilnius: Justitia, 1997.
79. Mikelėnas, V. *Civilinis procesas. II dalis*. Vilnius: Justitia, 1997.
80. Mikelėnas, D.; Mikelėnas, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai.* Vilnius: Justitia, 1999.
81. Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2002.
82. Mikuckienė, V. *Bankroto bylų nagrinėjimo teisme ypatumai.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
83. Михель де Сальвия. *Прецеденты Европейского Суда по правам человека*. Санкт-Петербург, Юридический центр, Пресс. 2004.
84. Mowbray, A. The *Development of Positive Obligations under the European Convention of Human Rights by the ECHR. Human Rights Law in Perspective*. Hart Publishing, 2004.
85. Muther, T. *Zur Lehre von der Römischen Actio, dem heutigen Klagrecht, der Litison testation und der SingularSuccession in Obligationen.* Fine Kritik des Windscheid schen Buchs: „Die Action des R ömischen Civilrechts, vom Standpunkte des heutigen Rechts“. Erlangen, 1857.
86. Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002.
87. Nekrošius I.; Nekrošius V.; Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999.

88. Nekrošius, V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. *Teisė*. 2007. Nr. 63.
89. Nekrošius, V. Kai kurie bendrieji teoriniai civilinio proceso teisės klausimai. *Teisė*. 2002. Nr. 43.
90. Нефедьев, Е. А. *Учебник русского гражданского судопроизводства*. Краснодар: Совет. Кубань, 2005.
91. Нешатаева, Т. Н. Первое решение Европейского суда по правам человека по имущественному спору против России: размышления, некоторые выводы. *Защита прав и законных интересов граждан и организаций:* Матер. Междунар. науч–практ. конф. Часть I. Сочи: Кубан. 2002.
92. Norkus, R. *Sumarinis civilinių bylų nagrinėjimas: teoriniai ir praktiniai aspektai.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
93. Осокина, Г. Л. *Право на защиту в исковом судопроизводстве (право на иск)*. Томск, 1990.
94. Осокина, Г. Л. *Гражданский процесс. Общая часть*. Москва: Юрист, 2004.
95. Ovey, C.; White Robin, C. A. *European Convention on Human Rights third edition*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
96. Orakhelashvilli, A. Restrictive Interpretation of Human Rights Treaties in the Recent Jurisprudence of the European Court of Human Rights. *European Journal of International Law*. Oxford University Press. 2003, 14(3).
97. Poška, D. *Asmens teisė į teisminę gynybą ir jos įgyvendinimo probleminiai aspektai Lietuvos administraciniuose teismuose.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007.
98. Pogonowski, P. *Realizacija prawa do sądu w postępowaniu cywilnym*. Warszawa, C. H. Beck, 2005.
99. Пушкар, А. Г. *Конституционное право на судебную защиту (гражданско-процессуальный аспект)*. Львов, 1982.
100. Пучинский, В. К. *Признание стороны в советцком гражданском процессе*. Москва: Госюриздат, 1955. Тупчиев, М. Отказ от иска и мировое соглошение как основание прекращения производства по делу. *Советская юстиция.* 1963. Nr. 23.
101. Решетникова, И. В.; Ярков, В. В. *Гражданский процесс*. Москва: Норма, 2001.
102. Rechberger, W. H. *Kommentar zur ZPO*, 3. Aufl., Wien, 2006.
103. Ринг, М. *Вопросы гражданского процесса в практике Верховного Суда СССР*. Москва: Госюриздат, 1957.

104. Rosenberg, L.; Schwab, H. K.; Gottwald, P. *Zivilprozessrecht*. München : C.H. Beck Verlag, 2004.

105. Rosenberg, L.; Schwab, H. K.; Gottwald, P. *Zivilprozessrecht*. 15. Aufl. München: Beck, 1993.

106. Robertson, A. H.; Merills, J. G. *Human Rights, third edition*. Manchester University Press: Manchester – New York, 1994.

107. Rosenberg, L.; Gaul, H. F.; Schilken, E. *Zwangsvollstreckungsrecht*. München: C. H. Beck̀ she Verlagsbuchhandlung, 1997.

108. Savigny, F. C. *System des heutigen romischen Rechts*. Berlin, 1849.

109. Simaitis, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007.

110. Simaitis, R. Taikos sutartis Lietuvos privatinėje teisėje. *Justitia*. 2004. Nr. 1 (49).

111. Simaitis, R. Mediacijos privačiuose ginčuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje. *Justitia*. 2007. Nr. 2 (64).

112. Siedlecki, W.; Swieboda, Z. *Postępowanie nieprocesowe*. Warszawa, 2001.

113. Siedlecki, W. *Zarys postępowania ciwylnego*. Warszawa, 1966.

114. Stauskienė, E. *Teismo vaidmuo vykdymo procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

115. Staudinger, J. *Kommentar zum Burgerlichen Gesetzbuch*. Berlin, 1936, T.I.

116. Stavros, S. *The Guarantees for Accused Persons under Article 6 of the ECHR*. International Studies in Human Rights, Vol. 24. Martinus Nijhoff Publishers. Dordrecht/Boston/London, 1993.

117. Stürrner, M. *Die Anfechtung von Zivilurteilen. Eine funktionale Untersuchung der Rechtsmittel im deutschen und englischen Recht*. Verlag C. H. Beck, München, 2002.

118. Schroder, H.; Niese, W. *Lehrbuch des Zivilprozessrechts*. Karlsruhe, 1956.

119. Schumann, E. *Gedächtnisschrift für Michelakis*. München, 1972.

120. Schilken, E. *Zivilprozess recht*. 5. Auff. Köln, Berlin, München, 2006.

121. Schlosser, P. *Gestaltungsklagen und Gestaltungsurteile*. Bielefeld, 1966.

122. Šatas, J. *Arbitražas tarptautinėje komercijoje*. Kaunas: Technologija, 1998.

123. Шакариян, М. С. *Субекты советского процессуалъного права*. Москва, 1970.

124. Щеглов, В. Н. *Гражданское процессуальное правоотношение*. Москва, 1966.

125. Štarienė, L. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio taikymo sritis: civilinių teisių ir pareigų bei baudžiamojo kaltinimo klausimai. *Jurisprudencija.* 2005, 78(70)).

126. Štarienė, L. Teisės į teisingą teismą, įtvirtintos Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str., pobūdis, vieta ir apsaugos lygis kitų Konvencijos teisių požiūriu. *Jurisprudencija*. 2006, 10(88)).

127. Štarienė, L. *Teisė į teisingą teismą pagal 1950 m. žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.

128. *Tarybinė civilinio proceso teisė* / ats. redakt. J. Žeruolis. Vilnius: Mintis, 1983.

129. Thomas, H.; Putzo, H. *Zivilprossordnung*. Kommentar. 27. Auff. 2005.

130. Tidikis, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija.* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

131. Тупчиев, М. Отказ от иска и мировое соглошение как основание прекращения производства по делу.-*Советская юстиция*. 1963, №. 23.

132. Valančius, V., *et al. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso komentaras.* I dalis. Vilnius: Justitia, 2004.

133. Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004.

134. Wach, A. *Handbuch des deutschen Zivilprozessrechts, BD. I*. 1885.

135. Wach, A. *Defensionspflicht u. Klagerecht, Zeitschrift fur das private u.* offentliche Recht der Gegenwart, BD. VI (1877).

136. Wengerek, E. *Koncentracija materialu procesowego w postępowaniu cywilnym.* Warszawa, 1958.

137. Vėlyvis, S. Civilinių bylų užbaigimas, nepriėmus teismo sprendimo iš esmės. „*Socialistinė teisė“*, 1969. Nr. 2.

138. Vėlyvis, S. Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso doktrinoje. *Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai*“, *vykusios 2006 08 14-15, Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: UAB „Visus plenus“, 2006.

139. Vėlyvis. Bylų dėl piliečių pripažinimo nežinia kur esančiais ir paskelbimo mirusiais nagrinėjimo liaudies teisme. *Socialistinė teisė*. 1969. Nr. 3.

140. Windscheid, B. *Die Actio des romischen Rechts vom Standpunkt des heutigen Rechts*. Berlin, 1856.

141. Wieser, E. *Zulässigkeit und Begründet heit der Klage*. ZZP, 1971.

142. Zeiss, W.; Schreiber, K. *Zivilprozeßrecht*. 10. Aufl. Tibingen, 2003.

143. Зейдер, Н. Б. *Елементы иска в советском гражданском процессе*. Саратов: „Ученые записки Саратовского юрид. Ин-та“. Вып. 4. 1956.

144. Zieliński, A. *Postępowanie cywilne.* Kompendium. 5 wydanie. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2002.

145. Зуиков, В. М. *Судебная защита прав граждан и юридических лиц*. Москва: Проспект, 1997.

146. Žalėnienė, I. *Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Daktaro disertacija.

Teismų praktika

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 111–4549.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36–1292.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 102–3957.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006. Nr.65-2400.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas. *Valstybės Žinios*. 2002. Nr. 69–2832.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas. *Valstybės Žinios*. 2002. Nr. 69–2832.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas. *Valstybės Žinios*. 1999. Nr. 15–402.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1997. Nr. 91–2289.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1994. Nr. 13–221.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 23 d. nutartis civilinėje byloje *A. G. v. R. S.* (bylos Nr. 3K–7–90/2009).
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 23 d. nutartis civilinėje byloje *A. G. v. R. S.* (bylos Nr. 3K–7–90/2009).
12. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 23 d. nutartis civilinėje byloje *A. G. v. R. S*. (bylos Nr. 3K–7–90/2009).

13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Lavesta“ v. D. S.* (bylos Nr. 3K–3–590/2008).
14. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje *H. D. v. K. J*. (bylos Nr. 2–106/2008).
15. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje *H.D.; UAB „Lietuvos rytas“* (bylos Nr. 2–383/2008).
16. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 28 d. nutartis civilinėje byloje *V. L. v. V. P.* (bylos Nr. 2–585/2008).
17. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 28d. nutartis civilinėje byloje *J. J. v. UAB „Ramygalos montuotojas“* (bylos Nr. 2–221/2008).
18. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje *R. A., V. A., P. A*. (bylos Nr. 2–266/2008).
19. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *P. A. v. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija* (Nr. 2–662/2008).
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje E. N. v. *Šiaulių apskrities valstybinė mokesčių inspekcija* (bylos Nr. 3K–3–116/2007).
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *A. B. v. UAB „Šiaulių naujienos“* (bylos Nr. 3K–3–488/2007).
22. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Samsonas“, AB „Panerių investicijos“* (bylos Nr. 2A–43/2005).
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje *A. Pučinskienė v. Vilniaus apskrities viršininko administracija* (bylos Nr. 3K–3–14/2003).
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 8 d. nutartis Civilinėje byloje *A. Kučinskienė* (bylos Nr. 3K–3–14/2003).
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. vasario 12 d. konsultacija Nr. A3–98. *Teismų praktika.* 2003, Nr. 19.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Akvilegija“ v. V. Galvonas* (bylos Nr. 3K–3–244/2003).

27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje *A. Beržinis* (bylos Nr. 3K–3–1691/2002).
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje *M. Baliukas v. AB „Utenos krosnys“* (bylos Nr. 3K–3–1121/2002).
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *G. Guigienė v. Guiga* (bylos Nr. 3K–3–443/2001).
30. Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gruodžio 10 d. nutartį civilinėje byloje *AB "Lietuvos taupomasis bankas" v. R. Velička ir kt.,* (bylos Nr. 3K–3–1303/2001).
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje *L. Drevinskienė v. I. R. Drevinskienė ir kt.,* (bylos Nr. 3K–3–25/2001).
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje *byloje M. Jankauskas v. K. Blaževičius* (bylos Nr. 3K–3–203/2000).
33. Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. birželio 12 d. nutartį civilinėje byloje *E. Vaitiekūnas ir kt.*, (bylos Nr. 3K–3–687/2000).
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje *R. Bridziulaitis v. Žemės ir kito nekilnojamo turto kadastro ir registro valstybinė įmonė ir kt.* (bylos Nr. 3K–3–552/2000).
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *M. Jankauskas v. K. Blaževičius ir kiti,*(bylos Nr. 3K–3–203/2000).
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *M. Jankauskas v. K. Blaževičius* (bylos Nr. 3K–3–203/2000).
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *M. Jankauskas v. Jonavos rajono žemėtvarkos skyrius, Žeimių agrarinės reformos tarnyba* (bylos Nr. 3K–3–49/1999, kategorija 35).
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje *AB "Vakarų bankas" likvidatorius v. UAB "Karolinos turas"* (bylos Nr. 3K–3–249/1999).
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje *P. Roževičienė v. Panevėžio m. valdyba* (bylos Nr. 3K–3–384/1999).

40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *A. Motiejūnas v. Lietuvos Respublika* (bylos Nr. 3K–7–470/1999).
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. balandžio 12 d nutartis civilinėje byloje *M. Jankauskas v. Jonavos rajono žemėtvarkos skyrius* (bylos Nr. 3K–3–49/1999).
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje *P. Roževičienė v. Panevėžio m. valdyba ir kt.* (bylos Nr. 3 K–3–384/1999).
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. lapkričio 15 d. nutartį civilinėje byloje *M. Maksvytytė v. Vilniaus autobusų parkas ir kt.,* (bylos Nr. 3K–3–785/1999).
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. 39 "Dėl ieškinio senatį reglamentuojančių įstatymų normų taikymo teismų praktikoje". *Teismų praktika*. Nr. 18.

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija

1. *Ashingdane v. United Kingdom*, no. 8225/78, ECHR 1985.
2. *Axen v. Austria*, no. 8273/78, ECHR 1983.
3. *A v. United Kingdom*, no. 35373/97, ECHR 2002.
4. *Belziuk v. Poland*, no. 23103/93, ECHR 1998.
5. *Brualla Gomez de la Torre v. Spain*, no. 26737/95, ECHR 1997.
6. *Burdov v. Russia*, no. 23795/02, ECHR 2006.
7. Delcourt v. Belgium, no. 2689/65, ECHR 1970.
8. *Ekbatani v. Sweden*, no. 10563/83, ECHR 1988.
9. *Fayed v. United Kingdom*, no. 1710/90, ECHR 1994.
10. X v. United Kingdom, no. 4607/70, ECHR 1971.
11. *Golder v. United Kingdom*, no. 4451/70, ECHR 1975.
12. *Holy Monasteries v. Greece*, no. 13092/87, 13984/88, ECHR 1994.
13. *Jasiūnienė v. Lithuania*, no. 41510/98, ECHR 2003.
14. *Jedamski and Jedamska v. Poland*, no. 73547/01, ECHR 2005.
15. *Kerojarvi v. Finland*, no. 17506/90, ECHR 1995.
16. *Kreuz v. Poland*, no. 28249/95, ECHR 2001.

17. *K. T.v. Norway*, no. 26664/03, ECHR 2008.
18. *Kyrtatos v. Greece*, no. 41666/98, ECHR 2003.
19. *Levages Prestations Servines v. France* (1), no . 21920/93, ECHR 1996.
20. *Lobo Machado v. Portugal*, (dec.), no. 15764/89, ECHR 1996.
21. *Monnell and Morris v. United Kingdom*, no. 9562/81 and 9818/82, ECHR 1987.
22. *Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom*, no. 18139/91, ECHR 1995.
23. *Užkurėlienė and Others v. Lithuania*, no. 62988/00, ECHR 2005.
24. *Vermeulen v. Belgium*, no. 19075/91, ECHR 1996.
25. *Wasserman v. Russia*, no. 21071/05, ECHR 2008.
26. *Waite and Kenedy v. Germany*, no. 26083/94, ECHR 1999.
27. *Wemhoff v. Germany*, no. 2122/64, ECHR 1968.
28. *Hedland v. Sweden*, no. 24118/91, ECHR 1997.
29. *Oberschlick v. Austria*, no. 1162/85, ECHR 1991.
30. *Pfeifer and Plankl v. Austria*, no. 1082/84, ECHR 1992.
31. *Hedland v. Sweden*, no. 24118/91, ECHR 1997.
32. *Oberschlick v. Austria*, no. 1162/85, ECHR 1991.
33. *Pfeifer and Plankl v. Austria*, no. 1082/84, ECHR 1992.
34. *Scarth v. United Kingdom*, no. 33745/96, ECHR 1999.
35. *Suovaniemi and Others v. Finland*, no. 31737/96, ECHR 1999.
36. *Jakob Boss Söhne KG v. Germany*, no. 18479/91, ECHR 1991.
37. *Håkansson and Sturesson v. Sweden*, no. 11855/85, ECHR 1990.
38. *Bramelid and Malmström v. Sweden*, no. 8588/79, 8589/79, ECHR 1986.

Kita medžiaga

1. Тарасова, В. А. Арбитраж в Франсии // Третеиский суд. [interaktyvus]. [2007 06 15]. < http: // www.arbitrage.spb.ru.>.
2. Europos žmogaus teisių teismo 1979 m. spalio 9 d. sprendimas byloje Airey v. Airija [interaktyvus]. [2006 08 12]. <http://www.echr. coe.int/echr.>.
3. Recommendation No. R (81) 7 „On measures facilitating access to justice“. Adopted by the Committee of Ministres of the Council of Europe on 14 May 1981 [interaktyvus]. [žiūrėta 2007 08 19]. < https:/wcm.coe.int/rsi/CM/index.jsp.>.
4. Recommendation No R (95) 5 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Introduction and Improvement of the Functioning of Appeal Systems and Procedures in

Civil and Commercial Cases of 7 February, 1995 [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 10 02]. < https:/wcm.coe.int/rsi/CM/index.jsp.>.

5. Explanatory Memorandum to Rekomendation Rec (1995)5 On introduction and improvement of the functioning of appeals systems and procedures in civil and commercial cases [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 06 07] <https:/wcm.coe.int/rsi/CM/index.jsp.>.
6. Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose Bertuzzi v. France (2003), A. B. v. Slovakia (2003), Del Sol v. France (2002), Essadi v. France (2002), Steel and Morris v. UK (2005). In PUBLIC INTEREST LAW INITIATIVE. Access to Justine in Central and Eastern Europe: A Source Book [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 08 15]. <http://www.pili.org>.
7. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2001 m. gruodžio 19 d. išvada dėl Civilinio proceso kodekso projekto (I-III dalys) (IXP-926) [interaktyvus]. [žiūrėta 2006 10 13].<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=158167&p_query=&p_tr2=. >.
8. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso projektas Nr. IXP-1127. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 05 12].<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=158167&p_query=&p_tr2=. >.

AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

1. Abromavičienė, G. Civilinės bylos teismingumo teismui aktualūs klausimai. *Jurisprudencija*. 2007, 3(93): 55–60.
2. Vėlyvis, S.; Abromavičienė, G. Kai kurios teisės kreiptis į teismą bendrosios sąlygos. *Jurisprudencija*. 2006, 2(80): 123–133.

KITOS AUTORĖS PUBLIKACIJOS DISERTACIJOS TEMA

1. Abromavičienė, G. Kai kurios teisės kreiptis į teismą specialiosios sąlygos. *Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai", vykusios 2006 08 14-15, Vilniuje, mokslinių straipsnių rinkinys.* Vilnius: UAB „Visus plenus", 2006, p. 11–23.